

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

ทัศนคติของผู้รับสารและผลกระทบที่เกิดจาก
สัญญาณวิทยุและโทรทัศน์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว

สถาบันวิทยุบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

วิภา อุดมฉันท

เมษายน 2543

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัย

กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

รายงานผลการวิจัย

ทัศนคติของผู้รับสารและผลกระทบที่เกิดจากสัญญาณวิทยุและโทรทัศน์
ข้ามพรมแดนไทย-ลาว

Audiences' attitudes towards and the impacts of radio and television signals
spilling over Thai-Laos borders

โดย

วิภา อุดมฉันทน์

เมษายน 2543

21 ต.ธ. 2543

118722434

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของโครงการวิจัยนี้เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นโมตรจิตมิตรภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างไทย-ลาว ความตั้งใจแม้แต่ขั้นพื้นฐานของผู้วิจัยจะไม่บรรลุผลเลยหากไม่ได้รับความร่วมมือและความไว้วางจากผู้ให้ข้อมูลทางฝ่ายลาว สิ่งที่ผู้วิจัยได้ประสบตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลในประเทศลาวคือการต้อนรับอันอบอุ่นจากคณะผู้บริหารระดับต่าง ๆ ทุกคนแสดงออกถึงความเต็มใจในการเปิดเผยข้อมูลและให้ทัศนคติความเห็นกับผู้วิจัยโดยตรงไปตรงมา นอกจากนี้ความสนิทชิดเชื้อประหนึ่งพี่น้องร่วมชาติเดียวกันก็เป็นความรู้สึกผูกพันอีกส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยในขณะปฏิบัติงานคลุกคลีกับประชาชนชาวลาวทุกเพศทุกวัย ผู้วิจัยเก็บความรู้สึกดี ๆ ทั้งหมดไว้ในสวนลึกของหัวใจและตั้งใจปวารนาขอตอบสนองด้วยการใช้หลักวิชาอันสุจริตนำทางให้พี่น้องไทย-ลาวบังเกิดสันติสุขถาวรร่วมกันตลอดไป

เช่นเดียวกัน ความสำเร็จอีกส่วนหนึ่งย่อมเกิดจากอุปการคุณอันมากมายเกินความคาดหมายที่ส่วนราชการต่าง ๆ ของไทยมอบให้ ผู้วิจัยอยากที่จะสรรหาคำพูดใด ๆ มาบรรยายการปฏิบัติของคณะนายทหารในพื้นที่ที่ผู้วิจัยลงไปสำรวจ เพราะนอกจากให้ข้อมูลตามที่ผู้วิจัยต้องการและตอบคำถามทุกอย่างโดยละเอียดแล้ว การปฏิบัติที่ยกย่องให้เกียรติ ช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อสวัสดิภาพความปลอดภัยในการทำงานของผู้วิจัย คือความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยได้ประจักษ์ด้วยตนเองว่า “กองทัพคือมิตรของประชาชน” ผู้วิจัยขอขอบคุณและจะไม่วันลืมความปรารถนาดีของนายทหารทุกท่าน หน่วยงานราชการทางด้านสื่อมวลชนของไทยทุกแห่งที่ให้การต้อนรับและสนทนากับผู้วิจัยด้วยโมตรจิตอันอบอุ่น

บุคคลและองค์กรทั้งฝ่ายไทยและลาวที่มีส่วนช่วยเหลือทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะระบุได้ในที่นี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเพื่อแสดงความขอบคุณอีกครั้งหนึ่งในรายชื่อบุคคลและหน่วยงานที่ให้ข้อมูลท้ายเล่ม อย่างไรก็ตาม ณ ที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวเฉพาะผู้ที่ขาดเสียมิได้และมีพระคุณอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ คือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต้นสังกัดของผู้วิจัย ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกที่ได้มอบหมายให้นายทหารของท่านช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างเต็มที่

ท้ายสุดขอขอบคุณท่านทองปาน สมพะวง เจ้าหน้าที่รัฐของลาว และคุณเสกสรรศรี สโรบล เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศของไทยที่ได้ช่วยติดต่อประสานงานให้การวิจัยอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ขอขอบคุณนายอรรถการ สัตยพานิชย์ นางศุภางค์ นันตา นิสิตปริญญาโทที่ร่วมเดินทางไปกับผู้วิจัยในทุกพื้นที่ ผู้วิจัยเป็นหนี้บุญคุณต่อทุกท่านที่มีส่วนทำให้งานวิจัยก้าวมาได้ถึงจุดนี้

ชื่อโครงการวิจัย : ทักษะคติของผู้รับสารและผลกระทบของสัญญาณวิทยุและโทรทัศน์
ข้ามแดนระหว่างไทย-ลาว

ชื่อผู้วิจัย : วิชา อุตมจันทร์

เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ : เมษายน 2543

บทคัดย่อ

ไทยมีประเทศเพื่อนบ้านล้อมรอบอยู่ทั้งสี่ด้าน ทิศเหนือและทิศตะวันออกมีพรมแดนติดต่อกับลาวระยะทาง 1,750 กิโลเมตร รายการวิทยุและโทรทัศน์ฝั่งหนึ่งจึงข้ามพรมแดนไปสู่อีกฝั่งหนึ่งตลอดเวลา การวิจัยมุ่งศึกษาทัศนคติและผลกระทบของสื่อกระจายเสียงข้ามวัฒนธรรมที่มีต่อประเทศผู้รับที่อยู่ตรงข้าม ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และวิธีเชิงปริมาณเป็นส่วนเสริม วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลด้วยศาสตร์สหวิทยาการ บูรณาการเป็นแนวทางการนำเสนอ 3 แนวคือ เนื้อหาครอบคลุมกว้างขวาง ใช้ทฤษฎีหลากหลายมิติ และยึดปทัสถานของสื่อมวลชนเป็นเกณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าทำให้สื่อกระจายเสียงไทยได้เปรียบลาวในด้านจำนวนคลื่นวิทยุที่ข้ามไปจากไทย จำนวนชั่วโมงออกอากาศที่ต่อเนื่องและยาวนานกว่า เทคโนโลยีที่ทันสมัย และทุนการดำเนินงานที่สูงกว่ามาก ความแตกต่างในระบบการเมืองยังทำให้หน้าที่ของสื่อทั้งสองระบบแตกต่างกัน ส่งผลให้รายการของไทยมีลักษณะตามใจตลาด สามารถสร้างแรงดึงดูดผู้ชมได้มากกว่าสื่อของลาวซึ่งถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ทางการเมือง

การวิจัยด้วยแบบสอบถามพบว่า ประชาชนไทยในจังหวัดชายแดนซึ่งอยู่ในรัศมีที่รับคลื่นวิทยุจากลาวได้ ร้อยละ 80.3 เคยรับสื่อจากลาว แต่เป็นการรับโดย"บังเอิญ" ในจำนวนนี้มีร้อยละ 4.25 เท่านั้นที่ระบุว่าตั้งใจเปิดรับ เช่นฝ่ายความมั่นคงเฝ้าฟังข่าวในภาวะที่มีเหตุการณ์ไม่ปกติ สื่อมวลชนไทยเปิดรับเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของสื่อในลาว ส่วนประชาชนดูหรือฟังเป็นบางครั้งเมื่อเห็นรายการบางอย่างแปลกไปจากรายการของไทย หรือดูถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาเพราะไม่มีโฆษณารบกวน อย่างไรก็ตามพฤติกรรมการเปิดรับสื่อจากลาวของคนไทยยังไม่อาจจัดว่าเป็น "ผู้รับสาร" ที่แท้จริงตามความหมายที่ยอมรับกันทั่วไป

ทางด้านสื่อจากไทย ด้วยอุปกรณ์งานรับดาวเทียมของประชาชนประมาณ 30,000 เครื่องทั่วประเทศ ปัจจุบันรายการวิทยุและโทรทัศน์ของไทยสามารถเจาะลึกไปถึงชายแดนลาวด้านที่ติดกับจีนและเวียดนาม เข้าถึงประชาชนลาวประมาณร้อยละ 70-75 แต่ที่สำคัญก็คือร้อยละร้อย (100%) ของคนลาวที่มีเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์คือผู้รับสื่อไทยที่แท้จริง

สื่อกระจายเสียงของไทยจึงเข้าไปครอบงำลาว ทำให้ลาวอยู่ในสภาพที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก พยายามหามาตรการมาปกป้องแต่ก็ไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติ งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นผลกระทบของสื่อกระจายเสียงไทยต่อเศรษฐกิจ การเมือง จิตวิทยา ภาษา วัฒนธรรม รวมถึงผลต่อระบบกระจายเสียงของลาวเอง วิเคราะห์ทัศนคติของผู้รับสารที่มีต่อรายการวิทยุและโทรทัศน์ของไทย ซึ่งเห็นแตกต่างอย่างชัดเจนตามภูมิภาคหลังส่วนตัวและสถานภาพทางสังคมของแต่ละกลุ่มคน

งานวิจัยมีข้อค้นพบว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน สื่อเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง สื่อกระจายเสียงของไทยไม่ได้ก่อผลกระทบต่อลาวมากมายอย่างที่คิด เพราะโครงสร้างการเมืองแบบสังคมนิยมและเศรษฐกิจที่ยังยากจนของลาวคอยทำหน้าที่ปกป้องคุ้มกันความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากสื่อไทย แต่ในอนาคตมีแนวโน้มว่าการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบาย โดยเฉพาะการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของผู้นำลาวจะช่วยเสริมพลังให้แก่สื่อไทยในการรุกรานวัฒนธรรมลาวและทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของลาวเบี่ยงเบนไป งานวิจัยได้เสนอทางออกให้แก่ความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างไทยและลาวด้วยหลักธรรมแห่งพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาแบบเอเชีย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Project Title : Audiences' attitudes towards and the impacts of radio and television signals spilling over Thai-Laos borders

Name of the investigators : Vipha Utamachant

Year : April 2000

Abstract

Physically, Thailand is surrounded by its neighboring countries. Its 1,750 km northern and eastern borders are shared by Laos, with radio and television signals spilling over each other continually. This research investigates audiences' attitudes towards and the impacts of cross-culture broadcast media on the receiving country. Qualitative methods are emphasized in the data collection, supplemented by quantitative survey research. Findings are obtained by the use of varied interdisciplinary conceptual frameworks in the analysis and synthesis. Three approaches are integrated in the report : a comprehensive approach, a contending theories approach, and a normative approach.

The study finds that the economic superiority of Thailand over Laos has caused an imbalance in terms of numbers of broadcasting programs, broadcasting time, broadcasting technology, and production resources between the two nations with Thailand ahead on all counts. Moreover, differences in political systems lead to differences in media functions and program genres. While the Thai media relies on the market and produces mass-appeal programs to attract a vast audience, the broadcast media of Laos have a political function to perform.

The survey shows that of the Thai people along the border residing within the radio transmission from Laos, 80.3% are exposed to Lao broadcast media "by accident". Only 4.25% purposely turn on these Lao programs. These people are generally security officials monitoring news from Lao on unusual circumstances; sometimes media people looking to see changes in Lao programs. Occasionally, people watch unfamiliar programs found on Lao television or sports telecasts live on Lao television in order not to be interrupted by ads etc. However, viewing behavior of the Thais described above cannot be classified as a regular "audience" in the meaning generally accepted.

On the contrary, today with approximately 30,000 satellite dishes throughout Laos, broadcast signals from Thailand can reach as far as the Lao-China and Lao-Vietnam borders, with about 70%-75% of the Lao people having access to these programs. More noticeable is the fact that 100% of the people in Laos who own receiving sets are part of the true audience of Thai media.

This results in the dominance of the Thai broadcast media over Laos. The Lao government has been rendered helpless and is attempting to cope with the problem by putting into force various defensive measures, but they are practically in vain. Effects of the Thai broadcast media on Laos as identified in this research include: economic effects, political effects, psychological effects, linguistic effects, cultural effects, and effects on the media system in Laos. Differing attitudes of Lao audiences towards Thai broadcast programs can be observed when personal background and social status of the audience are given importance.

The research comes up with the findings that social changes are complicated processes – media is only one of the factors in the changes. The effects of Thai media on Laos, though obviously dominating, are not so serious as might be expected. It is found that other factors i.e. political structure as a socialist country and national low economic standards have been the internal forces that played the eminent roles in protecting this country from being seriously influenced by media from Thailand. But in the future, there is a tendency that changes in the government policy, especially further expansion of free-market economy, is likely to help promote the Thai media's role in the invasion of culture and the deviation from Laos' traditional ways of life. The research suggests that Buddhist doctrines as an "Asian Way" could solve the Thai-Laos media relationship.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	i
บทคัดย่อภาษาไทย	ii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	iv
สารบัญ	vi
รายการตารางประกอบ	x
แผนที่ไทย-ลาว	xi
บทนำ	1
วิธีการศึกษา(approach)	5
การสำรวจแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Survey of related literature)	6
วิธีดำเนินการวิจัย (research procedure)	7
เนื้อหาที่น่าสนใจ (content)	9
ข้อเสนอแนะ (suggestion for further work)	11
บทที่ 1 บทบาทสื่อมวลชนในความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทย-ลาว	12
1.1 สื่อมวลชนคือเครื่องมือของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	12
1.2 สื่อมวลชนไทย-ลาวในยุคของความขัดแย้ง (พ.ศ.2518 - ประมาณ พ.ศ. 2530)	14
1.2.2 รูปแบบการใช้สื่อในความสัมพันธ์ที่มีความขัดแย้งระดับต่ำ	14
1.2.3 สื่อเพื่อปฏิบัติการจิตวิทยาในยุค"สงครามเย็น"	15
1.2.4 บทบาทวิทยุ-โทรทัศน์ท้องถิ่นของไทยในการโจมตีผู้นำลาว	16
1.3 สื่อมวลชนไทย-ลาวในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา)	19
1.3.1 รูปแบบของสื่อในความสัมพันธ์ที่ระหองระแหง	19
1.3.2 ไทย-ลาวเปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า	20
1.3.3 ภาษาในสื่อมวลชนไทยที่หมองใจลาว	21
บทที่ 2 สภาวิทยุ-โทรทัศน์บริเวณชายแดนไทย-ลาว	25
2.1 โครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของวิทยุ-โทรทัศน์ไทย	25
2.1.1 การผูกขาดความเป็นเจ้าของสื่อ	25

2.1.2	ขาดความหลากหลายในรูปแบบและเนื้อหา	27
2.2	การดำเนินงานของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ไทยที่จังหวัดชายแดน	29
2.2.1	การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย	29
2.2.2	สถานีวิทยุในสังกัดหน่วยงานรัฐต่าง ๆ	30
2.2.3	สถานีที่ให้เอกชนเช่าเหมาทั้งคลื่น	32
2.2.4	สถานีที่ให้เอกชนเช่าช่วงเวลา	34
2.3	พัฒนาการของสื่อมวลชนลาว	35
2.3.1	ยุคสองระบบ / สองอำนาจรัฐ	36
2.3.2	ยุคสังคมนิยมเบ็ดเสร็จ	37
2.3.3	ยุคสังคมนิยมแบบกระจายอำนาจ	39
2.4	การดำเนินงานของสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ลาวบริเวณชายแดนไทย	43
2.4.1	สถานีวิทยุส่วนกลาง	43
2.4.2	สถานีโทรทัศน์ส่วนกลาง	44
2.4.3	สถานีวิทยุและโทรทัศน์ท้องถิ่น	45
บทที่ 3	ลาวรับสื่อไทย ไทยรับสื่อลาว	50
3.1	สื่อไทย-สื่อลาว : ความได้เปรียบเชิงแข่งขัน	50
3.1.1	จำนวนชั่วโมงที่ออกอากาศ	51
3.1.2	ประเภทของรายการ (genre)	53
3.1.3	อุปกรณ์เทคโนโลยี	54
3.1.4	เศรษฐกิจ	56
3.2	ความนิยมเปิดรับสื่อลาวของคนไทยตามแนวชายแดน	57
3.2.1	วิธีการศึกษา	58
3.2.2	ใครคือผู้รับสาร	60
3.2.3	ทัศนคติและมูลเหตุจูงใจในการรับสื่อลาว	64
3.3	ศักยภาพของสื่อไทยที่เข้าถึงลาว	66
3.3.1	ที่ตั้งทางกายภาพ ภูมิประเทศ และปัจจัยทางเทคนิค	69
3.3.2	ฐานะของประชาชน	70
3.3.3	ภูมิปัญญาชาวบ้าน	72

บทที่ 4 การตีความหมายสื่อไทยของผู้รับสารลาว	74
4.1 การตีความหมายสื่อของผู้รับสารในงานสื่อมวลชน	74
4.2 ทักษะคติ พฤติกรรม และการเลือกจดจำสื่อโทรทัศน์ไทยของคนลาว	75
4.3 การตอบรับของ"แฟนเพลง"ลาวต่อ"ดีเจ"ไทย	85
4.3.1 ขอฟังเพลงกับ "อ้ายสมชัยด้วยเด้อ"	86
4.3.2 ไอลิเฟีย / ดูตัวดีเจ	88
บทที่ 5 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ : การพึ่งพาและการครอบงำ	91
5.1 ระดับของ"การพึ่งพา"และ"การครอบงำ"	91
5.2 การนำเข้าสื่อจากไทย	92
5.3 คนไทยเป็นเจ้าของสื่อ	95
5.4 นายทุนไทยควบคุมธุรกิจโฆษณา	98
บทที่ 6 การรุกรานทางวัฒนธรรมและพลังปกป้อง	102
6.1 วิถีวิทยาในการศึกษาผลกระทบของสื่อข้ามวัฒนธรรม	102
6.2 ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตกต่ำ	103
6.3 ลัทธิบริโภคนิยมแพร่หลาย	106
6.4 ค่านิยมและวิถีชีวิตที่เบี่ยงเบน	109
6.5 พลังปกป้องจากภายใน	112
6.5.1 มาตรการควบคุม	113
6.5.2 มาตรการสร้างภูมิคุ้มกัน	115
บทที่ 7 การอภิปรายผล	118
7.1 สื่อไทยครอบงำลาวอย่างไร	119
7.1.1 ปริมาณที่ขาดความสมดุล	120
7.1.2 เนื้อหาที่ขาดความเสมอภาคหรือด้อยคุณภาพ	121
7.2 การครอบงำของสื่อไทยมีผลต่อลาวอย่างไร	122
7.2.1 ผลต่อวัฒนธรรม	123
7.2.2 ผลต่อภาษา	125
7.2.3 ผลต่อจิตวิทยา	126

7.2.4 ผลต่อการเมือง	129
7.2.5 ผลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของระบบสื่อกระจายเสียง	130
7.3 อะไรคือทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับอนาคตความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างไทย-ลาว	133
7.3.1 แก่จิตสำนึกที่ดูถูกลาวด้วย “ความจริง”	134
7.3.2 แสดงความจริงใจด้วยการปฏิบัติ	136
7.3.3 ลาวควรให้ความสำคัญสื่อ พัฒนาจุดแข็ง ลบปมด้อย	137
7.3.4 ลาวควรต้องเก็บรับบทเรียนจากไทย	140
7.4 จากทฤษฎี “ฟังพา-ครอบงำ” สูทฤษฎี “ฟังตนเอง-ช่วยเหลือ”	142
หนังสืออ้างอิงภาษาไทย	144
หนังสืออ้างอิงภาษาอังกฤษ	146
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลฝ่ายไทย	148
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลฝ่ายลาว	152
ภาคผนวก	
ตัวอย่างแบบสอบถาม	155
ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม	156
จดหมายจากแฟนเพลงลาวถึง ดีเจ ไทย	157
จดหมายจากแฟนเพลงไทยถึง ดีเจ ลาว	158
ภาพการเก็บข้อมูลงานวิจัย	159

เลขหมู่ ^ก ๕๓ ๑๕
เลขทะเบียน ๐๑๐๐๖๒
วัน, เดือน, ปี ๖ พ.ย. ๕๓

รายการตารางประกอบ

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนคลื่นวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการต่าง ๆ	26
2	แสดงสภาพการเป็นเจ้าของสื่อวิทยุ-โทรทัศน์ตามกฎหมายและตามระบบสัมปทาน	26
3	แสดงประเภทและสัดส่วนของรายการโทรทัศน์ 4 ช่อง พ.ศ. 2524	28
4	แสดงรายละเอียดสถานีวิทยุตามแนวจังหวัดชายแดนไทย-ลาว	31
5	แสดงจำนวนที่ตั้งและปีที่ก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ลาว	42
6	แสดงจำนวนและที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงลาว	42
7	ตัวอย่างผังรายการของสถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต ระบบเอเอ็ม	47
8	ตัวอย่างผังรายการของสถานีโทรภาพแขวงจำปาสัก	48
9	เปรียบเทียบจำนวนสถานีวิทยุโทรทัศน์ระหว่างไทย-ลาว	51
10	แสดงเวลาออกอากาศของสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ของลาว	52
11	แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เคยรับสื่อกระจายเสียงของลาว	60
12	แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับวิทยุ-โทรทัศน์ลาว	61
13	แสดงพฤติกรรมการเปิดรับของกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าเคยรับสื่อจากลาว	63
14	แสดงระดับความแพร่หลายและการเข้าถึงคนไทยของสื่อลาว	63
15	แสดงจำนวนเครื่องรับโทรทัศน์กับเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมในลาว	68

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่แสดงพรมแดนไทย-ลาว

บทนำ

การสื่อสารระหว่างประเทศเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสาร คุณค่า ทักษะคติ ความคิดเห็นโดยบุคคล กลุ่มบุคคล ประชาชน สถาบัน หรือรัฐที่ข้ามพรมแดนไปสู่ ประเทศอื่น ผลกระทบหรือประเด็นปัญหาอันเป็นผลสืบเนื่องที่เกิดตามมา ตลอดจนมาตรการส่งเสริม หรือการสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารของสถาบันที่รับผิดชอบในประเทศที่เป็นฝ่ายรับ

การสื่อสารระหว่างประเทศเกิดขึ้นเมื่อเทคโนโลยีสื่อมวลชนได้พัฒนาถึงจุดที่สามารถ รุกกล้าเข้าสู่ดินแดนของประเทศอื่นได้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในยุคแรกการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งดูผล กระทบของการสื่อสารต่อการเมืองระหว่างประเทศจึงจำกัดอยู่ในแวดวงของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การสื่อสารระหว่างประเทศได้รับความสนใจมากขึ้นอีก เพราะการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในยุคสงครามเย็น งานวิจัยเป็นจำนวนมากในยุคนี้ศึกษา เกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) การปฏิบัติการทางจิตวิทยา (psychological operation) และการสร้างมติสาธารณะ (public opinion) ปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคการสื่อสารไร้ พรมแดน สื่อมวลชนทุกชนิด ทั้งหนังสือ นิตยสาร ภาพยนตร์ เพลง รายการโทรทัศน์ แม้แต่การแสดง บนเวทีโดยกลุ่มศิลปินต่าง ๆ ล้วนกลายเป็นการสื่อสารระหว่างประเทศไปทั้งสิ้น ประเด็นการศึกษาจึง ขยายขอบเขตกว้างออกไป จนกล่าวได้ว่าสาขาวิชาว่าด้วยการสื่อสารระหว่างประเทศเป็นศาสตร์ที่ ดึกดำบรรพ์แรงมากที่สุดในปัจจุบันและในศตวรรษที่ 21 ชำงหน้า

เทคโนโลยีที่สร้างปัญหาใหม่ ๆ แก่มนุษย์มากที่สุดคือเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ สื่อ อิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุและโทรทัศน์ออกอากาศในที่หนึ่งแต่สามารถเดินทางไปได้ทั่วโลกโดยอาศัย ดาวเทียมเป็นเครื่องขยายสัญญาณ วงการนิเทศศาสตร์คุ้นเคยกับคำว่า "หมู่บ้านโลก" (global village) เผยแพร่โดยมาร์แชล แมคลูฮัน (Marshal McLuhan) มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 แมคลูฮันถูก พลังอำนาจอันนามห้ศรัทธาของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้ตะลึงงันและวาดภาพว่าโลกในอนาคตจะถูกย่อ ขนาดให้เล็กลงจนเชื่อมถึงกันได้ในช่วงพริบตา มนุษย์ทุกคนในโลกเปรียบประดุจคนในหมู่บ้านเดียวกัน รับรู้เรื่องราวทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโลกพร้อมกัน แมคลูฮันถึงขนาดที่เชื่อว่าสื่อกระจายเสียงจะหลอม มนุษย์ทั้งโลกให้มี "จิตสำนึกอันเดียวกัน" (single consciousness)

ความเชื่อของแมคลูฮันบางอย่างได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความจริง แต่บางอย่างกลับ สวนทางกับสิ่งที่เขาคาดการณ์ไว้ ชาวโลกไม่ได้เป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดสนิทกันหรือมีความรู้สึกนึกคิด เหมือนกัน เพราะสื่อไม่ได้ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับชาวโลก ช่องว่างระหว่างประเทศที่มั่งคั่ง รักรวยด้วยสื่อกับประเทศที่แร้นแค้นขาดแคลนสื่อ ช่างห่างไกลกันลิบลับ ใครมีสื่อผู้นั้นก็มีอำนาจทาง เศรษฐกิจ การทหาร และการเมือง อาศัยเทคโนโลยีของสื่อกระจายเสียงที่ไม่เคารพต่อเส้นกัน

พรมแดนระหว่างประเทศ ชาติที่ทรงอำนาจจึงมักใช้สื่อรุกรานอธิปไตยของประเทศอื่น ประเทศที่ถูก รุกรานอธิปไตยทางสื่อ (information sovereignty) จึงต้องต่อสู้ป้องกันตัว โลกไม่ได้เป็นหมู่บ้านเดียวกันอย่างที่เคยคิด แต่กลับแยกเป็นสองโลกอย่างชัดเจนระหว่างโลกของ "จักรวรรดินิยมทางสื่อ" (media imperialism) ที่มีสื่อมากมายเป็นเครื่องมือในการครอบงำโลก (domination) กับโลกของประเทศเล็กประเทศน้อยส่วนข้างมากที่ถูกอิทธิพลของจักรวรรดินิยมดึงเข้าสู่กระแสของระบบสื่อโลก จึงตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและต้องพึ่งพา (dependency) ประเทศมหาอำนาจที่ครอบงำเกือบทุก ด้าน

ทุกวันนี้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ไหลข้ามพรมแดนไปมาระหว่างประเทศ ทั่วโลกมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ความรุนแรง การเผชิญหน้า ความขัดแย้งและสงครามกลับเกิดขึ้นที่ นั้นที่นี้แทบทุกวัน ปริมาณการแลกเปลี่ยนของข้อมูลข่าวสารไม่ได้เป็นหลักประกันความเข้าใจอันดี ของมนุษยชาติ จึงยังไม่ต้องพูดถึงคำว่า "จิตสำนึกอันเดียวกัน" ที่แมคคูลฮันวาดฝันไว้ เพราะข้อมูล ข่าวสารสามารถถูกบิดเบือนด้วยการใช้ภาษาและเทคนิคทางด้านสื่อ เทคโนโลยีการกระจายเสียงสมัย ใหม่สร้างภาพมายาได้ง่ายและแนบเนียนขึ้นทุกที สื่อเป็นได้ทั้งทูตสันติภาพ และเป็นเครื่องมือของกล ยุทธการปลุกกระดมเพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความขัดแย้งได้เสมอ และในความเป็นจริงสื่อกระจาย เสียงข้ามพรมแดนถูกใช้เพื่อสร้างความขัดแย้งและสงครามระหว่างมนุษย์มากที่สุด

ตั้งแต่มนุษย์รู้จักใช้เทคโนโลยีวิทยุคลื่นสั้นช่วยในการส่งสัญญาณเสียงไปได้ไกลข้าม ประเทศ ก็เกิดสถานีวิจัยที่เรียกว่า clandestine station ขึ้น clandestine station เป็นสถานีสลับซึ่ง ไม่เปิดเผยแหล่งที่มา ส่วนใหญ่ออกอากาศจากนอกประเทศแต่มุ่งให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนใน ประเทศที่ตกเป็นเป้าหมาย จุดมุ่งหมายของสถานีวิจัยลับก็เพื่อการบ่อนทำลายทางการเมืองและ สร้างความขัดแย้งในสังคมแก่ประเทศผู้รับเป็นหลัก ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองและในยุค สงครามเย็นภายหลังจากนั้น มีสถานีวิจัยลับเกิดขึ้นมากมาย ประเทศไทยในยุคที่มีการต่อสู้ทาง อุดมการณ์ภายในประเทศอย่างรุนแรง ได้มีสถานีที่เรียกตนเองว่า "สถานีวิจัยเสียงประชาชนไทย" ซึ่ง สันนิษฐานว่าออกอากาศจากชายแดน ของประเทศข้างเคียง ใช้ภาษาไทยโจมตีรัฐบาลไทยเป็นประจำ ทุกวัน ในระหว่างสงครามอ่าวเปอร์เซีย ก็มีสถานีวิจัยลับทั้งจากฝ่ายอิรักและอิหร่านออกอากาศ สร้างความสับสนทางการเมืองแก่ประชาชนฝ่ายตรงข้ามอยู่ตลอดเวลา

Surrogate station เป็นวิทยุกระจายเสียงข้ามพรมแดนอีกแบบหนึ่ง สถานีวิจัย เอเชียเสรี (Radio Free Asia) ในประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่ดี อเมริกาลงทุนถึง 30 ล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ เพื่อขอให้รัฐบาลไทยในสมัยของนายบรรหาร ศิลปอาชาเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2539) อนุญาตให้ใช้สถานีวิจัยแห่งนี้กระจายข่าวไปถึงประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบของไทยคือ จีน ลาว เวียดนาม กัมพูชา และพม่า โดยอ้างว่าประชาชนในประเทศดังกล่าวถูกรัฐบาลของตนปิดกั้นและบิดเบือน

ชาว surrogate station อ้างว่ากำลัง “ทำหน้าที่แทน” สื่อมวลชนที่ขาดเสรีภาพในประเทศเหล่านั้น แนนอนประเทศที่ตกเป็นเป้าหมายย่อมไม่ต้อนรับและไม่พอใจต่อการรุกรานอำธิปไตยแห่งชาติของพวกเขา ผ่านสื่อโดยมีไทยให้ความร่วมมือกับการกระทำของสหรัฐฯ

ที่กล่าวมาเป็นสื่อกระจายเสียงข้ามพรมแดนที่มีเจตนาเพื่อบ่อนทำลายทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อปลุกระดมและขยายความขัดแย้ง ผู้ส่งสารมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้รับสารของอีกประเทศหนึ่งอยู่ในใจ เนื้อหาสารจึงได้รับการปรุงแต่งขึ้นมาให้เหมาะสมสอดคล้องกับเจตนาของผู้ส่งสารและจิตวิทยาของผู้รับสารอย่างรอบคอบ

Spillover broadcasting เป็นการกระจายเสียงข้ามพรมแดนอีกแบบหนึ่งที่ไม่มีเจตนาของของผู้ส่งสารเป็นจุดเริ่มต้น spillover signal คือสัญญาณวิทยุ-โทรทัศน์ที่ “ล้น” ข้ามพรมแดนเข้าไปในประเทศใกล้เคียงโดยเจ้าของสัญญาณไม่ได้มีเจตนา ITU หรือสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศให้การรับรองว่า spillover signal เป็นลักษณะพิเศษทางธรรมชาติของคลื่นวิทยุ เป็นปัญหาทางเทคนิคที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตรุกีเคยได้ชื่อว่าเป็นชุมทาง (crossroads) ทางการค้าในอดีต ปัจจุบันก็เป็นชุมทางของคลื่นสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์ด้วย เพราะตรุกีตั้งอยู่ในรัศมีกำลังส่งของคลื่นวิทยุจากประเทศโดยรอบได้แก่ บุลกาเรีย ไชปรัส อิหร่าน อิรัก เลบานอน โรมานีเย ซีเรีย และรัสเซีย ส่วนในยุโรป เบลเยียมเป็นตัวอย่างของประเทศที่รับ spillover จากประเทศเพื่อนบ้านได้หลายประเทศ

Spillover จะมีผลกระทบมากเป็นพิเศษกับประเทศขนาดเล็กที่มีพรมแดนใกล้ชิดกับประเทศที่มีขนาดใหญ่กว่าและมีอิทธิพลมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากประชาชนทั้งสองฝ่ายต่างพูดภาษาเดียวกัน ประเทศแคนาดามีพรมแดนติดกับอเมริกากระยะทางกว่าสี่พันไมล์ ประชาชนแคนาดาส่วนที่พูดภาษาอังกฤษจึงนิยมดูรายการโทรทัศน์จากสัญญาณ spillover ของอเมริกา อิทธิพลของโทรทัศน์จากอเมริกาเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อสังคมและวัฒนธรรมของแคนาดาตลอดมา แต่สำคัญยิ่งกว่าวัฒนธรรมก็คือผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เพราะปรากฏว่าธุรกิจทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมโทรทัศน์ในแคนาดาไม่สามารถเจริญเติบโตได้ แม้แต่บริษัทห้างร้านทั่วไปที่ต้องการโฆษณาสินค้าทางโทรทัศน์ ยังหันไปซื้อเวลาจากสื่อในอเมริกา เพราะรู้ว่าจะเข้าถึงกลุ่มผู้ชมที่เป็นลูกค้าในแคนาดาได้ดีกว่า สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งในความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างประเทศเพื่อนบ้านทั้งสอง

ประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบทั้งสิ้นสี่ด้าน คือพรมแดนไทย-กัมพูชาประมาณ 800 กิโลเมตร พรมแดนไทย-พม่ากว่า 2,000 กิโลเมตร พรมแดนไทย-มาเลเซียประมาณ 500 กิโลเมตร และพรมแดนไทย-ลาวอีกประมาณ 1,750 กิโลเมตร ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าต้องมีสัญญาณวิทยุและโทรทัศน์เดินทางผ่านเข้า-ออกระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งสิ้นเกิดขึ้นเป็นประจำตลอดเวลา อย่างต่ำในรัศมีห่างจากชายแดนไทยกับประเทศเพื่อน

บ้านประมาณ 50 กิโลเมตร ประชาชนทั้งสองฝั่งต่างรับรายการวิทยุและโทรทัศน์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้ รายการเหล่านี้ผู้ส่งสารไม่ได้ตั้งใจผลิตเพื่อผู้รับในอีกประเทศหนึ่ง เป็นรายการสำหรับประชาชนภายในของแต่ละประเทศเอง กระบวนการส่งสารและรับสารจึงเป็นการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural broadcasting) หรือการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ซึ่งนักการศึกษาด้านการสื่อสารระหว่างประเทศสนใจที่จะดูว่าสื่อที่มีแหล่งผลิตในสังคมหนึ่งจะมีผลกระทบต่อประเทศผู้รับในบริบททางสังคมที่แตกต่างกันอย่างไร

เรามักจะคิดว่าทุกคนต่างมีความเข้าใจในระดับหนึ่งเกี่ยวกับสภาพของวิทยุและโทรทัศน์ที่ข้ามพรมแดนไปมาระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่นรู้ว่าคนลาวชอบดูโทรทัศน์ไทย แต่คนไทยไม่ดูโทรทัศน์ลาว รู้ว่าวัยรุ่นของกัมพูชาก็ชอบเลียนแบบดาราดาราไทยและชอบร้องเพลงไทยโดยแปลงเนื้อร้องเป็นภาษาเขมร คนที่มีอายุมากสักหน่อยยังอาจจำได้ว่าสมัยหนึ่งคนไทยทางใต้นิยมฟังวิทยุของมาเลเซียมากจนวิเคราะห์กันว่าอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยมุสลิมคิดแยกตัวเป็นอิสระจากไทย ฯลฯ จริงอยู่เราต่างรู้กันคนละด้านสองด้าน บางคนรู้มากหน่อยเพราะมีโอกาสได้เห็นได้ฟังมากกว่าคนอื่น แต่กล่าวถึงที่สุดแล้วภาพของเราเกี่ยวกับการรับสื่อกระจายเสียงของกันและกันระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านเป็นภาพที่กระจัดกระจายไม่เป็นระบบ บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2537) ตั้งข้อสังเกตว่า "เท่าที่เป็นอยู่ การศึกษาด้านการสื่อสารในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกาอย่างเกือบสมบูรณ์ อิทธิพลดังกล่าวนี้รุนแรงจนกระทั่งขัดขวางการเจริญเติบโตของศาสตร์ด้านการสื่อสาร ที่สามารถตอบสนองต่อความเป็นจริงของท้องถิ่น" ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในความเห็นของบุญรักษ์ก็คือ เรายังไม่ได้เริ่มต้นอย่างจริงจังที่จะทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์เกี่ยวกับการสื่อสารที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้สอนวิชาการสื่อสารระหว่างประเทศ เห็นด้วยว่าเราถูกอิทธิพลของตะวันตกชักจูงให้คิดตามและทำตามจนขาดความเป็นตัวของตัวเอง เราสนใจใฝ่รู้เรื่องราวความเป็นไปในโลกเกือบทุกเรื่อง แต่เรื่องใกล้ตัวเราเองกลับเป็นความรับรู้ที่ไม่ชัดเจน ความจริงที่ค้นพบหลังจากทำการสำรวจสถานการณ์แห่งองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้รู้สึกตกใจว่า ณ ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เราไม่รู้และไม่เข้าใจอะไรเลยเกี่ยวกับสถานการณ์ของเรทั้งหมดใน ฐานะผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์บอกเราว่า ข้อมูลข่าวสารที่ไหลผ่านเข้าออกระหว่างประเทศสามารถกอบบาททั้งในเชิงสร้างสรรค์หรือส่งผลกระทบต่อประเทศคู่กรณีได้เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยตั้งโครงการที่จะศึกษาสถานการณ์ของการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านให้ครบทั้งสี่ประเทศ แต่เลือกกรณีไทยกับลาวเป็นโครงการนำร่องก่อน เพราะพิจารณาว่าลาวกับไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกันทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมมากกว่าเพื่อนบ้านอื่น ๆ การเปิดรับรายการวิทยุและโทรทัศน์ของกันและกันจึงน่าจะเป็นได้

ชัดเจนเพราะไม่มีอุปสรรคในเรื่องภาษา อีกทั้งจิตวิทยาของผู้รับสารทั้งสองฝ่ายก็เอื้ออำนวยต่อการรับ
นอกจากนี้หากพิจารณาในมิติด้านเศรษฐกิจและการเมือง ไทยกับลาวมีระบบการปกครองที่แตกต่าง
กัน สื่อกระจายเสียงของไทยเป็นสื่อพาณิชย์ดำเนินงานโดยมีกำไรเป็นเป้าหมาย ขณะที่สื่อกระจาย
เสียงของลาวมีพันธกิจทางการเมืองตามที่พรรคและรัฐมอบหมาย ลักษณะของรายการจึงมีความอ่อน
แวมและเสนห์ดึงดูดต่างกันมาก โดยเฉพาะเมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของลาวที่
อ่อนแอกว่าไทย และต้องพึ่งพาไทยเกือบทุกด้าน มุมมองของศาสตร์ว่าด้วยการสื่อสารระหว่าง
ประเทศจึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

วิธีการศึกษา (approach)

ผู้วิจัยตั้งความปรารถนาอยากเห็นผลงานชิ้นนี้มีเนื้อหาครอบคลุมกว้างขวาง มีหลัก
วิชาที่หนักแน่น เพื่อเป็นงานวิจัยพื้นฐานทางด้านการสื่อสารระหว่างประเทศที่อ้างอิงได้ การสื่อสาร
ระหว่างประเทศเป็นเรื่องซับซ้อนและมีประเด็นที่ต้องศึกษาหลากหลายมาก ไม่มีทางลัดหรือวิธีการ
ง่าย ๆ ที่จะทำความเข้าใจให้ได้อย่างถ่องแท้ แม้แต่ศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษาก็ไม่มีทฤษฎีที่สามารถอ้าง
ได้ว่าเป็นแก่นแกนหรือเป็นกรอบที่ตายตัวอันใดอันหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาที่ต้องประยุกต์ใช้สหวิทยา
การ (interdisciplinary) ที่เกี่ยวข้องหลายสาขา อย่างน้อยนักวิชาการในสาขาประวัติศาสตร์ รัฐ
ศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา และสังคมวิทยา ล้วนมีคุณูปการต่อการสร้างองค์ความรู้ให้กับการ
ศึกษาในสาขาการสื่อสารระหว่างประเทศทั้งสิ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการ (approach) ที่บูรณาการกัน 3 แนว วิธีการที่
หนึ่งคือความครอบคลุม (comprehensive approach) โดยพยายามศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องให้ครอบ
คลุมที่สุด และนำเสนอข้อมูลทุกอย่างที่พิจารณาว่าเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจความสัมพันธ์ทางด้าน
สื่อมวลชนระหว่างไทย-ลาว ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ไปถึงเทคโนโลยี การเมืองและกฎหมายไปถึงความรู้
ลึกนึกคิดของเด็กเล็กผู้เฒ่าผู้แก่ในสังคม ผู้วิจัยเชื่อว่าการนำเสนอข้อมูลที่ครอบคลุมกว้างขวาง มีราย
ละเอียดเท่าที่จำเป็นจะช่วยฉายภาพปัญหานำวิจัยให้เห็นเด่นชัด และยังเปิดโอกาสสำหรับข้อโต้แย้ง
หรือทัศนะที่แตกต่างซึ่งผู้สนใจแต่ละคนอาจหยิบยกประเด็นขึ้นมาได้

วิธีการที่สอง คือการเสนอแนวคิดทฤษฎีหลากหลายมิติ (contending theories
approach) เพื่อให้เกิดมุมมองที่แตกต่างต่อปัญหาหนึ่ง ๆ ที่เป็นประเด็นข้อโต้แย้ง (controversial
issue) ผู้วิจัยพยายามนำเสนอแนวคิดทางทฤษฎีที่วิเคราะห์ปัญหาเดียวกันแต่จากมุมมองที่แตกต่าง
กัน ทัศนะที่เกิดจากหลายมุมมองย่อมรอบคอบรัดกุมกว่าการใช้ทฤษฎีชี้้นำเพียงแนวเดียว ทั้งนี้บน
พื้นฐานความเชื่อของผู้วิจัยเองที่ว่าปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นสิ่งสลับซับซ้อน สื่อไม่สามารถเป็นปัจจัย

ที่ขาดแต่เพียงอย่างเดียวที่จะนำไปให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายมาสู่สังคม มีผู้เสนอทฤษฎีว่า ด้วยอิทธิพลและผลกระทบของสื่อไว้มากมาย ผู้วิจัยจะนำมาประกอบการวิเคราะห์ตามที่เห็นเหมาะสม

วิธีการที่สาม ผู้วิจัยใช้แนวปฏิบัติสถาน (normative approach) โดยเลือกสนับสนุน เกณฑ์ของสังคมที่ต้องการเห็นสื่อมวลชนทำหน้าที่สร้างสรรค์สันติภาพและความเข้าใจอันดีของ มนุษยชาติ คัดค้านการใช้สื่อเพื่อบ่อนทำลาย กดขี่รังแก ครอบงำทำร้าย บิดเบือนโดยไร้จรรยาบรรณ ด้วยหวังผลประโยชน์ขององค์กรสื่อ ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และผลกระทบของสื่อมวลชน ระหว่างไทยกับลาว ผู้อ่านจะรู้สึกถึงเกณฑ์ที่ผู้วิจัยมีต่อพันธกิจทางสังคมของสื่อมวลชนโดยตลอด

การสำรวจแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (survey of related literature)

ผู้วิจัยได้สำรวจแนวความคิดที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างกว้างขวาง ได้พบ บทความและตำราภาษาอังกฤษที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (international relations) การสื่อสารระหว่างประเทศ (international communication) การกระจายเสียงข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural broadcasting) ผลกระทบของสื่อข้ามวัฒนธรรม (mass media effect across culture) และทฤษฎีอีกจำนวนไม่น้อยเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทและผลกระทบของสื่อระหว่าง ประเทศทั้งในแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) แนววัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ซึ่งได้นำมาเป็นกรอบนำทางการวิจัยนี้

ส่วนการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อดูสถานการณ์แห่งองค์ความรู้ (state of the arts) ในหัวข้อที่ศึกษา ผู้วิจัยไม่พบงานวิจัยใด ๆ ที่ได้เคยทำมาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เข้าข่ายซึ่งได้ เสนอข้อค้นพบหรือองค์ความรู้พอที่จะต่อยอดได้ มีอยู่เพียงเล่มเดียวที่พอจะอนุโลมได้คือ สายใยไทย- ลาว : ข่าวเกี่ยวกับลาวในสื่อมวลชนไทย โดยเขียน ธีระวิทย์และคณะ จัดพิมพ์โดยสมาคมไทย- ลาวและสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2538 แต่ลักษณะงานไม่เข้าขั้นงานวิจัย เป็นเพียงการประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับลาวและความสัมพันธ์ไทย-ลาวที่นำเสนอเป็นข่าวในหน้าหนังสือ พิมพ์ของไทยในระยะเวลาหนึ่งปี (ตุลาคม 2537 - กันยายน 2538) จำแนกข่าวทั้งหมดออกตามเนื้อหา เป็นบท ๆ ได้แก่ สะพานมิตรภาพไทย-ลาว การสร้างเขื่อนในลาว ลาวกับสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ การลง ทนแหล่งทัศนาศรครบวงจรรคอนพะเพ็ง การเสนอข่าวเรื่องการห้ามร้องเพลงไทยในลาว โดยมีวัตถุประสงค์หลักตามเอกสารคือ เพื่อดูว่าคนไทยรู้จักลาวมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอะไรที่เกิดขึ้นจากการ ให้อภัยคำของสื่อมวลชนไทยที่ควรนำไปทบทวนดูบ้าง

หนังสือและบทความจำนวนไม่น้อยมีเนื้อหาเกี่ยวกับลาวแต่ศึกษาในมิติทางด้าน เศรษฐศาสตร์ การพัฒนาทางการเมือง ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับไทย การท่องเที่ยว ฯลฯ สื่อมวลชนได้รับการกล่าวถึงอย่างผิวเผินที่นั่นที่นี้บ้างสักประโยคสองประโยค โดยสรุปยังไม่มีการวิจัย

ภาษาไทยใด ๆ ศึกษาเกี่ยวกับสื่อมวลชนระหว่างไทย-ลาว และเมื่อไปดูงานภาษาต่างประเทศก็ยิ่ง
 หมัดหวัง แม้แต่ตำราที่ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับระบบสื่อมวลชนของประเทศต่าง ๆ โดยแยกกล่าวทีละ
 ประเทศเป็นบท ๆ ลาวก็ยังถูกมองข้าม เพราะลาวเป็นประเทศเล็กเกินไปโดยความสำคัญเกินไปใน
 ระดับสากล ฐานข้อมูลใด ๆ เกี่ยวกับลาวที่จะช่วยการค้นคว้าของนักวิชาการก็ไม่มี ผู้ที่ตั้งใจศึกษา
 เรื่องราวของลาวจริง ๆ จึงต้องเริ่มต้นจากศูนย์ (รายชื่อหนังสือและบทความที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิงได้รวบรวม
 ไว้ในเอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม)

วิธีดำเนินการวิจัย (research procedure)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นวิธีวิจัยหลัก วิธีวิจัยเชิงปริมาณ
 (quantitative research) เป็นส่วนเสริม ข้อมูลเกือบทั้งหมดได้มาจากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการอัน
 หลากหลายทางด้านคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร (documentary research) การวิจัยภาคสนาม
 (field research) การสังเกต (observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) การ
 สัมภาษณ์รายบุคคล (face-to-face interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (focus-group interview) และการ
 วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ข้อมูลด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ได้จากการวิจัยเชิงสำรวจ (survey
 research) ซึ่งออกแบบมาเพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อลาวของคนไทยตามแนวบริเวณชาย
 แดน

ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มตั้งแต่เดือน เมษายน 2542 สิ้นสุดเดือนมีนาคม 2543 รวม
 ทั้งสิ้น 1 ปี

ขั้นตอนที่ 1

ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2542 ผู้วิจัยเริ่มค้นคว้าและศึกษาเอกสารที่ให้ข้อ
 มูลเบื้องต้นเกี่ยวกับลาวและความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว จากห้องสมุด ตลาดหนังสือ และข้อมูลทาง
 การของหน่วยราชการทั้งไทยและลาว พร้อมกันนั้นก็พยายามสร้างเครือข่าย (networking) กับบุคคล
 ต่าง ๆ ที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล (informant) รวมทั้งผู้ที่จะเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงผู้วิจัยให้เข้าถึงแหล่งข้อมูล
 (source) ทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว เนื่องจากข้อมูลส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงและ
 นโยบายต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการไปยังผู้บัญชาการทหารบก และเจ้าหน้าที่กระทรวงการ
 ต่างประเทศที่รับผิดชอบประเทศไทย เพื่อขอความร่วมมือ ส่วนเครือข่ายทางฝ่ายลาวนั้น ได้อาศัยเจ้า
 หน้าที่กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมของลาวคนหนึ่งที่กำลังศึกษาระดับปริญญาโทอยู่ที่คณะนิเทศ
 ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสื่อกลางในการติดต่อและประสานงาน

ในระหว่างนั้น ผู้วิจัยได้นัดหมายกลุ่มพนักงานรัฐของลาวที่มาศึกษาอยู่ในกรุงเทพฯ
 ด้วยทุนรัฐบาลไทยจำนวน 7 คน เพื่อขอสัมภาษณ์เจาะลึกด้วยวิธี focus-group interview เป็นตัวอย่าง

ทัศนคติความเห็นของคนลาวที่มีต่อสื่อไทย ซึ่งจะช่วยปูพื้นความเข้าใจและช่วยในการเตรียมประเด็น การศึกษาภาคสนามของผู้วิจัยต่อไป

ขั้นตอนที่ 2

มิถุนายน - ตุลาคม 2542 การวิจัยภาคสนามเป็นปฏิบัติการเก็บข้อมูลในพื้นที่บริเวณ ชายแดนระหว่างไทย-ลาว จุดที่ทำการศึกษามี 3 จุด คัดเลือกโดยพิจารณาจากทำเลที่ตั้ง ซึ่งมีสภาพ เป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ทั้งสองฝั่ง (เน้นที่ฝั่งลาว) เป็นที่ตั้งของสถานีวิจัยและสถานีโทรทัศน์ ซึ่งรัศมี ของสัญญาณครอบคลุมพื้นที่ของอีกฝ่ายหนึ่ง พื้นที่ ทั้ง 3 จุดได้แก่

จังหวัดอุดรธานี-หนองคาย - กำแพงนครเวียงจันทน์ เวียงจันทน์

จังหวัดมุกดาหาร - เมืองสะหวันนะเขต แขวงสะหวันนะเขต

จังหวัดอุบลราชธานี - เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก

การวิจัยภาคสนามประกอบด้วย การเยี่ยมชมและสัมภาษณ์ผู้บริหารของสถานีวิจัยและ สถานีโทรทัศน์ทุกสถานีทั้งฝั่งไทยและลาวในพื้นที่ทั้ง 3 จุด สัมภาษณ์และฟังบรรยายสรุปสถานการณ์ ด้านความมั่นคงบริเวณชายแดนไทย-ลาวจากนายทหารของไทย และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด สัมภาษณ์ผู้จัดรายการและผู้บริหารองค์กรสื่อในจังหวัดภาคอีสานอีกหลายแห่งที่การศึกษาอ้างอิงถึง เยี่ยมคารวะและสัมภาษณ์ผู้นำลาวที่รับผิดชอบงานด้านสื่อมวลชน สัมภาษณ์กลุ่ม (focus-group interview) กับประชาชนลาวหลายกลุ่ม สัมภาษณ์รายบุคคล (face-to-face interview) กับผู้คนใน ประเทศลาวที่มีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันหลาย ได้แก่ พระสงฆ์ ครู กวี-นักเขียน คนไทยที่มี ภูมิลำเนาอยู่ในลาว พนักงานโรงแรม เจ้าของร้านค้า เป็นต้น ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูล โดยการสังเกต (observation) ดูพฤติกรรมการเปิดรับสื่อไทยของคนลาวในทุกโอกาส เช่น การเดิน ส่องดูสภาพตามท้องถนน ขณะรับประทานอาหารในร้าน นั่งรถไปในชนบทห่างไกล รวมทั้งการขอ เป็นแขกไปร่วมรับประทานอาหารกับครอบครัวของชาวลาว ฯลฯ

ขณะที่การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม การเปิดรับและทัศนคติของคนลาวต่อสื่อไทย ใช้วิธีการเชิงคุณภาพหลากหลายอย่างดังได้กล่าวแล้ว การศึกษาในหมู่ผู้รับสารชาวไทย ผู้วิจัยเลือกใช้ แบบสอบถามในการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ทั้งนี้ด้วยข้อสันนิษฐานการวิจัยที่เชื่อว่า คน ไทยไม่นิยมรับสื่อลาว กลุ่มตัวอย่างของผู้รับสารชาวไทยที่เปิดรับวิทยุ-โทรทัศน์จากลาวจึงน่าจะมี จำนวนน้อยมากจนยากแก่การค้นหา เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการออกมา ผู้ช่วยวิจัยหลายคนได้ แยกกันไปใช้วิธีสัมภาษณ์ตัวต่อตัวด้วยแบบสอบถามกับประชาชนในอำเภอชายแดนของจังหวัด หนองคาย มุกดาหาร และอุบลราชธานี ทำการสัมภาษณ์จังหวัดละ 400 ชุด ข้อมูลจากแบบสอบถาม นำมาคำนวณเป็นร้อยละอย่างง่าย เพื่อให้เห็นภาพความแพร่หลายของสื่อลาวในหมู่คนไทย แบบสอบถามจะจำแนกกลุ่มตัวอย่างในขั้นต้นเป็นกลุ่มที่เปิดรับและไม่เปิดรับสื่อของลาว กลุ่มที่ระบุว่าเปิดรับ

สื่อลาวจะถูกขอร้องให้เพิ่มเติมข้อมูลกับผู้สัมภาษณ์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจมากขึ้นอีกว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นใคร มีมูลเหตุอะไรจูงใจให้คนไทยกลุ่มนี้เปิดรับสื่อของลาว

ขั้นตอนที่ 3

พฤศจิกายน 2542 – มีนาคม 2543 เป็นขั้นที่ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาแยกแยะเรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติม ค้นคว้ากรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ช่วยนำทางให้กับการอ่านข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้นอีก จากนั้นจึงได้นำเสนอผลการวิจัยต่อที่ประชุมทางวิชาการ ซึ่งได้จัดขึ้น ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2543 มีผู้เข้าร่วมฟังและอภิปรายอีกประมาณ 60 ท่าน ประกอบด้วยสื่อมวลชนในสวนกลางและท้องถิ่น เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ นักวิชาการ นิสิตและนักศึกษา ข้อคิดเห็นจากการประชุมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงแก้ไขเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

อนึ่ง ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวิธีการดำเนินการวิจัยแต่ละแบบอีกครั้งในฉบับที่เป็นเนื้อหาภายในเล่ม ส่วนรายชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูล หน่วยงาน และเอกสารที่ใช้ในการค้นคว้า ก็สามารถอ้างอิงได้ในภาคผนวกท้ายเล่มเช่นกัน

เนื้อหาที่นำเสนอ (content)

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทั้งหมดได้นำมาวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดหลากหลายทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น จากนั้นจำแนกเนื้อหาและนำเสนอตามขั้นตอนที่มีการจัดลำดับความต่อเนื่องเป็น 7 บท แต่ละบทจะนำด้วยทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอเนื้อหาในบทนั้น ๆ พร้อมทั้งยกตัวอย่างให้เห็นจากรูปธรรมของประเทศอื่น (หากมี) ก่อนที่จะอภิปรายกรณีตัวอย่างไทยกับลาวในขั้นต่อไป

บทที่ 1 ให้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทย-ลาว โดยมีสื่อเป็นแกนกลางของการวิเคราะห์ ผู้อ่านจะได้เห็นบทบาทของสื่อในแต่ละระยะของประวัติศาสตร์ที่แปรเปลี่ยนไประหว่างไทย-ลาว

บทที่ 2 ให้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับโครงสร้างและการดำเนินงานของระบบสื่อกระจายเสียงที่ต่างกันระหว่างไทย-ลาว ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจของสื่อ (media economics) การควบคุมสื่อ ผลผลิตของสื่อที่แตกต่างของสองระบบ เทคโนโลยีการออกอากาศและจำนวนคลื่นสัญญาณที่ข้ามไปถึงผู้รับอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำโขง

บทที่ 3 จากข้อมูลในบทที่ผ่านมาเรียบเรียงให้เห็นความได้เปรียบของสื่อกระจายเสียงไทยที่เหนือกว่าจนอยู่ในฐานะครอบงำสื่อลาว ผลก็คือการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนไทยในจังหวัดชายแดนพิศุจน์ว่าคนไทยไม่นิยมรับสื่อกระจายเสียงของลาว ตรงกันข้ามกับประชาชนลาว การวิจัยพบความพยายามทุกวิถีทางที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการรับสื่อของไทย

บทที่ 4 นำเสนอให้เห็นว่ากลุ่มผู้รับสารที่มีภูมิหลังทางชนชั้น ระดับการศึกษา เพศวัยและประสบการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะเปิดรับสื่อ ตีความสื่อ เลือกจดจำเนื้อหาของสื่อและมีทัศนคติต่อสื่อแตกต่างกันด้วย ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างให้เห็นปฏิกริยาตอบสนองของแฟนเพลงวัยรุ่นลาวที่มีต่อรายการเพลงและนักจัดรายการเพลงของไทย

บทที่ 5 ใช้กรอบแนวคิดเรื่อง "การครอบงำและการพึ่งพา" วิเคราะห์ระดับผลกระทบของสื่อกระจายเสียงไทยต่อเศรษฐกิจของสื่อลาว

บทที่ 6 สื่อกระจายเสียงของไทยนำวัฒนธรรมที่แปลกแยกรุกรานต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของลาวอย่างไร ผู้นำลาวกล่าวหาว่าสื่อไทยเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาสังคมและพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของวัยรุ่นลาว ทางการลาวมีวิธีสกัดกั้นหรือป้องกันภัยจากสื่อไทยอย่างไรบ้าง

บทที่ 7 นำข้อมูลและข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้งหมดใน 6 บทแรก ทำการสังเคราะห์ (synthesize) อีกครั้งเพื่อตอบปัญหาและข้อสมมุติฐานการวิจัย เสนอทางออกที่ดีกว่าในการแก้ปัญหาความสัมพันธ์ไทย-ลาวผ่านสื่อ

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจบางประการกับผู้อ่าน ประการแรกผู้วิจัยพยายามอ้างอิงโดยยกคำพูด (quote) ของผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อความหนักแน่นน่าเชื่อถือของข้อมูล ในกรณีที่เป็นคำพูดของผู้ให้ข้อมูลฝ่ายลาว ผู้วิจัยได้แปลให้เป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมดเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้คำภาษาลาวมีนัยไปในทางที่เป็นการดูหมิ่นลาว (ตามความรู้สึกของคนไทย) โดยผู้วิจัยไม่มีเจตนา ประการที่สอง เกือบทุกแห่งที่ผู้วิจัยไปสำรวจพื้นที่และรับฟังข้อมูลไม่ว่าฝ่ายไทยหรือฝ่ายลาว จะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นโดยเจ้าภาพมากกว่าหนึ่งคนบางครั้งเป็นคณะถึงกว่าสิบคน ในกรณีที่ผู้วิจัยจำบุคคลเจ้าของข้อมูลได้ก็จะอ้างอิงชื่อบุคคล ในกรณีที่จำไม่ได้จะอ้างหัวหน้าคณะที่ให้การต้อนรับหรือ "(ชื่อหัวหน้า) และคณะ" ประการที่สาม ข้อมูลจากฝ่ายลาวเกือบทั้งหมดเป็นข้อมูลด้วยวาจาไม่มีเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร บางครั้งขัดแย้งกันหรือคลาดเคลื่อนกันบ้างขึ้นกับความจำของผู้ให้ข้อมูล ชื่อเฉพาะบางอย่างก็เรียกไม่ตรงกัน ผู้วิจัยไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ ชื่อเท็จจริงบางด้านก็อาจไม่สมบูรณ์เช่นโครงสร้างของกระทรวงข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบดีและรองอธิบดีกรมสื่อมวลชนพยายามเรียงเรียงความคิดในการตอบคำถามของผู้วิจัย แต่เชื่อว่ายังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์นัก ขอให้งานวิจัยนี้เป็น "หินส่อหยก" ก่อเกิดงานวิจัยที่สมบูรณ์และลึกซึ้งเกี่ยวกับไทยและเพื่อนบ้านเพื่อสนองความต้องการที่เป็นจริงของเราต่อ ๆ ไป

ข้อเสนอแนะ (suggestion for further work)

หลังจากเสร็จสิ้นงานวิจัยกรณีศึกษาไทยกับลาวซึ่งเป็นการศึกษาในระดับมหภาค (macro level) แล้ว ผู้วิจัยขอเสนอให้ทุกฝ่ายมองเห็นความสำคัญและสนับสนุนให้มีการศึกษากรณีตัวอย่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่เหลือจนครบอีก 3 ประเทศ รวมทั้งการศึกษาในระดับจุลภาค (micro level) อื่น ๆ ที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของการสื่อสารระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความลุ่มลึก สามารถตอบคำถามรูปธรรมที่เป็นจริงของสังคมและใช้เป็นแนวทางกำหนดนโยบายระดับชาติได้

ไม่ว่ายุคใดสมัยใดการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งในยามสงบหรือในภาวะวิกฤตที่มีความขัดแย้ง สารผ่านสื่อ (mediated message) คือช่องทางในการแสดงออกของนโยบายต่างประเทศ ขณะที่กำลังเขียนอยู่นี้ กองกำลังกะเหรี่ยง-พม่าที่เรียกว่า God's Army จำนวน 10 คนได้บุกยึดโรงพยาบาลศูนย์ราชบุรีจับเจ้าหน้าที่และคนไข้ในโรงพยาบาลเป็นตัวประกันต่อรองกับรัฐบาลไทย ผลลงเอยด้วยการที่ทหารไทยใช้กำลังบุกเข้าสังหารผู้ก่อการร้ายตายทั้งหมด แต่คนหลงที่ยังคลั่งคลอบอยู่หลังเสียงปืนสงบคือความบิวิตกว่ากองกำลังกะเหรี่ยงที่อยู่ติดชายแดนไทย ซึ่งแน่นอนที่เดียวว่าได้เฝ้าติดตามเหตุการณ์จากสื่อวิทยุและโทรทัศน์ของไทยตลอดเวลา จะคิดอย่างไรกับการกระทำของทางการไทย ข่าวสื่อเกี่ยวกับการแก้แค้นของทหารกะเหรี่ยงสร้างความอลหม่านให้กับประชาชนไทยในจังหวัดชายแดน รัฐบาลเริ่มโทษสื่อมวลชนว่าเป็นผู้เผยแพร่ภาพและข้อมูลที่ไม่เป็นผลดีต่อประเทศ ฝ่ายสื่อมวลชนก็อ้างสิทธิเสรีภาพของสื่อและสิทธิในการรับรู้ของประชาชน นิสิตของผู้วิจัยรู้สึกสับสนและตั้งคำถามถึงสิ่งที่ถูกต้องระหว่างหน้าที่ของสื่อ มนุษยธรรม กับความปลอดภัยของชาติ ขณะที่ยังไม่สามารถหาคำตอบให้ถูกใจนิสิตได้ ผู้วิจัยเองกลับเกิด ความเชื่อ มากยิ่งขึ้นว่า สื่อมวลชนคือแกนกลางของกิจกรรมทั้งปวงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ผู้นำจะต้องมีข้อมูลพร้อมทุกอย่างเกี่ยวกับสื่อของไทยที่เข้าถึงประเทศเพื่อนบ้านและสื่อของประเทศเพื่อนบ้านที่เข้าถึงไทย สามารถใช้สื่อเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์นโยบายต่างประเทศ ในยามปกติใช้เป็นทูตสันติภาพ ในยามวิกฤตหาทางป้องกันไม่ให้สื่อเพิ่มเติมปัญหาของฝ่ายเราให้เลวร้ายลง ทั้งฝ่ายสื่อมวลชนเองและฝ่ายรัฐบาลมักไม่ตระหนักว่ารอบบ้านทั้งสี่ทิศของไทยมีคนอีกเป็นจำนวนมากกำลังฟังวิทยุและดูโทรทัศน์ของไทยอยู่ ในที่นั้นย่อมมีกลุ่มคนที่เราไม่ประสงค์จะให้รับรู้ข้อมูลเหล่านั้นรวมอยู่ด้วยเสมอ หากมีงานวิจัยเกี่ยวกับสภาพการเข้าถึงผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ของสื่อไทยในประเทศเพื่อนบ้าน ทศนคติของผู้รับสื่อ และผลกระทบของสื่อระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านออกมาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยกระตุ้นสำนึกของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้ตระหนักถึงความจริงข้อนี้อยู่ตลอดเวลา และหันมาช่วยกันใช้บทบาทของสื่อในทางสร้างสรรค์อย่างชาญฉลาด ไม่ใช่เพื่อความได้เปรียบของเราฝ่ายเดียวแต่เพื่อสันติภาพของภูมิภาคเล็ก ๆ รอบบ้านเราเป็นจุดเริ่มต้นก่อน

บทที่ 1

บทบาทสื่อมวลชนในความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทย-ลาว

1.1 สื่อมวลชนคือเครื่องมือของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การทูต การค้า การสื่อสาร และกำลัง (diplomacy, trade, communication and force) ถูกจัดว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในกิจกรรมการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาตลอดทุกยุคทุกสมัย และเมื่อกล่าวถึงที่สุดแล้วการสื่อสารคือใจกลางของกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าว เพราะถ้าไม่มีการสื่อสารก็ไม่มีการค้าและไม่มีการทูต แม้แต่กำลังซึ่งหมายถึงการใช้อาวุธ จรวด รถถัง ฯลฯ อันที่จริงก็คือการสื่อสารอย่างหนึ่ง แต่เป็นการสื่อสารด้วยความรุนแรง ใช้การโน้มน้าวใจด้วยวิธีการทางกายภาพ การสื่อสารจึงเป็นการแสดงออกทางการกระทำของนโยบายต่างประเทศทั้งปวง เป็นการอาศัยช่องทางสื่อสาร ซึ่งในยุคปัจจุบันก็คืออาศัยบทบาทของสื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ (Frederick 1993, 223)

นักวิชาการด้านการสื่อสารระหว่างประเทศเสนอวิธีการ ที่จะช่วยให้เห็นบทบาทของการสื่อสารภายใต้บริบทของการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างประเทศในโลกอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยแบบจำลองอย่างง่าย ๆ เรียกว่า spectrum of communication จัดเรียงระดับรูปแบบของการสื่อสารโดยเชื่อมโยงกับระดับความรุนแรงทางการเมืองไล่เรียงมาตั้งแต่ความตึงเครียดถึงขั้นทำสงครามไปจนถึงบรรยากาศแห่งสันติภาพในภาวะปกติ โดยแบ่งระดับต่าง ๆ ของการสื่อสารออกเป็น 5 ชั้น (ในทางปฏิบัติที่เป็นจริงแต่ละชั้นไม่สามารถตัดขาดออกจากกันได้เหมือนในแบบจำลอง)

ปลายด้านหนึ่งคือ ชั้นแรกที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยามสันติ (peace relations) สภาพของการสื่อสารในสถานการณ์เช่นนี้จะมีการไหลของข่าวสารอย่างเป็นปกติ การติดต่อสื่อสารด้านโทรคมนาคมดำเนินไปอย่างสะดวก ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนสามารถข้ามพรมแดนไปมากันได้โดยราบรื่น

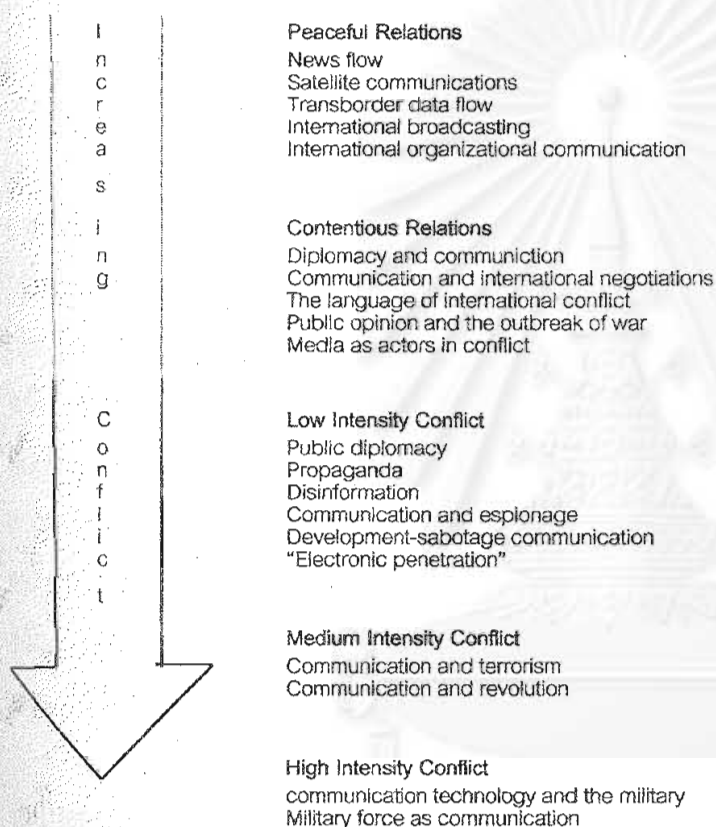
ชั้นที่สอง คือความสัมพันธ์ในภาวะการเมืองที่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งระหอง ระแหงกัน (contentious relations) จัดอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าภาวะสันติ รูปแบบการสื่อสารมีการแลกเปลี่ยนเจรจากันทางการทูต การทำ "สงครามประชามติ" (public opinion war) ภาษาและคำพูดมักถูกหยิบขึ้นมาเป็นประเด็นของความบาดหมาง

ชั้นที่สาม คือระดับความสัมพันธ์ที่มีความตึงเครียดในระดับต่ำ (low intensity conflict) ไม่ถึงกับใช้กำลังทางทหาร แต่เริ่มมีการบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร ทำโฆษณาชวนเชื่อ สื่อสารเพื่อการจรรจน สื่อสารเพื่อการบ่อนทำลายฝ่ายตรงข้าม ไปจนถึงขั้นรุกรานต่ออีกฝ่ายหนึ่งผ่านการไร้สื่อมวลชนโดยวิทยุและโทรทัศน์

ขั้นที่สี่คือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอยู่ในภาวะที่มีความขัดแย้งค่อนข้างรุนแรง (medium intensity conflict) ซึ่งหากเกินเลยไปจากขั้นนี้ก็ถึงขั้นปะทะกันด้วยกำลัง การสื่อสารมุ่งเพื่อการก่อการร้ายและนำไปสู่การปฏิวัติโค่นล้มอำนาจ

ขั้นสุดท้ายคือขั้นที่ความตึงเครียดขึ้นถึงขีดสุด (high intensity conflict) นำไปสู่การรบในรูปแบบทุกชนิดจนถึงขั้นใช้อาวุธนิวเคลียร์

SPECTRUM OF COMMUNICATION IN PEACE AND WAR

ที่มา: Frederick, Howard H. 1993, Global Communication & International Relations,

Wadsworth Publishing Co., Belmont, California, p. 224.

เมื่อนำแนวคิดเรื่องการจัดเรียงระดับการสื่อสารแบบต่าง ๆ (spectrum of communication) ในบริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่เสนอโดยเฟรเดอริค (Frederick) มาพิจารณาควบคู่กับความสัมพันธ์ทางด้านสื่อมวลชนของไทยและลาวที่มีมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าการสื่อสารในระดับที่ 2 (ต่ำกว่าภาวะสันติ) เป็นรูปแบบของการสื่อสารและการใช้สื่อมวลชนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบททางการเมืองของไทยและลาวในยุคปัจจุบัน และระดับที่ 3 (มีความขัดแย้งในระดับต่ำ) เป็นรูปแบบที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวในยุคก่อนหน้า คือ

หลังจากลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยมจนถึงสมัย “เปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า” ของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ค่อนข้างเหมาะสม

ในที่นี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวผ่านบทบาทของสื่อมวลชน เฉพาะหลังจากลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยมจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2518 - ปัจจุบัน) โดยแบ่งออกเป็น 2 ยุคดังกล่าว

1.2 สื่อมวลชนไทย-ลาวในยุคของความขัดแย้ง (พ.ศ.2518 - ประมาณ พ.ศ.2530)

1.2.1 รูปแบบการใช้สื่อในความสัมพันธ์ที่มีความขัดแย้งระดับต่ำ (low intensity conflict)

Frederick วิเคราะห์ว่าเมื่อการเมืองระหว่างประเทศมีความขัดแย้งแต่ไม่ถึงขั้นใช้กำลังเข้าต่อสู้กัน (ระดับที่ 3) สื่อมวลชนจะถูกใช้เป็นช่องทางหนึ่งของการทูตระหว่างประเทศ เรียกว่า “การทูตสาธารณะ” (public diplomacy) มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูลข่าวสารไปถึงประชาชนในประเทศเป้าหมาย ซึ่งจะสันตะเทือนเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลที่อยู่ในอำนาจของประเทศนั้นในภายหลัง ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อจึงมักเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda) ทั้งโดยคำพูด คำขวัญ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นและนำไปใช้อย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติความคิด ความเชื่อของผู้รับสารให้คล้อยตาม บางครั้งมีการใช้ประโยชน์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อขยายผลของการโฆษณาชวนเชื่อ เช่น กูข่าว รายงานข่าวให้สมจริง หรือเกินจริงด้วยเทคนิคของสื่อ ทำลายขวัญ สร้างความสับสนเข้าใจผิดให้เกิดกับประชาชน เรียกว่า disinformation หรือ propaganda-plus มีถึงขั้นใช้เครื่องมือสื่อสารในการทำจารกรรมและบ่อนทำลายฝ่ายตรงข้าม

จุดมุ่งหมายของการใช้สื่อในสถานการณ์ระหว่างประเทศเช่นนี้ มิได้ต้องการเอาชนะกันในสมรภูมิสู้รบทางการทหาร แต่ผู้ใช้ต้องการจะสันคลอนเสถียรภาพทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม โดยการแย่งชิงผู้รับสารมวลชนมาเป็นของตน เผยแพร่ความไม่พอใจและความสับสนให้กว้างขวางในหมู่ประชาชนของอีกฝ่ายหนึ่ง เหมือนดังที่ คาสเปอร์ ไวน์เบอร์เกอร์ (Casper Weinberger) รัฐมนตรีกลาโหมของสหรัฐอเมริกาที่กล่าวว่า “ในยุคนี้เรามองเห็นรูปแบบหนึ่งของสงครามที่มุ่งไปทำลายเจ้าตัว “ความหวัง” ตัวนี้โดยตรง” (Weinberger 1986, 259) นี่คือการปฏิบัติการจิตวิทยา หรือ ปจว. (psychological operations) ที่มุ่งทำลายเจ้าตัว “ความหวัง” ซึ่งใช้กันแพร่หลายในการเมืองระหว่างประเทศที่มีความขัดแย้งเป็นเชื้อไฟที่ปะทุอยู่

วิทยุและโทรทัศน์เป็นสื่อที่ใช้เป็นเครื่องมือบ่อนทำลายสันติภาพของประเทศตรงข้ามอย่างได้ผล เพราะการกระจายเสียงไม่เคารพพรมแดนระหว่างประเทศ การรบกวนด้วยคลื่นสัญญาณ (jam) นอกจากไม่ได้ผลแล้วยังเป็นการสิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ยิ่งกว่านั้นหากมองใน

เชิงจิตวิทยา การสกัดกั้นกลับจะยิ่งกระตุ้นความสนใจของประชาชนให้พยายามหาทางเปิดรับสื่อที่ ล่วงล้ำเข้ามามากขึ้นอีก ทุกประเทศในโลกล้วนเคยมีประสบการณ์ในการใช้สื่อกระจายเสียงเป็นช่อง ทางส่งอิทธิพลต่อมติสาธารณะของประชาชนฝ่ายตรงข้ามมาแล้วทั้งสิ้น

1.2.2 สื่อเพื่อปฏิบัติการจิตวิทยาในยุค "สงครามเย็น"

ไทย-ลาวแม้จะเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดกันมากที่สุด แต่ประวัติศาสตร์ทางการเมืองในอดีตนับศตวรรษของสองประเทศมักมีสงครามและความขัดแย้ง ช่วงเวลาแห่งไมตรีจิตมิตรภาพเป็น เพียงระยะสั้น ๆ ที่เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก ส่วนประวัติศาสตร์ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ลาวมีความบั่น บั่นทางการเมืองสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราช ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำของลาว เองจนมีการแบ่งฝักฝ่ายทางการเมืองอย่างชัดเจนระหว่างฝ่ายขบวนการปลดปล่อยลาวหรือพรรคคอมมิวนิสต์ ลาว กับฝ่ายรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรที่เวียงจันทน์ นโยบายต่างประเทศของไทยต่อสถานการณ์ภายใน ประเทศลาวก็คือยืนอยู่ข้างฝ่ายรัฐบาลที่เวียงจันทน์ กระทั่งเข้าไปพัวพันและมีส่วนร่วมในสงครามอินโดจีนสามประเทศคู่กับพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนอย่างเปิดเผย

ไทยได้ให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาโดยอนุญาตให้อเมริกาใช้ไทยเป็นฐานส่ง สัญญาณรบกวนคลื่นวิทยุ (jamming) ของประเทศเพื่อนบ้าน (Oldfield 1999, 6-8) ใช้ไทยเป็นฐานทัพ ในการปฏิบัติการทางทหาร ตลอดจนส่งทหารไทยเองเข้าไปรบกับขบวนการปลดปล่อยลาวภายใต้การบังคับบัญชาของกองทัพแห่งราชอาณาจักรลาว เป็นหน่วยรบพิเศษโดยได้รับเงินเดือนจากซีไอเอ (CIA) ของ อเมริกา

สงครามอย่างเปิดเผยกับขบวนการปลดปล่อยลาวสิ้นสุดลงหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ลาว ได้รับชัยชนะทั่วประเทศในปีพ.ศ. 2518 สถาปนาประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) แต่ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ไม่ได้สิ้นสุดลงด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวเต็มไปด้วย ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันอันเป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาการเมืองในอดีต เช่นปัญหาขบวนการ ต่อต้านลาว (ขตล.) ที่ฝ่ายปลดปล่อยลาวกล่าวหาว่าไทยเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลัง บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งได้ นำไปสู่การสู้รบกันด้วยกำลังทหารตามบริเวณชายแดนเป็นระยะ ๆ ครั้งที่รุนแรงที่สุดเห็นจะได้แก่การปะทะกันในเหตุการณ์บ้านร่มเกล้า จังหวัดพิษณุโลกในปีพ.ศ. 2530 ฝ่ายไทยมีทหารเสียชีวิต 103 คน บาดเจ็บ 802 คน ฝ่ายลาวเสียชีวิต 340 คน บาดเจ็บอีก 257 คน (Oldfield 1999, 37)

แม้ความขัดแย้งจะถึงขั้นนำไปสู่การสู้รบกันด้วยกำลังแต่จำกัดบริเวณอยู่เฉพาะแนว ชายแดนและมักสิ้นสุดลงในเวลาไม่นานนัก ทั้งไทยและลาวต่างมีความปรารถนาในเบื้องลึกที่จะแก้ ปัญหาความขัดแย้ง เพราะการขยายความขัดแย้งอาจนำมาซึ่งจลาจลทางการเมืองของไทยที่เชื่อว่า

ลาวให้การหนุนหลังพรรคคอมมิวนิสต์ไทยอยู่ ส่วนลาวเองก็จะถูกกดดันจากไทยทางด้านเศรษฐกิจจนไม่มีทางออก ดังนั้นบรรยากาศของความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวในช่วงแรกหลังจากที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ จึงเป็นสงครามทางอุดมการณ์หรือ "สงครามเย็น" (cold war) ที่มุ่งเอาชนะกันทางการเมืองมากกว่าชัยชนะในสงครามสู้รบ พยายามใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงประชาชนฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะทางฝ่ายไทยซึ่งพร้อมทั้งทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี สถานภาพของสื่อไทยมีความเหนือกว่าสื่อของลาวชนิดเทียบกันไม่ได้

หลังจากที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยม วิทยุและโทรทัศน์ท้องถิ่นของไทยตามแนวชายแดนได้รับนโยบายจากรัฐบาลให้ใช้สื่อเพื่อปฏิบัติการจิตวิทยา (ปจว.) โฆษณาชวนเชื่อต่อผู้ฟังชาวลาวที่อยู่ฝั่งตรงข้าม พลตรีสุกรีภัย กาญจนกิจ เสนาธิการกองทัพบกครั้งที่ 2 กล่าวกับผู้วิจัยว่า สื่อต่าง ๆ ในมือของกองทัพในขณะนั้นต้องทำการตอบโต้การโฆษณาชวนเชื่อของลาว ทำปจว.ต่อประชาชน เพราะนโยบายของกองทัพคือการเมืองนำการทหาร (สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542) หัวหน้าสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ที่หนองคายก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า โทรทัศน์กองทัพบกตั้งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยเหตุผลทางการเมือง ช่อง 5 มีสถานีฝั่งอยู่ตลอดแนวชายแดน ออกแบบมาเพื่อทำ ปจว. เสออากาศของสถานีจะหันเบ (แผงบนยอดเสาส่งสัญญาณ) ไปทางลาว (สำเนียง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542)

ด้วยนโยบายระดับชาติที่นำทางให้ประจอบกับระบบสื่อมวลชนของไทยเองที่ดำเนินงานเป็นธุรกิจค้ากำไรเต็มรูปแบบ สื่อมวลชนไทยจึงเป็นตัวกระทำ (actor) ที่สำคัญในสถานการณ์ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ เหตุการณ์ความไม่สงบที่ชายแดนระหว่างไทย-ลาว สื่อไทยมักถูกลาววิจารณ์ว่าเป็นผู้ใหม่กระพือสถานการณ์ สร้างข่าวเท็จให้เป็นจริง ขาดการวิเคราะห์ตรวจสอบข่าวก่อน ไม่รับผิดชอบ ไม่เป็นกลาง และไม่แก้ไขข่าวเมื่อผิดพลาด "สื่อไทยเพี้ยนมาก เอาแต่โฆษณาชวนเชื่อ" (กลุ่มพนักงานรัฐลาว, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542) แม้แต่นายทหารฝ่ายความมั่นคงชายแดนของไทยก็ยอมรับว่าการเสนอข่าวของลาวรับผิดชอบมากกว่า (พลตรีสุกรีภัยและคณะ, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542) "การลงข่าวของไทยคลาดเคลื่อนบ่อย บางครั้งเขียนกลับขาวเป็นคำไปเลยก็มี สื่อของลาวไม่เคยทำแบบนี้ จะพูดถึงไทยน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นข่าวพัฒนาภายในประเทศของเขาเอง จะมีบ้างข่าวขดล.ที่มากเกี่ยวข้องกับไทย" (พลตรีวิวัฒน์ และคณะ, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542)

1.2.3 บทบาทวิทยุ-โทรทัศน์ท้องถิ่นของไทยในการโจมตีผู้นำลาว

สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย (สวท.) จังหวัดหนองคายเป็นสถานีวิทยุแห่งหนึ่งที่มี

บทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ทางการเมือง เพราะอยู่ตรงข้ามกับเวียงจันทน์ "สมัยที่มีการสู้รบกันที่ชายแดน กรมประชาสัมพันธ์โดยประชาสัมพันธ์เขต 1 ให้สวท.หนองคายอัดเทปรายการของลาวไว้ แล้วส่งไปให้สถานีที่ขอนแก่นเขียนตอบโต้ จะตอบโต้อย่างไรให้ขึ้นกับแต่ละสถานี" (ชนิดดา, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542) นอกจากนี้ สวท. แล้ว สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (ช่อง 4) จังหวัดขอนแก่น เป็นช่องทางสื่อที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง เพราะมีสัญญาณภาพรับได้ถึงเวียงจันทน์ จากจุดทวนสัญญาณที่จังหวัดอุดรธานีและหนองคาย

ผู้วิจัยได้เดินทางไปจังหวัดขอนแก่นเพื่อเก็บข้อมูลจากนักจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์สำคัญในยุคนั้นสองท่าน ซึ่งได้รับหน้าที่ให้เขียนและพูดตอบโต้โจมตีลาวโดยเฉพาะ วีระพงศ์ ไสดาศรี (สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2542) ปัจจุบันรับราชการเป็นประชาสัมพันธ์จังหวัดขอนแก่น และเมธิญ ชำโพธิ์ (สัมภาษณ์วันที่ 28 มิถุนายน 2542) ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (สทท.) จังหวัดขอนแก่น

วีระพงศ์ ไสดาศรีกล่าวถึงการทำงานกับสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สทท.) จังหวัดขอนแก่นในช่วงปี พ.ศ. 2520 ว่าในขณะนั้น สทท. ขอนแก่นเพิ่งตั้งได้ไม่นาน ยังมีเจ้าหน้าที่น้อย คน ๆ เดียวต้องรับผิดชอบรายการถึงกว่าสิบรายการ เป็นทั้งผู้ประกาศ ผู้สื่อข่าว และเขียนบทเองไปด้วยในตัว เมื่อสถานการณ์การเมืองไทย-ลาวตึงเครียด (ลาวปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เพียงปีเดียว) จึงได้รับมอบหมายจากกระทรวงการต่างประเทศให้ใช้สื่อทำ ปฏิบัติการจิตวิทยากับพี่น้องชาวไทยและชาวลาว รายการที่ได้รับความนิยมในขณะนั้นคือรายการ *ข่าวรอบบ้าน* ซึ่งเป็นรายการสนทนาข่าว วีระพงศ์จึงเลือกใช้รายการนี้โดยจัดให้มีเพลงสอดแทรกด้วยเพื่อผลทางจิตวิทยา นอกจากรายการนี้แล้ว รายการอื่น ๆ ทุกรายการของสถานีล้วนเป็นรายการหวังผลทางจิตวิทยาทั้งสิ้น ทาง สบป.ลาวก็ได้ตอบโต้รายการวิทยุของไทยผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติของลาวซึ่งรับฟังได้ที่หนองคาย "เขาจะพูดย้ำในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ฝ่ายเราเมื่อตอบโต้หนัก ๆ เข้า เขาก็ประตัวมกยังกระทรวงการต่างประเทศ ว่าทำไมปล่อยให้สถานีวิทยุหนองคายค่าเขา เขาก็ชี้แจงไปทางกระทรวงการต่างประเทศ พอตอนหลังเราค่าเขาหนัก ๆ เข้า เขาก็ให้เราเบา ๆ ลง จนเสนอให้เราปรับปรุงสถานี ในที่สุดเราเลยต้องหาทางเปลี่ยนแนวใหม่ มีอยู่ช่วงหนึ่งถึงขนาดออกอากาศโดยไม่ชื้อสถานี ไม่บอกให้รู้ว่าเป็นสถานีอะไร และไม่ถ่ายทอดข่าวจากกรุงเทพฯด้วย" (สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542)

สำหรับรายการทางโทรทัศน์นั้น เมธิญ ชำโพธิ์ให้ข้อมูลในส่วนี้ว่า มีคำสั่งลับมากจากรัฐบาล กระทรวงการต่างประเทศ และสภาความมั่นคงแห่งชาติ ให้กรมประชาสัมพันธ์โดยสำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 มอบหมายให้สถานีวิทยุ สวท. ที่หนองคายคอยเฝ้าฟังและบันทึกเทปรายการของสถานีวิทยุลาว จากนั้นส่งต่อไปให้สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ของกรมประชาสัมพันธ์ที่ขอนแก่นทำการ

ตอบได้ บังเอิญตัวเขาเป็นผู้จัดรายการชื่อ อีสานมือนี่ ซึ่งเป็นรายการที่ได้รับความนิยมอยู่ในขณะนั้น จึงรับหน้าที่ทางการเมืองนี้มาในรายการของตน

แต่เดิม อีสานมือนี่ เป็นรายการสารคดีเชิงข่าว มีเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน เช่นสุขภาพอนามัย อากาศด้วยภาษาอีสาน ต่อมาจึงได้ดัดแปลงรายการเพื่อนำไปใช้ในกิจการปจว. การสู้รบผ่านสื่อในขณะนั้นต่างฝ่ายต่างใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่อและตอบโต้กัน "ในส่วนของรัฐบาลไทยมีความเข้าใจอยู่ตลอดเวลาว่าคนลาวในระดับชาวบ้านเป็นมิตรกับไทย ปัญหาอยู่ที่ผู้นำลาว จุดมุ่งหมายหลักของการใช้สื่อจึงมุ่งโจมตีผู้นำลาว มีปฏิกิริยาตอบโต้จากลาวพอสมควร" (สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542)

ต่อมาธีระพงศ์ ไสดาศรีได้ย้ายมาทำงานกับสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่นประมาณปีพ.ศ. 2524 จึงได้เข้าร่วมจัดรายการ อีสานมือนี่ ด้วย หลักในการทำรายการของพวกเขาส่วนใหญ่ต้องการบ่อนทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลลาว โดยชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างไทยกับลาว ให้คนลาวย้อนคิดว่าแต่ก่อนไทยกับลาวไม่ได้แตกต่างกัน แต่ปัจจุบันไทยมีความเจริญก้าวหน้าทุกด้าน เพราะมีการเมืองที่เป็นอิสระ แต่ลาวยังล้าหลังเพราะไม่มีอิสระต้องคอยเชื่อฟังเวียดนาม คนลาวจึงไม่ควรหนีออกนอกประเทศ (เพราะได้สร้างปัญหาให้กับรัฐบาลไทย) มิเช่นนั้นเวียดนามจะเข้ายึดครองจนหมด ท้ายสุดของรายการ อีสานมือนี่ จะปิดท้ายด้วยการนำเสนอ "ภาษาไทยอีสานวันละคำ" เพราะ "ในตอนนั้นมีคนเวียดนามเข้ามาในลาวเยอะมาก และสอนให้คนลาวพูดภาษาเวียดนามจนคนลาวจะลืมภาษาของตัวเองหมด เราจึงใช้สื่อของเราสอนภาษาของเขา ให้เขารู้ว่านี่คือภาษาลาวให้จำไว้" (ธีระพงศ์, สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542)

เมื่อไทยมีปัญหาเรื่องพรมแดนกับลาวในกรณี 3 หมู่บ้านที่จังหวัดอุดรดิติปี พ.ศ. 2527 ช่วงเวลานั้นเผชิญได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดหนองคาย จึงได้จัดรายการวิทยุชื่อ คิดฮอดฝั่งโขง ขึ้นมาตามคำสั่งของสภาความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อมุ่งโจมตีผู้นำลาว คือหลังจากวิทยุลาวออกอากาศในช่วงเช้าแล้ว เจ้าหน้าที่สถานีจะบันทึกเทปไว้แล้วถอดเทปให้เสร็จก่อน 10.00 น. เผชิญจะเขียนบทตอบโต้ลาวทันทีให้ทันออกอากาศเวลา 14.00 น. วันเดียวกัน "การจัดรายการวิทยุในช่วงนั้นมีผลทำให้ผู้นำลาวไม่ยอมรับจากกับผู้นำท้องถิ่นของไทยในปัญหา 3 หมู่บ้าน โดยให้เหตุผลว่าไม่พอใจรายการของสื่อท้องถิ่นไทย" ในทัศนะของเผชิญ รายการปจว. ได้รับผลสำเร็จสูง มีผู้ฟังฝั่งลาว"เขียนมาด่าก็มี เขียนเข้ามาแนะนำให้เพิ่มคำภาษาไทยอีสาน คำนี้คำนี้ก็" "

จำลอง โพธิ์พยอม ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) จังหวัดหนองคายคนปัจจุบันก็เล่าให้ฟังว่า ก่อนย้ายไปหนองคายเคยทำงานอยู่กับสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) จังหวัดมุกดาหาร "เห็นรายการ เพื่อแผ่นดินไทย มีแต่ด่าเขาข้างเดียว จึงเอา

นโยบาย 66/23 มาใช้ จัดรายการชื่อ *สองฝั่งโขง* ขึ้นมาในปีพ.ศ. 2526 " *สองฝั่งโขง* เป็นรายการครึ่งชั่วโมง ออกอากาศด้วยภาษาลาว เป็นรายการอีกแบบหนึ่งที่จำลอง โพรเซียมวาท แห่งสถานี สวท. มุกดาหาร สร้างขึ้นมาเพื่อเน้นให้เห็นความจริงใจของไทย เช่นโครงการพระราชดำริ การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การเกษตร และเอาเพลงของลาวมาเปิดออกอากาศด้วย "คนลาวชอบมากส่งจดหมายเข้ามาเยาะเย้ย โทรมัศนของไทยทุกช่องล้วนเคยด่าเขา ที่มุกดาหารใครจะข้ามไปลาวจึงต้องใส่เสื้อของ สวท." (จำลอง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542)

1.3 สื่อมวลชนไทย-ลาวในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา)

1.3.1 รูปแบบของสื่อในความสัมพันธ์ที่ระหองระแหง

ในทัศนะของเฟรเดอริค (Frederick 1993, 223) ความรุนแรงของภาษาแสดงออกชัดเจนที่สุดเมื่อใช้ในการเสียดสีถากถางคนเชื้อชาติอื่นให้เห็นเป็นเรื่องขื่น (ethnic slur) เช่นที่คนไทยชอบเรียกผู้ที่มีรสนิยมไม่ทันสมัยว่า "ลาว" เรียกคนขี้เหนียวว่า "ยิว" คนอเมริกันเรียกคนเชื้อสายเปอร์โตริโก (Puerto Rico) ว่า "spic" (ล้อเลียนวิธีการออกเสียงของชนเชื้อชาตินี้เมื่อพูดคำว่า speak) เรียกคนเชื้อสายเอเชียในอเมริกาว่า "kook" ("กูก" ในภาษาเกาหลีแปลว่าประเทศ) หรือเรียกคนยิวว่า "kike" (มาจากคำว่า kirkel แปลว่าวงกลม เป็นการล้อเลียนชาวยิวอพยพในยุคก่อนที่ไม่รู้หนังสือและมักเขียนวงกลมแทนการเซ็นชื่อ) ไม่ว่าจะเรียกอย่างไรความตั้งใจอันเดียวกันคือต้องการปฏิบัติเสียดความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันทำให้อีกฝ่ายหนึ่งตกเป็นเหยื่อของถ้อยคำภาษาที่ใช้เรียก ด้วยเหตุนี้ภาษาจึงมีความรุนแรงอยู่ในตัว สามารถใช้เป็นอาวุธในการทำสงคราม สามารถทำให้ความถูกต้องกลายเป็นความผิดและความผิดเป็นความถูกต้องก็ได้

ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างประเทศ เช่นในทางการทูต แม้จะได้เอาใจใส่เลือกเฟ้นคำอย่างดีแล้ว ก็ยังมีโอกาสที่จะถูกตีความบิดเบือนไปจากความหมายหรือเจตนาดั้งเดิมของผู้สื่อ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ลัทธิอุดมการณ์ บางครั้งก็เป็นเพียงความเข้าใจผิดธรรมดา ๆ ของสองฝ่าย สื่อมวลชนทุกวันนี้ได้กลายเป็นพลังทางการเมืองด้วยศักยภาพของตัวสื่อเอง สื่อเป็นสถาบันที่มีความเป็นอิสระสูง สื่อมวลชนไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้รายงานเหตุการณ์เท่านั้น ที่สำคัญสื่อเป็นผู้ตีกรอบ (frame) และตีความ (interpret) เหตุการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ใส่รหัสความหมาย (encode) ก่อนนำเสนอต่อสาธารณชน หากสื่อมวลชนใช้ภาษาที่สร้างความขัดแย้ง (language of conflict) ก็ยิ่งง่ายต่อการทำลายความสัมพันธ์อันเป็นปกติระหว่างประเทศ แม้แต่การทูตหรือผู้นำประเทศยังเกรงกลัวการเสนอข่าวของบรรดาสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ระหองระแหงกันเล็กน้อยเกือบเป็นภาวะปกติเช่นนี้ ปัญหาความขัดแย้งหรือความเข้าใจ

ใจผิดมักแก้ไขกันด้วยวิถีทางแห่งการทูต อาศัยการเจรจาไกลเกลี่ยและรวมขอมกันในระดับผู้นำของสองฝ่าย

1.3.2 ไทย-ลาวเปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า

“สงครามเย็น” ระหว่างไทย-ลาวผ่อนคลายความตึงเครียดลงตามลำดับพร้อมกับ “สงครามเย็น” ในระดับโลกที่อ่อนแรงและคลี่คลายไปในทางที่ดี นายกรัฐมนตรีของไทย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้เริ่มผลักดันนโยบายใหม่ที่มีต่อลาวภายใต้คำขวัญ “เปลี่ยนสนามรบเป็นตลาดการค้า” ในปีพ.ศ. 2531 ขณะเดียวกันภายในประเทศลาวก็มีการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจและการเมืองใหม่ซึ่งได้เริ่มมาแล้วก่อนหน้านี้หลายปี เมื่อนโยบายทั้งสองฝ่ายสอดคล้องกันจึงมีการลงนามในแถลงการณ์ร่วมว่า ทั้งสองฝ่ายจะแก้ไขปัญหาพรมแดนโดยสันติวิธี และจะปรับปรุงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันให้ดำเนินไปด้วยดี สัมพันธภาพที่เคยเสื่อมทรามจึงพัฒนาไปสู่เส้นทางกระชับมิตรบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจเป็นแนวทางหลัก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเมื่อวันที่ 8-9 เมษายน พ.ศ. 2537 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ก็ทรงเยือน สปป.ลาวเป็นประจำเกือบทุกปี ในระดับผู้นำของทั้งสองฝ่ายก็มีการแลกเปลี่ยนเยี่ยมเยียนกันอย่างสม่ำเสมอ มีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง ผลของความพยายามนำไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการระดับทวิภาคีชุดต่าง ๆ ขึ้นมาดูแลปัญหาแต่ละด้าน ขณะเดียวกับที่จุดผ่านแดนทุกด้านของไทยก็เปิดให้กับการไปมาค้าขายของประชาชนสองฝ่ายซึ่งดำเนินไปอย่างคึกคัก

การประเมินสถานการณ์ของทางฝ่ายทหารให้การยืนยันว่าแนวโน้มความสัมพันธ์ไทย-ลาวพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ แต่ยังมีปัญหาความขัดแย้งกันอยู่บ้างในเรื่องเส้นกันพรมแดนระหว่างกัน ซึ่งก็ได้ดำเนินการแก้ไขโดยร่วมกันปักปันเขตแดนทางภาคเหนือเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ส่วนภาคอีสานอยู่ในระยะเริ่มต้นดำเนินงาน การกระทบกระทั่งกันไม่น่าจะเกิดขึ้นอีก “เมื่อเร็ว ๆ นี้มีปัญหาเกิดขึ้นที่หาดส้มโฮง ในเขตอำเภอขามุนาม จังหวัดอำนาจเจริญ หาดส้มโฮงเป็นเกาะอยู่กลางแม่น้ำโขงห่างจากฝั่งไทย 30 เมตร ไทยคิดว่าหาดส้มโฮงเป็นของไทย เมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันและยังไม่สามารถทำปัญหาให้กระจ่างชัดก็เลื่อนการเจรจาออกไปก่อน เรื่องจึงไม่ลุกลามขยายตัวต่อไป” (พลตรีวิวัฒน์ และคณะ สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542) ส่วนปัญหา ขตล.ที่ลักลอบข้ามพรมแดนเข้ามานั้นก็ใช้วิธีการที่เด็ดขาด จับตัวได้ส่งกลับทันที จึงทำให้ลาวค่อย ๆ ลดความหวาดระแวงต่อไทยลงได้ พลตรีภาณุ โทศลลิตธิ ผู้บัญชาการกองกำลังสุรศักดิ์มนตรีและกองกำลังรักษาความมั่นคงภายใน

ภาค 2 จังหวัดอุดรธานีพร้อมด้วยคณะนายทหารได้บรรยายสรุปสถานการณ์ด้านการข่าวแก่ผู้วิจัยเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ว่า

“ปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่า ลาวเป็นเพื่อนบ้านที่ดีของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับยุคสงครามเย็น และเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ที่มีชายแดนติดกับไทย แต่ในระยะปานกลางและระยะยาวไม่สามารถสรุปได้ เพราะปัจจัยตัวแปรภายนอกที่เข้าไปมีอิทธิพลในลาวและปัจจัยภายในคือความหวาดระแวงของลาวที่มีต่อไทย อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายของลาวต่อไทยได้เช่นกัน”

เผชิญ ข้าโพธิ์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย (สทท.) จังหวัดขอนแก่น ก็ยอมรับว่า ในฐานะสื่อมวลชนที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำรายการต่อลาวโดยตรงในอดีต ปัจจุบัน ในส่วนลึกของจิตใจยังมีความคิดชาตินิยมหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ความรู้สึกต่างจากยุคก่อนมาก เพราะในครั้งนั้นถึงขนาด “เคยคิดจะใช้สื่อยึดลาว” (เผชิญ, สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542)

1.3.3 ภาษาในสื่อมวลชนไทยที่หมองใจลาว

หลังจากสิ้นสุดสงครามเย็น ความสัมพันธ์ไทย-ลาวอยู่ในสถานะที่น่าพอใจมาก บทบาทหน้าที่ของสื่อตามแนวชายแดนจึงเปลี่ยนไปจากปฏิบัติการจิตวิทยา (ปจว.) มาเป็นการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ (ปชส.) วิชญาในสังกัดของกองทัพทุกแห่งปฏิบัตินโยบายนี้โดยเคร่งครัด รายการกระจายเสียงส่วนใหญ่มีเนื้อหาเน้นความมั่นคงของประเทศและความอยู่ดีกินดีของประชาชนไทยตามแนวชายแดน รวมทั้งภารกิจสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน แม้จะยังมีการเฝ้าฟังสื่อจากลาวอยู่บ้าง แต่ฝ่ายความมั่นคงของไทยไม่พบว่ามีสิ่งใดที่ลาวกล่าวถึงไทยในทางที่เสียหาย และยอมรับว่า “สื่อของลาวมีความรับผิดชอบ” (พลตรีสุกรีภัยและคณะ สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542)

สถานีวิทยุในสังกัดหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ของไทยในจังหวัดชายแดนก็เช่นกัน ผู้รับผิดชอบสถานีและผู้จัดรายการทุกคนให้การยืนยันตรงกันว่า มีนโยบายการจัดรายการที่เน้นความเข้าใจอันดี โดยปกติจะไม่เข้าไปแตะต้องเนื้อหาทางการเมือง เน้นจัดรายการบันเทิง ทำเรตติ้ง (rating) เพื่อชิงโฆษณาเข้าสถานีอย่างเดียว รายการบันเทิงที่มีคนลาวรับฟังมากผู้จัดรายการจะต้องคอยเตือนตัวเองอยู่ตลอดเวลา ระวังระวังไม่ให้มีคำพูดใด ๆ กระทบกระเทือนใจคนลาว นอกจากนี้ยังต้องพยายามทำให้ผู้ฟังชาวลาวรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมหรือกระทั่งได้รับเกียรติมากกว่าคนไทย เช่นต้องกล่าวทักทายผู้ฟังทั้งสองฝั่ง ในกรณีที่มิมีแฟนเพลงลาวโทรศัพท์เข้ามาขอเพลงก็ต้องจัดให้ฟังทันที เป็นต้น รายการเพลงเกือบทุกรายการของสถานีวิทยุไทยตามแนวชายแดนที่สัญญาณ

เข้าไปถึงสปป.ลาว จึงได้รับการตอบรับอย่างอบอุ่นจากแฟนเพลงลาว ผู้จัดรายการหรือดีเจ (DJ) ทุกคนยืนยันว่าไม่เคยเกิดปัญหากระทบกระทั่งใด ๆ อันเนื่องมาจากรายการวิทยุที่ตนรับผิดชอบเลย

อินทະเนียบ พนักงานรัฐคนหนึ่งของลาวที่มาศึกษาอยู่ในประเทศไทยกล่าวว่า “ผลกระทบทางการเมืองที่เกิดจากสื่อมวลชนไทยในยุคนี้น้อยลงไปมากจนเกือบจะไม่มีเลย ระดับบนของสองฝ่ายเมื่อมีโอกาสเยี่ยมเยียนกันก็มักจะเตือนกันให้สนใจปัญหานี้ แต่ปัจจุบันผลกระทบไปเกิดกับรายการบันเทิงแทน มีการพูดเยาะเย้ยเสียดสีคนลาว” เช่นกรณีทีเทห์ (อุเทน พรหมมินทร์) นักร้องเพลงลูกทุ่งซึ่งเป็นขวัญใจของคนลาวด้วย ได้ไปออกอากาศรายการทไวไลท์ ไซว์ พิธีกรของรายการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้หญิงในอุดมคติของเขา เทห์ตอบในทำนองว่าจะเป็นคนไหนก็ได้แต่ไม่ใช่ผู้หญิงลาวเพราะคนลาวสกปรกและโง่ (กลุ่มพนักงานรัฐลาว, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542) เรื่องนี้เมื่อแพร่ออกไปได้สร้างความโกรธแค้นให้กับคนลาวทั่วประเทศ ทั้ง ๆ ที่คนลาวเคยชอบเทห์มาก พอมีเรื่องนี้คนลาวเอาเทปเพลงของเทห์ไปกระทุบ เปลี่ยนจากรักมากเป็นเกลียดมาก แม้เทห์จะพยายามร้องเพลงสองฝั่งโขงหรือเพลงที่จะทำให้คนลาวหันมาชอบก็ไม่สำเร็จ” (กลุ่มพนักงานรัฐ สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542)

ในระหว่างที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือผู้ปฏิบัติงานองค์กรของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนในระหว่างดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ได้รับฟังเรื่องราวที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่างเหมือน ๆ กันเกี่ยวกับการกระทำของสื่อมวลชนไทยหรือการนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อมวลชนไทยซึ่งบุคคลในระดับนำของลาวเห็นว่าเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามทางเชื้อชาติ นอกจากกรณีของเทห์ (อุเทน พรหมมินทร์) แล้ว อีกกรณีหนึ่งที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาประท้วงบ่อย ๆ คือกรณีที่นักข่าวคนหนึ่งของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ในระหว่างการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ที่ไทยเป็นเจ้าภาพได้ตั้งคำถามกับนักกีฬาลาวขณะทำการแข่งขันอยู่ที่ชายหาดจังหวัดตรัง ในทำนองว่าได้มีโอกาสชิมน้ำทะเลหรือยัง น้ำทะเลเค็มหรือไม่ เรื่องนี้ก็เช่นกันอยู่ในบันทึกความทรงจำของบุคคลในระดับนำจำนวนมากของลาว และพร้อมจะหยิบยกขึ้นมาประท้วงเมื่อมีโอกาส

“ทำไมคนใช้ในละครโทรทัศน์ทุกเรื่องต้องเป็นคนลาว คนยามต้องเป็นคนใต้ ทำไมคนให้ต้องนั่งจีน จีนคือเครื่องแต่งกายประจำชาติลาว เป็นเครื่องหมายบ่งบอกว่าเป็นลาว คนลาวจึงถือมาก ทุกวันนี้คนลาวไปทำงานยังต้องนั่งจีนอย่างเดียว แม้แต่กระโปรงสะเกิร์ตขังยังไม่ได้” นี่คือข้อความที่ผู้วิจัยเรียบเรียงขึ้นมาจากคำพูดที่กลุ่มพนักงานรัฐของลาวซึ่งกำลังศึกษาด้วยทุนรัฐบาลไทยอยู่ในกรุงเทพฯ ช่วยกันพูดแสดงความคิดเห็นคัดค้านรูปแบบละครโทรทัศน์ไทยที่ชอบใช้วิธีลอกเลียนแบบกันมาอย่างตายตัว (stereotype) จนเคยชิน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีเจตนาล้อเลียนชาวลาวอย่างที่เราเข้าใจ

ยูวดี ศิลปินจิตตเคยทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน Save the Children ของออสเตรเลียในลาว ปัจจุบันเป็นเจ้าของร้านอาหาร Just For Fun ใช้ชีวิตอยู่ในลาวมากกว่า 10 ปี

มีความเข้าใจคนไทยพอ ๆ กับที่เข้าใจคนลาว เธอกล่าวว่าเมื่อปัญหาทำนองนี้เกิดขึ้นแต่ละครั้ง เธอมีหน้าที่คอยอธิบายให้คนลาวฟังว่าคนไทยเมื่อพูดถึงลาวคือหมายถึงคนอีสาน ไม่ได้คิดจะว่าคนลาวแต่อย่างใด (ยุวดี สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542) คำพูดที่หลุดปากโดยไม่มีเจตนาดูหมิ่นลาวเป็นความจริงส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับคนไทยบ่อย ๆ แต่เมื่อ "หลุด" ในรายการผ่านสื่อจึงกลายเป็นสิ่งแสดงใจเพื่อนบ้านของไทยอย่างที่เห็นกันอยู่

แต่ความจริงอีกส่วนหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ "การดูหมิ่นเหยียดหยามลาวเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ภายใต้จิตสำนึกของคนไทย จะแก้ได้มีอยู่ทางเดียวคือต้องล้างสมองความคิดเดิม ๆ ของคนไทยเสีย" (การสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาว 2540, 19) ดนัย การพจน์ ที่ปรึกษาทูตไทย ณ เวียงจันทน์ก็แสดงความเห็นหนึ่งในฐานะที่ต้องรับหน้าโดยตรงกับปัญหาที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบของสื่อไทยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งลัทธิไทยเป็นใหญ่ (Thai hegemonism) ที่ฝังอยู่ในสายเลือดของคนไทย เขากล่าวขณะให้สัมภาษณ์ว่า "การดูหมิ่นคนลาวเป็น subconscious (จิตใต้สำนึก) ที่แก้ยากมาก ที่แล้วมาสื่อไทยยังไม่ได้ออกสู่โลกภายนอกจึงไม่มีสำนึกเกี่ยวกับผู้รับสาร นอกจากรายการตลกแล้ว บางครั้งผู้สื่อข่าวและคอลัมนิสต์บางคนเขียนบทความแบบไม่รู้จริง แล้วยังไม่สนใจการใช้ภาษาด้วย เช่นไทยรัฐฉบับวันจันทร์ที่ 6 เมษายน 2541 ลงบทความเรื่อง "อึดใจบข้ามโขงมวนขึ้นน้องลาว" ภายในเรื่องเรียกนายภรรยาโดยใช้คำหน้าหน้าว่า "ท้าว" ซึ่งเป็นคำที่ไม่เหมาะ เพราะ "ท้าว" เป็นคำที่ใช้กับเด็ก ภาษาในข่าวก็เต็มไปด้วยสำนวนที่ดูหมิ่นเสียดสี ทางสถานทูตต้องส่งหนังสือผ่านกรมสารนิเทศไปเตือน คำที่หลุดออกมาจากรายการตลก ทางลาวมีโอกาสดักตื้อว่าเรา พูดตามจริงแล้ว ฝ่ายลาวเก่งในด้านสื่อมวลชนมากกว่า โน้มน้าวใจเก่งกว่า" (ดนัย, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542)

ฯพณฯนายรังสรรค์ พหุลโยธิน เอกอัครราชทูตไทย ณ เวียงจันทน์ก็มีแง่คิดว่า ลาวค่อนข้างอ่อนไหว (sensitive) กับสื่อมวลชนไทย แต่ไทยกลับไม่ตระหนักในความอ่อนไหวของลาว เหตุที่ลาวอ่อนไหวเพราะอยู่ใกล้ชิดกับไทยมากที่สุด แต่ด้อยกว่าไทยในด้านการพัฒนาประเทศทุกด้าน จึงมีปมด้อยโดยมักรู้สึกที่ไทยปฏิบัติต่อลาวอย่างไม่เสมอภาค แม้แต่คำพูดที่ไม่มีสาระเช่น "ย้ายน้อง" "บ้านที่เมืองน้อง" ประชาชนทั่วไปจะมีความรู้สึกด้วยหรือไม่ก็ตาม แต่คงไม่รุนแรงเท่ากับเจ้าหน้าที่รัฐ สื่อมวลชนไทยมีเสรีภาพมากเกินไป จะวิจารณ์หรือด่าใครก็ได้แม้แต่นายภรรยา จึงเผลอไปด่าลาวเข้าแต่ลืมไปว่าคนลาวกำลังดูอยู่ทั่วประเทศ" (ดนัย, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542)

การแสดงออกถึงความไม่รับผิดชอบทางคำพูดและภาษาเกิดกับสื่อมวลชนในสวนกลางได้แก่โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ระดับชาติขนาดใหญ่ ซึ่งนั่งเขียนข่าวและพูดออกอากาศจากกรุงเทพฯ ไม่ได้เคยคิดถึงแม้แต่ผู้รับสารที่อยู่นอกเขตกรุงเทพฯ เสียด้วยซ้ำ และในเมื่อความรู้สึกดูหมิ่นลาว(ซึ่งอาจหมายถึงเพียงคนอีสาน)เป็นจิตใต้สำนึกที่แก้ยาก จึงต้องมีการกระตุ้นเตือนกันอยู่ตลอดเวลา หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะกระทรวงการต่างประเทศ และฝ่ายความมั่นคงของไทยจึงได้ร่วมกับ

สมาคมไทย-ลาวจัดสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาวขึ้นปีละครั้งตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา ใช้สถานที่จัดประชุมในจังหวัดชายแดนของไทย ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยนักวิชาการ ผู้ทำงานด้านสื่อ เจ้าหน้าที่รัฐของทั้งสองฝ่าย รวมทั้งดารา นักแสดง สมาคมตลก โดยหวังจะใช้การสัมมนาเป็นเวทีให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งไทยและลาวได้นั่งลงพูดคุยกัน

ฝ่ายลาวมักใช้เวทีการสัมมนาชี้ให้เห็นถึงหลักการทำงานของสื่อมวลชนลาวที่ยึดมั่นในจรรยาบรรณ มีความรับผิดชอบ และมีความมุ่งมั่นที่จะใช้สื่อเพื่อมิตรภาพและสันติภาพกับนานาชาติ เปรียบเทียบให้เห็นในด้านกลับว่า "สื่อมวลชนไทยบางสำนักเสนอข่าวโดยไม่มีมูลความจริง ใส่ร้ายป้ายสี กักตักทั้งใช้ภาษาที่ดูแคลนลาว" "เสียดนกว่าไทยและลาวไม่ได้เป็นบ้านพี่เมืองน้องที่ใกล้ชิดกัน (การสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาว, 2540, 18-24) ลาวจึงเรียกร้องให้ไทยแสดงออกถึงความจริงใจในการแก้ปัญหาให้มากขึ้น ส่วนทางฝ่ายไทยก็พยายามวิเคราะห์ให้เห็นถึงต้นเหตุของปัญหาว่า เกิดจากความแตกต่างในระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งส่งผลให้วิธีการทำงานของสื่อมวลชนไทยมีเสรีภาพมาก และการนำเสนอเนื้อหาไม่เข้มข้นเหมือนกับสื่อลาว หากลาวยอมรับความแตกต่างว่าเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ ให้ความเคารพต่อความต่างนั้น ทั้งสองฝ่ายจะมีความเข้าใจกันดีขึ้น (การสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาว 2540, 17) "เปิด เชิญยิ้ม" (ธัญญา ไพธิวิจิตร) ในฐานะนายกสมาคมตลกแห่งประเทศไทย ก็ยืนยันว่า พวกเขาไม่เคยคิดดูหมิ่นลาว และขอให้ลาว"ดูตลกเพื่อความบันเทิงสนุกสนานมากกว่าดูเพื่อจับผิด"

เมื่อมองย้อนหลังสุดอดีต ทั้งสองฝ่ายต่างเห็นพ้องกันว่า ความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างไทย-ลาวในยุคปัจจุบัน อยู่ในสภาพที่น่าพอใจมากที่สุด แต่ความขัดแย้งจุกจิกเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้จะยังคงดำรงอยู่ ตราบใดที่ต่างฝ่ายต่างให้ความสำคัญและความจริงจังต่อปัญหาในระดับที่แตกต่างกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

วิทย์-โทรทัศน์บริเวณชายแดนไทย-ลาว

2.1 โครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของวิทย์-โทรทัศน์ไทย

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ใน "ระบบวิทย์และโทรทัศน์ไทย" (2542) ได้ให้รายละเอียดและภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับโครงสร้างของวิทย์และโทรทัศน์ไทยภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่เริ่มแรกกระทั่งพัฒนามาเป็นระบบที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ในที่นี้ผู้วิจัยอ้างอิงงาน "ระบบวิทย์และโทรทัศน์ไทย" ของอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์เป็นแนวทางในการให้ภาพรวมเกี่ยวกับวิทย์-โทรทัศน์ของไทย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำเสนอผลการศึกษานี้ของผู้วิจัยต่อไป

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสื่อวิทย์และโทรทัศน์ของไทย และการวิเคราะห์โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองของระบบวิทย์และโทรทัศน์ พบจะสรุปได้ว่าผู้นำของไทยมีความคิดว่าวิทย์และโทรทัศน์เป็นสื่อของรัฐ รัฐเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงใช้อำนาจกับสื่อวิทย์และโทรทัศน์ นำสื่อทั้งสองชนิดมาใช้เพื่อค้ำจุนฐานอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของรัฐตลอดมาตั้งแต่มีสื่อวิทย์เกิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อต้นทศวรรษที่ 2470 และสื่อโทรทัศน์เริ่มกำเนิดขึ้นในปลายทศวรรษที่ 2490

ผู้นำของไทยจัดระบบการใช้สื่อวิทย์และโทรทัศน์โดยไม่เคยคำนึงถึงสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางตรงกันข้ามกลับนำเอาคลื่นวิทย์และโทรทัศน์อันถือว่าเป็นทรัพยากรสาธารณะไปจัดสรรในแบบที่อุบลรัตน์เรียกว่า "อำนาจนิยมอุปถัมภ์และทุนนิยมอภิสิทธิ" ปล่อยให้ส่วนราชการและธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่บางกลุ่มเท่านั้นที่มีสิทธิเข้าไปร่วมกันผูกขาดกิจการวิทย์และโทรทัศน์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

โครงสร้างแบบ "อำนาจนิยมอุปถัมภ์และทุนนิยมอภิสิทธิ" ในระบบวิทย์และโทรทัศน์ไทยปรากฏผลให้เห็นอย่างน้อย 2 ด้านคือ

2.1.1 การผูกขาดความเป็นเจ้าของสื่อ

รัฐผูกขาดการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์คลื่นวิทย์และโทรทัศน์ตามพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 โดยให้สิทธิแก่ส่วนราชการ 14 หน่วยงานในการเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์ 17 สถานีและสถานีวิทยุ 523 สถานี ตัวเลขในปี 2535 หน่วยงานราชการ 3 หน่วยงานได้แก่กระทรวงกลาโหม กรมประชาสัมพันธ์ และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย เป็นเจ้าของสถานีวิทยุรวมกันประมาณ 82.65% ในที่นี้กระทรวงกลาโหมเป็นเจ้าของมากที่สุด 42.5% รองลงมาคือกรม

ประชาสัมพันธุ์ 27.4% องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย 12.3% และส่วนราชการอื่น ๆ อาทิ กรมตำรวจ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ รวมกันอีก ประมาณ 17.7%

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนคลื่นวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการต่าง ๆ

ชื่อ	พ.ศ. 2535	%
1. กรมประชาสัมพันธุ์	136	27.4
2. กระทรวงกลาโหม	211	42.5
3. องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย	61	12.3
4. ส่วนราชการอื่น ๆ	88	17.7
รวม	496	100.0

ที่มา : กองงานคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธุ์

แต่ที่ว่า ส่วนราชการเหล่านี้กลับนำอภิสิทธิ์ที่ได้รับไปให้สัมปทานหรือร่วมทุนกับธุรกิจเอกชนในการดำเนินกิจการวิทยุและโทรทัศน์ในสังกัด มีสถานีโทรทัศน์จำนวน 6 แห่ง และสถานีวิทยุกว่า 400 แห่งที่ดำเนินการโดยบริษัทธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่และขนาดกลาง จำนวน 20-30 บริษัทภายใต้โครงสร้างระบบสัมปทานอภิสิทธิ์

ตารางที่ 2 แสดงสภาพการเป็นเจ้าของสื่อวิทยุและโทรทัศน์ตามกฎหมาย และตามระบบสัมปทาน

การเป็นเจ้าของสื่อ (Media channel ownership)	จำนวนหน่วยงาน บริษัทเอกชน	จำนวนช่องทาง/สถานี	
		วิทยุ	โทรทัศน์
รัฐเป็นเจ้าของ (กรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย)	14	523	17
ธุรกิจเอกชนเป็นเจ้าของ (กรรมสิทธิ์ตามสัมปทาน)	20-30	>400	6

ที่มา : คู่มือฉบับที่ 2542, 341

โดยทั่วไป การเปิดให้ทุนหรือธุรกิจเอกชนเข้าไปแสวงหาประโยชน์จากคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ในระบบสัมปทานอภิสิทธิ์ มีวิธีดำเนินการหลายรูปแบบ รูปแบบที่หนึ่งคือการขายเวลาโฆษณา สถานีแต่ละแห่งขายเวลาโฆษณาได้อย่างไม่จำกัด เนื่องจากกฎหมายไม่สามารถควบคุมได้ บางสถานีอาจขายเวลาให้บริษัทเอกชนแล้วเอกชนรายนั้นก็แบ่งขายให้บริษัทเล็กกว่าต่อไปอีก รูปแบบ

ที่สองคือการให้เช่าเวลา โดยการให้บริษัทเอกชนหรือผู้ผลิตอิสระมากกว่าหนึ่งราย เช่าเวลาเพื่อผลิตรายการเป็นรายเดือน โดยมีการทำสัญญาระยะสั้น อัตราค่าเช่าขึ้นอยู่กับช่วงเวลาและความนิยมของผู้ฟัง เช่นเดียวกับรูปแบบที่หนึ่ง บริษัทผู้เช่ามักแบ่งเวลาให้ผู้ผลิตอิสระรายย่อยเช่าอีกเป็นต่อ ๆ

อีกรูปแบบหนึ่งคือให้เช่าเหมาไปทั้งคลื่น หมายถึงการให้บริษัทเอกชนรายเดียวทำสัญญาเช่าเหมาเวลาของสถานีมีระยะสัญญา 5-10 ปี บริษัทต้องจ่ายค่าตอบแทนในลักษณะเหมาจ่ายจำนวนหนึ่ง และจ่ายค่าตอบแทนรายเดือนอีกจำนวนหนึ่งแก่สถานีทุก ๆ เดือน พ่อค้าท้องถิ่นหรือนักธุรกิจที่มีความสัมพันธ์กับนายทหารหรือข้าราชการมักได้สิทธิในการดำเนินการเช่าเหมาและมักมีเครือข่าย 20-30 สถานีซึ่งทำให้มีอำนาจต่อรองในด้านอัตราค่าโฆษณาและค่าเช่าเวลา

รูปแบบสุดท้ายคือการให้เอกชนลงทุนสร้างสถานี จัดหาอุปกรณ์เครื่องส่งและห้องส่ง และจ่ายค่าตอบแทนเหมาจ่ายจำนวนหนึ่ง รวมทั้งจ่ายค่าตอบแทนรายเดือนแก่สถานีทุกเดือนหรือเป็นรายปีในกรณีที่เป็นการเช่าสถานีวิทยุ การทำสัญญากับเอกชนโดยทั่วไปมีระยะสัญญา 10 ปี เมื่อสิ้นสุดสัญญาบริษัทเอกชนคู่สัญญาจึงจะส่งมอบอาคารสถานีและเครื่องส่งแก่ส่วนราชการที่เป็นเจ้าของคลื่น

2.1.2 ขาดความหลากหลายในรูปแบบและเนื้อหา

อุตสาหกรรมสื่อวิทยุและโทรทัศน์เป็นอุตสาหกรรมที่มีรายได้หลักจากการโฆษณาสินค้า และจากการขายเวลาให้แก่ผู้ผลิตรายการเอกชน เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อสิ่งพิมพ์จะพบว่าสื่อสิ่งพิมพ์มีรายได้จากการโฆษณาราว 50-80 % รายได้ส่วนที่เหลือมาจากการขายสินค้าสิ่งพิมพ์ ส่วนสื่อวิทยุและโทรทัศน์ต้องพึ่งรายได้จากโฆษณาทั้งหมด อิทธิพลของโฆษณาต่อการผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์จึงมีสูงทั้งในทางตรงและทางอ้อม

โฆษณาเป็นวิธีการสำคัญในการสื่อสารระหว่างผู้ผลิตสินค้ากับผู้บริโภค โฆษณาทำหน้าที่สร้างความเชื่อในผลิตภัณฑ์บริโภคนิยมให้แก่ผู้ชมและผู้ฟังรายการวิทยุและโทรทัศน์ กระตุ้นให้เกิดความต้องการบริโภคสินค้าและสร้างพฤติกรรมการซื้อให้แก่ผู้บริโภค ในระบบทุนนิยมเสรีรายการโฆษณาจึงเป็นรูปแบบหลักรูปแบบหนึ่งของรายการวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหมด

โฆษณายังส่งอิทธิพลต่อการกำหนดประเภทและเนื้อหาของรายการวิทยุและโทรทัศน์ ในหลายด้านอย่างลึกซึ้งกว่าที่คนทั่วไปเข้าใจ ประการแรก การที่เจ้าของสินค้าทุก ๆ คนต้องการสื่อสารกับกลุ่มผู้บริโภคขนาดใหญ่ให้ได้มากที่สุด การเลือกสื่อจึงขึ้นอยู่กับเหตุผลข้อนี้เป็นอย่างแรก ในอดีตนักโฆษณาสนใจลงโฆษณาในสื่อหนังสือพิมพ์ ต่อมาได้ถอนตัวจากหนังสือพิมพ์ไปสู่วิทยุ โทรทัศน์ ก็เพราะเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมมากกว่าและยังมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน การที่โฆษณามันไปใช้สื่อโทรทัศน์มากขึ้นก็มีส่วนทำให้โทรทัศน์เติบโตเร็วกว่าสื่ออื่น ๆ ประการที่สอง จากตรรกะของการแสวงหากลุ่มคนดูและคนฟังกลุ่มใหญ่ที่สุด เจ้าของสินค้าและเอเยนซีโฆษณาจึงร่วมกันหารูปแบบ

และเนื้อหารายการที่เป็นที่ยอมรับได้หรือเป็นที่นิยมของคนจำนวนมากที่สุด นั้นย่อมหมายถึงรูปแบบรายการบันเทิงที่ดูง่าย วิธีการนำเสนอตรงไปตรงมา มีเรื่องราวไม่ซับซ้อนนัก และไม่ใช้รูปแบบหรือเนื้อหาที่ผูกติดกับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว รายการประเภทละคร - รัก ชีวิต หรือเบาสมอง รายการเกม ทอล์ก และตลก จึงเป็นรายการยอดนิยมของเจ้าของสินค้าและสถานีโทรทัศน์ ส่วนรายการวิทยุก็มุ่งเน้นที่รายการเพลงที่มีรูปแบบฟังง่าย สนุก มากกว่าเพลงที่ต้องการสมาธิในการฟัง และด้วยวิธีการเช่นนี้ รูปแบบรายการที่เป็นที่นิยมของคนดูเฉพาะกลุ่ม หรือกลุ่มขนาดเล็กก็อาจจะไม่ได้รับการผลิต เช่นรายการเด็กและการ์ตูน เพราะต้นทุนในการผลิตสูงกว่ารายการที่มีคนดูจำนวนมาก หรือรายการที่มีเนื้อหาวิเคราะห์เจาะลึก ตั้งคำถามกับสังคม หรือวิพากษ์วิจารณ์ระบบ เช่นรายการประเภทวิเคราะห์ข่าว ข่าวสืบสวนสอบสวน ดังนั้นแม้สื่อวิทยุและโทรทัศน์จะขยายตัวไปมาก คือมีหลายสถานีมีเวลาออกอากาศเพิ่มขึ้น และมีรายการจำนวนมาก แต่รายการที่เพิ่มขึ้นมาเป็นประเภทเดียวกันหรือใกล้เคียงกันกับรายการที่มีอยู่แล้ว

ตารางที่ 3 แสดงประเภทและสัดส่วนของรายการโทรทัศน์ 4 ช่อง

ลำดับ	ประเภทรายการ	สัดส่วนเวลาในการออกอากาศเป็นเปอร์เซ็นต์			
		ช่อง 3	ช่อง 5	ช่อง 7	ช่อง 9
1	บันเทิง*	71.12	60.99	67.19	58.48
2	โฆษณา	16.67	16.67	16.67	15.38
3	ความรู้	6.89	13.85	9.49	11.36
4	ข่าว	6.32	8.49	6.65	14.78

* ประเภทรายการบันเทิง รวมรายการสาระบันเทิง เช่น รายการเด็ก สารคดีท่องเที่ยว

ที่มา : บุญเลิศ ศุภดิถก อ้างใน อุบลรัตน์ 2542, 346

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นปริมาณรายการบันเทิงซึ่งสูงเป็นอันดับ 1 ออกอากาศในสัดส่วนเวลา 60-70 % รายการโฆษณาสินค้าเป็นรายการหลักอย่างหนึ่งมีสัดส่วนในการออกอากาศสูงเป็นอันดับสอง สูงกว่ารายการประเภทข่าวและความรู้ การที่วิทยุและโทรทัศน์ต้องพึ่งรายได้จากการโฆษณาทั้งหมด จึงเป็นการให้อำนาจแก่ฝ่ายเจ้าของสินค้าและเอเยนซีเหนือกว่าฝ่ายสถานีและผู้ผลิตรายการในการกำหนดว่าจะนำเสนอรูปแบบและเนื้อหาอะไรแก่คนดูคนฟังกลุ่มไหน

2.2 การดำเนินงานของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ไทยที่จังหวัดชายแดน

2.2.1 การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

ปัจจุบันสื่อวิทยุและโทรทัศน์จากส่วนกลางที่กรุงเทพฯ สามารถใช้ระบบเครือข่ายโทรคมนาคม เช่นดาวเทียม ไมโครเวฟ ฯลฯ ส่งสัญญาณไปได้ทั่วประเทศ นอกจากนี้ประสิทธิภาพของเครื่องส่ง รวมทั้งจำนวนสถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีวิทยุโทรทัศน์ในจังหวัดต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ทำให้สัญญาณเข้าถึงผู้รับได้ในทุกพื้นที่ของประเทศ สถานีโทรทัศน์ในภูมิภาคซึ่งมีอยู่มากกว่า 220 สถานีทำหน้าที่เป็นสถานีถ่ายทอดสัญญาณรับรายการจากสถานีแม่ข่ายในกรุงเทพฯ ทั้งหมด รายการโทรทัศน์รับได้ที่จังหวัดชายแดนจึงไม่แตกต่างจากรายการที่ออกอากาศในกรุงเทพฯ

จังหวัดชายแดนของไทยที่ติดกับสปป.ลาวทั้งในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกจังหวัดสามารถรับสัญญาณโทรทัศน์จากส่วนกลางได้ทุกสถานี ได้แก่สถานีโทรทัศน์อ.ส.ม.ท. ช่อง 3 สถานีโทรทัศน์ ททบ.ช่อง 5 สถานีโทรทัศน์ททบ. ช่อง 7 สถานีโทรทัศน์ อ.ส.ม.ท.ช่อง 9 สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 และ สถานีโทรทัศน์ไอทีวี (ต่อไปนี้อธิบายสั้น ๆ แทนว่า ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 9 ช่อง 11 และไอทีวี) บางจังหวัดมีสถานีเครื่องส่งหรือสถานีถ่ายทอดสัญญาณของโทรทัศน์ส่วนกลางครบทุกสถานี บางจังหวัดมีไม่ครบทุกสถานี แต่สามารถรับสัญญาณได้จากจังหวัดใกล้เคียง เช่นจังหวัดหนองคายเป็นที่ตั้งของสถานีช่อง 5 และช่อง 7 แต่รับสัญญาณภาพและเสียงได้ชัดเจนจากสถานีช่อง 3 ช่อง 9 ช่อง 11 และ ไอทีวีจากจังหวัดอุดรธานี ในทำนองเดียวกับที่จังหวัดอุดรธานีรับสัญญาณของช่อง 5 และ ช่อง 7 จากจังหวัดหนองคาย

สถานีถ่ายทอดสัญญาณแต่ละแห่งใช้กำลังส่ง 10 กิโลวัตต์มีรัศมีครอบคลุมพื้นที่ไปได้ไกลราว 80-100 กิโลเมตร ทุกสถานีจึงมีศักยภาพที่จะข้ามไปถึงผู้ชมในสปป.ลาวที่มีชายแดนติดกันได้ อย่างไรก็ตามความชัดเจนของการรับสัญญาณยังขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่นสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ของทางฝั่งลาว ได้แก่ระยะห่างจากชายแดนไทย ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบหรือมีภูเขาบังสัญญาณ เป็นต้น บางครั้งขึ้นอยู่กับคลื่นวิทยุของลาวที่ใช้ออกอากาศในแต่ละพื้นที่ด้วย หากบังเอิญทับกับคลื่นของไทยจะทำให้สัญญาณของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ชัดเจน เช่นสถานีโทรภาพแห่งชาติของลาว ช่อง 9 แต่เดิมใช้ความถี่ในการออกอากาศของช่อง 7 เมื่อสัญญาณถูกสถานีททบ.ช่อง 7 ของไทยที่ข้ามไปรบกวน ฝ่ายลาวจึงเปลี่ยนไปใช้คลื่นช่อง 9 (ท่านคำแสง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) เช่นเดียวกับโทรทัศน์ลาวที่แขวงสะหวันนะเขต เมื่อถึงเวลาเปิดสถานีออกอากาศ จะรบกวนทำให้สัญญาณภาพช่อง 7 ของไทยในลาวไม่ชัดเจน ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการรับคลื่นไทยยังขึ้นอยู่กับอุปกรณ์เครื่องรับของผู้ชมแต่ละครัวเรือนซึ่งแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ในส่วนของวิทยุกระจายเสียงนั้น จังหวัดชายแดนของไทยแต่ละจังหวัดเป็นที่ตั้งของสถานีวิทยุทั้งเอเอ็มและเอฟเอ็มจังหวัดละหลาย ๆ คลื่น คลื่นเอเอ็มโดยทั่วไปมีกำลังส่งตั้งแต่ 5 กิโลวัตต์ ขึ้นไปถึง 20 กิโลวัตต์ก็มี ส่วนคลื่นเอฟเอ็มแม้จะเบียบของกรมไปรษณีย์ให้ส่งได้ไม่เกิน 1 กิโลวัตต์เพื่อไม่ให้รบกวนกับสถานีในจังหวัดใกล้เคียง “แต่เชื่อว่าสถานีเกือบทุกแห่งส่งเกิน 1 กิโลวัตต์หมด” (ธนิภา, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542) ข้อมูลนี้ได้รับการยืนยันจากสถานีเอฟ เอ็มอื่น ๆ ด้วย หัวหน้าสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. เอฟเอ็ม 107 จังหวัดอุบลราชธานีกล่าวว่า “คิดว่าสถานีของเราส่งประมาณ 4 กิโลวัตต์ เคยถูกเตือนเหมือนกันว่าส่งสูงเกินไป..... ด้วยกำลังส่งนี้คิดว่าเสียงของเราไปถึงลาวได้” (พงษ์ศักดิ์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542)

วิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นแตกต่างจากสถานีโทรทัศน์ในภูมิภาคเพราะมีบทบาทในการผลิตรายการด้วย โดยทั่วไปสถานีวิทยุทุกแห่งทั่วประเทศต้องถ่ายทอดข่าวภาคเช้า 7.00 น. และข่าวภาคค่ำ 19.00 น. จากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้เกือบทุกสถานียังได้เพิ่มรายการข่าวต้นชั่วโมงที่ถ่ายทอดจากแม่ข่ายที่ส่วนกลางแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน สถานีในเครือข่ายททบ 132 สถานีทำสัญญาให้ศูนย์ข่าวแปซิฟิกผลิตข่าว แล้วถ่ายทอดจากวิทยุจส. ที่กรุงเทพฯ ผ่านดาวเทียมไปถึงสถานีในเครือข่ายททบทุกสถานีทั่วประเทศ วิทยุในเครือข่ายของกรมประชาสัมพันธ์ทั่วประเทศ 136 สถานีรับทั้งข่าวภาคเช้า เทียง ภาคค่ำ รวมทั้งข่าวต้นชั่วโมงจากสถานีของกรมประชาสัมพันธ์ที่กรุงเทพฯ วิทยุในเครือข่ายของ อ.ส.ม.ท. ซึ่งมีสำนักข่าวไทยและฝ่ายข่าววิทยุ อ.ส.ม.ท. เป็นผู้ผลิตรายการข่าวก็ถ่ายทอดข่าวภาคเที่ยงและข่าวต้นชั่วโมงให้กับสถานีในเครือข่ายของตน 47 สถานี ส่วนวิทยุในสังกัดกองทัพเรือไม่มีข่าวต้นชั่วโมง สถานีในสังกัดจะถ่ายทอดรายการ เสียงจากทหารเรือเสนอข่าวสั้น ระหว่างชั่วโมงเฉพาะวันจันทร์-ศุกร์ นอกเหนือจากรายการข่าวหลัก รายการข่าวต้นชั่วโมงหรือระหว่างชั่วโมง รวมทั้งรายการภาคบังคับบางรายการที่หน่วยราชการเจ้าของคลื่นกำหนดให้สถานีวิทยุท้องถิ่นต้องถ่ายทอดจากส่วนกลางแล้ว เวลาที่เหลือส่วนใหญ่สถานีวิทยุท้องถิ่นดำเนินการผลิตรายการเพื่อออกอากาศเองได้โดยอิสระ

2.2.2 สถานีวิทยุในสังกัดหน่วยงานรัฐต่าง ๆ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 จังหวัดซึ่งสัญญาวิทยุและโทรทัศน์สามารถข้ามไปถึงผู้รับข่าวลาวในเมืองใหญ่ 3 เมืองที่อยู่ตรงข้าม ได้แก่จังหวัดหนองคาย มุกดาหาร และอุบลราชธานี (ตรงข้ามกับเวียงจันทน์ สะหวันนะเขต และปากเซตามลำดับ) และเนื่องจากจังหวัดอุบลราชธานีมีคลื่นสัญญาณที่รับได้ชัดเจนในเวียงจันทน์ เพราะ “โทรทัศน์ทุกช่องแม้ตั้งอยู่ที่อุดรฯ ก็เห็น

แผนผังสัญญาณส่งไปที่ลาวเต็มที คนอุดรฯเองบางครั้งยังรับไม่ชัดเท่ากับที่เวียงจันทน์” (ชนัดดา, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542) ผู้วิจัยจึงได้เก็บข้อมูลในจังหวัดอุดรธานีเพิ่มขึ้นอีกจังหวัดหนึ่ง

แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนสถานีวิทยุในแต่ละจังหวัดให้ตัวเลขที่ขัดแย้งกันเล็กน้อย ผู้วิจัยได้พยายามตรวจสอบให้ได้ตัวเลขที่ใกล้เคียงที่สุด พบว่าจังหวัดอุบลราชธานีมีสถานีวิทยุมากที่สุด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 14 สถานีเป็นวิทยุระบบ เอเอ็ม 6 สถานีและ เอฟเอ็ม 8 สถานี เป็นที่ตั้งของสถานีถ่ายทอดสัญญาณโทรทัศน์จากส่วนกลางทั้ง 7 ช่อง

จังหวัดอุดรธานีมีสถานีวิทยุจำนวน 13 สถานี เป็นระบบ เอเอ็ม 6 สถานี และ เอฟเอ็ม 7 สถานี มีสถานีถ่ายทอดสัญญาณโทรทัศน์ 4 สถานีคือ ช่อง 3 ช่อง 9 ช่อง 11 และ ไอทีวี

จังหวัดหนองคาย มีสถานีวิทยุกระจายเสียงทั้งหมด 5 สถานี แบ่งเป็นระบบ เอเอ็ม 1 สถานี และระบบ เอฟเอ็ม 4 สถานี มีสถานีโทรทัศน์ถ่ายทอดสัญญาณของช่อง 5 และช่อง 7 รวมสอง สถานี และรับสัญญาณของช่อง 3 ช่อง 9 ช่อง 11 และไอทีวี จากอุดรธานี

จังหวัดมุกดาหาร เพิ่งได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดในปีพ.ศ. 2525 เป็นจังหวัดที่ 73 ของไทย คลื่นวิทยุที่ได้รับการจัดสรรจึงมีเพียง 2 คลื่นคือสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เอเอ็ม และ เอฟเอ็ม ของกรมประชาสัมพันธ์ ส่วนสถานีถ่ายทอดสัญญาณโทรทัศน์มี 3 สถานีคือ ช่อง 5 ช่อง 7 และไอทีวี สำหรับสถานีช่อง 9 อยู่ในงบประมาณก่อสร้างปี 2543 และช่อง 11 ก็อยู่ในระหว่างปิดซ่อมปรับปรุงสถานี ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหารให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า “อยู่ที่นี้ขาดแคลนข่าววิทยุมาก มีแต่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทั้ง 2 สถานี ให้ข่าวสารของรัฐที่ยังขาดประสิทธิภาพอยู่มาก แต่ทีวีรับได้ทุกช่อง” (สมบุรณ์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542)

ตารางที่ 4 แสดงรายละเอียดสถานีวิทยุตามแนวจังหวัดชายแดนไทย-ลาว

หน่วยงานต้นสังกัด	เจ้าของคลื่น	ชื่อสถานี	คลื่น
กองทัพบก	กรมการทหารสื่อสาร	สถานีวิทยุประจำถิ่น (วปด 6) อุบลราชธานี	AM 1287 kHz
		สถานีวิทยุประจำถิ่น (วปด 7) อุดรธานี	AM 1233 kHz
	กองทัพภาคที่ 2	สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 (ทภ 2) อุดรธานี	AM 747 kHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 (ทภ 2) อุบลราชธานี	AM 1215 kHz FM 95.75 mHz
	ศูนย์การทหารม้า	สถานีวิทยุยานเกราะ 684 อุดรธานี	AM 684 kHz
กองทัพเรือ		สถานีวิทยุเสียงทหารเรือ (สทร 9) อุบลฯ	AM 1161 kHz
		สถานีวิทยุเสียงทหารเรือ (สทร12)หนองคาย	FM 95.75 mHz
กองทัพอากาศ		สถานีวิทยุทหารอากาศ (ทอ 08) อุบลราชธานี	AM 801 kHz FM 105.25 mHz
		สถานีวิทยุทหารอากาศ (ทอ 09) อุบลราชธานี	AM 1062 kHz FM 104 mHz

สำนักนายกรัฐมนตรี	กรมประชาสัมพันธ์	สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) อุบลราชธานี	AM 1341 kHz FM 98.5 mHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเพื่อ การศึกษา (สวศ) อุบลราชธานี	AM 711 kHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) อุตรดิตถ์	FM 95.75 mHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) หนองคาย	AM 810 kHz FM 90.5 mHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) บึงกาฬ	FM 104.25 mHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) มุกดาหาร	AM 549 kHz FM 99.25 mHz
	องค์การสื่อสารมวลชน แห่งประเทศไทย	สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. อุบลราชธานี	FM 107.0 mHz
		สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. อุตรดิตถ์	FM 91.5 mHz
		สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หนองคาย	FM 102.5 mHz
สภาผู้แทนราษฎร	สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร	สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา อุบลราชธานี	FM 87.5 mHz
		สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา อุตรดิตถ์	FM 87.5 mHz
กระทรวงคมนาคม	กรมไปรษณีย์โทรเลข	สถานีวิทยุ 1 ป.ณ. อุบลราชธานี	FM 102 mHz
		สถานีวิทยุ 1 ป.ณ. อุตรดิตถ์	FM 99 mHz
		สถานีวิทยุ 1 ป.ณ. อุตรดิตถ์	AM 1089 kHz
สำนักงานตำรวจแห่ง ชาติ	กองตำรวจสื่อสาร	สถานีวิทยุกระจายเสียงพิทักษ์สันติราษฎร์ (ส.ว.พ.) อุบลราชธานี	FM 99.5 mHz
	กองบัญชาการตำรวจ ตระเวนชายแดน	สถานีวิทยุกระจายเสียงตำรวจตระเวนชายแดน (ต.ช.ด.) อุตรดิตถ์	FM 100.25 mHz

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าสถานีวิทยุท้องถิ่นตามแนวชายแดนไทย-ลาวเป็นสถานีวิทยุ
พหุในเครือกองทัพมากที่สุดจำนวน 12 สถานี รองลงมาคือสถานีวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ 9
สถานี และยังมีสถานีในสังกัดของกรมไปรษณีย์โทรเลข องค์การสื่อสารแห่งประเทศไทย สำนักงาน
ตำรวจแห่งชาติ และสภาผู้แทนราษฎร

2.2.3 สถานีที่ให้เอกชนเช่าเหมาทั้งคลื่น

จากการศึกษาโครงสร้างและการดำเนินงานของสถานีวิทยุท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การเป็นเจ้าของคลื่นมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการ กล่าวคือสถานีที่อยู่ใน
สังกัดของกระทรวงกลาโหม (สถานีของกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ) สถานีในสังกัดของกรม

ไปรษณีย์โทรเลข (สถานีวิทยุ 1 ป.ณ.) สถานีในสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สถานีวิทยุ สวพ.) และส่วนใหญ่ของสถานีในสังกัดของกรมประชาสัมพันธ์ (สถานีวิทยุสวท.) เป็นสถานีที่หน่วยราชการ ต้นสังกัดดังกล่าวเป็นเจ้าของแต่ให้เอกชนเข้ามาบริหารในลักษณะเช่าเหมาเวลา หรือลงทุนสร้างสถานี มีเพียงสถานีในสังกัดของกรมประชาสัมพันธ์ (สถานีวิทยุสวท.) บางแห่ง และสถานีของสำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (สถานีวิทยุรัฐสภา) เท่านั้นที่เป็นของรัฐและรัฐบริหารจัดการเอง

การศึกษาสถานีวิทยุและโทรทัศน์ในพื้นที่ 4 จังหวัดของผู้วิจัยในครั้งนี้ ได้สังเกตดูรูปแบบการเปิดให้เอกชนเข้าไปหาประโยชน์จากคลื่นวิทยุของสถานีวิทยุต่าง ๆ พบว่าแต่ละแบบมีผล โดยตรงต่อการบริหารจัดการสถานี การควบคุมดูแลของรัฐ และรูปแบบรายการที่ออกอากาศ สถานีที่ให้บริษัทเอกชนเช่าเหมาคลื่นไปทั้งหมดเป็นรูปแบบที่พบมากที่สุด ได้แก่

- สถานีวิทยุเสียงทหารเรือ (สทร.12) หนองคาย ขายเวลาให้บริษัท CA Advertising
- สถานีวิทยุเสียงทหารเรือ (สทร.9) อุบลราชธานี ขายเวลาให้ให้บริษัท CA Advertising
- สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หนองคาย ขายเวลาให้กับบริษัท Fatima Group
- สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. อุบลราชธานี ขายเวลาให้กับบริษัท RK Media
- สถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ (สวพ.) อุบลราชธานี ขายเวลาให้กับบริษัท KCS Advertising
- สถานีวิทยุ 1 ป.ณ. อุบลราชธานี ขายเวลาให้กับบริษัท วิไลเซ็นเตอร์
- สถานีวิทยุกองทัพภาคที่ 2 (เอฟเอ็ม) อุบลราชธานี (ไม่ระบุบริษัทที่ขายเวลาให้)
- สถานีวิทยุกระจายเสียงทหารอากาศ (ทอ.08) อุบลราชธานี (ไม่ระบุบริษัทที่ขายเวลาให้)

เป็นที่น่าสังเกตว่าบริษัทเอกชนที่ได้รับสัมปทานคลื่นทั้งหมดนั้น เป็นบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ บางบริษัทมีสถานีที่ได้รับสัมปทานกว่าสิบสถานีทั่วประเทศ มีสำนักงานอยู่ในกรุงเทพฯ สามารถใช้ดาวเทียมถ่ายทอดรายการไปในระดับชาติ เช่นกลุ่มบริษัท Fatima ทำรายการ Business Radio อยู่ที่กรุงเทพฯ และประมุขคลื่นวิทยุของอ.ส.ม.ท. ในต่างจังหวัดรวม 9 คลื่นไม่นับคลื่นในสังกัดของหน่วยราชการอื่น (เฉลิมพร, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542) บริษัทเอกชนด้านบันเทิงขนาดใหญ่เหล่านี้มีศักยภาพที่จะสร้างธุรกิจสื่อครบวงจรเพื่อประโยชน์สูงสุดของบริษัท เช่นบางบริษัท ดำเนินธุรกิจเทพเพลงด้วย บริษัท CA Advertising เจ้าของแบ่งหอม ฮอลลิวูด เป็นเจ้าของบริษัท เทพเพลงลูกทุ่ง สามารถใช้สถานีวิทยุส่งเสริมการขายเทพเพลงของตนได้ตามสบาย

สถานีที่ประมูลให้กับเอกชนไปทั้งหมดนั้น หน่วยงานรัฐซึ่งเป็นเจ้าของคลื่นจึงเป็นเจ้าของสถานีแต่ในนามเท่านั้น เมื่อเข้าไปในตัวอาคารสถานีจะมีป้ายประกาศ (บอร์ด) แจ้งชื่อหัวหน้าสถานี บางครั้งเรียกนายสถานี หรือผู้อำนวยการสถานี) และเจ้าหน้าที่ติดอยู่ในที่เปิดเผย แต่ในการดำเนินงานประจำวัน พนักงานของบริษัทที่ได้รับสัมปทานเป็นผู้บริหารสถานีตั้งแต่เปิดจนกระทั่งปิดสถานี

พนักงานบริษัทประจำสถานีนี้อาจมีประมาณ 4-5 คน ทำหน้าที่ผู้ประกาศ นักจัดรายการ ช่างเทคนิค ฯลฯ ส่วนหนึ่งของสถานีจึงจัดเป็นที่พักอาศัยของพนักงานเหล่านี้เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของบริษัท ส่วน “นายสถานีจะเข้ามาเพียงเดือนละครั้งหรือสองครั้ง” (วิโรจน์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542) เมื่อผู้วิจัยไปเยี่ยมสถานีจึงมักพบกับพนักงานของบริษัทเอกชนที่กำลังปฏิบัติงานอยู่แทน

2.2.4 สถานีที่ให้เอกชนเช่าช่วงเวลา

สถานีวิทยุที่ให้เอกชนเช่าช่วงเวลามีเป็นส่วนน้อย ในรูปแบบนี้จะมีบริษัทเอกชนมากกว่าหนึ่งรายเป็นผู้เช่าเวลา หน่วยราชการเจ้าของสถานีต้องผลิตรายการเพื่อออกอากาศมากกว่าสัมปทานที่เช่าเหมาทั้งคลื่น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) จังหวัดมุกดาหาร ให้บริษัท IT Inter Agency เช่าเวลา 9.5 ชั่วโมง ถ่ายทอดข่าวรวมทั้งผลิตรายการเองอีก 7.5 ชั่วโมง (สมศักดิ์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542)

กล่าวโดยหลักการ เอกชนที่ได้รับสัมปทานทั้ง 2 แบบ จะถูกควบคุมโดยรัฐเป็นขั้น ๆ ในระดับชาติทุกสถานีต้องทำตามระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2535 (ก.กช.) ประกาศและหนังสือเวียนที่ออกโดยหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในระดับส่วนกลาง หน่วยงานต้นสังกัดที่เป็นเจ้าของสถานีในกรุงเทพฯ ต่างมีคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงของหน่วยงานคณะหนึ่ง เช่นคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงกองทัพเรือ (กบว.ทร.) คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงทหารอากาศ (กบว.ทอ.) เป็นต้น รับผิดชอบในระดับนโยบายเช่นการให้สัมปทาน รวมถึงการควบคุมเนื้อหารายการที่ออกอากาศให้เป็นไปตามระเบียบของก.กช. นอกจากนี้ในระดับภูมิภาคสำนักงานประชาสัมพันธ์เขตของกรมประชาสัมพันธ์มีหน้าที่กำกับดูแลสถานีวิทยุท้องถิ่นในเขตพื้นที่รับผิดชอบ สถานีวิทยุทุกแห่งต้องส่งผังรายการไปให้สำนักประชาสัมพันธ์เขตตรวจสอบทุกเดือน

แต่ในทางปฏิบัติ หน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของสถานีจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านธุรกิจหลังจากเซ็นสัญญาให้เอกชนไปแล้ว บริษัทเอกชนที่ได้รับสัมปทานแบบเช่าเหมาไปทั้งคลื่น จึงมักนำเวลาไปขายต่อให้กับผู้จัดรายการอิสระในท้องถิ่นเป็นต่อ ๆ เป็นสาเหตุทำให้อัตราค่าโฆษณาและค่าเช่าเวลาแพงตามไปด้วย นโยบายทางธุรกิจและการผลิตรายการของสถานีถูกกำหนดมาจากบริษัทที่กรุงเทพฯ จึงไม่พื้นที่จะวางอยู่บนหลักการของการคืนกำไรให้ได้โดยเร็ว เพื่อนำไปชดเชยการลงทุนที่จ่ายให้กับรัฐเป็นจำนวนมาก พนักงานของบริษัทที่ทำหน้าที่ผู้ประกาศก็ดี ผู้จัดรายการก็ดีเมื่อมีเวลาว่างจึงต้องซื้รถออกไปหาโฆษณาในตลาดด้วย การทำสัญญาสัมปทานก็ไม่ได้มีข้อกำหนดใด ๆ เกี่ยวกับคุณภาพเนื้อหารายการ และไม่มีระบบตรวจสอบความรับผิดชอบของผู้ประกอบ การควบคุมที่เป็นจริงจึงเป็นการควบคุม 2 แบบ แบบหนึ่งเรียกว่า allocative control คือหน่วย

งานต้นสังกัดที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายสามารถทำสัญญา ยกเลิกสัญญาหรือต่อสัญญาให้กับบริษัทเอกชนได้ หลังจากนั้นในขั้นของ operative control บริษัทเอกชนมีอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับรายการและการโฆษณาเกือบทั้งหมด (สายทิพย์ 2533, 7)

กล่าวโดยสรุป สถานีวิทยุของไทยในจังหวัดชายแดนติดกับสปป.ลาวสังกัดหน่วยงานของรัฐหลายสังกัด แต่เกือบทั้งหมดให้สัมปทานแก่เอกชนเข้ามาแสวงหาประโยชน์ โดยใช้เกณฑ์จำนวนเงินค่าตอบแทนเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินใจ เกือบทั้งหมดให้สัมปทานแบบเช่าเหมาไปทั้งคลื่น หน่วยงานราชการต้นสังกัดไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการดำเนินงานประจำวันของสถานี นโยบายของหน่วยงานเจ้าของคลื่นที่เคยวางไว้ตั้งแต่ครั้งขอจัดตั้งสถานีไม่ได้ทำให้สถานีวิทยุที่ดำเนินงานโดยเอกชนในปัจจุบันมีความแตกต่างกันแม้แต่น้อย แม้แต่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยซึ่งมีพันธกิจหลักในการประชาสัมพันธ์รัฐและรัฐบาลก็ถูกกดดันให้เข้าสู่การแข่งขันทางธุรกิจสู้กับเครือข่ายอื่น ๆ ผลที่ปรากฏอย่างชัดเจนก็คือทุกคลื่นดำเนินงานในเชิงพาณิชย์ มีรูปแบบและเนื้อหารายการเหมือน ๆ กัน รายการเพลงทั้งลูกทุ่ง ลูกกรุง เป็นรายการหลักของสถานี ตามด้วยรายการบันเทิงอื่น ๆ และโฆษณาสินค้า

ทั้งหมดนี้คือภาพรวมของรายการวิทยุและโทรทัศน์ไทยที่ข้ามไปให้พี่น้องประชาชนทางฝั่งสปป.ลาวได้รับฟังและรับชม

2.3 พัฒนาการของสื่อมวลชนลาว

สื่อมวลชนทุกแขนงของลาวมีกำเนิดซ้ำกันว่าสื่อของไทยมาก นักวิชาการตะวันตกได้จัดกลุ่มประเทศโลกที่สามตามระดับความเจริญของสื่อกระจายเสียง โดยจัดให้ลาวอยู่ในกลุ่มที่พัฒนาต่ำที่สุด (Katz and Wedell 1977, 285) ฝรั่งเศสเป็นผู้นำวิทยุเข้าไปในลาวเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2490 (Katz and Wedell 1977, 251) แต่ยังคงอยู่ในขั้นทดลองไม่ได้ออกอากาศอย่างจริงจัง เพราะเครื่องรับวิทยุมีน้อย การขยายตัวของสื่อจึงเชื่องช้า กระทั่งอีกกว่าสิบปีต่อมาเมื่อสถานการณ์การเมืองเรียกร้องต้องการ วิทยุจึงพัฒนาขึ้นมาเป็นสื่อที่เข้าถึงมวลชนอย่างแท้จริง ส่วนโทรทัศน์นั้นได้มีการเตรียมจัดตั้งอยู่หลายปีหลังจากเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศเป็นสังคมนิยม จนล่วงเข้าปีพ.ศ.2526 โทรทัศน์ของลาวจึงเกิดขึ้นซ้ำกันว่าใครและเริ่มต้นด้วยระบบโทรทัศน์สี ไม่ได้ผ่านขั้นตอนของโทรทัศน์ระบบขาว-ดำเหมือนอย่างประเทศอื่น

พัฒนาการของสื่อกระจายเสียงลาวเป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่ยังหาผู้ศึกษาวิจัยไม่ได้ อีกทั้งข้อมูลที่จะใช้ค้นคว้าก็ไม่มี แม้แต่ข้อมูลทางการของลาวเองก็ขาดการบันทึกและเก็บรวบรวมเป็นหลักฐาน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีโอกาสสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่สื่อมวลชนของลาวจำนวนหนึ่ง จึงขอนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสื่อมวลชนของลาวโดยสังเขปจากบันทึกคำสัมภาษณ์ แต่

ข้อมูลในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ยุคก่อน ผู้วิจัยอ้างอิงการสัมภาษณ์และวิทยานิพนธ์ของทองปาน สมพงษ์ เรื่อง “การศึกษาพัฒนาการของสื่อมวลชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ค.ศ. 1950-1997” ทองปานเป็นเจ้าของหน้าที่ในกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เป็นนิสิตปริญญาโทของคณะนิเทศศาสตร์ และเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือติดต่อประสานงานกับทางลาว รวมทั้งร่วมเดินทางไปกับผู้วิจัยด้วย ส่วนการวิเคราะห์ตีความข้อมูลนั้นกระทำโดยผู้วิจัยเอง

ผู้วิจัยกำหนดยุคแห่งการพัฒนาของสื่อมวลชนลาวให้เห็นความแตกต่างเป็น 3 ยุค

2.3.1 ยุคสองระบบ/สองอำนาจรัฐ

ประเทศลาวในยุคแรกที่มีสื่อวิทยุกระจายเสียงนั้น บ้านเมืองยังเต็มไปด้วยเสียงระเบิดและควันปืน การสู้รบระหว่างพลังอำนาจทางการเมืองสองฝ่ายที่แบ่งเป็นฝ่ายขบวนการปะเทดลาวปกครองแนวทางเหนือคือพงสาลีและข้าเหนือ กับฝ่ายราชอาณาจักรลาวที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เวียงจันทน์ ทำให้สื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงถูกแบ่งแยกออกจากกันเป็นสองระบบ กล่าวคือต่างฝ่ายต่างก็มีหนังสือพิมพ์ และสถานีวิทยุของตน ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้แย่งชิงอำนาจรัฐ แย่งชิงประชาชนเพื่อชัยชนะขั้นเด็ดขาดของฝ่ายตน

วิทยุกระจายเสียงของทั้งสองฝ่ายทยอยกันจัดตั้งขึ้นเมื่อการต่อสู้ทางอุดมการณ์สองฝ่ายในลาวเริ่มชัดเจนและมหาอำนาจต่างชาติเริ่มเข้าไปถือหางแต่ละฝ่ายอย่างเปิดเผย สถานที่ที่จัดตั้งขึ้นจึงได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน เทคนิคอุปกรณ์และผู้เชี่ยวชาญจากประเทศที่อยู่เบื้องหลังทางการเมืองทั้งสิ้น ในขณะที่ฝ่ายราชอาณาจักรมี 8 สถานีตั้งอยู่ในเวียงจันทน์ถึง 4 สถานี ทำหน้าที่ถ่ายทอดไปสู่สถานีย่อยอีก 4 สถานีซึ่งตั้งอยู่ในเมืองสำคัญ ๆ ที่มีประชากรหนาแน่นเช่น หลวงพระบาง สะหวันนะเขต ปากเซ และใกล้ฐานปฏิบัติการของกองกำลังพิเศษของนายพลวังเปา ผู้นำเผ่าม้ง ประเทศที่ให้การช่วยเหลือคือสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย ฝรั่งเศสเยอรมันตะวันตก “และยังได้รับความช่วยเหลือจากประเทศไทย โดยมีคนไทยเข้าไปร่วมกับลาวในการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง” (ทองปาน 2542, 72)

ฝ่ายขบวนการปะเทดลาวมี 2 สถานีตั้งอยู่ในเขตที่มั่นทางภาคเหนือ การก่อตั้งสถานีได้รับความช่วยเหลือจากเวียดนามเหนือ จีน และรัสเซีย รูปแบบเนื้อหาและการดำเนินงานเป็นแบบฉบับของสื่อในระบบสังคมนิยม ภายใต้การควบคุมของคณะโฆษณaborมและวัฒนธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวอย่างเข้มงวด ส่วนสถานีวิทยุของฝ่ายราชอาณาจักรขึ้นต่อกระทรวงแถลงข่าวและโฆษณาการ บริหารงานตามแบบราชการในฐานะหน่วยงานของรัฐ นอกจากรายการที่รับใช้นโยบายของรัฐแล้ว วิทยุของฝ่ายราชอาณาจักรยังสะท้อนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมส่วนเล็กลง ๆ ของเขตอำนาจรัฐฝ่ายราชอาณาจักร กล่าวคือมีจุดมุ่งหมายในเชิงพาณิชย์ รูปแบบการจัดรายการและเนื้อหา

รายการบันเทิงได้รับอิทธิพลจากสื่อตะวันตกไม่น้อย และยังมีประกาศโฆษณาสินค้าบ้างในรายการที่ประชาชนนิยมรับฟัง

ในยุคนี้ทั้งฝ่ายประเทศลาวและฝ่ายราชอาณาจักรต่างก็สนใจใช้ประโยชน์จากสื่อภาพยนตร์เช่นกัน แต่ลาวขาดแคลนปัจจัยทุกอย่างที่เอื้อต่อการผลิตภาพยนตร์ มีการร่วมทุนกับนายทุนไทยบ้างแต่มาตรฐานที่ผลิตออกมาต่ำมาก ภาพยนตร์ที่ฉายอยู่ในลาวยุคนั้นจึงเป็นภาพยนตร์นำเข้ามาจากไทย จีน เวียดนาม ฝรั่งเศส และอินเดีย “ส่วนใหญ่ไปจากไทย ภาพยนตร์จีนมีปัญหาเรื่องภาษา ส่วนภาพยนตร์อินเดียนั้นได้รับการพากษ์เป็นภาษาไทยแล้ว จึงไม่มีปัญหาเพราะลาวเข้าใจภาษาไทย” (ทองปาน 2542, 64) ส่วนในเขตที่มั่นของฝ่ายประเทศลาวมีการผลิตภาพยนตร์บ้างเหมือนกันในรูปแบบภาพยนตร์สารคดีเชิงอุดมการณ์ทั้งหมด

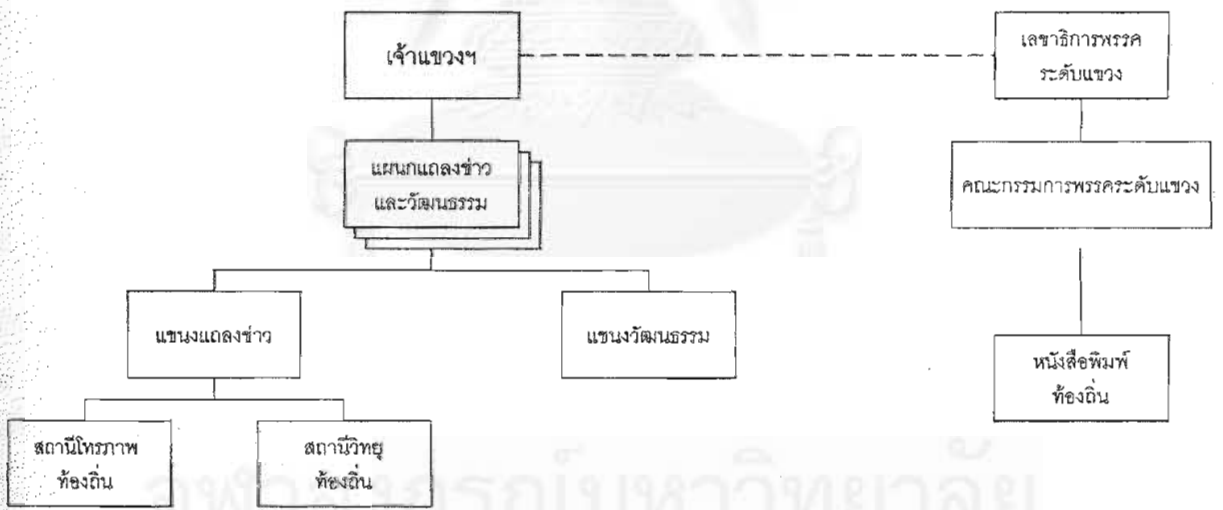
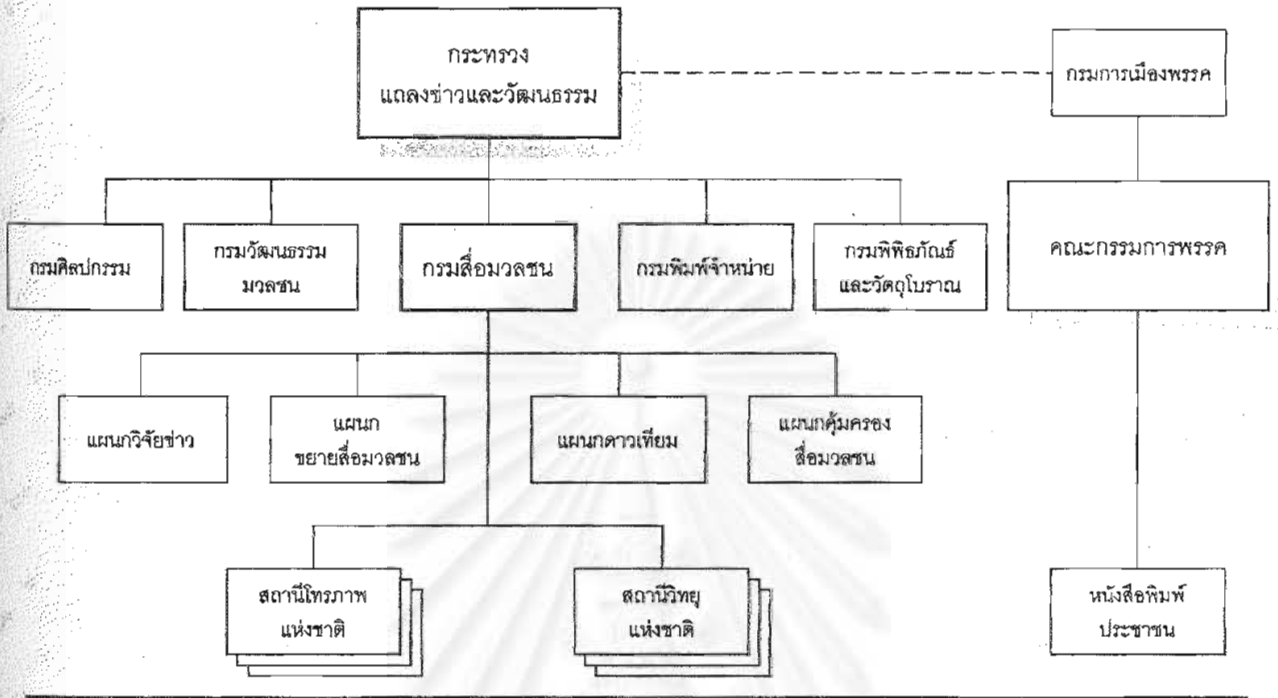
2.3.2 ยุคสังคมนิยมเบ็ดเสร็จ

ฝ่ายประเทศลาวยึดอำนาจทั่วประเทศในปีพ.ศ.2518 ภายใต้สภาพทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ที่สุด ข้ำร้ายพรมแดนไทยที่เคยเป็นช่องทางได้มาซึ่งสินค้าอุปโภคบริโภคสำหรับประชาชนยังถูกปิดรัฐบาลใหม่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอยู่ได้ด้วยกาพึ่งพิงความช่วยเหลือจากประเทศในค่ายสังคมนิยมเกือบทั้งหมด

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นเผด็จการสังคมนิยมและภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทั่วประเทศในขณะนั้นส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและโครงสร้างของระบบสื่อสารมวลชนในยุคนี้มากที่สุด รัฐบาลใหม่ได้รวมสถานวิทยุทั้งสองระบบเข้าเป็นระบบเดียว จัดโครงสร้างใหม่ให้เป็นการกระจายเสียงสองระดับ คือส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น (แขวง) รวม 6 สถานี ส่วนกลางได้แก่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติที่เวียงจันทน์ทำหน้าที่เป็นสถานีแม่ข่าย มีสถานีย่อยในแขวงต่าง ๆ อีก 5 แขวงคือแขวงหลวงพระบาง เชียงขวาง หัวพัน สະหวันนะเขต และจำปาสัก วันที่ 1 ธันวาคม 2526 ลาวได้ตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งชาติลาว (ช่อง 9) ขึ้น ด้วยเงินงบประมาณของรัฐสมทบกับทุนช่วยเหลือจากบรรดาประเทศสังคมนิยม รัศมีการแพร่ภาพครอบคลุมได้เฉพาะเวียงจันทน์เท่านั้น เมื่อพิจารณาในแง่ของการทำหน้าที่สื่อสารมวลชนทั้งวิทยุและโทรทัศน์ยังมีศักยภาพในการเข้าถึงประชาชนต่ำ เพราะนอกจากรัฐบาลไม่มีงบประมาณที่จะขยายเครือข่ายไปถึงทุกแขวงแล้ว ทางฝ่ายประชาชนก็ยังไม่มีการซื้อเครื่องรับอย่างทั่วถึง

กระนั้นก็ตาม รัฐบาลก็ใช้มาตรการเข้มงวดตรวจสอบกับสื่อทุกชนิด แต่งตั้งบุคคลที่พรรคไว้วางใจได้ไปรับผิดชอบงานสื่อ เช่น ทานสีสะนะ สีสานซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของท่านไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรีของลาวในขณะนั้น ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีคนแรกของกระทรวงแถลงข่าวและโฆษณาการ กระทรวงฯ เป็นผู้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการเสนอข่าวประจำวัน หากมีการเสนอ

ผังองค์กร แสดงสายบังคับบัญชา กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ส่วนกลาง

ที่มา : เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลฝ่ายลาว

ข่าวที่ผิดพลาดหรือไม่ชัดเจน กองเลขานุการกรมการเมืองหรือเลขานุการประจำตัวผู้นำระดับประเทศ จะโทรศัพท์หรือมีหนังสือลงไปตีเตือนหรือเรียกตัวบรรณาธิการข่าวไปสอบถามเป็นเรื่องปกติประจำวัน (ทองปาน 2542, 111)

การดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ทั้งหมดขึ้นต่อกรมสื่อสารมวลชนของกระทรวงแถลงข่าวฯ ในระดับแขวงยังต้องขึ้นต่อคณะกรรมการพรรคของแขวง โดยมีเจ้าแขวงเป็นเลขาธิการพรรคของแขวง (ดูแผนผังองค์กร) กระทรวงแถลงข่าวฯ ทำหน้าที่คัดเลือกผู้ปฏิบัติงานที่เคยผ่านการฝึกอบรมและปฏิบัติงานกับสถานีแห่งชาติมาก่อนให้ไปรับผิดชอบสถานีกระจายเสียงในแขวงต่าง ๆ การโยกย้ายเปลี่ยนแปลงบุคลากรก็เป็นอำนาจสิทธิ์ขาดของกระทรวงฯ เช่นกัน

สื่อที่ถูกควบคุมมากที่สุดคือภาพยนตร์ การนำเข้าภาพยนตร์ที่เคยทำได้ค่อนข้างเสรีในยุคก่อน ถูกรัฐบาลใหม่สั่งระงับหมดเพราะมีเนื้อหาไม่ถูกต้อง รัฐบาลได้ตั้งกรมรูปเงา (กรมภาพยนตร์) ขึ้นมาหวังจะผลิตภาพยนตร์เอง แต่ก็ทำได้เพียง 8 เรื่อง เช่น *เสียงปืนจากทุ่งไห*, *ธงแดง* เป็นภาพยนตร์สารคดีข่าวมากกว่าความบันเทิง แม้กระนั้น บางเรื่องก็ยังไม่ผ่านการอนุมัติและถูกสั่งงดฉายสำหรับประชาชน โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ก็ไม่มีการนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศเข้าไปฉายเลย (ทองปาน 2542, 103)

แนวนโยบายการเมืองระดับประเทศที่แข็งตัว งบประมาณเงินทุนที่จำกัดจำเขี่ย ผู้ทำงานสื่อผ่านการฝึกอบรมจากประเทศสังคมนิยม ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้สื่อมวลชนทุกประเภทของสปป.ลาวในยุคนี้ขาดอิสระในการสร้างสรรค์ ขาดแรงจูงใจ ขาดเสรีภาพโดยสิ้นเชิง ผลผลิตของสื่อที่ออกมาจึงเป็นแบบฉบับของสื่อในระบบสังคมนิยมที่มุ่งรับใช้การเมืองแต่เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถผลิตสารที่มีรูปแบบและเนื้อหาดึงดูดใจให้เกิดการติดตามรับชมรับฟังของประชาชนได้

2.3.3 ยุคสังคมนิยมแบบกระจายอำนาจ

หากปัจจัยทางการเมืองส่งผลต่อสื่อมวลชนในยุคที่ 2 เป็นพิเศษ ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสื่อมวลชนในยุคที่ 3 นี้เป็นอย่างมาก หลังจากทำการปฏิวัติทางการเมืองและพยายามสร้างเศรษฐกิจตามแนวทางของลัทธิมาร์กซ์มาตลอด 10 ปี รัฐบาลลาวพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง การปฏิรูปที่ดินกิติ การจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรแบบนารวมก็ดี นำความสับสนไม่เข้าใจมาสู่ประชาชน ทำลายขวัญและกำลังใจในการทำงาน กระทั่งนำไปสู่การหลบหนีออกนอกประเทศไม่ขาดสาย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นพรรคคอมมิวนิสต์ลาวสามารถทำได้ในช่วงข้ามคืน แต่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องยุ่งยากเกินกว่าที่คิด

สถานการณ์ภายนอกประเทศในช่วงนั้นก็มีส่วนอย่างสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนทิศทางการสร้างประเทศของลาว รัสเซียได้ประกาศนโยบายกลาสนอสท์-เปเรสตรอยก้า (Glasnost-

Perestroika) หมายถึงนโยบายเปิดเสรีทางการเมืองและปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ การล่มสลายของสังคมนิยมสหภาพโซเวียต ตามมาด้วยการตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่อลาว ทำให้ลาวซึ่งพยายามพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางของโซเวียตและพึ่งพาความช่วยเหลือจากประเทศสังคมนิยม ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากปรับนโยบายประเทศของลาวใหม่ให้ยืนอยู่ได้ในสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลง ท่านโกสอน พมวิทานพุดถึงนโยบาย "จินตนาการใหม่" ในปี 2528 หลังจากพบปะกับนายกอริบาชอฟที่มอสโคว์ (สุรชัย 2542, 202) ว่า "ในการเปลี่ยนแปลงระบบสู่ระบบสังคมนิยม จุดอ่อนสำคัญของเราคือ การมีความนึกคิดและความต้องการเร่งรัดที่จะขจัดเศรษฐกิจภาคที่มีโซ่สังคมนิยมออกไปในทันที โดยคิดว่าการทำเช่นนั้นจะทำให้เราเข้าสู่ระบบสังคมนิยมเร็วขึ้น" (Asia 1988 p.169 อ้างในสุรชัย 2542, 202)

นโยบาย "จินตนาการใหม่" หรือ "กลไกเศรษฐกิจใหม่" นำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างจริงจังของลาวกับไทยและกระชับสัมพันธไมตรีใหม่กับจีน ล้มเลิกระบบนารวม แปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เอกชน เปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น กระจายอำนาจจากส่วนกลางลงถึงระดับท้องถิ่น (แขวง) ให้ท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจภายในแขวงของตนเองอย่างกว้างขวาง ฯลฯ ซึ่งแต่ก่อนทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลาง

นักลงทุนไทยตอบรับนโยบายเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของลาวอย่างคึกคัก ในระยะเวลา 5 ปีต่อจากนั้น มีธุรกิจของทุนไทยไปลงทุนในลาวถึง 53 โครงการจากจำนวนทุนต่างชาติทั้งหมด 106 โครงการ (สุรชัย 2542, 224) บริษัท ชินวัตร เซทเทลไลท์ จำกัด ได้เข้าไปลงทุนกิจการโทรคมนาคมในลาวหลายโครงการ และทำสัญญาร่วมทุนกับรัฐบาลลาวตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งที่ 2 ขึ้นที่เวียงจันทน์ เรียกชื่อว่าสถานีโทรทัศน์ IBC ช่อง 3 ออกอากาศเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2537 (น.พ.พรหมมินทร์ สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2542) ฝ่ายไทยเป็นผู้ลงทุนด้านอุปกรณ์เครื่องส่งและช่างเทคนิคทั้งหมด ฝ่ายลาวเป็นผู้จัดหาบุคลากรและควบคุมด้านเนื้อหารายการ IBC ดำเนินกิจการไปได้ไม่ถึงปี เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายลาว จึงถอนตัวออกและโอนกิจการทั้งหมดให้รัฐบาลในเดือนกุมภาพันธ์ 2538 รัฐบาลลาวได้เข้าไปดำเนินกิจการต่อด้วยอุปกรณ์เครื่องส่งที่บริษัทชินวัตร ทิ้งไว้ให้ ทุกวันนี้ลาวจึงมีสถานีโทรทัศน์ส่วนกลาง 2 สถานี ข้อแตกต่างที่เห็นได้ระหว่างสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 และ ช่อง 3 ซึ่งเคยเป็นสถานีโทรทัศน์ของคนไทย บุคลากรของสถานีเคยร่วมงานกับเจ้าหน้าที่ของบริษัทชินวัตร เซทเทลไลท์มาก่อน รายการของโทรทัศน์ช่อง 3 จึงมีสัดส่วนรายการบันเทิงและโฆษณามากกว่า รูปแบบรายการข่าวมีสีสันมากกว่าข่าวของสถานีโทรทัศน์ช่อง 9

ในยุคนั้น นอกจากมีโทรทัศน์ส่วนกลางเพิ่มขึ้นมาหนึ่งสถานีแล้ว ในระดับท้องถิ่นก็ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลให้ตั้งสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นระดับแขวงเพิ่มขึ้นตามลำดับ (ดูแผนผังองค์กร) ทุกวันนี้ลาวมีสถานีโทรทัศน์ทุกแขวงรวมทั้งสิ้น 15 สถานี การจัดตั้งสถานีในส่วนท้องถิ่นยังกระจายไปพร้อมกับอำนาจในการดำเนินงานและการเลี้ยงตัวเองทางเศรษฐกิจด้วย สถานีโทรทัศน์แขวงแต่ละ

แขวงมีหน้าที่หารายได้เลี้ยงตัวเองเพิ่มเติมจากงบประมาณจัดสรรโดยรัฐซึ่งไม่เพียงพอ แต่ละแขวงสามารถเปิดรับโฆษณาได้อย่างอิสระ วางแผนการพัฒนาและการดำเนินงานประจำปีของตนเอง รายได้ส่วนหนึ่งจากโฆษณาส่งให้ส่วนกลาง ที่เหลือเก็บไว้เป็นค่าใช้จ่ายของสถานี

วิทยุก็มีนโยบายที่จะกระจายไปสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง ปัจจุบันลาวมีสถานีวิทยุตั้งอยู่ในทุกภาคของประเทศ รวม 10 แขวง จำนวน 15 สถานี เป็นระบบ เอเอ็ม 10 สถานี และระบบ เอฟเอ็ม 5 สถานี (วิทยุส่วนกลาง เอเอ็ม/เอฟเอ็ม อีกร้อยละ 1 สถานี) การบริหารการเงินและการดำเนินงานของวิทยุท้องถิ่นไม่แตกต่างจากโทรทัศน์ท้องถิ่นดังกล่าวแล้ว ทุกแห่งมีนโยบายเพิ่มรายได้ด้วยการให้เช่าเวลาโฆษณา แต่โฆษณามักจะไม่เข้าเป้าที่ตั้งไว้ เพราะเศรษฐกิจของลาวยังยากจน กำลังซื้อของประชาชนต่ำ เกือบทั้งหมดเป็นโฆษณาของธุรกิจไทยในลาว หรือธุรกิจไทยที่สินค้าได้รับความนิยมแพร่หลายในลาว มีนายหน้าคนไทยไปซื้อเวลาในสถานีวิทยุลาวแล้วจัดหาโฆษณาจากไทยไปลง (ดูรายละเอียดใน 5.4) อิทธิพลของไทยต่อสื่อมวลชนของลาวจึงเพิ่มขึ้นมากหลังจากลาวเปิดประเทศ

ในส่วนของรายการนั้น รัฐบาลไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวให้กับวิทยุและโทรทัศน์ท้องถิ่นเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงที่ออกอากาศ และรายการบังคับที่ต้องถ่ายทอดจากส่วนกลาง ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นมีความพร้อมไม่เท่ากัน บางแขวงต้องใช้เครื่องปั่นไฟในการผลิตกระแสไฟฟ้าเอง ก็ให้ถ่ายทอดเฉพาะช่วงที่มีไฟ หากเทปที่ใช้ออกอากาศที่ส่งไปจากส่วนกลางเกิดติดขัดก็ใช้เทปอื่นออกอากาศแทนเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ไม่มีใครเอาผิด เวลาที่เหลือสถานีท้องถิ่นไม่ว่าวิทยุหรือโทรทัศน์ผลิตรายการเองตามอัธยาศัย แม้แต่โทรทัศน์ส่วนกลางเอง ก็ไม่เคร่งครัดกับผังรายการนัก การออกอากาศซ้ำซากหลายครั้ง (rerun) เกิดขึ้นบ่อย ๆ เมื่อผู้วิจัยไปเยี่ยมชมสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 ก็พบว่าเมื่อเหตุขัดข้องกับเทปที่กำลังออกอากาศ ทางสถานีนำเทปสำรองที่เรียกว่า filler มาออกแทน ขณะที่ช่างเทคนิคดำเนินการแก้ไขเหตุขัดข้องอย่างสบาย ๆ ไม่มีอาการบ่งบอกถึงความรีบเร่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 แสดงจำนวน ที่ตั้ง และปีที่ก่อตั้งสถานีโทรทัศน์ลาว

ลำดับ	ที่ตั้ง	ช่อง	วันที่ก่อตั้ง	ลำดับ	ที่ตั้ง	ช่อง	วันที่ก่อตั้ง
1	ศูนย์กลาง	ช่อง 9	01/12/1983	10	แขวงหัวพัน	ช่อง 7	23/02/1994
2	ศูนย์กลาง	ช่อง 3	16/02/1995	11	แขวงคำม่วน	ช่อง 6	31/12/1997
3	หลวงน้ำทา	ช่อง 10	18/02/1993	12	แขวงสะหวันนะเขต	ช่อง 12	01/05/1988
4	แขวงพงสาลี	ช่อง 7	1996	13	แขวงจำปาสัก	ช่อง 9	08/11/1995
5	แขวงบ่อแก้ว	ช่อง 5	18/08/1996	14	แขวงสาละวัน	ช่อง 6	17/10/1995
6	แขวงอุดมชัย	ช่อง 5	22/09/1994	15	แขวงเซกอง	ช่อง 9	04/12/1994
7	แขวงไชยะบุรี	ช่อง 7	28/08/1996	16	แขวงอัตตะปือ	ช่อง 7	01/09/1994
8	แขวงหลวงพระบาง	ช่อง 6	05/12/1990	17	แขวงหลักซาว	ช่อง 5	
9	แขวงเชียงขวาง	ช่อง 4	10/11/1994	18	แขวงเมืองไซ		

ที่มา : เอกสารของทางการลาว

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงลาว

ลำดับ	ที่ตั้งสถานีวิทยุ	ระบบ	ลำดับ	ที่ตั้งสถานีวิทยุ	ระบบ
1	วิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ	AM	11	วิทยุกระจายเสียงแขวงเชียงขวาง	AM
2	วิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ	FM	12	วิทยุกระจายเสียงแขวงอุดมไชย	AM
3	วิทยุกระจายเสียงกำแพงนคร	AM	13	วิทยุกระจายเสียงแขวงอุดมไชย	FM
4	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลวงพระบาง	SW	14	วิทยุกระจายเสียงแขวงหัวพัน	AM
5	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลวงพระบาง	AM	15	วิทยุกระจายเสียงแขวงไชยะบุรี	FM
6	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลวงพระบาง	FM	16	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลวงน้ำทา	FM
7	วิทยุกระจายเสียงสะหวันนะเขต	AM	17	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลักซาว	AM
8	วิทยุกระจายเสียงสะหวันนะเขต	FM	18	วิทยุกระจายเสียงแขวงหลักซาว	FM
9	วิทยุกระจายเสียงแขวงคำม่วน	AM	19	วิทยุกระจายเสียงแขวงเมืองไซ	FM
10	วิทยุกระจายเสียงแขวงจำปาสัก	AM			

ที่มา : เอกสารของทางการลาว

2.4 การดำเนินงานของการกระจายเสียงสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ของลาวบริเวณชายแดนไทย

2.4.1 สถานีวิทยุส่วนกลางที่เวียงจันทน์

ข้อมูลในส่วนนี้ได้จากการสัมภาษณ์ท่านทองพิม ตีมะนีวงศ์ รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุแห่งชาติลาวและคณะที่ให้การต้อนรับแก่ผู้วิจัย ณ ที่ทำการสถานี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2542

สถานีวิทยุแห่งชาติของลาวระบบเอเอ็ม สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรลาว

ในปีพ.ศ. 2494 โดยความช่วยเหลือของโครงการ Columbo หลังจากที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2518 ก็ถูกรวมเข้ากับสถานีวิทยุของฝ่ายแนวลาวยุทธชาติ ปัจจุบันออกอากาศด้วยระบบคลื่นเอเอ็ม กำลังส่ง 200 กิโลวัตต์ สามารถไปได้ไกลประมาณ 400 กิโลเมตรใช้ภาษาลาวในการออกอากาศ (ภาษาชนเผ่าคือภาษาม้งและขมุออกอากาศเฉพาะช่วงเช้ามีด ภาษาละครั้งหัวโมง) ออกอากาศภาคเช้า 6.00 น. ถึงภาคบ่าย 14.30 น. แล้วเว้นช่วงไปเปิดสถานีภาคค่ำอีกครั้งตั้งแต่ 16.00 น. - 22.00 น.

รายการหลักของสถานีคือข่าวซึ่งถ่ายทอดไปยังสถานีท้องถิ่นทั่วประเทศ เกือบทั้งหมดเป็นข่าวในประเทศ มีข่าวต่างประเทศเพียงประมาณ 15 % ที่มาของข่าวต่างประเทศมาจาก 2 ทาง คือถ้าเป็นข่าวจากสำนักข่าวสารประเทศลาว (ขปล.) ก็อ่านออกอากาศไปได้เลย อีกวิธีหนึ่งได้มาจากกองบรรณาธิการข่าวต่างประเทศของสถานีเอง ที่ติดตามรับฟังจากวิทยุต่างประเทศหลาย ๆ แห่ง นำมาแปล ตัดต่อและเรียบเรียงขึ้น ทางสถานียังได้รับรายการที่ผลิตโดยกองทัพประชาชนลาว รายการจากกระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรมวลชนต่าง ๆ เช่นรายการเพื่อแม่หญิงลาว จากสหพันธ์แม่หญิงลาว รายการเพื่อเยาวชนลาว จากสหพันธ์เยาวชนลาว รายการเพื่อเกษตรกร จากสหพันธ์กำมะบันลาว รายการทั้งหมดนี้เป็นรายการสาระประโยชน์ประเภทข่าวและความรู้ นอกจากรายการเหล่านี้แล้ว ยังมีรายการประเภทบันเทิงได้แก่เพลงและละครวิทยุ

สถานีแห่งนี้ยังออกอากาศด้วยระบบคลื่นสั้น (SW) เพิ่มจากภาษาลาวอีก 4 ภาษาคือ ฝรั่งเศส เวียดนาม ไทยและ เขมร วัตถุประสงค์แต่ดั้งเดิมของวิทยุระบบคลื่นสั้นมุ่งจัดทำรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศและวัฒนธรรมของลาวสำหรับคนต่างชาติที่ทำงานในเวียงจันทน์เป็นสำคัญ แต่รัศมีการออกอากาศรับฟังได้ในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย

สถานีกระจายเสียงแห่งชาติระบบ เอฟเอ็ม เพิ่งตั้งเมื่อปี 2540 เป็นสถานีเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก จึงมีเวลาออกอากาศต่อเนื่องตั้งแต่ 6.00 น. - 22.00 น. นอกจากรายการข่าวที่ใช้ร่วมกับของสถานีวิทยุภาคเอเอ็มแล้ว รายการที่เหลือเป็นเพลงเกือบทั้งหมด ออกอากาศสดโดยนักจัดรายการ

การซึ่งลาวเรียกว่า ดีเจ วิทยุเอฟเอ็มของลาวประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากตั้งแต่เริ่มเปิดดำเนินงาน วิทยุรุ่นลาวที่เคยพึ่งวิทยุไทยเริ่มหันไปพึ่งเพลงจากคลื่นเอฟเอ็มของลาวแทน

สถานีวิทยุแห่งชาติทั้งระบบเอเอ็ม เอฟเอ็ม และคลื่นสั้น (SW) มีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 170 คน จัดเป็นฝ่ายผลิต 80 คน ฝ่ายเทคนิค 70 คน ฝ่ายบริหารอีก 20 คน ได้รับงบประมาณจากรัฐ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในหมวดเงินเดือน และค่าไฟฟ้า ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการดำเนินงาน สถานีจึงเปิดขายเวลาให้กับสินค้าต่าง ๆ ปัจจุบันมีโฆษณาเข้ามาประมาณ 10% ของเวลาออกอากาศทั้งหมด คลื่นเอฟเอ็ม ขายเวลาได้ดีกว่าคลื่นเอเอ็ม ถ้าโชคดีอาจขายได้ถึงชั่วโมงละ 8 สปอต รายได้จากโฆษณายู่ประมาณเดือนละ 6-7 ล้านกีบ (ประมาณ 25,000 บาท) (คิดที่อัตราแลกเปลี่ยน 250 กีบต่อ 1 บาท) ทางสถานีมีสิทธิ์ใช้เงินก้อนนี้ในการทำนุบำรุงสถานีตามที่เห็นสมควร

2.4.2 สถานีโทรทัศน์ส่วนกลาง

โทรทัศน์แห่งชาติของลาวมี 2 สถานี คือสถานีโทรทัศน์แห่งชาติลาว ช่อง 9 และสถานีโทรทัศน์แห่งชาติช่อง 3 โทรภาพลาวช่อง 9 แพร่ภาพครั้งแรกเป็นระบบโทรทัศน์สีเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2526 หลังจากได้ส่งบุคลากรไปรับการฝึกอบรมที่ฝรั่งเศสและประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ในระยะเตรียมก่อนหน้านี้ประมาณ 10 ปี ส่วนโทรภาพลาวช่อง 3 ได้กล่าวแล้วว่าเป็นโครงการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลลาวกับบริษัท ชินวัตร แชนเทลไลท์ จำกัดของไทย มีชื่อเรียกเมื่อตั้งสถานีในเดือนเมษายน 2537 ว่า "สถานี IBC ลาวช่อง 3" จนกระทั่งโอนเป็นของรัฐบาลลาวในเดือนกุมภาพันธ์ 2538 จึงเรียกว่า โทรภาพลาว ช่อง 3 "เมื่อแรกที่ให้ IBC มาตั้งเพราะอยากทำให้เป็นธุรกิจ โดยมีช่อง 9 ทำงานการเมือง" (ท่านคำแสง สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ช่อง 9 กับช่อง 3 ดำเนินงานภายใต้หลักนโยบายเดียวกัน ขึ้นต่อกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมเหมือนกัน ทุกสัปดาห์จะมีการประชุมคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ร่วมกันหลายครั้ง และประชุมกับรัฐมนตรีกระทรวงฯ อีกสัปดาห์ละ 2 ครั้ง เนื้อหารายการก็ไม่แตกต่างกัน "เป็นการทำเพื่อหน้าที่การเมืองเหมือนกัน" (ท่านคำแสง สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) สิ่งที่แตกต่างกันคืออุปกรณ์เครื่องส่ง ช่อง 9 ใช้เครื่องระบบ U-matic ช่อง 3 ใช้ระบบ M2 ที่ดักทอดมาจากชินวัตร

ผู้บริหารและทีมงานของช่อง 9 และช่อง 3 แยกกันคนละชุด ต่างมีผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการรับผิดชอบด้านรายการ 1 คนและด้านเทคนิค 1 คน เจ้าหน้าที่สถานีแยกเป็น 4 แผนกคือ แผนกบริหาร แผนกเทคนิค แผนกรายการ และแผนกข่าว (สังเกตว่าไม่มีแผนกการตลาด) บุคลากรของสถานีโทรทัศน์แห่งชาติที่ส่วนกลางมีทั้งสิ้น 115 คนอยู่ในฝ่ายผลิต 60 คน ช่างเทคนิค 35 คนที่เหลือทำงานด้านบริหาร รายการของช่อง 9 เน้นข่าวและการศึกษา ส่วนช่อง 3 มีบันเทิงมากกว่า รายการข่าวเกือบทั้งหมดเป็นข่าวพัฒนาและข่าวราชการ ซึ่งจะเป็นเอกภาพกันทั้งประเทศ ชาวในประเทศมีสัดส่วนประมาณ

84% ชาวต่างประเทศประมาณ 16% พรรคคอมมิวนิสต์จะเป็นผู้กำหนด แล้วแจ้งให้สื่อมวลชนทุกแขนงทราบนโยบายข่าวล่วงหน้าประมาณ 3 เดือน เช่น ฤดูฝนกำลังจะมาถึงใน 3 เดือนข้างหน้า รัฐมีโครงการพัฒนาอะไร ในหนึ่งเดือนข้างหน้าจะมีแขกสำคัญของรัฐคนไหนมาเยือน สื่อมวลชนต้องไปประชุมข่าวกับผู้อำนวยความสะดวกโทรภาพ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ หลังจากนั้นกรมสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและอำนวยความสะดวกให้สื่อมวลชนไปทำข่าว ติดต่อให้ไปสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ไปพบกับชาวนาชาวไร่ สื่อมวลชนลาวถูกกำหนดให้ทำหน้าที่หลัก คือ ให้ข้อมูลข่าวสาร และให้การศึกษา การบันเทิงก็เป็นหน้าที่ส่วนหนึ่ง “แต่ไม่ใช่บันเทิง 100 % แบบไร้สาระ ต้องมีประโยชน์ด้วย” (ท่านคำปง สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542)

รายการประเภทบันเทิงประกอบด้วยเพลง ภาพยนตร์จากต่างประเทศ ถ้าเรื่อง(คล้ายหมอลำของไทย) และกีฬา ส่วนรายการที่มีเนื้อหาสาระนอกจากข่าวแล้ว เป็นรายการบันเทิงเทพจากทหาร ตำรวจ และองค์กรมวลชนต่าง ๆ ที่ส่งมาให้ สัดส่วนรายการที่สถานีผลิตเองมีประมาณ 60 % อีก 40 % รับจากภายนอก ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย จีน เวียดนาม มีสัญญาให้ลาวรับรายการผ่านดาวเทียมแล้วนำมาแปลหรือพากษ์ก่อนออกอากาศ องค์กรต่างประเทศอีกหลายแห่งก็ส่งเทพรายการมาให้ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เช่น อังกฤษคืนเกาะฮ่องกงให้จีน หรือการแข่งขันฟุตบอลโลกซึ่งคนลาวสนใจดูกันมาก ทั้งสองช่องต่างก็ถ่ายทอดโดยใช้สัญญาณดาวเทียมให้เปล้าจากมิตรประเทศฝรั่งเศสและออสเตรเลีย การออกอากาศซ้ำรายการเดียวกันหลาย ๆ ครั้ง (rerun) เป็นสิ่งปกติธรรมดา เพราะปัญหาเงินทุนและขาดบุคลากรที่มีความชำนาญ บ่อยครั้งที่เกิดขัดข้องทางเทคนิคเพราะใช้เทพออกอากาศมากเกินไป ผู้ควบคุมรายการก็จะนำเทพสำรองอื่น ๆ เรียกว่า filler มาออกแทน

2.4.3 สถานีวิทยุและโทรทัศน์ท้องถิ่น

ทั้งวิทยุและโทรทัศน์ในระดับท้องถิ่นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม ซึ่งขึ้นต่อกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมอีกชั้นหนึ่ง การบริหารในระดับแขวงมีหัวหน้าและรองหัวหน้าแผนกแถลงข่าวฯ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานีวิทยุของแขวง ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ ของแขวง รวมกับเจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติงานอีกประมาณ 30 คน รัฐมีระเบียบที่ใช้ควบคุมสื่อมวลชนโดยเฉพาะเรียกว่า “ระเบียบการเคลื่อนไหวพาหนะสื่อมวลชน” ซึ่งองค์กรสื่อมวลชนทุกระดับต้องถือปฏิบัติ ในกรณีพิเศษอื่น ๆ กระทรวงแถลงข่าวฯ จะแจ้งผ่านลงมาที่แผนกแถลงข่าวฯ ให้ทราบเป็นระยะ และทุก 6 เดือนหัวหน้าแผนกแถลงข่าวฯ ต้องไปประชุมที่ส่วนกลาง หรือหากมีงานจำเป็นก็สามารถไปติดต่อกับส่วนกลางที่เวียงจันทน์ได้ทุกเวลา

แขวงสะหวันนะเขตและจำปาสักเป็นหัวเมืองใหญ่ของลาว รัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักร ได้ตั้งสถานีวิทยุขึ้นมาแห่งละหนึ่งสถานีตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2510 และดำเนินงานเรื่อยมาจนหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนระบบ เอฟเอ็มนั้นทั้งสองเขตอยู่ในระหว่างเตรียมการออกอากาศตาม

นโยบายขยายวิทยุเอฟเอ็มไปให้ทั่วทุกแขวงของรัฐบาล แต่เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์เครื่องส่ง จึงทำการทดลองออกอากาศเฉพาะในโอกาสวันสำคัญ ทั้ง ๆ ที่การเข้าถึงประชาชนยังต่ำ

วิทยุท้องถิ่นผลิตรายการเองเกือบทั้งหมด มีรายการถ่ายทอดจากส่วนกลางภาคเช้า 7.00 น. ภาคเที่ยง 12.00 และภาคค่ำ 19.00 น. รวม 1.5 ชั่วโมงเท่านั้น ที่เหลือเป็นรายการท้องถิ่นซึ่งมีทั้งข่าวท้องถิ่น ข่าวบริการ สารคดีการท่องเที่ยว วัฒนธรรม เพลง ละครและลำเรื่อง โดยทั่วไปออกอากาศตั้งแต่เช้า 6.00 น. ถึงประมาณ 19.00 หรือ 20.00 น.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 ตัวอย่างผังรายการของสถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขตระบบเอเอ็ม
(วันที่ 1 มิถุนายน 1999)

เวลา	รายการ
05.25	ไซสธานี
05.30 - 06.00	สบายดีวันใหม่
06.00 - 06.30	(วันจันทร์สาธา วันอังคารแม่หญิง วันพุธศึกษา วันพฤหัสบดีกำมะบาน วันศุกร์ ป้องกันความสงบ(ตำรวจ) วันเสาร์ศึกษา วันอาทิตย์ธรรมะ
06.30 - 07.00	ข่าวท้องถิ่น
07.00 - 07.30	ถ่ายทอดข่าวจากเวียงจันทร์
07.30 - 08.00	ใจประสานใจ
08.30 - 09.00	ชีวิตและเกิดหมาย
09.00 - 10.00	ร่วมใจพัฒนา
10.00 - 11.00	เสียงเพลงยามสาย
11.00 - 11.30	ละคร, ลำเรื่อง
11.30 - 12.00	ข่าวท้องถิ่น
12.00 - 12.30	ถ่ายทอดข่าวจากเวียงจันทร์
12.30 - 01.00	ข่าวบริการ
01.00 - 02.00	เพื่อนเพลงยามบ่าย
02.00 - 03.00	ส่งใจสู่ทุ่งนา
03.00 - 03.30	ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
03.30 - 04.00	ท่องเที่ยวเมืองลาวและข่าวบริการ
04.00 - 05.00	สะหวันบ้านเฮา
05.00 - 05.30	เสียงเพลงยามแดง
05.30 - 06.00	นานาประโยชน์
06.00 - 06.30	เยาวชนและชาวหนุ่ม
06.30 - 07.00	ข่าวท้องถิ่น
07.00 - 07.30	วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ วันศุกร์ ถ่ายทอดสด วันพุธ วันเสาร์ ศึกษาทางไกล
07.30 - 07.45	เพื่อนเพลง

ที่มา : เอกสารทางการลาว

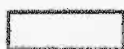
ตารางที่ 8 ตัวอย่างผังรายการของสถานีโทรทัศน์ภาพแขวงจำปาสัก

(วันที่ 26 กรกฎาคม 1999)

เวลา	นาที	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์	
6.15	15	สัญญาณมาร์							
6.30	30	ช่วงท้องถิ่น							พระธรรมคำสอน
7.00	30	อรุณวันใหม่(ข่าว)							ข่าวท้องถิ่น
7.30	15	ฟิล์มเอกสารหรือสารคดี							ลำเรื่อง
7.45	15	แม่หญิงลาว	ป้องกันชาติ	ศึกษาใหม่	เวียงจันทน์ใหม่	ป้องกันความ	ข่าวหนุ่มสาว		
8.00	15	เพื่อนกรรมกร	(กองทัพ)	ลาวแฮ็ดลาวใช้		สงบ(ตำรวจ)	เพื่อนสุขภาพ		
8.15น หยุดภาคเช้า 18.00น เปิดภาคค่ำ									
18.00	15	สัญญาณมาร์							
18.15	15	ภาษาอังกฤษ		เยาวชน		ฟิล์มเอกสารหรือสารคดี			
18.30	30	ข่าวท้องถิ่น							
19.00	45	ข่าวภายในและต่างประเทศ							
19.45	15	ฟิล์มเอกสารหรือสารคดี				โฆษณา		ละคร	
20.00	15	ลาเขียน	ท่านงามมา	ต่างๆ		มิ่งเมืองลาว	
20.15	15	แม่หญิงลาว	ป้องกันชาติ	รูปเงาเรื่อง	รูปเงาเรื่อง	ป้องกันความ	กีฬา	สุซสัมพันธ์กับ	
20.30	15	เพื่อนกรรมกร	(กองทัพ)	(หนัง)	(หนัง)	สงบ(ตำรวจ)			
20.45	15	เพลงใจไปกับ เพลง	เพลงใจไปกับ เพลง			เพลงใจไปกับ เพลง			

ช่วงเวลาท้องถิ่น

ช่วงเวลาถ่ายทอดจากส่วนกลาง

ที่มา : เอกสารทางการลาว

สถาบันวิทยบริการ

โทรทัศน์ท้องถิ่นออกอากาศเป็น 2 ช่วง ช่วงเช้าเพียง 1 หรือ 2 ชั่วโมง แล้วปิดสถานีจนถึงช่วงหัวค่ำประมาณ 18.00 น. จึงเปิดสถานีอีกครั้งจนปิดสถานีเวลาประมาณ 21.00 น. รวมเวลาออกอากาศเพียงวันละ 5-6 ชั่วโมง ยิ่งเป็นสถานีในหัวเมืองเล็กที่อยู่ห่างไกล โทรทัศน์ไม่สามารถเป็นสื่อที่มวลชนพึ่งพาอาศัยได้อย่างแท้จริง รายการข่าวได้รับสัญญาณจากสถานีโทรทัศน์แห่งชาติที่เวียงจันทน์ผ่านดาวเทียมไทยคม (ลาวใช้บริการของไทยคม 3 ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2542 โดยการประมูลและทำสัญญาปีต่อปี แต่เดิมเคยใช้ดาวเทียมของไซเบียด และเปลี่ยนเป็น Intelsat ในเวลาต่อมา) เมื่อมีเหตุการณ์ทางการเมืองระดับประเทศ เช่นการประชุมคณะรัฐมนตรีสถานีที่ส่วนกลางจะให้สัญญาณเพื่อถ่ายทอดสดจากเวียงจันทน์อย่างต่อเนื่อง รายการท้องถิ่นต่าง ๆ ถูกตัดออกหมด (วิทยุก็เช่นเดียว

กัน) รายการท้องถิ่นที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ของแขวงมีมากกว่า 10 รายการ รายการข่าวท้องถิ่นผลิตโดยทีมข่าวของสถานี ซึ่งจัดสายออกไปทีละ 2 คนใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะและกล้องขนาดเล็กแบบ VHS เดินทางไปเก็บภาพและเรื่องราวในทุกพื้นที่ที่มีข่าว ที่เหลือเป็นรายการสารคดี รายการที่มีสาระสอนใจหรือให้การศึกษา ผลิตโดยตำรวจ ทหาร และองค์กรมวลชนที่ส่งเทปมาให้ รายการบันเทิงมีสัดส่วนประมาณ 30% เช่นรายการเด็ก และภาพยนตร์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์จีน ฝรั่งเศส และอินเดีย นอกจากนี้ ยังนำภาพยนตร์จากร้านค้าให้เข้าวีดิโอเทปในตลาดมาแปลหรือพากษ์แล้วออกอากาศ (ท่านชั้นคำ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2542)

การทำงานของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ในท้องถิ่นยังมีอุปสรรคปัญหาอีก แต่ไม่สามารถหวังความช่วยเหลือจากรัฐได้ ท่านคำปง รักษาการหัวหน้าแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรมแขวงสะหวันนะเขต จึงกล่าวว่า “รัฐบาลมีคำสั่งว่าท้องถิ่นไหนทำอะไรได้ก็ให้ทำไป เอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็เข้ามา มีนายทุนคนไหนต้องการก็เข้ามาเลย เรายังก็ต้องพยายามปรับปรุงโดยการไปอบรมดูของไทยบ้าง ดูแล้วก็เกิดแนวคิด แต่เราไม่ร้องขอไปที่รัฐ เพราะร้องขอไปแล้วรัฐก็ไม่มีจะให้ ก็ไม่เกิดประโยชน์ การพัฒนาสื่ออยู่ในแผนพัฒนาของชาติแล้ว แต่จะสู้สื่อไทยคงจะยาก” (ท่านคำปง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542)

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ลาวรับสื่อไทย ไทยรับสื่อลาว

3.1 สื่อไทย-สื่อลาว : ความได้เปรียบเชิงแข่งขัน

ทฤษฎีเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Technological Determinism) เป็นส่วนหนึ่งของ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อนสังคม เมื่อเทคโนโลยีซึ่งเป็นพลังการผลิต (production force) เกิดการเปลี่ยนแปลง ก็จะผลักดันสังคมให้เปลี่ยนแปลงด้วย หากนำทฤษฎี Technological Determinism มาใช้กับสื่อมวลชน ก็คือแนวคิดของ นักวิชาการกลุ่มที่สนใจวิเคราะห์ผลของเทคโนโลยีการสื่อสาร (communication technology) ที่มีต่อ ระบบสื่อมวลชน

เฮอริเบิร์ต ชิลเลอร์ (Herbert Schiller) ศาสตราจารย์อเมริกันที่ได้ชื่อว่าเป็นมาร์กซิสต์ รุ่นใหม่ (Neo-Marxist) ที่รู้จักกันดีในวงวิชาการด้านการสื่อสาร เป็นผู้เสนอแนวคิดที่ว่าเทคโนโลยีไม่ได้ ความเป็นกลางทางการเมือง (politically neutral) ตามที่เคยเชื่อกันมาแต่ดั้งเดิม ตรงกันข้ามเขา เห็นว่าเทคโนโลยีมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการแบ่งปันอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศ และดังนั้น จึงสามารถเป็นตัวกำหนดความเหนือกว่าทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมระหว่างประเทศด้วย (Lee 1980) เทคโนโลยีสามารถนำไปใช้ช่วยการปลดปล่อยของประชาชน หรือในทางตรงกันข้ามทำให้ ประชาชาติหนึ่งต้องพึ่งพาอำนาจการเมืองที่ครอบงำอยู่นักหนึ่งลงไปอีกก็ได้ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับ เจตนารมณ์ของการใช้และผู้ใช้ นักทฤษฎี Neo-Marxist มักยกตัวอย่างสหรัฐอเมริกาที่ใช้ความเหนือ กว่าทางเทคโนโลยีอย่างมหาศาลเมื่ออิทธิพลครอบงำประเทศทั่วโลก (Frederick 1993)

ส่วนนักวิชาการฝ่ายที่ไม่ใช่แนวมาร์กซิสต์ (Non-Marxist) ก็อธิบายสิ่งที่พวก มาร์ก ซิสต์เรียกว่าการครอบงำนั้นว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัยอื่น ๆ เฮด (Head) และกอร์ดอน (Gordon) ให้ ความสำคัญกับเทคโนโลยีเช่นเดียวกับพวกมาร์กซิสต์ แต่แทนที่จะยืนอยู่ข้างนอกแล้วมองเข้าไปที่ตัว เทคโนโลยีเหมือนพวกมาร์กซิสต์ Head (1985) กลับอธิบายโดยเริ่มต้นจากคุณสมบัติ (attribute) ภายในตัวเทคโนโลยีเอง ว่าเป็นตัวกำหนดให้ระบบโทรทัศน์ของประเทศหนึ่งได้เปรียบหรือเสียเปรียบ โทรทัศน์อีกประเทศหนึ่ง

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำคุณสมบัติพิเศษทางเทคโนโลยีของสื่อกระจายเสียงที่ Head (1985, 4-7) เป็นผู้เสนอ และใช้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบความได้เปรียบเสียเปรียบเชิงแข่งขัน ระหว่างวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยและลาวให้เห็นเป็นข้อ ๆ

3.1.1 จำนวนชั่วโมงที่ออกอากาศ

เฮด (Head) อ่างคุณสมบัติทางเทคโนโลยีที่ทำให้สื่อกระจายเสียงได้เปรียบสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ ว่า เพราะสื่อกระจายเสียงใช้คลื่นวิทยุเป็นพาหะ และคลื่นวิทยุมีอยู่ทั่วไปในอากาศ สื่อกระจายเสียงจึงเป็นสื่อที่มีความใกล้ชิดกับผู้รับสาร (immediacy) มากที่สุด ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถเปิดรับได้ (always there) เป็นสื่อที่ให้บริการได้อย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง (continuance) ต่างจากสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งบรรจุเนื้อหาทั้งหมดไว้ในเล่มแล้วส่งถึงเราเพียงครั้งเดียว หรือภาพยนตร์ซึ่งผู้รับสารรับชมได้เป็นครั้งคราว จึงเป็นธรรมชาติที่ผู้รับสารสื่อกระจายเสียงจะคาดหวังให้วิทยุและโทรทัศน์นำเสนอรายการสู่ผู้ฟังผู้ชมได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งวัน แต่การทำเช่นนั้นได้ จะต้องมีปัจจัยความพร้อมด้านอื่น ๆ เข้ามาสนับสนุน ประเทศจำนวนมากศึกษาภาพในการผลิตรายการยังต่ำ เพราะเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย จำเป็นต้องลดจำนวนชั่วโมงออกอากาศ ความสามารถในการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงประชาชนจึงไม่เต็มที่

วิทยุและโทรทัศน์ของลาวเสียเปรียบไทยมาก ทั้งในด้านจำนวนชั่วโมงที่ออกอากาศ และจำนวนสถานี (ซึ่งหมายถึงจำนวนรายการด้วย) ที่ให้บริการกับประชาชน จังหวัดอุบลราชธานีของไทยมีสถานีวิทยุทั้งหมด 15 สถานี โทรทัศน์อีก 6 ช่อง ขณะที่แขวงจำปาสักของลาวที่อยู่ตรงข้ามมีสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นของแขวงเพียงสถานีเดียว และวิทยุในระบบเอเอ็มอีกหนึ่งคลื่น ภาพรวมในระดับประเทศโดยเปรียบเทียบ ไทยมีสถานีวิทยุกว่า 500 สถานี โทรทัศน์ส่วนกลาง 6 สถานี สถานีโทรทัศน์ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ (สถานีท้องถิ่น สถานีทวนสัญญาณหรือสถานีเครื่องส่ง) อีกประมาณ 220 สถานี ลาวมีโทรทัศน์ส่วนกลาง 2 สถานี โทรทัศน์ท้องถิ่นในทุกแขวงรวมกัน 15 สถานี วิทยุส่วนกลาง 2 สถานี และวิทยุท้องถิ่นอีก 15 สถานี

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบจำนวนสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ระหว่างไทย-ลาว

	ไทย	ลาว
โทรทัศน์ส่วนกลาง	6	2
โทรทัศน์ท้องถิ่น (สถานีท้องถิ่น, สถานีทวนสัญญาณ หรือสถานีเครื่องส่ง)	>220	15
วิทยุทั่วประเทศ	> 500	17

ในด้านการออกอากาศนั้น บุคคลระดับผู้นำของลาวทุกคนที่ประเด็นเรื่องการออกอากาศไม่ต่อเนื่องของวิทยุและโทรทัศน์ลาวว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สูญเสียผู้รับให้กับไทย “โทร

ทัศน์ลาวมีข้อจำกัด เพราะมีเวลาเปิดปิด ของไทยเปิดเมื่อไหร่ก็ได้” (พระอาจารย์บัวคำสัมมาภรณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) นางฉิวลาวัน หลวงวันนา ผู้ปฏิบัติงานระดับสูงของสหพันธ์แม่หญิงลาวซึ่งเป็นหน่วยงานด้านความคิดอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ลาว มีความเห็นว่า การที่คนลาวรับสื่อไทยมากกว่าเกิดจากความเสียเปรียบของลาวต่อไทยในเรื่องนี้ “เพราะรายการของลาวมีน้อย และมีชั่วโมง ออกอากาศน้อย เพียง 6-12 ชั่วโมงเท่านั้น เมื่อปิดสถานีประชาชนก็ต้องหันไปเปิดช่องที่ยังรับได้ เมื่อรับแล้วก็อยากติดตามต่อไป หรือระหว่างรอรายการที่ตนสนใจก็ต้องดูรายการของไทยไปก่อน” (ฉิวลาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ปัจจุบัน โทรทัศน์แห่งชาติของลาวช่อง 3 และช่อง 9 ยังสลับกันออกอากาศ ช่อง 9 ออกอากาศวันละ 12 ชั่วโมง ช่อง 3 ออกอากาศ 8 ชั่วโมง ยกเว้นวันเสาร์-อาทิตย์ ช่อง 3 ออกอากาศต่อเนื่องตั้งแต่ 12.00 - 23.00 น. เป็นเวลา 11 ชั่วโมง วิทยุ AM ที่ส่วนกลางก็ออกอากาศเป็น 2 ช่วง แต่เอฟเอ็มออกอากาศต่อเนื่องตั้งแต่ 6.00 - 22.00 น.

โทรทัศน์ท้องถิ่นในระดับแขวงไม่มีเวลาออกอากาศที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมของแต่ละแขวง บางแขวงยังไม่มีไฟฟ้า ต้องใช้เครื่องปั่นไฟ ชั่วโมงออกอากาศจึงมีความไม่แน่นอนสูง แขวงสะหวันนะเขตและจำปาสักเป็นแขวงใหญ่ ช่วงเช้าโทรทัศน์เปิดสถานีอยู่เพียง 1-2 ชั่วโมง แล้วปิดไปจนถึงช่วงบ่ายเปิดสถานีอีกครั้งประมาณ 4-5 ชั่วโมง วิทยุเอฟเอ็มเปิดสถานีตั้งแต่ 6.00-22.00 น. ส่วนเอฟเอ็มยังอยู่ในระหว่างเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ มีการทดลองออกอากาศในบางโอกาส

ตารางที่ 10 แสดงเวลาออกอากาศของสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ของลาว

เวลา (น)	เช้า						กลางวัน						เย็น				
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
โทรทัศน์ช่อง 9	██████████												██████████				
โทรทัศน์ช่อง 3 (วันเสาร์-อาทิตย์)							██████████						██████████				
วิทยุส่วนกลาง AM	██████████						██████████						██████████				
วิทยุส่วนกลาง FM	██████████						██████████						██████████				
โทรทัศน์ท้องถิ่น	1-2 ชั่วโมง												██████████				
วิทยุท้องถิ่น	██████████						██████████						██████████				

3.1.2 ประเภทของรายการ (genre)

เทคโนโลยีโทรทัศน์ยังมีผลต่อรูปแบบเนื้อหาของรายการที่ผลิตด้วย เพราะเทคโนโลยีสื่อกระจายเสียงทำให้วิทยุ-โทรทัศน์ออกอากาศได้ไม่หยุด (non-stop) จึงจำเป็นต้องผลิตรายการ (software) ป้อนเวลาออกอากาศ (air-time) อย่างไม่รู้จักจบสิ้น สิ่งนี้ย่อมหมาหมายถึงเงินทุนมหาศาลที่ต้องใช้ในการผลิตรายการ (โดยเฉพาะโทรทัศน์) วิธีที่จะอยู่รอดและให้มีกำไรคือ ต้องพยายามลดต้นทุนโดยการกระจายค่าใช้จ่ายในการผลิตไปให้กับผู้ชมจำนวนมากที่สุด (cost-sharing) รายการประเภท "เด็กดูได้ ผู้ใหญ่ดูดี" เป็นรายการที่มีเส้นแบ่งระหว่างเพศ วัย เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา น้อยที่สุด ทำให้ผู้รับสารมีความเหมือนกัน (homogeneity) มากที่สุด รูปแบบรายการดังกล่าว ได้แก่ รายการละคร (soap opera) เพราะต้นทุนการผลิตน้อย ถูกกับรสนิยมของชนชั้นกลางที่เป็นผู้รับสารโทรทัศน์ส่วนใหญ่ ประเภทของรายการที่ต้นทุนต่ำและเรียกผู้ชมได้มากอีกประเภทหนึ่งคือ ทอล์คโชว์ และ เกมโชว์ ซึ่งล้วนเป็นรายการบันเทิงเบาสมองทั้งสิ้น ในหนังสือ *A Play Theory of Mass*

Communication สตีเฟนสัน (Stephenson 1967) นำทฤษฎีการเล่น (Play Theory) มาอธิบายผู้รับสารสื่อสารมวลชนว่า เพราะโทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้าหาผู้รับไม่รู้จักหยุด ผู้รับจึงมีความสามารถในการรับรายการที่มีเนื้อหาหนัก ๆ ได้เพียงจำกัด และเลือกที่จะดูรายการบันเทิงเบาสมองมากกว่า

วิทยุโทรทัศน์ของไทยเป็นสื่อธุรกิจ แต่ "สื่อของลาวทำหน้าที่เพื่อการเมือง" (ท่านคำแสง สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) นี่คือการแตกต่างพื้นฐานที่สุดที่ทำให้รูปแบบและเนื้อหาของรายการของทั้งสองฝ่ายต่างกันมาก โทรทัศน์ของไทยทุกช่องมีนโยบายผลิตรายการที่ได้รับความนิยมสูงเพื่อแข่งขันชิงคนดูจากผู้โฆษณา เพื่อนำกำไรสูงสุดมาสู่สถานี สัดส่วนของรายการหลักจึงได้แก่ 1. รายการละคร 2. รายการวาไรตี้ 3. รายการตลก 4. รายการเกม 5. รายการทอล์ค 6. รายการภาพยนตร์ชุด (จีน) และภาพยนตร์เรื่องยาวจากต่างประเทศ (อุบลรัตน์ 2542, 262) รายการบันเทิงจึงมาเป็นอันดับหนึ่งของทุกสถานี ช่อง 3 ช่อง 5 และช่อง 7 สัดส่วนของรายการบันเทิงและโฆษณารวมกันแล้วสูงถึง 80 - 90 % ของเวลาออกอากาศทั้งหมด (อุบลรัตน์ 2542, 346) รายการเหล่านี้ผลิตโดยบริษัทขนาดใหญ่ที่ผลิตสื่อบันเทิง มีกิจการครบวงจรที่สามารถคุมกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นจนจบ รวมทั้งการแพร่กระจายและส่งเสริมการจัดจำหน่ายสื่อที่ผลิตด้วย

โทรทัศน์ลาวเน้นรายการข่าว ศิลปวัฒนธรรม และสาระความรู้ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและพรรคช่วยกันผลิต รายการบันเทิงมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 30 (ท่านภูมิ สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) "แต่ยังไม่ใช่บันเทิง 100 % แบบไร้สาระ ต้องมีประโยชน์ด้วย" (คำซ่อง สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) รูปแบบรายการบันเทิงได้แก่ รายการเด็ก รายการเพลง แต่ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ หรือภาพยนตร์จากวิดีโอเทปให้เช่าตามท้องตลาด นำมาฉายออกอากาศซ้ำแล้วซ้ำเล่า รายการที่เข้าข่ายบันเทิงอีกประเภทหนึ่งคือมิวสิกวิดีโอและละครสั้น

(เรียกว่าละครเวที) ละครสั้นเอาเค้าโครงจากบทละครเก่ามาดัดแปลงให้มีส่วนสะท้อนปัญหาสังคม ผ่างด้วยคติสอนใจ ในการผลิตมิวสิควิดีโอและละคร สถานีวิทยุและโทรทัศน์มีงบประมาณเพียงน้อยนิด จึงร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการและคณะศิลปินท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้สร้างเนื้อหาและช่วยกันเขียนบทเอง ทางสถานีส่งคนไปให้คำปรึกษาในด้านเทคนิค กำกับการแสดง ถ่ายทำ แล้วนำไปตัดต่อที่สถานี ในการถ่ายทำก็จะบันทึกทั้งวิดีโอเทปเพื่อออกอากาศโทรทัศน์และบันทึกเสียงเป็นละครวิทยุพร้อมกันทีเดียวสองอย่างเพื่อการประหยัด ปีหนึ่ง ๆ ผลิตละครได้ประมาณ 10 เรื่อง ๆ ละประมาณ 15-30 นาที (ท่านชั้นคำ สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542) นอกจากนี้ ในส่วนของบุคลากรที่ผลิตรายการยังห่างไกลจากความเป็นมืออาชีพ "กว่า 80 % จบจากวิทยาลัยสร้างครู เามาฝึกอบรมระยะสั้น (ท่านสีพัน สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

3.1.3 อุปกรณ์เทคโนโลยี

เฮด (Head 1985, 9) ยืนยันว่าเทคโนโลยีมีผลโดยตรงต่อรูปแบบและเนื้อหาของรายการที่ผลิต และดังนั้นจึงเป็นตัวที่ส่งผลกระทบต่อผู้รับสาร อุปกรณ์กระจายเสียงของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกแห่งของลาวเป็นความช่วยเหลือจากต่างประเทศ อาทิ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย จีน รัสเซีย ฝรั่งเศส และ ยูนิเซฟ (UNICEF) แต่ละชิ้นจึงมีลักษณะแตกต่างกัน บางครั้งเข้ากันไม่ค่อยได้ โดยทั่วไปใช้งานมานานจนเก่า ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพลาวช่อง 3 กล่าวถึงปัญหาเรื่องอุปกรณ์ของสถานีว่า "ช่อง 3 ใช้เครื่องระบบ M2 ซึ่งรับโอนมาจากบริษัท ชินวัตร แชนท เทลลิท ของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2538 เป็นเครื่องเก่า มีปัญหาการซ่อมมาก ตอนที่โอนมาใหม่ๆ เสียนิดเสียหน่อยก็ซ่อมไม่ได้ ต้องให้ต่างชาติ (หมายถึงไทย) มาดู เสียเวลาแก็กกันอยู่นาน ออกอากาศไม่ได้เป็นแรมเดือนก็มี ส่วนช่อง 9 ให้เครื่องระบบยู-เมติก (U-matic) ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นเวลามีปัญหาญี่ปุ่นก็มาซ่อมให้" (ท่านคำแสง 25 มิถุนายน 2542)

ขณะเยี่ยมชมสถานีวิทยุและโทรทัศน์ของลาว ผู้วิจัยสามารถเห็นได้ชัดว่า ระดับเทคโนโลยีการกระจายเสียงของลาวไม่อยู่ในฐานะที่จะเปรียบเทียบกับไทยได้เลย ตัวสถานีเป็นอาคารขนาดเล็ก มีห้องไม่กี่ห้อง ยกเว้นสถานีโทรทัศน์ส่วนกลางเท่านั้นที่มีสตูดิโอถ่ายทำขนาดย่อมห้องหนึ่ง สถานีในท้องถิ่นมีเพียงห้องอ่านข่าวเล็ก ๆ ภายในมีกล้อง 1 ตัวสำหรับถ่ายทอดสด เพราะรายการที่เหลือทั้งหมดรับสัญญาณออกอากาศจากส่วนกลางและรายการที่บันทึกเทปมาแล้วจากหน่วยงานต่าง ๆ

อาคารหนึ่งในบริเวณสถานีโทรทัศน์แห่งชาติลาวในเวียงจันทน์

ห้องอ่านข่าวโทรทัศน์

ห้องติดต่อเทปโทรทัศน์

แม้แต่วิทยุซึ่งไม่ต้องการอุปกรณ์เทคโนโลยีระดับสูงมากนัก แต่แผนการณ์ของรัฐบาลที่อยากจะให้มีสถานีวิทยุเอฟเอ็มทั่วทุกแขวงก็ยังทำไม่ได้ แขวงที่พอจะกล่าวได้ว่ามีวิทยุระบบเอฟเอ็มนับได้เพียง 5 แขวงเท่านั้น สองในห้าแขวง คือแขวงจำปาสักและสะหวันนะเขต ซึ่งใน

ความเป็นจริงก็ยังคงอยู่ในขั้นทดลองและเตรียมความพร้อมอยู่ ท่านแมนตา รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขตเล่าให้ฟังถึงอุปสรรคว่า “มีแผนจะเปิดดำเนินงานแล้วแต่ต้องค่อยเป็นค่อยไป

เรามีเครื่องเก่าเครื่องหนึ่งตั้งแต่ปี 1960 เวลานี้ได้มาอีกเครื่องหนึ่งจากเชียงใหม่ ต้องสงวนไว้ให้ดีกลัวจะเสีย ในโอกาสวันสำคัญ ๆ ก็ทดลองออกอากาศบ้าง จะออกทุกวันไม่ได้กลัวสิ้นเปลืองและอันที่จริงก็ยังไม่ได้ผล เพราะเสาอากาศเอฟเอ็มที่สร้างไว้ขณะนี้มีความสูงเพียง 35 เมตรเท่านั้น ยังต้องสร้างต่อไปอีกให้ได้สูงประมาณ 120 เมตรจึงจะพร้อมสำหรับออกอากาศ” (ท่านแมนตา สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542)

เพลงไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่ 8.00 - 16.00 น. เป็นประจำยกเว้นวันเสาร์และอาทิตย์ แล้วประกาศขอให้ประชาชนแจ้งผลการรับฟังเข้ามา” (ท่านพูเวียง สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

วิทยุเอฟเอ็มที่แขวงจำปาสักก็มีสภาพอย่างเดียวกัน “คลื่น เอฟเอ็มของเราเวลานี้ส่งไปได้ในรัศมี 26 กิโลเมตรเท่านั้น เพราะเสาอากาศมีความสูงเพียง 20 เมตรเศษ เครื่องส่งเป็นเครื่องที่ได้รับความช่วยเหลือจาก UNICEF ทุกวันนี้เราจึงทดลองโดยการเปิด

3.1.4 เศรษฐกิจ

Head สรุปความคิดเรื่องเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดว่า เนื่องจากอุปกรณ์เทคโนโลยีสำหรับสื่อกระจายเสียงมีราคาแพงมาก ต้นทุนในการผลิตรายการโทรทัศน์ก็แพงมากเช่นกัน ดังนั้นประเทศที่มีเศรษฐกิจดีกว่าจึงย่อมมีระบบกระจายเสียงที่เจริญก้าวหน้าและผลิตรายการที่มีสีสันดึงดูดความสนใจได้มากกว่า

“เงิน” จึงเป็นจุดสูงสุดของความเหนือกว่าสำหรับสื่อกระจายเสียง รายได้ของวิทยุและโทรทัศน์ไทยทั้งหมดมาจากการขายโฆษณา อัตราค่าโฆษณาคิดกันเป็นนาที่ เฉพาะโทรทัศน์มีรายได้จากค่าโฆษณารวมกันทุกสถานีในปี 2542 จำนวน 27,000 ล้านบาท (กรุงเทพธุรกิจ, วันจันทร์ที่ 17 มกราคม 2543, 4) ช่วงรายการข่าวภาคค่ำซึ่งมีผู้ชมโทรทัศน์สูงที่สุดค่าโฆษณาคิดกันเป็นหลักแสนบาทขึ้นไป

ส่วนวิทยุและโทรทัศน์ของลาวมีรายได้จากงบประมาณที่รัฐบาลเป็นผู้จัดสรร ท่านคำปง รักษาการหัวหน้าแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงสะหวันนะเขตให้ข้อมูลว่า กระทรวงแถลง

ชาวและวัฒนธรรมทั้งกระทรวงได้รับงบประมาณจากรัฐปีละ 2% ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด
เงินจำนวนนี้ต้องจัดสรรให้กับหน่วยงานในสังกัดของกระทรวงทุกระดับที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งพิมพ์
วิทยุ โทรทัศน์ โรงเรียนศิลปการดนตรี วัฒนธรรมมวลชน พิพิธภัณฑน์ ฯลฯ งบประมาณที่จัดสรรให้
กับสถานีวิทยุและโทรทัศน์จึงเหลือน้อยมาก ไม่เพียงพอแม้กระทั่งการดำเนินกิจการหลักที่จำเป็นของ
สถานี

สถานีวิทยุโทรทัศน์แต่ละแห่งจึงต้องหาเลี้ยงตัวเองด้วยการขายเวลาให้กับผู้โฆษณา
แต่โฆษณาก็ก็น้อย ไม่บรรลุความตั้งใจของสถานี “เราต้องไปยกมือไหว้ขอโฆษณา ต่างกับของไทย”
(ท่านคำซ้อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ปัจจุบันวิทยุส่วนกลางที่เวียงจันทน์มีโฆษณา
ประมาณ 10 % ของเวลาออกอากาศ ทำรายได้ให้สถานีประมาณ 6-7 ล้านกีบ (ประมาณ 25,000
บาท)* (ท่านคำซ้อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) วิทยุของสะหวันนะเขตมีรายได้จากโฆษณา
เดือนละ 2.5 ล้านกีบ (ประมาณ 10,000 บาท) แชนจ์จำปาสักเดือนละ 4 ล้านกีบ (15,000 บาท) ส่วน
โทรทัศน์ได้โฆษณาน้อยกว่าวิทยุ คือโทรทัศน์แขวงสะหวันนะเขตได้เดือนละ 1.7 ล้านกีบ (7,000 บาท)
และโทรทัศน์แขวงจำปาสัก 1.5 ล้านกีบ (5,700 บาท)

ในระดับแขวง เช่นแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรมของแขวงสะหวันนะเขต ได้รับงบ
ประมาณจากกระทรวงฯ ปีละประมาณ 118 ล้านกีบ (ประมาณ 70,000 บาท) สำหรับเป็นค่าบำรุง
รักษาอุปกรณ์ และค่าน้ำค่าไฟ (ไม่รวมเงินเดือน) “เราจึงต้องยึดหลักประหยัดอย่างที่สุด ขณะนี้อยู่
ได้ด้วยการอิงความช่วยเหลือจากต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ” (ท่านภูมิ, สัมภาษณ์ วันที่
24 มิถุนายน 2542)

จากข้อมูลที่ได้ทำให้ทราบสถานะทางเศรษฐกิจของสื่อกระจายเสียงของลาวว่า นอก
จากงบประมาณจากรัฐที่ครอบคลุมค่าใช้จ่ายได้เพียงบางส่วนแล้ว ความอยู่รอดของสถานีทุกแห่งอยู่
ที่การพยายามขายเวลาให้กับสินค้าต่าง ๆ รายได้จากโฆษณาส่วนใหญ่ไม่ได้ขายเป็นหน้าที่ “ใช้วิธีตก
ลังกันว่าจะเหมาะให้เท่าไร เป็นลักษณะช่วยเหลือกันมากกว่า” (ท่านภูมิ, สัมภาษณ์ วันที่ 24
มิถุนายน 2542) บางแห่งก็ขายโดยคิดนาทีละ 10 บาทสำหรับวิทยุและ 25 บาทสำหรับโทรทัศน์
สถานีต้องรับผิดชอบต่อผลผลิตสเปดโฆษณาให้และต้องออกอากาศให้ทั้งภาคเช้าและภาคค่ำ รายได้จาก
โฆษณายังต้องนำส่วนหนึ่งราว 20 % ส่งให้กับรัฐ ที่เหลือจึงเก็บไว้ช่วยค่าใช้จ่ายภายในสถานี

3.2 ความนิยมเปิดรับสื่อลาวของคนไทยตามแนวชายแดน

เราทุกคนมีข้อสรุปในใจโดยไม่ต้องอ้างอิงงานวิจัยใด ๆ ว่า “คนไทยไม่ดูโทรทัศน์และ

* อัตราแลกเปลี่ยน 250 กีบเท่ากับ 1 บาท

ไม่พึงวิหยลว" ส่วนเหตุผลว่า "ทำไม" ก็ดูเหมือนจะไม่ต้องถามอีกเช่นกันเพราะคงไม่มีคำตอบดีไปกว่าว่า "ก็รู้ ๆ กันอยู่"

ความเชื่อบางอย่างหากเชื่อมาก ๆ หรือเชื่อกันทุกคนก็กลายเป็นสัจธรรมไปได้ แต่ผู้วิจัยกลับเห็นว่า ควรจะต้องหาคำตอบด้วยหลักวิธีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้พูดได้ด้วยความมั่นใจว่า ในความเป็นจริงมีคนไทยกี่คนที่เปิดรับสื่อของลาว รับอย่างไร ด้วยวัตถุประสงค์อันใด

3.2.1 วิธีการศึกษา

งานวิจัยในส่วนนี้ใช้ผู้ช่วยวิจัยหลายคนลงไปเก็บข้อมูลจากประชากรไทยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้แก่ หนองคาย มุกดาหาร อุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกับที่ใช้ศึกษาในหัวข้ออื่น ๆ แต่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม (survey research) ผสมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ทีละคน (face-to-face interview)

พื้นที่สำรวจกำหนดขึ้นโดยอาศัยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของอำเภอที่อยู่ริมชายแดนที่สุดจังหวัดละ 3 อำเภอ ซึ่งเป็นบริเวณที่คลื่นสัญญาณของลาวครอบคลุมได้ชัดเจนที่สุด

- จังหวัดหนองคาย ได้แก่อำเภอเมือง อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่สามารถรับสัญญาณโทรทัศน์จากโทรทัศน์แห่งชาติลาวช่อง 9 ช่อง 3 และสัญญาณวิทยุจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติระบบเอเอ็ม และระบบเอฟเอ็มอย่างละหนึ่งคลื่น

- จังหวัดมุกดาหาร ได้แก่อำเภอเมือง อำเภอหว้านใหญ่ อำเภอดอนตาลสามารถรับสัญญาณโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์แขวงสะหวันนะเขต และสัญญาณวิทยุจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแขวงสะหวันนะเขตระบบเอเอ็ม 1 คลื่น

- จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่อำเภอเขมราฐ อำเภอโขงเจียม อำเภอสิรินธรสามารถรับสัญญาณโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์แขวงจำปาสัก และสัญญาณวิทยุจากสถานีวิทยุกระจายเสียงจำปาสักระบบเอเอ็ม 1 คลื่น

การเก็บข้อมูลเก็บทีละอำเภอ เริ่มต้นด้วยการที่ผู้ช่วยวิจัยหลายคนใช้แบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบแล้ว (pre-test) สัมภาษณ์ทีละคน (face-to-face) กับผู้คนที่ผ่านไปมาในเขตชุมชน ให้ได้กลุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 400 ตัวอย่าง แบบสอบถามออกแบบเพื่อให้ได้คำตอบในเริ่มต้นว่าใครคือผู้เปิดรับ/ไม่เปิดรับสื่อ รับโดยตั้งใจ/ไม่ตั้งใจ จากนั้นจึงเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เฉพาะประชากรกลุ่มที่เปิดรับเท่านั้น (ทั้งโดยตั้งใจรับและไม่ตั้งใจรับ) การสัมภาษณ์ในขั้นนี้เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมมารับและเหตุผลของการเปิดรับสื่อของลาว

การกระจายแบบสอบถามใช้ทั้งแบบเจาะจง (purposive) และแบบสุ่ม (random) การสำรวจแบบเจาะจงใช้ในการควบคุมกลุ่มตัวอย่างให้เป็นประชากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่สำรวจ

การกระจายแบบสอบถามใช้ทั้งแบบเจาะจง (purposive) และแบบสุ่ม (random) การสำรวจแบบเจาะจงใช้ในการควบคุมกลุ่มตัวอย่างให้เป็นประชากรที่มีภูมิฐานะอยู่ในพื้นที่สำรวจเท่านั้น มิใช่นักท่องเที่ยวหรือคนเดินทางผ่านซึ่งจะทำให้ข้อมูลที่ได้ขาดความเที่ยงตรงตรวจสอบได้ (validity) ผู้ช่วยวิจัยยังเจาะจงควบคุมตัวแปรด้านเพศให้ได้กลุ่มตัวอย่างเพศชาย 200 คนหญิง 200 คน ส่วนอายุ อาชีพ และการศึกษาเน้นใช้แบบสุ่ม โดยพยายามให้ได้ตัวแทนที่มีความแตกต่างหลากหลายมากที่สุด

ผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานอีกข้อหนึ่งว่า บุคคลในวงการศึกษาข้าราชการและนักธุรกิจในจังหวัดชายแดนติดกับลาวซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบหรือมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับผูกพันกับลาว น่าจะเป็นกลุ่มบุคคลที่เปิดรับสื่อจากลาว จึงได้ออกแบบการวิจัยให้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลทั้งภาครัฐและเอกชนในแต่ละจังหวัดซึ่งประกอบด้วย

ประชาสัมพันธจังหวัด - นางชนิดดา แฮร์ริส (จังหวัดหนองคาย)

- นายวันชัย เกิดแดน (จังหวัดมุกดาหาร)

- นายสถิตย์ การจักร (จังหวัดมุกดาหาร)

สื่อมวลชน

- นายสำเนียง นามสมบุรณ์ (หัวหน้าสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก
จังหวัดหนองคาย)

- นายจำลอง โพธิ์พวง (ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทย จังหวัดหนองคาย)

- นายวัชรพร พวงดอกไม้ (หัวหน้าสถานีวิทยุอ.ส.ม.ท.
จังหวัดหนองคาย)

- นายเฉลิมพร จุ่มแพง (นักจัดรายการสถานีวิทยุอ.ส.ม.ท.
จังหวัดหนองคาย)

- ร.อ. สมเกียรติ คุ่มนุ่ม (ผู้ช่วยหัวหน้าสถานีวิทยุ สท.
จังหวัดหนองคาย)

- นายมนตรี ทัดบุตร (หัวหน้าสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก
จังหวัดมุกดาหาร)

- นายดาเรศ โคตรสมบัติ (หัวหน้าสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่ง
ประเทศไทย จังหวัดมุกดาหาร)

- นายสมศักดิ์ วีระหงส์ (ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทย จังหวัดมุกดาหาร)

- น.ส.วันวิภา แพงแก้ว (นักจัดรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทย จังหวัดมุกดาหาร)

- นายชวิทย์ เชื้อหาญ (ผู้สื่อข่าวไอทีวีประจำจังหวัด อุบลราชธานี)
- พ.อ. มานพ มาพิทักษ์ (ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดอุบลราชธานี)

หอการค้าจังหวัด

- นายมงคล ศิโรรัตน์รังษี (ประธานหอการค้า จังหวัดหนองคาย)
- นายกิตติพงษ์ อมรศิริวัฒนกุล (รองประธานหอการค้า จังหวัดหนองคาย)
- นายภมร เขาวนศิริกุล (ประธานหอการค้าจังหวัดมุกดาหาร)
- นายสารัช สาธภาค (ผู้ช่วยหอการค้าจังหวัดมุกดาหาร)
- นายนพดล บุญส่ง (นักธุรกิจท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร)

หน่วยปฏิบัติการลุ่มแม่น้ำโขง

- นายวีรวัฒน์ หาญมนตรี (นปช. อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย)
- ร.อ. วณัฏ นามวงศ์ (นปช.อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี)

3.2.2 ใครคือผู้รับสาร

ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างแสดงโดยเปรียบเทียบ 3 จังหวัดมีรายละเอียดในภาคผนวก ในที่นี้จะนำเสนอข้อมูลเฉพาะส่วนที่มีนัยสำคัญเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อวิทยุโทรทัศน์ของลาวเท่านั้น

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เคยรับสื่อกระจายเสียงของลาว (N=1200)

พฤติกรรมกลุ่มตัวอย่าง	จ.หนองคาย		จ.มุกดาหาร		จ.อุบลราชธานี		รวม 3 จังหวัด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เคยรับฟังวิทยุหรือรับชมโทรทัศน์จาก สป.ลาว	328	82.00	347	86.75	289	72.25	964	80.30
ไม่เคยรับฟังหรือรับชม	72	18.00	53	13.25	111	27.75	236	19.70
รวม	400	100.00	400	100.00	400	100.00	1,200	100.00

ข้อมูลบ่งชี้ว่าประชาชนไทยในพื้นที่รับสัญญาณคลื่นวิทยุจากลาวได้ ร้อยละ 80.3 เคยเปิดรับสื่อของลาว (หนองคายร้อยละ 82 มุกดาหารร้อยละ 86.75 อุบลราชธานีร้อยละ 72.25) ในกรณีของจังหวัดอุบลราชธานีตัวเลขต่ำกว่าที่อื่น สันนิษฐานว่ามาจาก 2 สาเหตุ ประการแรกคือ

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่มีคลื่นวิทยุท้องถิ่นที่สูงสุดของประเทศคือมีวิทยุกระจายเสียง 15 คลื่น และโทรทัศน์จากส่วนกลางรับได้อีกทุกคลื่น ประชาชนมีช่องทางเลือกสื่อมากมาย ประการที่สองซึ่งน่าจะมีน้ำหนักมากกว่า คือสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ของแขวงจำปาสักออกอากาศจากเมืองปากเซซึ่งตั้งอยู่ลึกเข้าไปจากชายแดนไทย ห่างจากอำเภอสิรินธร และอำเภอโขงเจียมประมาณ 40 กิโลเมตร กำลังของเครื่องส่งต่ำ เมื่อถูกคลื่นวิทยุที่ทงชุมของไทยรบกวนจึงรับได้ไม่ชัดเจน สภาพเช่นนี้ต่างกับอำเภอชายแดนของจังหวัดหนองคายและมุกดาหารซึ่งอยู่ใกล้กับที่ตั้งของสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ในเวียงจันทน์และเมืองสะหวันนะเขตพอดี คลื่นสัญญาณของลาวแทรกเข้าไปในเครื่องรับของประชาชนบ่อย ๆ ด้วยคุณภาพที่ชัดเจน

จากการศึกษาครั้งนี้ ได้ข้อมูลที่น่าสนใจคือ ประชาชนไทยในจังหวัดชายแดนโดยเฉพาะผู้ที่มีภูมิลำเนาติดกับประเทศลาว อยู่ในรัศมีของคลื่นสัญญาณและสามารถรับรายการวิทยุและโทรทัศน์ของลาวได้ ข้อมูลระบุว่ากว่าร้อยละ 80 ขึ้นไปของประชากรไทยตามแนวชายแดนเคยรับฟังและรับชมสื่อของลาวบ้างไม่มากก็น้อย

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับวิทยุ/โทรทัศน์ (N=964)

ชนิดของสื่อ	จ.หนองคาย		จ.มุกดาหาร		จ.อุบลราชธานี		รวม 3 จังหวัด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เปิดรับรายการวิทยุ	23	7.01	29	8.35	61	21.10	113	11.72
เปิดรับรายการโทรทัศน์	305	92.99	318	91.64	228	78.90	851	88.28
รวม	328	100.00	347	100.00	289	100.00	964	100.00

ในจำนวนผู้ที่ระบุว่าเคยเปิดรับสื่อลาว มีเพียงไม่ถึงร้อยละ 10 ที่ฟังวิทยุลาว ส่วนที่เหลือดูโทรทัศน์ของลาว ตัวเลขที่น่าสนใจคือกลุ่มตัวอย่างของจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนคนไทยที่ระบุว่าฟังวิทยุของลาวเกือบทั้งหมดเป็นประชากรตัวอย่างในอำเภอเขมราฐ สาเหตุที่คนเขมราฐฟังวิทยุของลาวมากเพราะอำเภอนี้ตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีค่อนไปทางจังหวัดมุกดาหาร ระยะทางห่างจากอุบลราชธานีออกมาประมาณ 100 กิโลเมตร สัญญาณวิทยุจากอุบลราชธานีจึงรับไม่เต็ม ส่วนวิทยุของจังหวัดมุกดาหารแม้จะอยู่ใกล้กว่าก็มีเพียงคลื่นเดียว (สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย) คนเขมราฐโดยเฉพาะวัยรุ่นจึงใช้บริการวิทยุของลาวจาก แขวงสะหวันนะเขตเป็นช่องทางเลือก

ที่สถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต ผู้วิจัยได้พบกับนักจัดรายการวิทยุสองคนคือ "ดีเจนูวง" และ "ดีเจเกดสูวัน" ทั้งสองคนให้ข้อมูลว่า สัญญาณวิทยุของเขาไปได้ถึงอุบลราชธานี (อำเภอเขมราฐ) มุกดาหาร ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ยโสธร รายการ สะหวันบ้านเฮา ของดีเจนูวงเป็นรายการเพลง

ลูกทุ่งและหมอลำ มีแฟนเพลงชาวไทยจากมุกดาหารโทรศัพท์เข้าไปขอเพลงบ้าง ส่วนแฟนเพลงจากจังหวัดอื่น ๆ จะติดต่อเข้าไปทางจดหมาย สัปดาห์หนึ่ง ๆ ได้รับจดหมายจากฝั่งไทยประมาณ 5-6 ฉบับ กล่าวพลางดีใจนุงก็เปิดลิ้นชักหยิบจดหมายของแฟนเพลงไทยมอบให้ผู้วิจัย 6 ฉบับ หลายฉบับเป็นจดหมายของนักเรียนมัธยมจากโรงเรียนเขมรรัฐพิทยาคม บางฉบับเขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษคนละหน้าด้วยเนื้อหาเดียวกัน เข้าใจว่าต้องการฝึกเขียนภาษาอังกฤษหรือด้วยเกรงว่าตีเจลาวจะอ่านภาษาไทยไม่คล่อง จึงเขียนภาษาอังกฤษควบไปด้วย (ดูตัวอย่างจดหมายในภาคผนวก)

แนวคิดที่ได้จากข้อมูลในตารางที่ 2 ก็คือวิทยุยังเป็นสื่อของเยาวชนและวัยรุ่นเป็นหลัก วิทยุของลาวก็เช่นกันมีวัยรุ่นจากฝั่งไทยให้การตอบรับในลักษณะเดียวกับที่วิทยุไทยมีแฟนวัยรุ่นชาวลาวโทรศัพท์และเขียนจดหมายเข้ามาอย่างล้นหลาม ต่างกันที่ความนิยม "คลังไคล้" ของวัยรุ่นลาวต่อดีเจไทยมีระดับสูงกว่ามาก เพราะจากข้อมูลของนักจัดรายการลาวเองยืนยันว่ายังไม่เคยมีวัยรุ่นไทยเดินทางไปขอคูตัวหรือถ่ายรูปกับดีเจลาว จะมีก็เพียงจดหมายไม่กี่ฉบับต่อเดือนหรือโทรศัพท์บ้างประปราย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าที่ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ในจังหวัดหนองคายและอุดรธานี ทางห้างนิยมเปิดเพลงลาวเสียงดังกระหึ่มได้ยินไปทั่ว เข้าใจว่าเป็นกลยุทธ์เรียกคนเข้าห้าง คือเอาใจวัยรุ่นไทยซึ่งส่วนหนึ่งชอบเพลงลาว อีกด้านหนึ่งเอาใจคนลาวที่นิยมข้ามมาจับจ่ายซื้อของในห้างสรรพสินค้าทางฝั่งไทย

สิ่งที่น่าสนใจจากการสำรวจสภาพการเปิดรับสื่อของลาวตามบริเวณชายแดนไทยพบว่า บริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีกับจังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่ขาดแคลนสัญญาณ กล่าวคืออุบลราชธานีเป็นจังหวัดใหญ่ อำเภอที่อยู่ห่างไกลออกไปคลื่นวิทยุมักไปไม่ค่อยถึง ขณะที่จังหวัดมุกดาหารซึ่งอยู่ใกล้กว่าก็เป็นจังหวัดน้องใหม่ มีสถานีวิทยุและโทรทัศน์เพียงสถานีเดียวในขณะนี้ ความใกล้ชิดกันทางวัฒนธรรม ภาษา ซึ่งอาจรวมไปถึงสายสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วยทำให้วัยรุ่นไทยส่วนหนึ่งนิยมชมชอบสื่อของลาว สมบูรณ์ สุขสำราญ ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหารกล่าวกับผู้วิจัยว่า "อยู่ที่นี้ขาดแคลนรายการวิทยุมาก มีแต่สวท.เพียงสถานีเดียว คิดว่าประชาชนน่าจะฟังวิทยุของลาว ที่วีของลาวก็ข้ามมา ปัจจุบันไม่อยู่ในภาวะสงครามแย่งกันกัน มิเช่นนั้นไทยต้องเสียเปรียบลาวแน่ แม้แต่คลื่นวิทยุของเวียดนามก็ฟังได้ชัดในมุกดาหาร" (สมบูรณ์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542)

ตารางที่ 13 แสดงพฤติกรรมการเปิดรับของของกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าเคยรับสื่อจากลาว (N=964)

พฤติกรรมกลุ่มตัวอย่าง	จ.หนองคาย		จ.มุกดาหาร		จ.อุบลราชธานี		รวม 3 จังหวัด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้ตั้งใจเปิดรับ	316	96.34	332	95.68	275	95.16	923	95.70
ตั้งใจเปิดรับ	12	3.66	15	4.32	14	4.84	41	4.30
รวม	328	100.00	347	100.00	289	100.00	964	100.00

แม้ว่าคนไทยกว่าร้อยละ 80.3 เคยรับสื่อของลาว (964 คนจาก 1,200 คน) แต่คนเหล่านี้ยังไม่อาจถือว่าเป็น "ผู้รับสาร" กล่าวคือไม่ได้ตั้งใจหรือมีเจตนาเปิดเครื่องรับเพื่อฟังหรือชมรายการของลาวโดยเฉพาะ เกือบทั้งหมดให้คำตอบที่คล้ายกันคือ ไม่ได้สนใจติดตามรายการใดเป็นพิเศษ แต่คลื่นของลาวมักผ่านเข้ามาในเครื่องรับขณะเปลี่ยนช่องสัญญาณหรือกำลังจูน (tune) คลื่นรายการอยู่ หากบังเอิญพบว่ามีอะไรที่ชวนให้สนใจก็หยุดรับฟังหรือรับชมต่อสักพักหนึ่ง รายการโทรทัศน์ของลาวที่คนไทยกลุ่มนี้ระบุว่าหากพบก็จะดูเป็นบางครั้งได้แก่ ภาพยนตร์อินเดีย กายกรรมของจีนหรือเกาหลี ละครสัตว์จากประเทศตะวันตก ละครพื้นบ้านของลาว ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นรายการที่หาดูไม่ได้จากโทรทัศน์ไทย ปัจจัยร่วมที่ทำให้คนไทยดูโทรทัศน์ของลาวบ้างเป็นบางครั้งก็คือ รายการของลาวไม่ถูกขัดจังหวะด้วยโฆษณาบ่อยเหมือนของไทย

กล่าวโดยสรุป ประชาชนไทยในจังหวัดชายแดนติดกับลาวจำนวน 1,200 คน เคยฟังวิทยุและดูโทรทัศน์ของลาวถึง 964 คนคิดเป็นร้อยละ 80.3 ในจำนวนนี้เป็นกรับโดยบังเอิญไม่จริงจึงเป็นส่วนมากที่สุดคือ 923 คนคิดเป็นร้อยละ 95.7 ของผู้ที่รับสื่อลาวทั้งหมด มีเพียง 41 คนหรือร้อยละ 4.3 เท่านั้นที่ระบุว่าเปิดรับค่อนข้างบ่อยหรือติดตามบางรายการค่อนข้างประจำ ส่วนผู้ที่ระบุว่าไม่เคยเปิดรับสื่อจากลาวจำนวน 236 คนนั้น ยังจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ ทราบว่ามีรายการวิทยุ-โทรทัศน์ของลาวเข้ามาแต่ไม่สนใจและไม่เปิดรับจำนวน 161 คนหรือร้อยละ 13.4 อีก 75 คนหรือร้อยละ 6.3 ไม่เคยทราบว่ามียุคลื่นวิทยุของลาวรับได้ในฝั่งไทย

ตารางที่ 14 แสดงระดับความแพร่หลายและการเข้าถึงคนไทยของสื่อลาว (N=1200)

ระดับการเข้าถึง	จำนวน	ร้อยละ
เคยเปิดรับ	964	80.30
ไม่เปิดรับ	161	13.40
ไม่เคยรู้	75	6.30
รวม	1200	100.00

3.2.3 ทศนคติและมูลเหตุจูงใจในการรับสื่อของลาว

ประชาชน (ข้อมูลจากแบบสอบถาม) หลังจากใช้แบบสอบถามกรองประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่ามีความตั้งใจที่จะเปิดรับรายการของสื่อลาวออกมา 41 คนแล้ว จึงได้สัมภาษณ์ขอทราบเหตุผลและความคิดเห็นที่มีต่อรายการกระจายเสียงของลาว คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนในวัย 35 ปีขึ้นไป มีทั้งเพศชายและหญิง อาชีพหลากหลายแตกต่างกัน

คนส่วนหนึ่งเปิดรับสื่อของลาวเพราะเหตุผลทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) เช่นมีญาติพี่น้องอยู่ทางฝั่งลาว หรือมีการไปมาหาสู่ติดต่อกับผู้คนที่ฝั่งลาวอยู่บ่อย ๆ ทำให้มีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด คนเหล่านี้มักให้ความสนใจรายการทางวิทยุและโทรทัศน์ของลาวที่เรียกว่า "ข่าวบริการสังคม" ซึ่งเป็นรายการที่สถานีของลาวเปิดให้บริการกับประชาชนทั่วไปที่มีเรื่องราวจะป่าวประกาศให้ญาติมิตรเพื่อนฝูงในสังคมได้รับรู้ เช่นข่าวคนตาย คนหาย ลูกชายจะบวช ลูกสาวมีกำหนดแต่งงาน ฯลฯ ประชาชนลาวนิยมใช้บริการประกาศผ่านวิทยุและโทรทัศน์เพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อย (จ่ายค่าบริการให้กับสถานี) แต่มีประสิทธิผลเข้าถึงผู้รับที่ต้องการได้กว้างขวาง แม้แต่คนไทยที่มีญาติพี่น้องอยู่ทางลาวก็ชอบดูรายการประเภทนี้ และนี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยอีสานกลุ่มนี้ใช้สื่อลาวเป็นสื่อทางเลือก

อีกส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมเปิดรับเพื่อสนองความต้องการหรือความสนใจส่วนตัวที่แตกต่างกัน (individual behavior) ส่วนใหญ่เป็นรายการบันเทิง โดยให้เหตุผลว่าเพราะเป็นรายการที่ตนชอบแต่หาดูไม่ได้ในโทรทัศน์ไทย เช่นภาพยนตร์อินเดีย ภัยกรรมของจีน ละครส์ตวิจกต่างประเทศ รวมทั้งหมอลำ รำเซ็ง เป้าแคนที่คนอีสานชอบก็หาดูจากโทรทัศน์ไทยไม่ได้อีกแล้ว รายการของลาวที่เรียกว่า "ลำเรื่อง" มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัฒนธรรมอีสาน คือมีเค้าโครงเรื่องจากตำนานที่คนไทยและลาวต่างคุ้นเคย เป็นจุดร่วมทางวัฒนธรรมและจุดร่วมของความสนใจที่ทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในภาคอีสานบางคนเปิดรับโทรทัศน์ลาวบ้างเป็นบางครั้ง ส่วนผู้ที่เป้นแฟนกีฬาที่มีบางโอกาสเปลี่ยนไปรับชมจากโทรทัศน์ของลาวบ้าง เพราะโทรทัศน์ลาวให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดสดกีฬาสำคัญ ๆ ในระดับโลกผ่านสัญญาณดาวเทียมที่ได้รับความช่วยเหลือให้เปล่านั้นจากฝรั่งเศส และออสเตรเลียอยู่เสมอ และคนลาวก็ "บ้า" กีฬาไม่แพ้คนไทย มีการเล่นพนันบอลเหมือน ๆ กัน นายบุญมี คำทะลี อายุ 68 ปีอาชีพเกษตรกรกล่าวว่า "ถ้าเกิดฟุตบอลคู่ที่ผมชอบมาเจอกัน แต่โทรทัศน์ไทยไม่ถ่ายทอด ผมก็จะหันไปเปิดช่องของลาว บางครั้งถ่ายทอดคู่เดียวกันก็จริงแต่ก็อาจดูช่องลาวเพราะไม่มีโฆษณาจนใจมากเหมือนของไทย" ส่วนนายกำธร พิทยานนท์ อายุ 40 ปีอาชีพรับราชการก็พูดถึงการเปิดรับสื่อลาวในครอบครัวของเขาว่า ดูบ้างนิดหน่อยเพราะ "ลูก ๆ ชอบดูการ์ตูนที่พากษ์เป็นภาษาลาว บอกว่าดูแล้วตลกดี"

แต่ผู้ที่มีอาชีพครูกลับเห็นว่าภาษาลาวไพเราะและน่าศึกษา นางวัชรภรณ์ หนุ่ยพรหม อายุ 35 ปีรับราชการครูที่จังหวัดอุบลราชธานีกล่าวถึงการรับสื่อลาวว่าเพราะชื่นชมในความไพเราะน่าฟังของสำเนียงลาว ได้เรียนรู้คำจากรายการต่าง ๆ พบว่าบางคำแตกต่างจากภาษาอีสานโดยสิ้นเชิง “เช่นคำว่าส่งเสริม ภาษาลาวเขาพูดว่า “ซุกหญ่” ห้างผ้าตัดก็พูดว่า “ห้างป่าด” น.ส. ประยงค์ ดวงมาลา อายุ 19 อาชีพนักศึกษาในจังหวัดหนองคายเปิดรับสื่อลาวด้วยเหตุผลคล้ายคลึงกันคือชอบดูรายการสอนภาษาอังกฤษทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นบทเรียนสอนภาษาแบบเต็มรายการ แบ่งการสอนเป็นบท ๆ เป็นรายการที่ลาวได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

เจ้าหน้าที่รัฐ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์) ดังได้กล่าวแล้วว่า การวิจัยได้ออกแบบให้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลที่คาดว่าจะเปิดรับสื่อลาว คือเป็นผู้รับสารตามบทบาทและสถานภาพทางสังคม (social behavior) แต่การพูดคุยกับบุคคลเหล่านี้กลับพบว่า ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญกับสื่อของลาวมากนัก และมักมีความเชื่อว่า สื่อกระจายเสียงของลาวมีผลกระทบต่อไทยน้อยมาก ประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองคาย (ชนิดดา แฮร์ริส) กล่าวว่ “เคยดูของลาวบ้างเวลาที่เขือรายการไทย แต่ปกติไม่ค่อยได้ดู เพราะไม่มีอะไรน่าสนใจ และคิดว่าไม่มีผลกระทบต่อเราด้วย” ส่วนประชาสัมพันธ์จังหวัดมุกดาหารบอกว่าสนใจเปิดรับบ้างเพราะต้องการเรียนรู้ภาษาจากการฟังและดูรายการของลาว

นายสถานีและเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุ-โทรทัศน์ท้องถิ่นให้ความสำคัญกับสื่อของลาวในระดับหนึ่ง ส่วนใหญ่เพื่อติดตามดูการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสื่อลาว ตรวจสอบเนื้อหารายการเป็นบางครั้ง ตรวจสอบเรีคข่าวบ้างโดยเฉพาะในช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวข้องกับลาว วิทยุئيةเชื้อหาญ ผู้สื่อข่าวไอทีวีกล่าวว่า “ตอนนี้ไอทีวีกำลังเกาะติดข่าวยาเสพติด มีเรื่องราวเกี่ยวกับลาวมากหน่อย เราก็ต้องดูทีวีลาวเพื่อดูว่าลาวจะเสนอข่าวอย่างไร” พ.อ.มานพ มาพิทักษ์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดอุบลราชธานีก็เช่นกัน “ต้องเปิดฟังวิทยุของลาวบ้างเพื่อตรวจสอบผู้ฟังชาวลาว เพราะสัญญาณของเราเข้าไปในลาวได้ถึงปากเซ แต่ดูแล้วรู้สึกว่ลาวยังล้ำหลัง” ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดมุกดาหาร (สถิตย์ การจักร) ให้ภาพรวมเกี่ยวกับผู้รับสารชาวไทยว่า “คนไทยที่ดูทีวีลาวส่วนใหญ่เป็นพวกที่สนใจข่าวการเมือง โดยเฉพาะข่าวการทหาร เพราะทีวีลาวเน้นข่าวทหาร หรือไม่ก็เป็นกลุ่มคนที่คลุกคลีกับลาว เช่น กลุ่มนักธุรกิจ ประชาสัมพันธ์จังหวัดก็ต้องบ้าง”

อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสื่อลาวเพื่อผลทางการค้าของนักธุรกิจไทย กลับให้ความเห็นตรงกันว่า ข้อมูลจากสื่อของลาวไม่ให้ประโยชน์ต่อการค้าการลงทุนระหว่างไทย-ลาว เพราะข่าวของลาวล่าช้า ข้อมูลทางเศรษฐกิจแทบไม่มีเลย ถึงจะมีบ้างก็ไม่ตอบสนองความต้องการและไม่เพียงพอสำหรับนักลงทุนไทย “ส่วนใหญ่เป็นข่าวของพรรค ข่าว

เศรษฐกิจเป็นเรื่องเป็นราวไม่มี” (นายกิตติพงษ์ อมรศิริรัตนกุล เจ้าของแม่โขงเกสเฮ้าส์ จังหวัดหนองคาย)

หน่วยปฏิบัติการลุ่มน้ำโขง (นปข.) เกี่ยวข้องโดยตรงกับลาวในด้านความมั่นคงชายแดน นปข.จังหวัดหนองคายและอุบลราชธานี (มุกดาหารไม่มีหน่วย นปข.) มีความเห็นว่าการเปิดรับสื่อเป็นสิ่งจำเป็น เพราะต้องการทราบความเคลื่อนไหวของทางการลาว ตลอดจนความเคลื่อนไหวของราษฎรลาวในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคม “รายการวิทยุรับฟังเกือบทุกวัน ส่วนรายการโทรทัศน์จะดูเฉพาะสรุปข่าวประจำสัปดาห์เพื่อทราบความเคลื่อนไหวของเขา และนำไปใช้ประโยชน์ในงานจิตวิทยาความมั่นคงระหว่างประเทศ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ศักยภาพกำลังทหาร พลังมวลชนในระดับท้องถิ่นสู่ระดับประเทศ” (เรือเอกวงษ์ นามวงศ์ นปข. จังหวัดอุบลราชธานี)

กล่าวโดยสรุปคลื่นวิทยุของลาวนำรายการทั้งวิทยุและโทรทัศน์ข้ามพรมแดนเข้ามาในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคอีสานของไทย รวมถึงจังหวัดที่อยู่ลึกเข้ามาในประเทศได้เป็นบางจังหวัด เช่นอุดรธานี ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ยโสธร ฯลฯ พื้นที่ที่สัญญาณครอบคลุมถึง ประชาชนไทย ประมาณร้อยละ 80 มีประสบการณ์ในการรับฟังและรับชมรายการผ่านสื่อของลาวบ้างน้อยบ้าง ภาษาและวัฒนธรรมที่ร่วมกัน ความใกล้ชิดกันทางเชื้อชาติ การติดต่อไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ทำให้ชาวไทยอีสานหันไปใช้สื่อลาวเป็นสื่อทางเลือกในบางโอกาส แม้กระนั้นก็ยังไม้อาจเรียกผู้ที่เปิดรับสื่อลาวว่าเป็น “ผู้รับสาร” (audience) ได้เต็มปาก เมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมการเปิดรับที่ฉาบฉวย บังเอิญ และไม่สม่ำเสมอ จะมีก็แต่เพียงเจ้าหน้าที่รัฐและ สื่อมวลชนที่มีเหตุอันเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานทำให้ต้องเปิดรับสื่อของลาวบ้าง ซึ่งก็น่าจะเข้าข่ายการ “เฝ้าติดตาม” (monitor) มากกว่าการเปิดรับในฐานะผู้รับสารตามความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป จึงกล่าวได้ว่าสื่อของลาวไม่เป็นที่นิยมของคนไทยและส่งผลกระทบต่อไทยน้อยมากเมื่อเทียบกับสื่อไทยที่ข้ามไปลาวซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

3.3 ศักยภาพของสื่อไทยที่เข้าถึงลาว

ความแพร่หลายของสื่อไทยในลาว และพฤติกรรมของคนลาวในการเปิดรับสื่อไทยจะนำเสนอโดยละเอียดในบทที่ 4 ในบทนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นภาพการครอบคลุมของสัญญาณวิทยุ-โทรทัศน์ไทยในพื้นที่ประเทศลาว และความพยายามของคนลาวในการรับคลื่นสัญญาณของไทย

ประมาณ 10 ปีก่อนหน้านี้ วิทยุยังเป็นสื่อที่สำคัญของประชาชนลาว เพราะเครื่องรับวิทยุราคาถูก ขณะที่เครื่องรับโทรทัศน์ยังมีน้อย แต่ปัจจุบันหลังการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลลาวในยุค “จินตนาการใหม่” เศรษฐกิจของประชาชนลาวดีขึ้น เครื่องรับโทรทัศน์เริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายในหมู่ประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับสถานีโทรทัศน์ทางฝั่งไทยก็ได้ขยาย

เครือข่ายสถานีท้องถิ่นครอบคลุมทุกจังหวัด ทำให้สัญญาณโทรทัศน์ของไทยที่ข้ามไปฝั่งลาว สามารถไปได้ไกล มีรัศมีครอบคลุมพื้นที่ในลาวกว้างขวางมากขึ้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ สถานีโทรทัศน์ไทยได้ใช้ดาวเทียมเป็นตัวถ่ายทอดสัญญาณระหว่างเครือข่าย ประชาชนลาวที่แต่เดิม เคยรับสัญญาณโทรทัศน์ของไทยไม่ได้ก็เริ่มติดตั้งจานรับดาวเทียม ซึ่งช่วยให้สามารถรับสัญญาณ ภาพจากดาวเทียมของไทยได้โดยตรง ยุคนี้จึงเป็นยุคที่สื่อกระจายเสียงทั้งวิทยุและและโทรทัศน์ของ ไทยเข้าถึงผู้รับในลาวได้มากเป็นพิเศษ

ไม่มีสถิติการเปิดรับสื่อไทยของคนลาวที่เป็นทางการ ผู้วิจัยใช้ตัวเลขที่ได้รับจากกรม สื่อมวลชนของสปป.ลาวที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ กับเครื่องรับสัญญาณดาวเทียม ในครอบครองของประชาชนลาวตามแขวงต่าง ๆ และอัตราส่วนร้อยละของประชาชนลาวที่สามารถ เข้าถึงสื่อโทรทัศน์ได้ นำสถิติดังกล่าวมาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นการเข้าถึงผู้รับสารชาวลาของสื่อโทร ทัศน์ไทย ทั้งนี้บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ชัดเจนจากการวิจัยว่า คนลาวทุกคนที่มีเครื่องรับวิทยุ-โทร ทัศน์ และสามารถรับสัญญาณวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยได้ ล้วนเปิดรับวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยทุกคน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนเครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมในลาว

ลำดับ	ที่ตั้ง	ช่อง	จำนวนหน่วย TV	%ของผู้รับ	เครื่องรับดาวเทียม	สำรวจปี
1	ศูนย์กลาง	ช่อง 9	259,618	65%	1,859	1996
2	ศูนย์กลาง	ช่อง 3		75%		1996
3	หลวงน้ำทา	ช่อง 10	1,580	78%	345	1996
4	แขวงพงสาส์	ช่อง 7	794	70%	430	1996
5	แขวงบ่อแก้ว	ช่อง 5	2,580	78%	65	1996
6	แขวงอุดมชัย	ช่อง 5	1,975	68%	857	1996
7	แขวงไซยะบุรี	ช่อง 7	3,693	70%	64	1996
8	แขวงหลวงพระบาง	ช่อง 6	2,103	76%	675	1996
9	แขวงเชียงขวาง	ช่อง 4	1,095	75%	54	1996
10	แขวงหัวพัน	ช่อง 7	978	80%	482	1996
11	แขวงคำม่วน	ช่อง 6	8,357	78%	45	1998
12	แขวงสะหวันนะเขต	ช่อง 12	12,994	75%	54	1996
13	แขวงจำปาสัก	ช่อง 9	9,065	70%	180	1996
14	แขวงสาละวัน	ช่อง 6	3,930	85%	14	1996
15	แขวงเซกอง	ช่อง 9	225	65%	12	1996
16	แขวงอัตตะปือ	ช่อง 7	591	80%	31	1996
17	แขวงหลักซาว	ช่อง 5	421		5	กำลังสร้าง
18	แขวงเมืองโขง		1,204		15	กำลังสร้าง
	รวม		311,203		5,187	

ที่มา : เอกสารทางการลาว

สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นของไทยทุกสถานีแพร่ภาพด้วยกำลังส่ง 10 กิโลวัตต์ ส่วนของลาวสถานีโทรทัศน์แห่งชาติ ช่อง 9 ที่เวียงจันทน์ออกอากาศด้วยกำลังส่ง 5 กิโลวัตต์ และสถานีโทรทัศน์

ภาพช่อง 3 ที่เวียงจันทน์ใช้กำลังส่งสูงสุดถึง 10 กิโลวัตต์** นอกเหนือจากโทรทัศน์ที่ส่วนกลางแล้ว สถานีโทรทัศน์ส่วนท้องถิ่นตามแขวงต่าง ๆ ล้วนใช้กำลังส่งต่ำ ดังนั้นสัญญาณโทรทัศน์ของไทยจากจังหวัดชายแดนติดกับลาวทุกจังหวัด ถึงแม้จุดที่ตั้งสถานีจะไกลกว่าสถานีโทรทัศน์ในลาว และเมื่อพิจารณารวมไปถึงจำนวนจานดาวเทียมที่แต่ละแขวงติดตั้งอยู่ จึงน่าเชื่ออย่างยิ่งว่าอัตราส่วนการเข้าถึงประชาชนลาวของโทรทัศน์ไทยในจุดต่าง ๆ สามารถใช้สถิติเดียวกันกับของทางการลาวได้ นั่นก็คือโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70-75 ของประชากรลาว

ในส่วนของวิทยุ นั้น เจ้าหน้าที่ลาวหลายคนให้ข้อมูลตรงกันว่า เครื่องรับวิทยุเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึงเกือบทุกครัวเรือน การแพร่กระจายกว้างขวางกว่าโทรทัศน์ เพราะในเขตที่ไม่มีไฟฟ้ายังสามารถรับวิทยุได้ด้วยเครื่องทราวนซิสเตอร์ แต่วิทยุแตกต่างจากโทรทัศน์เพราะกำลังส่งของแต่ละสถานีไม่เท่ากัน สถานีในระบบเอเอ็มย้อมเข้าถึงผู้ฟังได้ไกลกว่าสถานีเอฟเอ็ม สถานีที่มีกำลังส่ง 5 กิโลวัตต์ย้อมไปได้ไกลกว่า 1 กิโลวัตต์ ข้อมูลจากการวิจัยยืนยันได้ว่าคนลาวรับวิทยุของไทยแน่นอน แต่ในพื้นที่ห่างไกลด้านชายแดนติดกับจีนหรือเวียดนามอาจมีข้อจำกัดต้องรับจากวิทยุท้องถิ่นของแขวงเท่านั้น

กล่าวโดยรวมประชาชนลาวไม่น้อยกว่าร้อยละ 70-75 เป็นผู้รับฟังและรับชมสื่อกระจายเสียงของไทย แต่คุณภาพของสัญญาณเสียงหรือภาพที่ไปถึงผู้รับชาวลาวจะเป็นอย่างไรพื้นที่ได้รับได้หรือไม่ได้ รับได้ก็คลื่น ก็สถานี มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ขึ้นต่อตัวแปรต่าง ๆ อีกหลายอย่าง

3.3.1 ที่ตั้งทางกายภาพ ภูมิประเทศ และปัจจัยทางเทคนิค

ระยะห่างทางกายภาพ (physical distance) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ประชาชนลาวที่มีภูมิลำเนาอยู่บริเวณริมแม่น้ำโขงและตามพรมแดนติดกับไทยในรัศมีไม่เกิน 50-60 กิโลเมตร โดยปกติจะรับวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยได้ชัดเจนโดยไม่ต้องมีอุปกรณ์เครื่องช่วยอย่างอื่น ๆ (ประชากรในกลุ่มนี้มีจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของประชากรลาวทั้งหมด) ยิ่งห่างไกลออกไปโอกาสที่จะรับได้ก็ยิ่งน้อยลง ลักษณะภูมิประเทศก็มีส่วนกำหนดด้วย เช่นแขวงหลวงพระบาง แขวงหัวพัน นอกจากอยู่ห่างออกไปจากชายแดนแล้ว ภูมิประเทศยังเป็นเขตเขา "รับวิทยุของ ไทยได้หลายคลื่น แต่โทรทัศน์รับไม่ได้ถ้าไม่มีจานดาวเทียม" (ท่านแพทย์, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) ในทางกลับกัน

** เทียน พรวณิชย์ กรรมการผู้จัดการบริษัท ไฟว์สตาร์ จำกัด กล่าวว่า เป็นวิสัยทัศน์ของ ดร.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อครั้งตั้งสถานีโทรทัศน์ IBC ในลาว ใช้กำลังส่งสูง เพื่อต้องการให้แพร่ภาพมาได้ถึงปากช่อง นครราชสีมา

สะพานนะเขตเป็นที่ราบกว้างริมแม่น้ำโขง อยู่ตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะลาดเทไปทางแม่น้ำโขงเข้าหาสะพานนะเขต ทั้งสองฝั่งจึงรับคลื่นวิทยุของกันและกันได้ชัดเจน ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์บางครั้งก็เกี่ยวโยงกับปัญหาทางเทคนิคของคลื่นวิทยุ แต่ละพื้นที่ ในลาวสามารถรับวิทยุ-โทรทัศน์ได้ชัดเป็นบางคลื่น และรับไม่ได้เลยเป็นบางคลื่น ช่อง 3 ช่อง 5 และไอทีวี ของไทย มีอิทธิพลสูงมากในเวียงจันทน์เพราะรับได้ชัดเจนทุกที่ ช่อง 7 รับไม่ค่อยได้ในบางพื้นที่เพราะมีปัญหาเรื่องคลื่นรบกวนกันกับช่อง 9 ของลาวในเวียงจันทน์ (บางคนให้ข้อมูลว่าสัญญาณทับกับช่อง 3 ของลาว) หัวหน้าสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ที่หนองคายให้สัมภาษณ์ว่า “ช่อง 5 ครอบคลุมลาวได้เกือบหมด อันที่จริงคนลาวชอบช่อง 7 มากกว่า แต่บังเอิญรับสัญญาณช่อง 5 ได้ชัดกว่า เพราะช่อง 5 ตั้งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ด้วยเหตุผลทางการเมือง เป็นสถานีแรก ๆ ต่อจากช่อง 4 บางขุนพรหม จึงมีโอกาสเลือกช่องความถี่ก่อน และเลือกคลื่นระดับกลางที่ทำให้การรับภาพคมชัด” (ลำเนียง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542) แต่ครั้งไปสำรวจที่จำปาสักและสะพานนะเขต กลับพบว่าช่อง 7 ของไทยรับได้ชัด ในทางกลับกันช่อง 5 รับไม่ชัดที่จำปาสัก ช่อง 3 ช่อง 7 ช่อง 9 และ ไอทีวีรับได้ดีที่สะพานนะเขต เป็นต้น โดยภาพรวมช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 และไอทีวีเข้าถึงลาวได้ทุกช่อง ยกเว้นช่อง 9 และช่อง 11 เนื่องจากออกอากาศในคลื่น high band เป็นอุปสรรคต่อการรับในพื้นที่ห่างไกล ช่อง 11 แม้จะเข้าถึงลาวได้บ้างแต่ไม่ได้รับความนิยมนิยมจากคนลาว

3.3.2 ฐานะของประชาชน

ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นตัวช่วยแก้ปัญหาข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ให้กับกลุ่มผู้ที่มีกำลังในการจับจ่าย ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจนิยมติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อรับสัญญาณโทรทัศน์ไทย สถิติของทางการลาวในตารางที่ 14 แสดงให้เห็นว่าทั่วประเทศลาวมีจานดาวเทียม 5,187 เครื่อง ตัวเลขนี้ต่ำกว่าที่รองอธิบดีกรมสื่อมวลชน (คำซ่อง กองวงสา) ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า “ทั่วประเทศลาวมีจานดาวเทียมประเภทรับสัญญาณตรงสู่บ้านหรือ Direct to Home 7,000 เครื่อง และจานรับสัญญาณดาวเทียมธรรมดาอีกกว่า 30,000 เครื่อง” (ท่านคำซ่อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) เมื่อดูจากการกระจายตัวของจานจะเห็นว่าส่วนมากที่สุดอยู่ในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของคนลาวส่วนที่มีเศรษฐกิจดีที่สุด ทั้ง ๆ ที่เวียงจันทน์รับวิทยุ-โทรทัศน์ไทยได้ดีและรับได้เกือบหมดทุกสถานี แสดงว่าชาวเวียงจันทน์ที่มีกำลังซื้อต้องการติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อความสะดวกในการรับโทรทัศน์ไทยที่คมชัดอย่างมีคุณภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับแขวงไชยบุรีและแขวงบ่อแก้วซึ่งติดกับไทยสามารถรับสัญญาณได้ชัดเจนจากจังหวัดเลย-อุดรธานีและเชียงใหม่เช่นกัน แต่การแพร่กระจายของจานมีเพียงไม่ถึงหนึ่งร้อยเครื่อง เพราะประชาชนยังไม่เต็มใจที่จะลงทุนสำหรับอุปกรณ์ที่ฟุ่มเฟือยดังกล่าว

ในหัวเมืองที่ห่างไกลเช่น แขวงหลวงพระบาง (เมืองหลวงเก่า) หัวพัน อุดมไชย จานดาวเทียมกลายเป็นสิ่งจำเป็นหากต้องการรับโทรทัศน์ไทย จึงปรากฏในสถิติว่ามีจานรับสัญญาณดาวเทียมในพื้นที่เหล่านี้มาก และจากการ

สังเกตขณะลงวิจัยสนามในแขวงสะหวันนะเขต และจำปาสักก็พบว่าบนหลังคาหรือตามระเบียงบ้านต่าง ๆ มีจานดาวเทียมติดตั้งค่อนข้างหนาตา เช่นที่ปากเซในแขวงจำปาสัก ถนนบางสายมีจานดาวเทียมเรียงรายติดต่อกันนับสิบกิโลเมตร ทุกเครื่องหันจานรับตรงไปที่ดาวเทียมของไทยในลักษณะอย่างเดียวกัน

หมด รองหัวหน้าแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก (สีพัน พุดสะดี) ให้ข้อมูลว่า “ปากเซมีจานดาวเทียมมากเขาได้รับสัญญาณโทรทัศน์ของไทย มีประมาณ 400 เครื่อง ประเภท DTH มีประมาณ 100 เครื่อง” (ท่านสีพัน, สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

รองอธิบดีกรมสื่อมวลชน (คำซ้อง กองวงสา) เรียกปรากฏการณ์เช่นนี้ว่าเป็นผลมาจาก “Open Sky Policy ของลาวที่เสรีมาก” ** จานดาวเทียมในลาวส่วนใหญ่ซื้อจากไทย ถ้าเป็นจานที่ผลิตในจีนราคาจะถูกลงอีกมาก รัฐบาลลาวอนุญาตให้ประชาชนยื่นขอติดตั้งจานดาวเทียมได้โดยเพียงเก็บค่าธรรมเนียมรายละ 12,000 กีบ (ประมาณ 45 บาท) ต่อปี

Open sky Policy ของลาวยังหมายถึงการอนุญาตให้ประชาชนติดตั้งจานรับสัญญาณดาวเทียมตรงสู่บ้าน DTH ได้ด้วย จานประเภทนี้เป็นของ UBC เคเบิลทีวี ที่ส่งผ่านดาวเทียม ทางลาวอ้างว่าไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลยจากระบบดาวเทียม DTH เพราะเป็นการติดต่อโดยตรงระหว่างลูกค้ากับบริษัทตัวแทนของ UBC ในลาว “ขณะนี้ กำลังพิจารณาว่าจะอนุญาตต่อไปอีกหรือไม่ เพราะโดยข้อเท็จจริงจานดาวเทียมประเภทนี้เป็นอุปกรณ์รับสัญญาณของ UBC จึงเข้าข่ายเป็นเคเบิลทีวีไม่ใช่จานดาวเทียมรับรายการโทรทัศน์แบบประเภทแรก” (ท่านคำเพ็ด, สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

** Open Sky Policy เป็นคำที่อเมริกาใช้เรียกนโยบายทางการสื่อสารในยุคของประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ที่สนับสนุนให้ภาคเอกชนยิงดาวเทียมของตนเองเพื่อใช้ในกิจการสื่อสารและการกระจายเสียงได้อย่างเสรี

3.3.3 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

Open Sky Policy แม้จะเสรีเพียงใด แต่ไม่เกิดประโยชน์แก่ประชาชนลาวส่วนที่ไม่
มีกำลังซื้อ ผู้วิจัยได้เดินทางออกไปในชนบทห่างไกลซึ่งเป็นเขตที่อยู่ของชาวนาชาวไร่ ได้เห็นถึง
ความพยายามในหลากหลายรูปแบบของประชาชนที่ไม่มีเงินดาวเทียม แต่มีความต้องการรับสื่อไทย
ไม่ต่างจากคนอื่น จากเมืองปากเซผู้วิจัยเดินทางมุ่งหน้าไปทางใต้ สู่มืองหาดชายพูนและน้ำตก
คอนพะเพ็งซึ่งเป็นเขตติดต่อกับกัมพูชา ระยะทางประมาณ 130 กิโลเมตร ขณะที่รถวิ่งออกห่างจาก
ตัวเมืองปากเซ เสืออากาศรับสัญญาณโทรทัศน์ของประชาชนก็สูงขึ้นตามไปด้วย จากที่เคยตั้งบน
หลังคาบ้านเหมือนในเมืองก็เริ่มรู้สึกสูงไม่พอ ชาวบ้านต่างเสาะหาไม้ไผ่ลำที่ยาวที่สุดปักเป็นเสาไว้
บนลานใกล้ตัวบ้าน ผูกเสืออากาศบนยอดไม้ไผ่สูงลิบขึ้นไปเพื่อจับคลื่นวิทยุซึ่งเดินทางมาด้วยความ
อ่อนแรงลงทุกที บางบ้านเอากะละมังสังกะสีครอบไว้บนหัวเสา นัยว่าจะช่วยให้รับสัญญาณได้ชัด
ขึ้น และเมื่อแฉะเข้าไปดูในบ้านจะเห็นอุปกรณ์ที่เรียกว่า booster หรือเครื่องเร่งสัญญาณที่ชาวบ้าน
หาซื้อมาติดกับเครื่องรับเพื่อช่วยเพิ่มสัญญาณให้แรงขึ้นอีกหน่อยหนึ่ง ตลอดทางออกสู่ชนบทเสือ
อากาศโทรทัศน์บนลำกระโดงไม้ไผ่เป็นสัญลักษณ์บอกให้รู้ถึงอิทธิพลของสื่อไทยที่ยื่นยาวลวงล้ำเข้าไป
ในดินแดนของผู้อื่น กระท่อมกลางนาจำนวนมากที่ผู้วิจัยวาดภาพว่าภายในกระท่อมไม่น่าจะมีสิ่งใด
มากไปกว่าสิ่งจำเป็นที่สุดในชีวิตของผู้เป็นเจ้าของบ้าน แต่จากเสืออากาศที่เห็นอยู่ลิบ ๆ ทำให้มอง
ทะลุเข้าไปเห็นจอแก้วสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ บนจอมีภาพสัญญาณจากโทรทัศน์ของไทยเด่นระยิบ

ออกห่างจากตัวเมืองเพียงประมาณ
20 กิโลเมตร เสือไฟฟ้าข้างทางก็สิ้นสุดลง หมาย
ความว่าระยะทางส่วนที่เหลือผู้คนมีชีวิตอยู่โดยไม่มี
ไฟฟ้าใช้ แต่ที่น่าแปลกใจก็คือ ลำกระโดงไม้ไผ่ที่
ส่งแฉะรับสัญญาณโทรทัศน์ขึ้นไปในอากาศยังคงมี
อยู่เป็นระยะ ๆ ผู้วิจัยได้แวะพักที่ริมทางซึ่งเป็นจุดที่
มีบ้านเรือนอยู่รวมกันประมาณยี่สิบหลังคาเรือน
เข้าไปทักทายพูดคุยกับชาวบ้านสังเกตเห็นทุกครัว
เรือนมีเครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์ แต่ไม่มีเครื่องใด
เปิดรับสัญญาณอยู่ในขณะนั้น จึงขอให้เจ้าของบ้าน
ลองเปิดเครื่องรับให้ดู เจ้าของบ้านเข้าไปยกหม้อไฟหรือแบตเตอรี่แบบที่ใช้ในรถยนต์หม้อหนึ่งออกมา

จากหลังบ้าน (ยี่ห้อ GS) จัดแจงเดินสายต่อเข้ากับเครื่องรับโทรทัศน์ รายการที่คุ้นตาคนไทยจึง
ปรากฏขึ้น เครื่องไฟฟ้าทุกชนิดในบ้านไม่ว่าวิทยุ โทรทัศน์ พัดลม หลอดไฟฟ้า ถังนํ้าร้อน
แบตเตอรี่เป็นเครื่องให้กำเนิดไฟทั้งสิ้น ทุกบ้านจึงต้องมีแบตเตอรี่ไว้อย่างน้อยบ้านละ 1 หม้อ เมื่อไฟ

ในแบตเตอรี่หมดลงก็ยกไปให้บ้านที่มีเครื่องปั่นไฟบรรจุไฟให้ใหม่ คิดค่าบริการตามขนาดของแบตเตอรี่ หม้อใหญ่ 3,000 กีบ (ประมาณ 10 บาท) หม้อเล็ก 1,500 กีบ

ผู้วิจัยมีความรู้สึกที่ ชาวบ้านต่างพอใจกับการรับสัญญาณวิทยุและโทรทัศน์ของไทย ทั้ง ๆ ที่ผู้วิจัยเห็นกับตาว่าคุณภาพของสัญญาณแย่มาก เมื่อไปถึงคอนพะเพ็งและหาดชายพูนภาพบนจอพวาม้วนจนแทบจะดูไม่รู้เรื่อง บางเครื่องก็รับไม่ได้เลย แต่ชาวบ้านยังมีแก้ไขที่จะให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่าเป็นเพราะอากาศไม่ดี (ขณะนั้นฝนกำลังตก) ถ้าอากาศดีจะรับได้หมด ทั้งช่อง 3 ช่อง 7 และช่อง 9 ของไทย ส่วนวิทยุก็รับคลื่นเอฟเอ็มของไทยได้หลายคลื่น เด็กน้อยคนหนึ่งพูดสนับสนุนผู้ใหญ่ขึ้นมาว่าตัวเองชอบดูการ์ตูน และภาพยนตร์จีนในช่อง 3 และเมื่อผู้วิจัยถามถึงโทรทัศน์จากแขวงจำปาสักของลาว ก็ทราบว่าคลื่นสัญญาณของโทรทัศน์ลาวเดินทางไปไม่ถึง ปล่อยให้ประชาชนในชนบทห่างไกลเป็นผู้รับสารสื่อไทยอย่างเดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การตีความหมายสื่อไทยของผู้รับสารลาว

4.1 การตีความหมายสื่อของผู้รับสารในงานสื่อมวลชน

การใส่รหัส (encoding) ของผู้ส่งสารและการถอดรหัส (decoding) ของผู้รับสาร เป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมสมัยใหม่ ในงานวิจัยทางด้านสื่อมวลชนมีจุดยืนที่ต่างกันเป็น 2 แนว แนวทางของกลุ่มทฤษฎีที่มองสื่อมวลชนเป็นกระบวนการถ่ายทอดสาร (transmission) มีความโน้มเอียงที่จะศึกษาผลกระทบของสื่อที่มีต่อผู้รับสารแบบทางเดียว คือเชื่อว่าหากการใช้สื่อเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารมีอิทธิพลที่จะโน้มน้าวใจผู้รับสารกระทั่งครอบงำความคิดของผู้รับสารได้ เป็นที่มาของทฤษฎีคลาสสิกทางสื่อมวลชน เช่นทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อการโน้มน้าวใจ (Persuasion) ทฤษฎีผลกระทบของสื่อ (Impact Theory) ฯลฯ ฐานะของผู้รับสารในจุดยืนนี้จึงขาดพลังและเป็นฝ่ายตั้งรับอย่างเดียว (passive audience)

อีกแนวทางหนึ่งนำโดยสจิวท ฮอลล์ (Stuart Hall) และเดวิด มอร์ลีย์ (David Morley) ซึ่งได้แยกตัวออกจากกลุ่มทฤษฎีแบบเก่า เสนอทฤษฎีแนววัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ทฤษฎีในแนวนี้มองผู้รับสารเป็นผู้กระทำในกระบวนการสื่อสารด้วย (active audience) ในการวิเคราะห์ว่าผู้รับสารเข้าถึงและตีความสื่อต่าง ๆ อย่างไรจึงต้องดูโครงสร้างทางสังคมของผู้รับสาร ได้แก่ภูมิหลังทางด้านชนชั้น ประสบการณ์ ระดับการศึกษา อาชีพ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จุดยืนทางการเมือง แม้กระทั่งเพศ และอายุ ซึ่งเป็นตัวแปรที่ทำให้การตีความหมายสารแตกต่างกันกระทั่งบางครั้งอาจสร้างความหมายสารขึ้นมาใหม่ที่ตรงข้ามกับความตั้งใจของผู้ส่งสาร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือนักทฤษฎีในแนวนี้ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านอัตวิสัย (subjective) หรือคุณลักษณะส่วนตัว (personal attribute) ของผู้รับ โดยถือว่าแบบแผนหรือพฤติกรรมมารับชม (viewing behavior) ของผู้รับสารแยกไม่ออกจากเนื้อหาสาร ดังนั้นผู้รับจึงใช้สิทธิในกระบวนการเลือกรับสารตั้งแต่เริ่มต้น ได้แก่การเลือกเข้าถึงสาร เลือกเปิดรับสาร เลือกตีความสาร และเลือกจดจำเนื้อหาของสาร นอกจากนี้ในขณะที่นักวิชาการที่สนใจการใช้สื่อเพื่อการโน้มน้าวใจต้องการดูอิทธิพลและผลกระทบของสื่อต่อผู้รับสารรายบุคคล นักทฤษฎีในแนวของฮอลล์กลับมองดูผู้รับสารเป็นกลุ่มโดยใช้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นเกณฑ์ และพบว่าต่อประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ ผู้รับสารแต่ละกลุ่มซึ่งมีภูมิหลังทางสังคมเหมือนกันมักตีความสารด้วยจุดยืนและมุมมองที่คล้ายกัน อย่างไรก็ตามเมื่อประเด็นปัญหาเปลี่ยนไป ก็จะมีการรวมตัวของผู้รับสารกลุ่มใหม่ซึ่งเป็นไปตามประเด็นของเรื่องที่ใช้ศึกษา

Morley ยังเสนอวิธีการศึกษาพฤติกรรมมารับชมซึ่งเคยนิยมวัดกันในเชิงปริมาณว่ามี การเปิดรับหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มาเน้นการศึกษาจากมิติด้านคุณภาพเช่นในด้านความสนใจต่อ

รายการ ดูว่าคนที่อยู่ในชนชั้นใด ้วยใดสนใจติดตามดูรายการประเภทใด ดูโดยพิจารณาไตร่ตรอง หรือดูแล้วเชื่อตามสื่อไปหมด มีการทำกิจกรรมอื่นในระหว่างดูโทรทัศน์ หรือนั่งดูอย่างใจจ่อจ้อมีสมาธิ เพราะทั้งหมดนี้เป็นตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับผลกระทบของสื่อที่มีต่อผู้รับสารโดยตรง

ในการศึกษาทัศนคติซึ่งเกิดจากตีความสื่อของผู้รับสารนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยแบ่งประชากรผู้รับสารตามเกณฑ์สถานภาพทางสังคมออกเป็นสองกลุ่มหลัก ๆ คือกลุ่มประชาชนกับกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐหรือพรรค ทั้งนี้เพราะลาวปกครองด้วยระบบสังคมนิยม จุดยืนทางชนชั้นและอุดมการณ์ทางการเมืองจึงน่าจะเป็นเส้นแบ่งที่น่าสนใจในการดูทัศนคติและการตีความหมายสื่อไทยที่แตกต่างกันระหว่างชาวบ้านธรรมดา กับเจ้าหน้าที่ของทางการรัฐและพรรค ในกลุ่มประชาชน ผู้วิจัยยังจำแนกเป็นกลุ่ม ๆ ตามตัวแปรด้านเพศ วย การศึกษา ประสบการณ์ งานอาชีพ เช่นนักเรียน พนักงานโรงแรม พระสงฆ์ นักเขียน ครู (ในประเทศลาว ครูมีฐานะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐด้วย) ส่วนในกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐหรือพรรคนั้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ เจ้าหน้าที่ระดับสูง และระดับกลาง ทั้งนี้ด้วยข้อสมมุติฐานว่าความสำคัญและหน้าที่ความรับผิดชอบในพรรคหรือในรัฐจะทำให้ทัศนะและมุมมองต่อสื่อของไทยมีระดับความเข้มข้นแตกต่างกันด้วย

รายงานผลการวิจัยในหัวข้อต่อไปได้พิสูจน์ให้เห็นตามทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น กลุ่มประชาชนกับกลุ่มผู้นำของลาวมีมุมมองและทัศนะวิพากษ์วิจารณ์ต่อสื่อไทยแตกต่างกันเกือบสิ้นเชิง

4.2 ทัศนคติ พฤติกรรม และการเลือกจดจำสื่อโทรทัศน์ไทยของคนลาว

ดร.ลินดา เรนิก-สมิธ (Linda Reinik-Smith) นักธรณีวิทยาในโครงการช่วยเหลือของสหประชาชาติที่ให้กับลาว เคยใช้ชีวิตอยู่ในลาวระหว่างปี 1992-1996 และกลับมาอีกครั้งในฐานะนักท่องเที่ยว ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งในเวียงจันทน์ว่า โทรทัศน์ไทยมีอิทธิพลต่อคนลาวมากเพราะเพื่อน ๆ ของเธอที่เป็นคนลาวล้วนแต่ดูโทรทัศน์ไทย ส่วนคนต่างชาติที่มาทำงานในลาวจะดูวิดีโอและติดตั้งจานรับดาวเทียมแบบ DTH เพื่อดูรายการจากต่างประเทศ ดร.ลินดา พูดถึงพฤติกรรมการดูโทรทัศน์ไทยของคนลาวว่า “ในอเมริกาคนจะเปิดเครื่องรับโทรทัศน์ไว้เป็นเพื่อนแก้เหงาขณะทำงานอย่างอื่นไปด้วย แต่ที่นี่ผู้คนเปิดทีวีแล้วนั่งดูอย่างเอาจริงเอาจัง บางครอบครัวนั่งดูกันเต็มหน้าจอโทรทัศน์นับสิบคน ที่พงสาลีและบางแขวงลึกเข้าไปในประเทศ โทรทัศน์ยังเป็นของใหม่ ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมาอาศัยดูกับเพื่อนบ้านที่มีเครื่องรับ นั่งดูกันเป็นกลุ่มใหญ่ รายการทุกอย่างโดยเฉพาะโฆษณาจึงน่าจะมีผลต่อคนลาวที่ดูทีวีด้วยความตั้งใจเป็นพิเศษ” (ดร. ลินดา สมิธ, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542)

ขณะทำการวิจัยภาคสนามในประเทศลาว ผู้วิจัยมักใช้เวลาว่างเดินไปตามถนน

สังเกตพฤติกรรมการเปิดรับโทรทัศน์ของประชาชนตามบ้านและร้านค้าต่าง ๆ ในตลาด พบว่าเครื่องรับที่เปิดอยู่ประมาณร้อยละ 80 ขึ้นไปเป็นภาพจากโทรทัศน์ไทย ร้านขายเบียร์ซึ่งมีอยู่ทั่วไปตามท้องถนน (คนลาวดื่มเบียร์แทนน้ำ เบียร์ประจำชาติคือ Beer Lao เป็นของบริษัท Loxley ร่วมกับบริษัท Italian Thai)

ค้าที่แวะเข้ามา กับชายหนุ่มอายุเบียร์พร้อมกับดูจากโทรทัศน์ในทราบว่าเป็นคนทุกวันจะหยุดพักดื่มวันละ 2-3

เปิดโทรทัศน์ไว้บริการลูกค้าดื่มเบียร์ ผู้วิจัยได้คุยประมาณ 30 ปีที่นั่งดื่มข่าวภาคค่ำของไอทีวี ร้านด้วยความสนใจทำอาหารขายอยู่ริมถนนด้วยการเข้ามาซื้อเบียร์ครั้ง และมักเลือกเวลา

ให้ตรงกับรายการข่าวของไอทีวี เช่นข่าวภาคเที่ยง ข่าวภาคค่ำ และจะดูด้วยความตั้งใจเพราะชอบข่าวโทรทัศน์ของไทย ติดตามและรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยจากข่าว ดูแล้วรู้สึกสนุก โดยเฉพาะข่าวของไอทีวีมีความต่อเนื่อง “วันนี้ออกพุงนี้ก็ออกอีก”

“แต่ละวัยชอบดูรายการไม่เหมือนกัน คนวัยครึ่งคนขึ้นไปสนใจข่าวการเมือง พระอาจารย์ก็ชอบดูข่าวไอทีวี เพราะให้ข่าวตรง ๆ ส่วนพระบวชใหม่อายุน้อยก็ดูกีฬาฟุตบอล ละครก็ดู” (พระอาจารย์บัวคำ, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) ผู้วิจัยมีโอกาสไปเป็นแขกและร่วมรับประทานอาหารเย็นกับครอบครัวทองปาน สมพะวง ในเวียงจันทน์ สมาชิกในครอบครัวมีครบทั้งผู้เฒ่าอายุ 70 พ่อแม่อายุ 40 ปีขึ้นไป บุตรชายและบุตรสาวอายุ 20 เศษ และหลานอายุ 3-4 ขวบ จากการสังเกตและพูดคุยระหว่างร่วมรับประทานอาหาร เห็นได้ชัดว่า แต่ละคนมีความสนใจต่อสื่อโทรทัศน์ของไทยไม่เหมือนกัน

เด็ก ขณะเยี่ยมชมสถานีวิทย์แขวงสะหวันนะเขต มีเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาศึกษาอายุระหว่าง 3-10 ขวบกลุ่มหนึ่งประมาณ 30 คนกำลังเล่นกันอยู่ที่สนามข้างสถานี เนื่องจากเป็นช่วงปิดภาคเรียนของโรงเรียนในประเทศลาว เด็ก ๆ จึงมารวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเจ้าของสถานที่และยังขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ให้ช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลจากเด็กกลุ่มนี้ เจ้าหน้าที่สถานีได้บอกให้เด็ก ๆ มารวมตัวกัน จากนั้นผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้วิธีการแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) ให้เหมาะกับเด็กเล็ก โดยตั้งคำถามง่าย ๆ ส่วนใหญ่เป็นคำถามปลายเปิดที่ละข้อให้เด็กตอบ จากนั้นให้เด็ก ๆ ยกมือขึ้นสนับสนุนคำตอบแล้วนับดูความถี่ของคำตอบ

เด็กเล็กในแขวงสะหวันนะเขตกลุ่มนี้ชอบดูโทรทัศน์ช่อง 3 ของไทยมากที่สุด รองลงมาคือช่อง 9 เพราะมีรายการการ์ตูนและภาพยนตร์จีนที่เด็ก ๆ ชอบ เช่นภาพยนตร์จีน ชุด *ไซอิ๋ว* การ์ตูนญี่ปุ่นเรื่องชินจังที่กำลังออกอากาศในขณะนั้น เด็ก ๆ มีความเห็นตรงกันว่าระหว่างภาพยนตร์จีนกับการ์ตูนญี่ปุ่น ชอบภาพยนตร์จีนมากกว่า ละครโทรทัศน์ของไทยเด็ก ๆ ก็ชอบ เช่น *รักในสายหมอก* *พิน้ำผึ้ง* เมื่อถามคำถามตรง ๆ ว่าชอบดูโทรทัศน์ไทยหรือลาว เด็ก ๆ ตอบพร้อมกันว่า “ไทย” แต่โทรทัศน์ลาวก็ดูบ้างบางรายการเช่น รายการ *สะหวันบั้นเทิง* (รายการเพลง) และ *เยาวชนคนใหม่* (รายการเด็ก) เมื่อถามว่าชอบเพลงลาวหรือเพลงไทย เด็กทั้งหมด (ยกเว้นหนึ่งคน) ตอบว่า “เพลงลาว” เวลาไปซื้อเทปเพลงก็เลือกเพลงลาว เด็กคนเดียวที่บอกว่าชอบเพลงไทย อายุประมาณ 6 ขวบ ทำทางฉลาดและกล้าหาญ ได้เสริมคำตอบให้กับตัวเองว่า “ชอบเพลงของพันกร บุญยะจินดา” ส่วนความเห็นต่อรายการโทรทัศน์ไทยนั้น เด็ก ๆ ในวัยนี้ไม่มีอะไรจะวิจารณ์นอกจากคำตอบว่า “สนุกดี”

ในที่นี่ยังมีเด็กวัยรุ่นตอนต้นประมาณ 14 ปีกำลังเตะฟุตบอลอยู่ 3-4 คน ผู้วิจัยได้เข้าไปคุยด้วย เด็กในวัยนี้ไม่ดูการ์ตูนแล้ว แต่ชอบดูเกมโชว์ และกีฬา ละครดูบ้างเหมือนกัน มีความเห็นว่าโทรทัศน์ของลาวไม่น่าสนใจ มีแต่พ่อแม่ซึ่งดูบ้างเล็กน้อย แต่ทุกคนในบ้านดูโทรทัศน์ไทยเหมือนกันหมด

วัยรุ่น ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนหญิงระดับมัธยมปลายอายุระหว่าง 17-18 ปี ขณะมาทำข้อสอบเพื่อเข้าเรียนต่อในระดับอาชีวศึกษา ณ โรงเรียนมัธยมสมบูรณ์เวียงจันทน์ ในเวียงจันทน์ ตัวแทนวัยรุ่นหญิงกลุ่มนี้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ปกติพวกเธอดูโทรทัศน์ในช่วงค่ำตั้งแต่ 19.00 น. เป็นต้นไป วันเสาร์-อาทิตย์ดูมากกว่า ประเภทรายการที่ชอบได้แก่

เกมโชว์ ชอบดูรายการ *Jukebox Game* *ระเบิดเถิดเทิง*

ละคร ดูได้ทุกช่อง แต่ชอบช่อง ๓ กับช่อง ๗ มากกว่า ดาราที่ชอบมีหลายคน เช่น สิเรียม, ลลิตา, บิลลี่, เจมส์ ละครโทรทัศน์จากละตินอเมริกาเรื่อง *Luz Clarita* ที่กำลังออกอากาศอยู่พวกเธอก็ชอบ

มิวสิควิดีโอ ชอบรายการ *คลื่นลูกใหม่* *เกมฮ็อตเพลงฮิต* *ทีนทอล์ค*

โฆษณา ชอบดูโฆษณาของไทยทุกเรื่องเพราะตลกดี เห็นสินค้าแล้วก็อยากซื้อ ถ้าซื้อที่ลาวจะแพง คนลาวจึงชอบไปซื้อที่หนองคาย ในจำนวน 4 คนที่สัมภาษณ์ มี 2 คนเคยข้ามไปหนองคายปีละ 2-3 ครั้ง เพื่อซื้อเครื่องสำอางค์ “ชอบจอห์นสัน และพอนด์หน้าขาว”

ข่าว บางคนชอบดูข่าวบั้นเทิงช่อง 3 บางคนชอบข่าวไอทีวีเพราะทันเหตุการณ์และดูสนุก ส่วนข่าวลาวนั้นพวกเธอมีความเห็นว่า “ข่าวลาวบักกว้างไกล บได้ปรับปรุง วิทยากรบทันได้ก้าวหน้า”

พวกเธอยังแสดงความเห็นต่อโทรทัศน์ของลาวอีกว่า มีแต่ภาพยนตร์เก่า ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์อินเดีย ออกอากาศซ้ำซาก วิทยุชื่นชอบภาพยนตร์ประเภทอื่นมากกว่า จึงอยากให้โทรทัศน์ของลาวนำภาพยนตร์ใหม่ ๆ จากที่อื่นมาฉายออกอากาศบ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ยังรู้สึกอยู่ดีว่า "พากษ์ไม่ฉาน"

พวกเธอไม่เข้าใจว่าเหตุใดโรงภาพยนตร์จึงไม่นำภาพยนตร์มาฉาย นาน ๆ ครั้งโรงภาพยนตร์โอเดียนจะนำภาพยนตร์จากไทยมาฉายสักครั้ง เมื่อไม่นานมานี้ภาพยนตร์ไทยเรื่อง *แตกสี่* นำแสดงโดยเต๋า (สมชาย เข็มกลัด) มาฉายที่โอเดียน คนดูแน่นโรง ราคาบัตรเข้าชม 3,000-5,000 กีบ วิทยุส่วนใหญ่มักมีโอกาสข้ามไปซื้อของที่หนองคายจึงมักแวะดูภาพยนตร์ด้วย

เยาวชนหนุ่มสาว ที่สะพานนะเขต และปากเซ ผู้วิจัยพักอยู่ที่โรงแรม ซึ่งทั้งสองแห่งล้วนมีห้องอาหารเล็ก ๆ ให้บริการอาหารที่คุ้นปากคนไทย ผู้วิจัยใช้เป็นทั้งรับประทานอาหารและเครื่องดื่มเกือบทุกมื้อ พนักงานในร้านอาหารทั้งสองแห่งเป็นเด็กสาวอายุระหว่าง 23-25 ปี ทำหน้าที่ปรุงอาหาร เสิร์ฟอาหารและทำความสะอาดด้วย ส่วนเด็กหนุ่มในวัยใกล้เคียงกันทำหน้าที่ให้บริการเกี่ยวกับห้องพักของแขก

เยาวชนเหล่านี้จบการศึกษา ระดับมัธยม 3 เป็นส่วนใหญ่ มีรายได้เดือนละประมาณ 1 -1.2 แสนกีบ หรือประมาณ 400-500 บาท เนื่องจากแขกของโรงแรมมีน้อย ห้องอาหารมักว่าง (ผู้วิจัยพบว่าตัวเองเป็นลูกค้าขาประจำรายเดียวเกือบทุกวัน) พนักงานหนุ่มสาวเหล่านี้จึงมีเวลาดูโทรทัศน์

มาก ที่สะพานนะเขตบ่อยครั้งจะพบพนักงานชายนอนดูโทรทัศน์บนพื้นห้องเมื่อไม่มีแขกเข้าร้าน ส่วนที่ปากเซห้องอาหารคึกคักกว่า เด็กสาว ๆ เมื่อลูกไปดือนรับแขก ทำอาหารหรือเสิร์ฟอาหารแขกเสร็จแล้วก็จะกลับมารวมกันอยู่หน้าจอโทรทัศน์ เป็นเช่นนี้เสมอ

เยาวชนชายในวัยนี้ชอบดูข่าวกีฬา คำไผ่ สุทธิจักษ์ พนักงานโรงแรมที่ปากเซ บอกว่าตื่นเช้าขึ้นมาก็เปิดช่อง 7 ดูข่าว ตั้งแต่ 05.30 น ต่อด้วยข่าวกีฬา แล้วจึงเตรียมตัวไปทำงาน ตอนกลางวันดูรายการเพลง ชอบเพลงลูกทุ่งและเพลงไทยสากล รู้จักนักร้องไทยดีเกือบทุกคน เกมโชว์ก็ดูเป็นประจำ เช่นชิงร้อยชิงล้าน บ๊อบบี้ สุริยวงศ์ อายุ 25 ปี เป็นญาติกับเจ้าของโรงแรมที่สะพานนะเขต เรียนจบวิชาไฟฟ้าจากมหาวิทยาลัยเวียงจันทน์ กำลังรอรงานอยู่จึงมาช่วยดูแลกิจการที่โรงแรมเป็นการชั่วคราว บ๊อบบี้บอกว่าดูแต่โทรทัศน์ไทย ชอบดูข่าวโทรทัศน์ช่อง 3 และช่อง 7 เมื่อถึงฤดูการแข่งขันฟุตบอลก็เล่นพนันบอลกับเพื่อน ๆ หรือเล่นกับเจ้ามือ แฟนฟุตบอลลาวที่เล่นพนันบอลมีมากพอสมควร

ควร เจ้ามือที่รับแทงเป็นคนลาวซึ่งมักจะส่งต่อไปให้เจ้ามือไทย ไม่เฉพาะแต่ฟุตบอลโลกเท่านั้น ฟุตบอลลีก (league) ก็เล่นพนันได้ นอกจากนี้คนลาวยังนิยมเล่นหวยไทย (หมายถึงหวยใต้ดิน) รัฐบาลลาวออกล็อตเตอรี่เดือนละ 3 ครั้ง ราคาใบละ 200 กีบ แต่คนลาวชอบซื้อหวยไทยเพราะหวยไทยให้รางวัลมากกว่า (เลขท้ายรางวัลที่ 1 แหง 1,000 กีบ ถูกเลข 3 ตัวได้ 700,000 กีบ ถูกเลข 2 ตัวได้ 70,000 กีบ) บ๊อบบี้เองก็ซื้อหวยไทยบ้าง เมื่อถึงกำหนดล็อตเตอรี่ออก คนลาวก็จะติดตามฟังวิทยุหรือดูโทรทัศน์ไทยอย่างใจจดใจจ่อ

บ๊อบบี้เคยเดินทางมากรุงเทพฯ หลายครั้งกับพ่อและแม่ เพราะมีญาติเดินทางไปอยู่ต่างประเทศ เมื่อญาติจะกลับบ้านก็พากันมาส่งญาติที่สนามบินดอนเมือง ครั้งต่อไปบ๊อบบี้อยากมากรุงเทพฯ ตามลำพังกับเพื่อน ๆ อยากไปเที่ยวประตูน้ำ พัทยา สยามสแควร์ ไปดูความแปลกใหม่ของกรุงเทพฯ ตามที่เห็นจากจอโทรทัศน์

ส่วนเยาวชนหญิง 4-5 คนที่ทำงานอยู่ในห้องอาหารของโรงแรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมเปิดรับโทรทัศน์ของพวกเขาอย่างใกล้ชิด เห็นได้ชัดว่า "ติด" ละครโทรทัศน์ไทย และตั้งใจรอคอยเวลาออกอากาศ ขณะไปรับประทานอาหารเย็นที่ห้องอาหารเป็นช่วงเวลาค่ำ มีละครโทรทัศน์ออกอากาศหลายเรื่อง กองร้อยแสบแดง ทางช่อง 7 เป็นละครตลก ซึ่งโดยปกติผู้ชมต้องมีขีดความสามารถทางภาษาและความเข้าใจทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งกว่าละครทั่วไป เพื่อจะเข้าถึง "มุขตลก" ตามท้องเรื่อง แต่ผู้วิจัยสังเกตเห็นเด็กทุกคนเข้าถึงอารมณ์ของละครและหัวเราะได้ตามจังหวะที่ผู้เขียนบทวางไว้เป็นอย่างดี สิ่งนี้เป็นเครื่องแสดงว่าภาษาและวัฒนธรรมไม่ใช่อุปสรรคในการรับสื่อไทยของคนลาวอย่างแน่นอน เมื่อละครจบเรื่องพวกเขาก็ใช้รีโมทเปลี่ยนไปช่องอื่น ระหว่างนั้นถ้าพบว่าเป็นรายการที่ไม่สนใจก็แยกย้ายกันไปทำงาน ผู้วิจัยสรุปได้ว่าสำหรับเด็กสาวในวัยนี้ละครเป็นรายการที่ถูกใจมากที่สุด น.ส.โบ ไชยะเขต อายุ 24 และน.ส.บันเลง คำมะวง อายุ 23 ปี บอกกับผู้วิจัยว่าชอบดูละครโทรทัศน์มากที่สุด กลับถึงบ้านก็จะดูอีกจนจบละครหลังข่าวประมาณ 22 น. เศษจึงเข้านอน โดยจะดูละครพร้อมกันที่ละหลาย ๆ ช่อง มีช่องหนึ่งเป็นหลัก พอถึงช่วงเวลาโฆษณาก็จะ "บ๊ีบ" (หมายถึงกดรีโมท) ไปดูช่องอื่นพลาง ๆ ก่อน ส่วนละครในโทรทัศน์ลาวพวกเขาไม่ชอบดู ชาวขงลาวก็ไม่ดู "ดูแต่เพลงตอน 2 ทุ่ม ชื่อรายการ สะหวันบันเทิง จบแล้วก็บ๊ีบไปช่อง 3 ไทย" ทั้งสองคนไม่ชอบดูข่าวการเมืองของไทยแต่ชอบดูข่าวอาชญากรรม

ผู้สูงอายุ ณ โรงแรมที่ปากเซ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สตรีสูงอายุ 2 คนซึ่งเป็นแขกของโรงแรม ทั้งสองแต่งกายบ่งบอกว่ามีฐานะดี ทราบภายหลังว่าเป็นเจ้าของร้านขายทอง (ลาวเรียกว่า "คำ") ที่สะหวันนะเขต ขับรถพาลูกหลานจากบ้านที่สะหวันนะเขตไปเที่ยวทางใต้ ทุกครั้งจะไปกันเป็นครอบครัวใหญ่ใช้รถยนต์และรถตู้รวม 4 คัน นัยว่าเกือบทุกวันหยุดปิดภาคการเรียนของลูกหลานจะพากันขับรถเที่ยว บางครั้งข้ามไปมุกดาหาร หนองคาย อุบลราชธานี กระทั่งถึงเชียงใหม่ก็มี

ยายเสียง ไชสุริโย ผู้เป็นแม่อายุ 74 ปี และนางเหลียง พมมะวง บุตรสาวอายุ 51 ปี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ที่บ้านมีโทรทัศน์ 3 เครื่อง ใครอยากดูรายการอะไรก็เปิดดู ผู้ใหญ่ไม่เคยห้ามปรามหรือสร้างกฎเกณฑ์อะไรเกี่ยวกับการดูรายการโทรทัศน์ของไทยให้กับเด็ก ๆ จะคอยดูแต่เพียงว่าเด็ก ๆ ต้องทำการบ้านให้เสร็จจึงจะดูโทรทัศน์ “เด็กน้อยที่บ้านชอบดูละครช่อง 3 และช่อง 7 ของไทย ดูแต่โทรทัศน์ไทย โทรทัศน์ของลาวเองไม่ชอบดู” ส่วนคนสูงอายุนั้น คุณยายเสียง และนางเหลียงกล่าวว่า ละครและลำเรื่องในโทรทัศน์ลาวก็ดูบ้าง แต่ส่วนใหญ่ดูละครของไทย ชาวการเมืองก็ดูตามลูกรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ชาวจับปลันฆ่ากันตายก็ดูบ้าง รู้สึกว่าน่ากลัวเพราะที่ประเทศลาวไม่มีสิ่งเหล่านี้ “ตื่นเช้าก็เปิดโทรทัศน์ดูนิดหน่อยแล้วก็ทำของไปวัด ตอนกลางคืนดูถึงราว 4 ทุ่มเศษก็เข้านอน แต่ลูก ๆ หลาน ๆ ยังดูกันต่อ”

นักเขียน-กวีซีไรต์ ท่านจันที เดือนสวรรค์ บรรณาธิการวารสาร วันนะสิน

กวีซีไรต์คนล่าสุดของลาว อดีตข้าราชการกระทรวงธรรมการ ปัจจุบันปลดเกษียณแล้ว ดำเนินธุรกิจส่วนตัวเจ้าของร้านอาหาร “ขอบใจเด้อ” ในเวียงจันทน์ ท่านจันทีเป็นนักเขียนพอ ๆ กับที่เป็นนักอ่าน บอกว่าอ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชน Bangkok Post กรุงเทพฯธุรกิจ โดยสมัครเป็นสมาชิกกับกรมพิมพ์จำหน่ายของรัฐ (กรมหนึ่งภายใต้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นผู้นำเข้าสิ่งพิมพ์จากต่างประเทศ สำหรับสิ่งพิมพ์ของลาว ท่านจันทีอ่านหนังสือพิมพ์ ประชาชน และ เวียงจันทน์ใหม่ เป็นประจำ “หนังสือพิมพ์ไทยหนาและมีเนื้อหาหลากหลาย หนังสือพิมพ์ลาวบางกว่าและเป็นชาวการเมืองเกือบทั้งหมด ไม่มีบทวิเคราะห์ข่าวจึงชอบอ่านวิเคราะห์ชาวการเมืองจากหนังสือพิมพ์ไทย”

ท่านจันทีไม่ฟังวิทยุแต่ดูโทรทัศน์มาก ท่านดูโทรทัศน์ลาวเพื่อให้รู้เหตุการณ์บ้านเมือง รู้ความเป็นไปของหัวเมืองต่าง ๆ แต่เวลาที่เหลือดูโทรทัศน์ไทยซึ่งมีความหลากหลายกว่า ชอบดูข่าวไอทีวีเพราะเห็นว่ามีเสรีในการวิเคราะห์ “สุทธิชัย (หยุน) เก่ง วิเคราะห์สนุก เป็นคนกล้าหาญ ส่งผ่าเผย สรยุทธ (สุทัศน์จินดา) ก็ชอบ แต่ดูไปดูมาแล้วการเมืองไทยยุ่งและสับสน มีกลุ่มวังน้ำเย็น วังน้ำร้อน ชัดแย้งกันวุ่นวายมาก ”

ท่านจันทีทอดกมูมิให้เห็นความรอบรู้ต้นลึกหนาบางเกี่ยวกับการเมืองไทยต่อไปว่า

“นายกฯชวนถ่อมตัว ไม่มีฐานะทางเศรษฐกิจ แตกต่างจากนายบรรหาร แต่เรื่องสมองต้องยกให้อดีตนายกฯอานันท์ เฉลิมพูดเก่งแต่ลูกไม่ดี แล้วตัวเองจะดีได้อย่างไร ”

ระหว่างสื่อไทยกับลาวในทัศนะของท่านจันทีมีความแตกต่างกันที่เสรีภาพ สื่อไทยมีเสรีภาพมาก แต่ของลาวต้องมีขอบเขต จะออกนอกขอบเขตที่กำหนดให้ไม่ได้ “จะเขียนอะไรต้องมีหลักฐาน ทำให้นักข่าวลาวกลัว อยากรเขียนแต่ไม่กล้า จึงต้องเขียนลัทธิมาร์กซ์-ลัทธิเลนินไปโนน ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้จริง อาจารย์ไทยบางคนรู้จักลัทธิมาร์กซ์-เลนินดีกว่านักข่าวลาวเสียอีก” เขาเห็นว่าปัจจัยที่

ทำให้สื่อลาวไม่พัฒนาเพราะต้องเขียนตามนโยบายของพรรค "มันไม่สนุก เขียนตามที่ใจอยากเขียนไม่ได้"

ท่านจันทิชื่นชมโทรทัศน์ไทยหลายด้าน ยกตัวอย่างรายการเกษตร บทวิเคราะห์การเมือง แม้แต่ภาพยนตร์เรื่องเปาบุ้นจิ้นของช่อง ๓ ท่านจันทิก็เห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีมีคนลาวชอบกันทั้งเมือง เขาไม่มีความรู้สึกว่าควรจะต้องกีดกันสื่อไทยหรือกล่าวหาว่าสื่อไทยทำให้เสียวัฒนธรรมลาว เพราะวัฒนธรรมไทย-ลาวแยกกันไม่ออก ต้องผสมผสานกัน "ไม่ได้หมายความว่าร้องเพลงไทยแล้วจะเสียลาว มีแต่ว่าต้องทำอะไรให้เพลงลาวก็สนุกด้วย และมีคนฟัง ห้ามไม่ให้ร้องเพลงไทยไม่ได้ 2-3 ปีมานี้เพลงลาวดีขึ้น คนอีสานก็ซื้อเพลงลาวไปเปิดที่เมืองไทย อะไรดีก็รับกันไปไม่ว่าไทยว่าลาว"

พระสงฆ์ ผู้วิจัยได้ไปกราบนมัสการและขอสัมภาษณ์กับพระอาจารย์บัวคำ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพูนวงเทพนิมิตร หรือวัดธาตุฝุ่น ซึ่งเป็นวัดขนาดใหญ่ใจกลางเวียงจันทน์ พระอาจารย์บัวคำเป็นประธานพระสงฆ์ลาว เป็นที่เคารพของคณะรัฐบาลและบุคคลในพรรคคอมมิวนิสต์ลาวด้วย

พระอาจารย์เริ่มต้นโดยพูดถึงความได้เปรียบของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง จึงทำให้วัยรุ่นสนใจ วิทยุมีแต่เสียงเล็กๆ ไม่ชอบ จึงหันไปดูคอนเสิร์ต ดูดาราจากโทรทัศน์แทน แม้แต่พระบวชใหม่อายุน้อยในวัดก็ชอบดูโทรทัศน์ โดยเฉพาะกีฬาฟุตบอล และละคร โทรทัศน์จึงมีอิทธิพลต่อเด็กในวัยนี้มาก แต่ปัญหาก็คือเด็กอายุยังน้อยถ้าได้เห็นภาพที่ไม่ดีก็จะไม่ตีไปด้วย "สื่อของไทยออกข่าวแบบประชาธิปไตย เป็นแบบนายทุน ปล้นจี๋มาข่มขืนออกข่าวได้หมด เด็กอายุยังน้อยได้เห็นภาพที่ไม่ดีก็จะไม่ตี เหมือนกับการสอนเด็กให้ทำผิดกฎหมาย สื่อของลาวข่าวอาชญากรรมรุนแรงไม่ออก ออกแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มีคอนเสิร์ต อาจเป็นเพราะมีนักข่าวน้อย หรือเห็นว่าออกไปแล้วไม่มีประโยชน์ก็ไม่ออก สื่อไทยมีนักข่าวมาก การเคลื่อนไหวสังคมมีอะไรก็รู้กันหมดที่ไม่ดีก็คือชอบพาดหัวให้ดูตื่นเต้น สนใจแต่จะขายหนังสือ เคยเห็นหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่งพาดหัวข่าวว่า "หมาบิณฑบาต" ที่แท้อ่านไปแล้วจึงพบว่า เป็นหมาของพระออกไปบิณฑบาตกับพระ" พระอาจารย์หัวเราะชอบใจวิธีหากินของหนังสือพิมพ์หัวสีของไทยบางฉบับ

พระอาจารย์บัวคำชอบดูข่าวของไทยเพราะมีการสืบข่าวต่อไปเรื่อย ๆ เป็นผลดีสำหรับผู้ดู ข้อนี้แตกต่างจากลาวซึ่งไม่เสนอข่าวอย่างอื่นนอกจากข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น ข่าวไอทีที่ช่วยให้พระอาจารย์บัวคำเข้าใจเรื่องราวในกรณีวัดพระธรรมกายเป็นอย่างดี ในอดีตท่านก็สนใจติดตามข่าวกรณีพระยันตระด้วย ท่านได้แสดงให้เห็นอัจฉริยะและทัศนะที่เปิดกว้างของท่านว่า "ไม่รู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของไทยฝ่ายเดียว เพราะอยู่ที่นั่นหรืออยู่ที่นี้ก็เหมือนกัน เป็น

กระแสเดียวกัน เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงแนวโน้มของโลก เช่นเดียวกับข่าวยาเสพติด ที่นี้ก็มีเพียงแต่ไม่ได้ออกข่าว มันเป็นปัญหาร่วมกันของโลก” พระอาจารย์กล่าวสรุป

เจ้าหน้าที่รัฐระดับกลาง ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) 2 ครั้ง ครั้งแรกได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลลาวจำนวน 7 คนที่ได้รับทุนจากกรมวิเทศสหการของไทยมาศึกษาาระดับปริญญาโทในประเทศไทย ณ หอพักแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เป็นเจ้าหน้าที่ในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ อาทิ กระทรวงการคลัง คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน กระทรวงกสิกรรม อาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว สถาบันทรัพยากรมนุษย์ อีกครั้งหนึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 3 คนที่ไปเข้าร่วมการสัมมนาอบรมภาษาฝรั่งเศส ณ เรือนพักรับรองของกระทรวงศึกษาธิการในเวียงจันทน์ ประชากรทั้งสองกลุ่มมีอายุประมาณ 40 ปีเศษ จัดได้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่บริหารระดับกลางขึ้นไปของรัฐบาลลาว

ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ พวกเขาจะต้องรู้ข่าวของลาวเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว ไทโรทัศน์ลาวนำเสนอข่าวภายในประเทศ ข่าวราชการ ข่าวความเป็นไปทางการเมืองการทหาร นอกจากนี้ยังให้ทฤษฎีการเมืองด้วย แต่ถ้าต้องการรู้เรื่องราวของต่างประเทศ พวกเขาต้องหันมาดูข่าวไทย เพราะชาวลาวล่าช้ากว่าประมาณ ๒ วัน ยิ่งถ้าเป็นข่าวเศรษฐกิจด้วยแล้ว ไทโรทัศน์ลาวแทบจะไม่มีข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจเลย นักธุรกิจลาวจึงต้องดูข่าวเศรษฐกิจของไทย

“แต่ดูแล้วรู้สึกข่าวไทยรุนแรง บางครั้งยังไม่มียุทธศาสตร์ชัดเจนก็ออกข่าวไปก่อน ผิดพลาดไปก็ไม่ตามแก้ จนบางเรื่องได้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งก่อให้เกิดกระแสความไม่พอใจระหว่างไทยกับลาวก็มี ส่วนนโยบายของลาวนั้นถือหลักว่าออกข่าวช้า ต้องเช็คให้แน่นอนก่อนจึงจะออกข่าว ข่าวอาชญากรรมของไทยรุนแรงน่ากลัวและออกข่าวช้าช้าๆ ของลาวโดยปกติไม่ส่งเสริมให้ออก ถ้าจะออกบ้างเช่นข่าวอุบัติเหตุก็จะออกเพียงครั้งเดียว”

เจ้าหน้าที่รัฐบาลของลาวรับว่าชอบดูรายการคุยข่าวและวิเคราะห์ข่าวของไทย แต่ก็อีกเช่นกัน “การวิเคราะห์ข่าวของไทยมัก “เวอร์” ข่าวเกี่ยวกับลาวในสมัยก่อน “เพี้ยน” มาก โฆษณาชวนเชื่อ การวิเคราะห์ข่าวส่วนใหญ่ไม่เหมาะกับทัศนคติของคนลาว คนลาวชอบฟังและเชื่อตามการวิเคราะห์ข่าวของทางการลาวมากกว่า” เช่นปัญหาโคโซโว (Kosovo) ที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนั้นคนลาวจะต้องมีจุดยืนและมุมมองอย่างไร กระทรวงการต่างประเทศจะเป็นผู้ให้ทัศนคติโดยชี้แนะผ่านสื่อมวลชนของลาวทุกประเภท ได้แก่วิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ซึ่งล้วนเป็นของรัฐอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ “คนลาวจึงมีทัศนคติต่อข่าวต่างประเทศไปในทางเดียวกันหมด ต่างกับคนไทยเหมือนพายเรือกันไปคนละทาง”

กล่าวโดยรวมเจ้าหน้าที่ลาวชอบดูรายงานข่าวของไทย แต่การวิเคราะห์ข่าวโดยเฉพาะข่าวต่างประเทศดูจากสื่อของลาวและเชื่อตามทัศนคติของผู้นำลาว ” แต่ถ้าเป็นข่าวในประเทศ

เช่นข่าวพัฒนา หลังจากฟังความเห็นของรัฐบาลแล้วก็อาจมีความคิดเห็นของตัวเองที่แตกต่างกัน กรณีอย่างนี้เราจะพูดคุยกันเองเกี่ยวกับเรื่องที่เราเห็นไม่สอดคล้องกับรัฐบาล แต่จะไม่แสดงออกหรือมีปฏิกริยาต่อต้าน”

เจ้าหน้าที่เหล่านี้เกือบทั้งหมดมีครอบครัวแล้ว และได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ที่สมาชิกในครอบครัวรับชมอยู่ทุกวันว่า ลูก ๆ และแม่บ้านชอบดูโทรทัศน์ไทย ดูแพชั่น ละคร และเลียนแบบดาราไทย รู้จักแม้แต่ชีวิตส่วนตัวของดารา มีการซื้อรูปไปใส่กรอบติดไว้ที่บ้าน ส่วนเด็กเล็กชอบดูการ์ตูน ไม่ว่าโทรทัศน์ไทยหรือโทรทัศน์ลาว ถ้ามีการ์ตูนเด็ก ๆ ก็ดูทั้งนั้น เด็กนักเรียนในลาวกลับบ้านไปรับประทานอาหารเช้าและกลับไปโรงเรียนอีกครั้งประมาณ 14.00 น. ช่วงเวลานี้โทรทัศน์ลาวมักจัดให้มีรายการสำหรับเด็ก โดยเฉลี่ยแล้วในครอบครัว “เปิดทีวีไทยประมาณ 80 % ทีวีลาว 20 % บางบ้านมีทีวีได้สองเครื่องเปิดทีวีไทยและลาวอย่างละเครื่อง”

ทีวีไทยและลาวมีข้อดีและข้อด้อยต่างกันในทัศนะของคนเหล่านี้ “ทีวีไทยมีโฆษณาพิกัดมากน่ารำคาญ” ทีวีลาวไม่มีโฆษณา เวลาถ่ายทอดฟุตบอลโลก หรือเอเชียนเกมส์ บางครอบครัวจะเปิดได้ทั้งสองเครื่อง แล้วดูทีวีไทยเป็นหลัก “เพราะทีวีไทยพากษ์มันกว่า” ให้รายละเอียดเกี่ยวกับนักกีฬาและกติกากาการแข่งขันมากกว่า “แต่ก็น่าหมั่นได้คนไทยชอบพากษ์เข้าข้างตัวเอง ถ้าเป็นนักกีฬาไทยจะพากษ์เชียร์จนออกนอกหน้า ต่างจากลาวจะพูดเป็นกลาง ๆ คนลาวฟังคนไทยพากษ์กีฬาแล้วชอบหัวเราะกันเอง บอกว่านี่แหละสไตส์คนไทย”

อธิบดีกรมสื่อมวลชน ท่านบัวสอน พงสะวัน อธิบดีกรมสื่อมวลชน และท่านคำ

ห้อง กองวงสา รองอธิบดีกรมสื่อมวลชน เป็นตัวแทนทัศนะจากผู้นำระดับสูงของลาวที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับสื่อมวลชนโดยตรง ท่านบัวสอนกล่าวนำและให้ข้อมูลเล็กน้อยจากนั้นท่านคำห้องเป็นผู้กล่าวโดยมีท่านบัวสอนนั่งฟังอยู่โดยตลอด ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งเก็บจากผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการของสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ส่วนกลางที่เวียงจันทน์และระดับท้องถิ่นแขวงสะหวันนะเขตและจำปาสัก

ท่านคำห้องพูดภาษาอังกฤษและไทยได้คล่องแคล่ว สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมันตะวันออกและเคยอบรมวิชาการทางด้านสื่อมวลชนที่อเมริกาอีกครั้งปี เขากล่าวว่าจากการสำรวจพบว่าคนลาวชอบดูข่าวของตัวเอง สังเกตได้เมื่อเวลาที่เจ้านายลาวออกพื้นที่ไปตรวจงานหรือเยี่ยมเยียนประชาชน ประชาชนจะทักทายและเรียกชื่อได้ถูก แต่ก็ยอมรับว่าปัญญาชนลาวชอบดูข่าวไทย รวมทั้งตัวท่านคำห้องเองด้วย “บางครั้งคนลาวดูข่าวไทยเป็นเรื่องขำ เพราะการเมืองไทยสับสนกั๊กกัน ยิ่งดูก็ยิ่งรู้สึกที่ไม่อยากเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีพรรคการเมืองพรรคเดียวดีกว่า ประเทศที่เจริญแล้วอย่างเช่นอเมริกามีพรรคการเมืองน้อยๆ พรรคน้อยดีกว่าพรรคมาก เมืองไทยมีพรรคการเมืองมากเกินไป” ส่วนข่าวอาชญากรรมนั้นคนลาวดูแล้วกลัว คนไม่ดีดูแล้วก็เอาไปเลียนแบบ เมื่อก่อนอาชญากรรมของลาวมีอย่างมกปีละ 5 ราย เดียวนี้มีมากขึ้น เป็นเรื่องที่ลาวเป็นห่วง

ท่านคำซ่งปฏิเสศการดูละครโทรทัศน์ไทยว่า “ละครน้ำเน่าไม่ดู” แม้ว่าคนลาวทั่วไป “ถึงน้ำเน่าก็จะดู” ตัวเองเมื่อดูข่าวจบก็พอได้เวลาปิดทีวี และยังเชื่อว่าคนลาวที่ไม่ชอบและไม่ดูเกมโชว์ก็มีเช่นกัน แต่รายการดี ๆ ที่ให้การศึกษาของไทยก็มีมาก เช่นรายการประเภทเพื่อการเกษตรและสาธารณสุข การรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ทำให้คนลาวมีความรับรู้เพิ่มขึ้นมาก การรณรงค์เลิกสูบบุหรี่ของไทยก็ได้ผล “เดี๋ยวนี้สูบบุหรี่ในบ้านไม่ได้แล้ว ลูก ๆ พวกนี้คัดค้าน” ผู้บริหารสถานีวิทย์และโทรทัศน์หลาย ๆ คนก็ให้ทัศนะในทำนองเดียวกันว่ารายการสารคดีที่มีประโยชน์ของไทยช่วยลาวได้มาก เพราะไม่ว่าโรคภัยไข้เจ็บหรือความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูก ไทยกับลาวไม่มีความแตกต่าง ในส่วนนี้สื่อของไทยจึงช่วยลาวประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตรายการเพื่อให้ความรู้กับประชาชนได้มาก

สหพันธ์แม่หญิงลาว สหพันธ์แม่หญิงลาวเป็นองค์กรมวลชน ทำหน้าที่เป็นแขนงของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในการปลูกฝังความคิดอุดมการณ์ของพรรคในระดับมวลชน (ยังมีสหพันธ์ชาวหนุ่มประชาชนปฏิวัติลาว สหพันธ์กัมมะบานลาว สหพันธ์แนวลาสร้างชาติลาว) องค์กรเหล่านี้มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ประธานสหพันธ์แม่หญิงมีระดับเทียบเท่ากับรัฐมนตรี เป็นกรรมการศูนย์กลางพรรคโดยตำแหน่ง ประธานคนปัจจุบันชื่ออ่อนจัน ทាំมะวง ซึ่งยังดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานสภาแห่งชาติในรัฐบาลชุดนี้ด้วย

กิจกรรมหลักอย่างหนึ่งของสหพันธ์แม่หญิงลาวคือการจัดทำ **หนังสือพิมพ์แม่หญิงลาว** รายเดือน พิมพ์ครั้งละ 6,000 ฉบับ ส่วนใหญ่แจกฟรี อีกส่วนหนึ่งจำหน่ายในราคาฉบับละ 600 กีบ (ราคาต้นทุนฉบับละ 650 กีบ) นอกจากนี้ยังผลิตรายการวิทยุชื่อ **รอบรู้คู่แม่หญิงลาว** ออกอากาศทุกวัน ๆ ละ 15 นาทีทางวิทยุแห่งชาติระบบเอเอ็ม และรายการโทรทัศน์ชื่อ **รายการแม่หญิงลาว** ออกอากาศสัปดาห์ละ 2 ตอน ๆ ละ 15 นาทีทางโทรภาพลาวช่อง 9 รายการวิทยุและโทรทัศน์บันทึกเทปและส่งไปออกอากาศทั่วประเทศ สหพันธ์แม่หญิงลาวจึงมีบทบาทอีกด้านหนึ่งคือเป็นองค์กรสื่อของพรรคฯ สื่อในมือของสหพันธ์แม่หญิงลาวเป็นตัวแทนของพรรค และผู้ทำงานสื่อของสหพันธ์คือผู้ที่พรรคให้ความไว้วางใจ เชื่อใจ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในความคิดและแนวทางนโยบายของพรรคอย่างซื่อสัตย์ซื่อตรงมากที่สุด

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นางผิวลาววัน หลวงวันนา รองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แม่หญิงลาว (เป็นคณะกรรมการบริหารของสมาคมนักข่าวด้วย) และนางมะนีวอน หลวงสมบัติ หัวหน้าหน่วยข่าวประจำวันของสหพันธ์ฯ ณ ที่ทำการของสหพันธ์แม่หญิงลาวในเวียงจันทน์

นางผิวลาววันกล่าวถึงความแพร่หลายของสื่อไทยในลาวและการเปิดรับของคนลาวว่า ยังไม่มีสถิติที่วัดได้ ส่วนใหญ่เป็นคนในเมืองที่มีเครื่องรับแพร่หลาย และประชาชนริมฝั่งแม่น้ำโขงเท่านั้น เข้าไปทางตะวันออกที่ทีวีไทยรับไม่ได้ถ้าไม่มีจานดาวเทียม ที่รับได้ก็ไม่ชัด อีกอย่างหนึ่งคนลาวยังอาศัยอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ กล่าวโดยรวมแล้วทั่วประเทศคนที่รับสื่อไทยได้จึงยังมีน้อย

นางผิวลาวันให้เหตุผลที่คนลาวรับสื่อไทยว่า เนื่องจากรายการของลาวยังมีน้อย และออกอากาศน้อยชั่วโมงกว่าสื่อไทย รายการของไทยเป็นรายการเบาสมอง บันเทิงมาก คนต้องการพักผ่อนจึงนิยมดู แต่ระยะหลังรายการของลาวเริ่มมีความก้าวหน้ามากขึ้น ประชาชนจึงหันกลับไปฟังและดูของลาวเพิ่มขึ้นแล้ว

นางผิวลาวันมีความเห็นว่า สื่อมวลชนของไทยไม่สนใจเลือกเฟ้นเนื้อหา สังคม ต้องการหรือไม่ก็ไม่สนใจ สนใจแต่ผู้อุปถัมภ์รายการ เช่นข่าวอาชญากรรมในทางจิตศาสตร์ (จิตวิทยา) เป็นผลร้าย เป็นการชี้ช่องให้วัยรุ่นทำตามแบบ ไม่สมควรจะเผยแพร่โดยไม่ผ่านการพิจารณา อาชญากรรมในลาวทุกวันนี้เป็นผลจากสื่อไทย รัฐบาลลาวกลับกรองรายการจากประเทศอื่นได้หมด ยกเว้นสื่อจากไทยกลับกรองไม่ได้และห้ามคนดูก็ไม่ได้ ชาวทก็เป็นการค้าไปหมด สื่อของลาวจะออกข่าวอะไรต้องดูความต้องการของสังคม ทุกอย่างทำเพื่อแนวทางรวมของสังคม คนภายนอกอาจคิดว่าไม่มีเสรีภาพ แต่จริง ๆ แล้วเป็นเสรีภาพภายในขอบเขตที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนของลาวมีจุดอ่อนที่ไม่จำแนกผู้ชม รายการสำหรับเยาวชนหรือผู้ใหญ่ก็เป็นรายการอย่างเดียวกัน ประเทศตะวันตกแยกผู้ชมได้ดี รูปแบบและเทคนิคของลาวจึงไม่ค่อยหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม นางผิวลาวันยังมองเห็นว่าสื่อไทยมีผลในด้านดีอยู่บ้าง เช่นให้บทเรียนให้ความรู้ สารต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ "สื่อไทยมีอุดมสมบูรณ์ รูปแบบเข้าถึงใจประชาชน" ส่วนผลที่ไม่ดีนั้น นางผิวลาวันเห็นว่าตกอยู่กับวัยรุ่นมากที่สุด เช่น "การแสดงออกแบบทำทาย ไม่สุภาพ เอาอย่างจากละคร เลียนแบบการดำรงชีวิตที่มาจากดาราไทย มีการเต้นรำและดื่มเหล้าซึ่งเมื่อ 7-8 ปีก่อนไม่มี"

หลังจากจบการให้สัมภาษณ์ นางผิวลาวันได้นำผู้วิจัยไปชมห้องจัดทำสิ่งพิมพ์ ห้องผลิตรายการวิทยุและห้องตัดต่อรายการขององค์กรมวลชนแห่งนี้ ทั้งหมดอยู่ในอาคารหลังเดียวกัน แต่ละส่วนงานมีห้องขนาดย่อม พร้อมอุปกรณ์เครื่องใช้เท่าที่จำเป็น เช่นคอมพิวเตอร์ กล้อง และอุปกรณ์ตัดต่อ เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในห้องหนึ่ง ได้รับการแนะนำให้รู้จักกับแม่หญิงคนหนึ่งซึ่งกำลังเขียนบทความให้กับหนังสือพิมพ์แม่หญิงลาวอยู่ในห้องแต่ผู้เดียว เบื้องหน้าของเธอมีโทรทัศน์เครื่องหนึ่งเปิดอยู่ ภาพบนจอเป็นภาพจากรายการโทรทัศน์ช่อง 5 ของไทย

4.3 การตอบรับของ"แฟนเพลง" ลาวต่อ "ดีเจ" ไทย

ถึงแม้โทรทัศน์ไทยจะแพร่หลายกว่าและมีผลกระทบต่อผู้รับชาวลาวมากกว่า แต่สื่อวิทยุกลับเป็นสื่อที่วัดทัศนคติและปฏิกิริยาตอบสนอง (feedback) จากผู้รับสารได้ชัดเจนกว่า เพราะวิทยุเป็นสื่อของวัยรุ่น รายการเพลงเป็นรูปแบบรายการทางวิทยุที่โดดเด่นและได้รับความนิยมจากวัยรุ่นมากที่สุดรายการหนึ่ง วัฒนธรรมเพลงของไทยและลาวมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกันมาตลอด

คนลาวชอบเพลงลูกทุ่งของไทย ปัจจุบันวัยรุ่นลาวที่ได้รับอิทธิพลจากโทรทัศน์ยังหันมานิยมฟังเพลงลูกกรุง (ไทยสากล) ที่มีนักร้องวัยรุ่นไทยที่ได้รับการโปรโมต (promote) จากค่ายเพลงในรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ด้วย สถานีวิทยุไทยเปิดทั้งเพลงลูกทุ่งและลูกกรุงจึงมีแฟนเพลงชาวลาวยังฟังอย่างคับคั่ง ตัวนักร้องเป็นเพียงส่วนหนึ่ง คนที่ชอบนักร้องอาจหาซื้อเทปเพลงมาเปิดฟังเองได้ แต่เสน่ห์ของรายการเพลงทางวิทยุอยู่ที่ตัวผู้จัดรายการหรือดีเจ (DJ หรือ Disk Jockey) มากกว่า ดีเจในอุดมคติจะต้องพูดเก่ง คุยสนุก พอมีสาระบ้างจะเป็นที่ติดใจของวัยรุ่นและสามารถสร้างกลุ่มแฟนเพลงประจำขึ้นมาได้ วิทยุยังเป็นสื่อท้องถิ่น ผู้จัดรายการวิทยุมักมีอารมณ์ความรู้สึกที่ใกล้ชิดกับผู้ฟัง สามารถปรับเนื้อหารายการให้เหมาะกับบรรณนิยมของผู้ฟัง สื่อสารโดยตรงกับผู้ฟัง เอาใจ และสนองตอบความต้องการของผู้ฟังได้ไม่ยาก สิ่งนี้ตรงข้ามกับสื่อโทรทัศน์ที่ออกอากาศจากส่วนกลาง นโยบายในการผลิตรายการมุ่งเพื่อผู้รับสารที่มีกำลังซื้อในกรุงเทพฯ คำนี้ถึงผู้ชมที่อยู่ในชนบทน้อยที่สุด

4.3.1 ขอฟังเพลงกับ "ย้ายสมชายด้วยเด้อ"

"ถ้าข้ามไปเวียงจันทน์จะต้องได้ยินเสียงคุณสมชาย เพราะเป็น ดีเจ ยอดนิยมของคนลาว" (ชนัดดา, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542) ผู้วิจัยจึงได้ติดต่อขอสัมภาษณ์ น้อยบรรเทา นักจัดรายการวิทยุอิสระ เจ้าของรายการ *Music For You* ทางเอฟเอ็ม 102.5 และเอฟเอ็ม 95.75 (อ.ส.ม.ท. หนองคาย และสท. 12 หนองคาย) *Music For You* ได้รับการจัดอันดับรายการวิทยุยอดนิยมอันดับหนึ่งติดต่อกันหลายปี จากการสำรวจผู้ฟังในจังหวัดหนองคายของดุสิตโพล (เอกสารสรุปผลการสำรวจพฤติกรรมในการฟังวิทยุของประชาชนทั่วประเทศ สวณดุสิตโพล หน้า 100) และสมชาย น้อยบรรเทาก็ได้รับการจัดอันดับเป็นผู้จัดรายการที่ผู้ฟังชอบที่สุดเป็นอันดับหนึ่งด้วย (อ้างแล้ว) *Music For You* เป็นเพลงไทยลูกทุ่งจัดรายการทางสถานีวิทยุสท.วันละ 8 ครั้ง ๆ ละครึ่งชั่วโมงทุกวัน ส่วนทางสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท.นั้น "ปัจจุบันลดลงเพราะคุณสมชายคงสู้ค่าเช่าเวลาไม่ไหวเหลือเพียงวันละ 1 ชั่วโมง" (เฉลิมพร, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542)

เหตุผลข้อหนึ่งที่ผู้ฟังระบุว่าชอบรายการ *Music For You* ก็เพราะ ดีเจ เป็นกันเอง ข้อนี้สมชาย น้อยบรรเทายอมรับว่าการสร้างความรู้สึกเป็นกันเองกับผู้ฟังเป็นเรื่องสำคัญมากโดยเฉพาะกับผู้ฟังชาวลาว "ผมจะคำนึงถึงจิตวิทยาของแฟนชาวลาวอยู่เสมอ คือหนึ่งต้องให้ความเป็นกันเอง สองให้เกียรติ สามชมเชยวัฒนธรรมของเขาว่าดีงาม เช่นการนุ่งซิ่น สถานที่สวยงามน่าท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนการให้เกียรติและให้ความเป็นกันเองนั้นผมถือหลักว่าถ้าเป็นแฟนจากลาวขอเพลงมาผมจะเปิดให้ก่อนทันที คนลาวพูดไทยเก่งมากเวลาโทรทัศน์เข้ามาส่วนมากจะพูดภาษาไทยก่อน แต่

พอลถามว่าโทรมาจากไหน ถ้าบอกว่าจากเวียงจันทน์ผมจะพูดลาวด้วยทันที ทำให้เขารู้สึกดี มีโทรศัพท์ข้ามโขงมาทุกวัน บอกว่า “ขอฟังเพลงกับอ้ายสมชัยด้วยได้อ”

ข้อมูลจากทางฝ่ายลาวให้ข้อเท็จจริงที่ตรงกันว่า วิทยุรุ่นของลาวนิยมฟังเพลงไทยมากกว่าเพลงลาว ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) กับข้าราชการลาวที่มาศึกษาอยู่ในกรุงเทพฯ ทุกคนที่มีบุตรเป็นวัยรุ่นต่างช่วยกันเล่าให้ฟังถึงพฤติกรรมของลูก ๆ ว่า เวลาไปซื้อเทปเพลงกับพ่อแม่ที่ตลาด ก็จะแยกกันไปกันละทาง ลูกไปดูแผงเทปเพลงไทย พ่อแม่ไปดูทางด้านเพลงลาว “และยังตำหนิรสนิยมการฟังเพลงของพ่อแม่ว่าเซย” แต่ส่วนใหญ่ซื้อไปฟังมากกว่าร้อง “ร้องกันไม่จบเพลงหรือค ลอ ๆ ไปเท่านั้นเอง” อย่างไรก็ตามข้าราชการกลุ่มนี้ยังมีความเชื่อว่าวัยรุ่นลาวจะหันมานิยมเพลงของลาวเองมากขึ้น เพราะธุรกิจเทปเพลงลาวเพิ่งพัฒนาขึ้นมาหลังจากที่วิทยุภาคเอฟเอ็มในเวียงจันทน์ออกอากาศแล้ว แต่ราคายังแพงกว่าเทปจากไทยเพราะต้นทุนสูงสังเกตได้ว่าวัยรุ่นลาวฟังทั้ง เอฟเอ็ม 102.5 ของไทย และ เอฟเอ็ม 103.7 ของลาวเองด้วย

สมชัย น้อยบรรเทา มีความเห็นต่อเรื่องนี้ว่า “สื่อลาวจะสู้กับสื่อไทยก็คงแค่การเลียนแบบเพลงไทยเท่านั้น อย่างอื่นสู้ไม่ได้ ลาวผลิตเพลงใหม่ออกมาเยอะมาก ตอนที่ลาวเริ่มมีวิทยุเอฟเอ็มใหม่ ๆ เมื่อ 2 ปีที่แล้ว ความนิยมของเราจึงลดลง แต่ตอนนี้กลับไปเหมือนเดิมอีกแล้ว เพราะของลาวเปิดทั้งเพลงฝรั่งเศส และเพลงจากชาติอื่น ๆ มั่วไปหมด ของเราเปิดแต่เพลงไทย ตอนนั้นผมเลยใช้นโยบายเปิดเพลงลาวให้ฟังด้วย วันละเพลงในตอนเย็นทั้งที่สท. และ อ.ส.ม.ท. คนลาวชอบมาก เขาถือว่าถ้าเพลงของเขาได้รับการเปิดในคลื่นไทยนับเป็นเกียรติอย่างหนึ่ง” (สมชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542)

ผู้วิจัยมีโอกาสสัมภาษณ์กลุ่มกับนักเรียนหญิงระดับมัธยมปลายอายุระหว่าง 17-18 ปีกลุ่มหนึ่งที่เวียงจันทน์ เมื่อถามถึงการเปิดรับวิทยุ เด็กนักเรียนทุกคนตอบตรงกันว่า ชอบฟัง เอฟเอ็ม 102.5 และ 97.5 ซึ่งก็คือวิทยุ อ.ส.ม.ท. และ สท. ของไทยที่จังหวัดหนองคายนั่นเอง ระบุชื่อดีเจ ที่พวกเขาชอบคือ สมชัย น้อยบรรเทา และยังได้ช่วยกันเรียบเรียงรายชื่อศิลปินเพลงที่ชอบออกมามายมาย อาทิ “ดั่ง” “นัท มีเรีย” “เทห์” “นาวินต้า” “เจมส์” เมื่อพูดถึงชื่อเจมส์ (ชูศักดิ์ ลอยชูศักดิ์) ก็ได้แสดงความเป็นห่วงที่เครื่องบินตก และฝากบอกว่าอยากมาเยี่ยมที่กรุงเทพฯ เด็กบางคนชอบเพลงเพื่อชีวิตของคาราบาวและพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ด้วย

ส่วนเพลงลาวนั้น เด็ก ๆ ก็เปิดวิทยุเอฟเอ็ม ของลาวฟังเหมือนกัน และชอบรายการเพลงที่ชื่อ *Colorful Music* ของวิทยุแห่งชาติลาว แต่อย่างไรเสียพวกเขาก็ยังชอบ ดีเจ ไทยมากกว่า เพราะ ดีเจ ไทยมีเรื่องมาเล่าให้ฟังสนุก ๆ เช่น เล่าว่ารถชนกันอย่างไร ทำให้พวกเขารู้สึกเป็นกันเอง ไม่เคยรู้สึกว่าคนไทยดูถูกคนลาว เพราะ ดีเจ มักจะพูดกับผู้ฟังทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวด้วย ส่วน ดีเจ ลาวพูดแต่เรื่องเกี่ยวกับเพลงและรายการที่จัด เช่น ใครขอเพลงให้กับใคร ไม่มีลูกเล่น เมื่อผู้วิจัยตั้ง

คำถามว่าเหตุใดจึงชอบเพลงไทย คำตอบที่ได้คือ “ซึ่ง” (กลุ่มนักเรียนหญิง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ข้อมูลจากปากของเด็กวัยรุ่นเอง และจากผลการสำรวจผู้ฟังคนไทยในจังหวัดหนองคายของดุสิตโพลดังกล่าวมาแล้วเป็นเครื่องยืนยันว่า รสนิยมต่อดนตรีระหว่างวัยรุ่นไทยกับลาวไม่มีความแตกต่าง แต่เมื่อตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้จากกลุ่มอื่น เช่น ผู้นำลาว หรือข้าราชการลาวจะพบว่าส่วนใหญ่มีทัศนคติวิจารณ์ต่อสื่อไทยไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ผู้บริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยว่า คนที่หลงพระบางฟังเพลงลาวมากกว่า เพราะว่าเนื้อหาของเพลงไทยไม่มีความหลากหลาย เนื้อร้องก็สั้นร้องวนไปวนมา แต่เนื้อเพลงของลาวหลากหลายกว่าและแน่นกว่า (ท่านเพย, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

การพูดคุยกับนักจัดรายการวิทยุท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนของไทยติดกับลาว ทุกคนพูดตรงกันว่า มีความระมัดระวังคำพูดตลอดเวลาไม่ให้เกิดกระทบกระเทือนผู้ฟังอีกฝั่งหนึ่ง ต้องตระหนักอยู่เสมอว่ามีผู้ฟังชาวลาวฟังอยู่และเมื่อจะเหยียดถึงผู้ฟังก็ต้องพูดคู่กันไปเช่น “สวัสดิ์พี่น้องที่อยู่ฝั่งหนองคายและพี่น้องทางฝั่งกำแพงนครเวียงจันทน์” หรือ “ฝากเพลงนี้ให้พี่น้องทางฝั่งซ้าย (หรือฝั่งโน้น) ด้วย” ส่วนมากมักใช้ภาษาไทยอีสานสลับกับภาษาลาว รายการที่มีแฟนชาวลาวมาก ๆ จะได้รับโทรศัพท์หรือจดหมายเข้ามาขอเพลง พูดคุย หรือขอเล่นเกมในรายการบ่อย ๆ สมชัย น้อยบรรเทาเจ้าของรายการ *Music For You* เล่าให้ฟังว่า เคยมีชาวลาวคนหนึ่งเข้ามาทำงานเป็นคนรับใช้อยู่ทางฝั่งไทย ใช้โทรศัพท์มือถือของนายโทรศัพท์เข้ามาขอเพลงทุกวัน จนเมื่อใบเสร็จค่าโทรศัพท์ส่งมาถึงนาย เจ้านายถึงกับตกตลิ่ง มีการตรวจสอบเข้ามาที่สถานีในที่สุดชาวลาวผู้นั้นก็ถูกให้ออกจากงาน สมชัย น้อยบรรเทาแย้งยกตัวอย่างความระแวงระวังของผู้จัดรายการที่มีแฟนลาวมาก ๆ อย่างเขาว่า เมื่อครั้งที่เทห์ (อุเทน พรหมินทร์) ถูกประท้วงจากทางลาวว่ากล่าวจาจกดูหมิ่นชาวลาวจนเป็นข่าวรู้ไปหมดทั้งเมืองลาวนั้น แม้จะมีโทรศัพท์จากผู้ฟังคนไทยขอฟังเพลงของเทห์ เขาก็ไม่กล้าเปิด

4.3.2 ไอลีฟ ยู / ดูตัวดีใจ

รายการวิทยุอื่น ๆ ในหนองคายที่ได้รับการต้อนรับอย่างหนาแน่นจากแฟนเพลงลาวมีอีกหลายรายการ เช่นรายการ *Happy Time* ของบริษัท ฟาติมา ทางอ.ส.ม.ท. เอฟเอ็ม ได้รับจดหมายจากแฟนเพลงเขียนเข้ามาคุยด้วยมากมาย เนื้อหาในจดหมายพรรณนาถึงความคิดถึง เช่น “Love you very much” บางฉบับบอกสัดส่วน (เจ้าของจดหมายใช้คำว่า “size”) ของผู้เขียนมาด้วย มีไม่น้อยที่ส่งรูปถ่ายเข้ามา ส่วนมากเป็นรูปถ่ายหมู่ของเด็กวัยรุ่นขณะไปท่องเที่ยวด้วยกัน นิยมเขียนชื่อไว้ข้างบนแล้วใช้ลูกศรชี้ลงมาที่หัวของแต่ละคน สังเกตดูจากรูปถ่ายและสาระในจดหมาย

ส่วนมากเป็นวัยรุ่นลาวที่มีฐานะดี นิยมใช้คำภาษาอังกฤษ ตั้งชื่อเล่นเป็นภาษาอังกฤษ เข้าใจว่าอาจเคยไปอยู่ต่างประเทศหรือมีความสัมพันธ์กับชาวลาวโพ้นทะเลในต่างประเทศ รายการ *Star Melody* ทางอ.ส.ม.ท. อุบลราชธานี รายการ *สี่สັນเพื่อโลกสวย* ทางทอ. 08 อุบลราชธานี รายการ *FM Variety* ทางสวท.มุกดาหารก็ได้รับจดหมายจากแฟนเพลงลาวที่ปากเซ สะหวันนะเขตเช่นกัน แต่ความถี่น้อยกว่าที่หนองคาย โดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 10 ฉบับ

นอกจากจัดเพลงตามคำขอแล้ว รายการวิทยุเหล่านี้มักเปิดให้มีชาวบริการสังคมตอบจดหมายผู้ฟัง ให้คำปรึกษาหรือให้คติสอนใจวัยรุ่นแทรกเข้าไปด้วย สิ่งนี้เป็นจุดดึงดูดผู้ฟังชาวลาวได้ดีอีกอย่างหนึ่ง จดหมายจากผู้ฟังชาวลาวที่เขียนเข้าไปจำนวนไม่น้อย ถือโอกาสใช้ความแพร่หลายของวิทยุไทยในลาว เป็นช่องทางสื่อสารฝากข้อความถึงญาติพี่น้องทางบ้าน เช่นจดหมายของนายบุญมาชาวบ้านโคกไต้ แขวงสะหวันนะเขตจดหมายให้ "อาอ๋อง แห่งรายการอีสานบ้านเฮา" สถานีสวท.ที่มุกดาหารให้ "ช่วยบอกเมียอยู่ทางบ้านโคกไต้ ฟังแล้วให้คิดถึงบุญมาที่ทำงานอยู่ที่ภูเก็ท....ให้บอกเมียที่ชื่อว่านางให้รู้ว่าเดือน 3 จะกลับบ้าน ให้นางตั้งใจทำงานช่วยแม่ให้ดี ส่วนบุญมาอยู่ทางภูเก็ทสบายดี บ่ต้องเป็นห่วง สุดท้ายขอให้อาอ๋องอยู่คู่รายการไปนาน ๆ "

การเดินทางเข้ามาดูตัว ดีเจ ที่สถานีก็มีบ่อย ๆ ชาวลาวจากเวียงจันทน์เดินทางด้วยรถยนต์เข้ามาทางหนองคายไปถึงอุดรธานี และเลยไปถึงขอนแก่นก็มี จุดประสงค์ที่เข้ามามีหลายอย่าง บางคนมาตรวจสุขภาพที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัด แต่ส่วนใหญ่เข้ามาซื้อของที่ร้าน แมคโคร บิ๊กเจียงและบิ๊กซี หลังจากทำธุระเสร็จเรียบร้อยแล้วจะพากันมาขอตัว ดีเจ ที่เคยได้ยินแต่เสียงทุกวัน "ถ้าบังเอิญมีคนหายหรือของหายก็มาขอให้ทางสถานีช่วยประกาศให้ด้วย" (สัมภาษณ์ ร.อ.ชาญวิทย์ จัดกระบวนพล หัวหน้าสถานีวิทยุวปถ.7 อุดรธานี) ที่มุกดาหาร ผู้อำนวยการสถานีวิทยุสวท.เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า "มีคนลาวข้ามโขงมาแล้วเหมารถสกายแล็บ (คล้ายรถตุ๊ก ๆ ในกรุงเทพฯ แต่จุคนมากกว่า) มาที่สถานีขอตัว ดีเจ เป็นการเฉพาะ ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นซึ่งมาเที่ยวงานทางฝั่งไทย รถสกายแล็บไทยถือโอกาสเก็บค่าเช่าแพงมาก จากท่าเรือมาถึงสถานีบางครั้งเรียกถึง 200 บาท ทางสถานีต้องออกอากาศขอร้องว่าอย่าเก็บคนลาวแพงเกินไป เมื่อมาถึงแล้วก็ขอถ่ายรูปร่วมกับพวกเรา" (สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542)

การดูตัวจะเกิดกับ ดีเจ รายการเพลงวัยรุ่นเท่านั้น วิทยุไทยยังมีรายการสาระความรู้ และรายการวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ผู้จัดใช้ภาษาอีสานและเป็นที่ถูกใจผู้ฟังชาวลาวกลุ่มที่ไม่ใช่วัยรุ่น เช่น "สาวดวงใจ" (สุวคนธ์ นามล้วย 50 เศษ) จัดรายการทางสถานีวิทยุวปถ.7 อุดรธานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ใช้ภาษาอีสานอ่านข่าว เปิดเพลง แทรกความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะมีการอ่านกลอนโบราณของอีสานที่เรียกว่า "คำผญา" เนื้อหาเป็นทั้งคติสอนใจและการเกี่ยวพาราสี สาวดวงใจเล่าให้ผู้ฟังว่า "รายการนี้คนลาวชอบมาก มีคนแก่ ๆ เขียนเข้ามาคุยด้วย สมัยก่อน เวลาไปเวียงจันทน์จึงมีคนรู้จัก ในเวียงจันทน์มีร้านจีนอับขายเสื้อผ้าราคาดีจากฝรั่งเศส เวลาตราไทยข้ามไปจะ

ต้องแวะไปดูของ มีอยู่ครั้งหนึ่งสาวดวงใจไปเวียงจันทน์แล้วไม่ได้แวะที่ร้าน เจ้าของร้านมาหาถึงที่พักด้วยตนเอง ถามว่าทำไมไม่แวะ แล้วเอาเสื้ออมองตาทูตและชุดชั้นในดี ๆ จากฝรั่งเศสมาฝากด้วย แต่เดี๋ยวนี้สถานีวิทย์มีให้เลือกมากมาย” (สุวคนธ์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542) “สาวดวงใจ” หวนระลึกเหตุการณ์ประทับใจในอดีตที่ไม่ย้อนกลับมาอีก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ : การพึ่งพาและการครอบงำ

5.1 ระดับของ"การพึ่งพา" และ"การครอบงำ"

ทฤษฎีความทันสมัย (modernization) เป็นกระแสความคิดในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของอเมริกาที่เผยแพร่ไปทั่วโลก โดยมีนักวิทยาศาสตร์สังคมที่สำคัญอย่างเช่น แดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) และ วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) เป็นเจ้าดำรับ อเมริกาพยายามทำให้ชาวโลกเชื่อว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการทำให้ทันสมัย เพราะการเปิดรับสื่อ (media exposure) จะทำให้อัตราการอ่านออกเขียนได้ (literacy) ของประชากรเพิ่มขึ้น อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) และประชาธิปไตย (democracy) ของสังคมในขั้นต่อมา เส้นทางไปสู่ความทันสมัยมีแต่เส้นทางแบบของอเมริกาเส้นทางนี้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้นานาชาติจึงควรสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างประเทศอย่างเสรี (free flow of information) ซึ่งหมายความว่าควรต้องปล่อยให้ข่าวสารจากอเมริกาเผยแพร่ไปทั่วโลกได้โดยไม่สกัดกั้น

สื่อมีหน้าที่ต่อความทันสมัยหรือต่อการพัฒนาประเทศเป็นพื้นฐานของแนวคิดสื่อมวลชนที่เรียกว่าทฤษฎี Functionalism หรือทฤษฎีหน้าที่นิยม ทฤษฎีนี้ถูกท้าทายโดยนักวิชาการแนวมาร์กซิสต์ (Marxist) ในยุคต่อมาซึ่งโต้แย้งว่า นโยบายข้อมูลข่าวสารอย่างเสรีแฝงไว้ด้วยการหลอกลวง เพราะในทางเป็นจริงประเทศในโลกมีความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นอย่างมาก ทฤษฎี Functionalism ไม่ได้นำพาต่อมิตติความสัมพันธ์ในบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ เพราะหากลองลึกสู่ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะพบว่ายังมีช่องว่างระหว่างประเทศที่ห่างกันมาก ผลประโยชน์และความได้เปรียบที่เกิดจากสื่อมวลชนจึงไปตกอยู่กับฝ่ายประเทศที่มั่งคั่งร่ำรวยและทรงอำนาจทางการเมือง เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "การพึ่งพา" (dependency) ของประเทศที่ด้อยกว่า และ "การครอบงำ" (domination) ของประเทศที่เหนือกว่า ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นชัดในหมู่ประเทศละตินอเมริกา ซึ่งระบบสื่อมวลชนถูกอิทธิพลของอเมริกาเข้าครอบงำจนใจหัวไม่ขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งพาและการครอบงำนี้จะขยายตัวมากขึ้นจนถึงขั้นที่ประเทศเล็กและยากจนไม่สามารถบังคับบัญชาอนาคตการสื่อมวลชนในประเทศของตนได้อีกต่อไป นี่คือนิยามของแนวคิดทางด้านสื่อมวลชนอีกแนวหนึ่งว่าด้วย "จักรวรรดินิยมทางสื่อ" หรือ Media Imperialism

บอยด์-บาร์เรตต์ (Boyd-Barrett 1979, 117) นิยาม "จักรวรรดินิยมทางสื่อ" ว่า "คือกระบวนการที่กรรมสิทธิ์สื่อ โครงสร้างสื่อ การแพร่กระจายสื่อหรือเนื้อหาสื่อของประเทศหนึ่งต้องขึ้นต่อแรงกดดันจากผลประโยชน์ทางด้านสื่อของประเทศอื่นโดยไม่สามารถส่งอิทธิพลในทางโต้ตอบอย่าง

ได้สัดส่วนกับประเทศนั้น" ส่วน อาราบี (Araby) ก็นิยามว่า "จักรวรรดินิยมทางสื่อคือความไม่สมดุลและไม่เสมอภาคแห่งการไหลของเนื้อหาสื่อมวลชนระหว่างประเทศที่พัฒนามากับประเทศกำลังพัฒนา และผลต่อสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดตามมาต่อประเทศกำลังพัฒนานั้น" (Frederick, 1993,135)

ลี (Lee 1980) เสนอกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ระดับ "การพึ่งพา" และ "การครอบงำ" ของการสื่อสารมวลชนระหว่างประเทศโดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับคือ

1. การนำเข้ารายการโทรทัศน์จากต่างประเทศ
2. กรรมสิทธิ์ (ownership) และการควบคุมช่องทางการแพร่กระจายสื่อ (media outlets) เป็นของต่างชาติ
3. ถ่ายโอนรูปแบบ/ค่านิยมและระบบสื่อกระจายเสียงที่เป็นแบบค้ำกำไรของประเทศที่ครอบงำไปให้กับประเทศที่พึ่งพิง ส่งผลเสียหายต่อระบบสื่อเพื่อสาธารณะของประเทศนั้น
4. โลกทัศน์แบบทุนนิยมรุกรานและคูกคามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของประเทศผู้รับ

โดยพิจารณาจากนิยามของ Boyd-Barret และ Araby ความสัมพันธ์ของสื่อมวลชนระหว่างไทยกับลาวมีช่องห่างที่กว้างมาก ซึ่งแสดงถึงความไม่สมดุลและความไม่เสมอภาคทางด้านปริมาณการแลกเปลี่ยนของรายการกระจายเสียง สื่อมวลชนของลาวตกอยู่ใต้แรงกดดันจากผลประโยชน์ของสื่อไทยโดยไม่มีทางตอบโต้กับไทยอย่างมีน้ำหนักพอสมควรสมน้ำสมเนื้อกัน ผู้วิจัยจึงนำกรอบแนวคิดของ Lee มาเป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบระดับการพึ่งพาและการครอบงำระหว่างสื่อไทยและสื่อลาวในอันดับต่อไป

5.2 การนำเข้าสื่อจากไทย

ปรากฏการณ์หนึ่งที่สร้างความกังวลให้กับประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เกี่ยวกับอิทธิพลของจักรวรรดินิยมผ่านสื่อ คือการนำเข้ารายการโทรทัศน์จากต่างประเทศในอัตราส่วนที่สูง แม้แต่ยุโรปและแคนาดาก็มีปัญหาในทำนองเดียวกัน ยกเว้นสหรัฐอเมริกาที่เป็นผู้ส่งออกรายการโทรทัศน์และนำเข้าเพียงร้อยละ 2 ของรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศในประเทศทั้งหมดแล้ว ประเทศที่เหลือในโลกล้วนเป็นผู้นำเข้ารายการในอัตราส่วนตั้งแต่ 30% ถึงกว่า 80% กลุ่มประเทศขนาดเล็กในแถบทะเลแคริบเบียนนำเข้ารายการโทรทัศน์จากอเมริกาสูงถึงเกือบ 90% (Frederick 1993, 136) กล่าวโดยทั่วไป นโยบายการสื่อสารของรัฐมีส่วนอย่างสำคัญต่อปริมาณของรายการนำเข้าจากต่างประเทศ ประเทศที่ต่อสู้ได้ค่อนข้างดี มักเกิดจากบทบาทของภาครัฐที่เข้าแทรกแซงโดยการออกกฎหมายจำกัดโควตานำเข้า ส่งเสริมอุตสาหกรรมสื่อภายในประเทศ และกระตุ้นให้เกิดความต้องการ

รายการท้องถิ่นของตนเอง อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยที่เป็นตัวแปรอีกหลายอย่างที่ทำให้ประเทศหนึ่ง ๆ อยู่ในสภาพที่ด้านทานการรุกรานของสื่อจากภายนอกไม่ได้

ผลกระทบต่อวัฒนธรรมเป็นมิติที่มองเห็นได้ชัดเจนหากมีการนำเข้ารายการจากต่างประเทศมากเกินไป แต่มิติที่ลึกลงไปกว่านั้นคือผลกระทบทางเศรษฐกิจ แคนาดาต้องสูญเสียรายได้ให้กับการนำเข้ารายการโทรทัศน์จากอเมริกาปีละมาก ๆ ส่วนอเมริกากลับทำรายได้จากการขายลิขสิทธิ์รายการโทรทัศน์ออกสู่ต่างประเทศมากเป็นอันดับสองรองจากการขายอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ การสูญเสียทางเศรษฐกิจ นอกจากบ่งชี้ด้วยตัวเลขการซื้อขายลิขสิทธิ์รายการโดยตรงแล้ว หากการพึ่งพิงอยู่ในระดับสูงเกินไปยังมีผลกระทบไปถึงเศรษฐกิจของประเทศในวงกว้าง เพราะในยุคปัจจุบัน อุตสาหกรรมโทรทัศน์มักเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสื่อสาขาต่างๆ และรวมถึงบุคคลในวงการวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก ถ้าปล่อยให้รายการต่างประเทศตีตลาดจนการผลิตในประเทศล้มเหลว ธุรกิจที่เชื่อมโยงอีกเป็นจำนวนมากก็ต้องประสบวิกฤตด้วย

ผังรายการโทรทัศน์ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นของลาวแสดงให้เห็นว่า โทรทัศน์ของลาวออกอากาศรายการที่ผลิตเองในประเทศเกินกว่าร้อยละ 60 และนำเข้ารายการจากต่างประเทศไม่ถึงร้อยละ 40 เพราะถึงแม้ว่าสถานีโทรทัศน์แต่ละแห่งจะได้รับงบประมาณจากรัฐน้อยมาก ไม่เพียงพอสำหรับผลิตรายการป้อนตัวเอง แต่หน่วยงานรัฐและพรรคที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตรายการให้กับสถานีโทรทัศน์เป็นประจำมีหลายหน่วยงาน ได้แก่ กองทัพแห่งชาติ ตำรวจ กระทรวงศึกษาธิการ องค์การมวลชนอาทิ สหพันธ์แม่หญิงลาว สหพันธ์ชาวหนุ่มลาว และสหพันธ์กัมมะบานลาว รายการที่ทางสถานีผลิตเองคือข่าว ส่วนรายการประเภทบันเทิงเป็นความร่วมมือกับกลุ่มมวลชนและองค์กรเอกชน (NGO) ผลิตรายการเพลง ลำเรื่อง ละครสั้น เป็นต้น รายการบันเทิงที่นำเข้าจากต่างประเทศเกือบทั้งหมดเป็นภาพยนตร์เรื่องยาว (ลาวเรียกว่า "รูปเงาเรื่อง") และการ์ตูนสำหรับเด็ก ทั้งหมดเป็นความช่วยเหลือให้เปล่าจากองค์กรต่างประเทศและระหว่างประเทศ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เช่นการแข่งขันฟุตบอลโลก ลาวยังได้รับสัญญาณผ่านดาวเทียมโดยความช่วยเหลือให้เปล่าของฝรั่งเศส และออสเตรเลีย การออกอากาศซ้ำซาก (rerun) เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาขาดแคลนรายการของลาวได้เป็นอย่างดี

การนำเข้ารายการโทรทัศน์จากต่างประเทศของลาวจึงเป็นกรณีพิเศษแตกต่างจากประเทศอื่น คือไม่มีผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพราะเป็นรายการให้เปล่าและผ่านการกลั่นกรองเห็นชอบจากทางการแล้ว ส่วนรายการโทรทัศน์ของไทยที่ข้ามไปลาวเป็นเป็นสัญญาณข้ามพรมแดน (spillover signals) ไม่เข้าข่ายรายการนำเข้า (imported programs) ลาวไม่ต้องซื้อหา จึงไม่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของลาว จะมีก็แต่ผลกระทบทางวัฒนธรรมและสังคมซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงสื่อรูปแบบอื่น ๆ ของไทยที่มีการนำเข้าไปในลาวสักเล็กน้อย เพื่อให้เห็นภาพของสื่อไทยทั้งหมดในลาว ปัจจุบันสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ เทปเพลง และวิดีโอเทป ล้วนมีการนำเข้าไปจำหน่ายในลาว แต่ปริมาณการนำเข้าน้อยมากจนไม่ส่งผลกระทบต่อที่มีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจสำหรับลาว นอกจากนี้สินค้าสื่อทุกรูปแบบดังกล่าวยังถูกนำเข้าด้วยช่องทางที่ผิดกฎหมายเกือบทั้งหมด ที่ตลาดเช้าในเวียงจันทน์ จะพบเห็นเทปเพลงไทยใหม่ ๆ วางอยู่ในแผงเทป สมชัย น้อยบรรเทา ดีเจยอดนิยมของแฟนเพลงวัยรุ่นไทยและลาวกล่าวว่า "เพลงไทยออกอากาศไม่กี่วันคนลาวก็รู้จักหมด วัยรุ่นจะรู้จักศิลปินค่ายเพลงเกือบทุกค่าย มีคนเข้ามาซื้อซีดี (CD = compact disk) แล้วก็อปไปใส่กะเซ็ท (คาสเซ็ท) ปกเทปก็ใช้วิธีถ่ายซีร็อกซ์ (xerox) แล้ววางขายอย่างเปิดเผยในราคาม้วนละ 20 บาท ถูกกว่ากะเซ็ทเพลงของลาวกว่าเท่าตัว ในลาวค่ายอาร์เอสดังกว่าแกรมมี่" (สมชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542)

วิดีโอเทปก็เช่นกัน มิให้เช่าตามร้านเช่าที่ตลาดเช้าในเวียงจันทน์ เจ้าของร้านบอกว่า ภาพยนตร์จีนมีผู้นิยมเช่ามากที่สุด ส่วนคนสูงอายุชอบภาพยนตร์อินเดีย "วิดีโอของไทยขายได้เฉพาะเรื่องที่ตั้ง ๆ วิดีโอดลกคาเฟ่ก็มี แต่คนไม่ชอบเพราะพูดไม่สุภาพ มั่ว ๆ" (เจ้าของร้านให้เช่าวิดีโอ, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ราคาค่าเช่าคิดเพียงม้วนละ 5 บาทต่อวัน หรือใครจะส่งคืน เกินกว่านั้นบ้างก็ได้

ที่แผงหนังสือในตลาดเช้า ผู้วิจัยเห็นนิตยสาร **บ้านและสวน** และ **แพชั่น** วางแทรกอยู่กับหนังสืออื่น ๆ ของลาว ราคายำหน่ายประมาณ 30,000 กีบ (ประมาณ 120 บาท) หนังสือเหล่านี้ผ่านด่านเข้าไปโดยไม่มีการตรวจค้นเหมือนในอดีต แต่จากการสังเกตปริมาณหนังสือและการวางจำหน่าย ผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นการหยิบติดมือเข้าไปเพียงไม่กี่เล่ม และไม่มีลักษณะเชิงพาณิชย์ เด็กนักเรียนหญิงของลาวกล่าวกับผู้วิจัยว่า เคยซื้อนิตยสารไทยบ้าง เพื่อดูเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของดาราทไทย แต่ไม่ได้มุ่งเจาะจงฉบับใดโดยเฉพาะ "อ่านหลาย ๆ หัวแล้วแต่จะเห็นที่ตลาดเช้า" (กลุ่มเด็กนักเรียนหญิง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

สำหรับหนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์นั้น ในอดีตด้านศุลกากรของลาวตรวจตราการนำเข้าสิ่งพิมพ์จากไทยอย่างเข้มงวด แต่ปัจจุบัน "กรมพิมพ์จำหน่าย" ซึ่งเป็นกรมหนึ่งภายใต้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เป็นผู้นำเข้าเองอย่างเป็นทางการ ผู้ที่สนใจรับสิ่งพิมพ์ของไทยสามารถไปลงชื่อสมัครเป็นสมาชิกกับกรมพิมพ์จำหน่ายของรัฐ หรืออาจซื้อปลีกกับกรมฯได้ในราคาม้วนละ 4,500 กีบ หรือประมาณ 17 บาท (ท่านจันทิ, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนอีกประเภทหนึ่งที่รัฐบาลลาวใช้มาตรการตรวจสอบอย่างเข้มงวด เพราะลาวผลิตภาพยนตร์เองไม่ได้ ภาพยนตร์ที่ฉายตามโรงทั้งหมดจึงเป็นภาพยนตร์ต่างประเทศนำเข้าทั้งสิ้น มาตรการเซ็นเซอร์ของรัฐ ทำให้โรงภาพยนตร์ปิดตัวเองลงไปโรงแล้วโรงเล่า จากจำนวน 9 โรงในอดีต ปัจจุบันแทบจะไม่เหลือแม้แต่โรงเดียว โรงภาพยนตร์ "ไอเดียน" เป็นแห่ง

เดี่ยวที่เปิดฉายภาพยนตร์บ้างเป็นบางครั้ง ผู้วิจัยพยายามหาข้อมูลจากหลายฝ่ายเพื่อความกระจ่างว่า เหตุใดการดูภาพยนตร์ซึ่งเป็นกิจกรรมบันเทิงที่วัยรุ่นทุกชาตินิยมมาก จึงกำลังตายไปในสังคมลาว บางคนให้เหตุผลว่า เพราะเอกชนเจ้าของโรงภาพยนตร์ไม่สามารถแข่งขันกับวิดีโอเทปที่กำลังแพร่หลายได้ บางคนยอมรับว่าเป็นปัญหาเรื่องประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลเรื่องนี้ รองอธิบดีกรมสื่อมวลชนชี้ว่า เพราะ "คนดูหนังมีน้อย คนไม่สนใจ โรงหนัง"ดวงกมล"มีคนไทยจากหนองคายมาลงทุน รัฐบาลลาวก็ให้ทำ แต่ทำไม่รอด ตลาดในประเทศเล็กเกินไป ฝ่ายนักให้วีโบริทัศน์ เห็นว่าหนังเป็นสื่อนำเข้าจะส่งอิทธิพลไปในทางไม่ดี จึงไม่ส่งเสริม" (ท่านคำซ้อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ข้อมูลเหล่านี้ขัดแย้งกันเองอยู่ในตัว แต่ที่ชัดเจนคือ ขัดแย้งกับทัศนคติของวัยรุ่นลาวที่กล่าวกับผู้วิจัยว่า "เร็ว ๆ นี้หนังไทยของเต่า เรื่อง แดกสี มาฉายที่โอดีเยน คนดูเต็มแน่นโรงไปหมด ราคาตัว 3,000 - 5,000 กีบ (12-20 บาท) คิดว่าน่าจะมีกำไรดี แต่ไม่รู้ทำไมจึงมีหนังมาฉายน้อย นาน ๆ ครั้งโอดีเยนจะฉายหนังสักที" (กลุ่มนักเรียนหญิง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ผู้วิจัยติดต่อขอสัมภาษณ์บริษัทผู้ผลิตภาพยนตร์ไทยเพื่อหวังจะได้คำตอบที่ชัดเจนในเรื่องนี้ แต่ก็ยังไม่มีข้อสรุปจนแล้วจนรอด เทียน พรวาณิชย์ กรรมการผู้จัดการบริษัท ไฟว์สตาร์ จำกัด เล่าถึงธุรกิจที่ซบเซาลงในการส่งออกภาพยนตร์ไทยไปลาวว่า มีการก๊อปปี้ฟิล์มผิดกฎหมายจากหนองคาย "แล้วหิ้วเข้าไปเฉย ๆ สบาย ๆ โดยเราไม่ได้ค่าลิขสิทธิ์อะไรเลย สมัยก่อน (ก่อนลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง) เคยส่งเข้าไปปีละกว่าร้อยเรื่อง แต่ทุกวันนี้เหลือปีละไม่เกิน 10 เรื่อง เจ้าของโรงหนังในเวียงจันทน์บอกเราแต่เพียงว่าไม่คุ้มจึงไม่ติดต่อขอนำเข้า ทางเราไม่ทราบข้อมูลอะไรเลย เราอยากเจรจากับรัฐบาลลาวโดยตรงให้เราได้เข้าไปฉาย ขอเพียงไม่ขาดทุนก็พอแล้ว" (เทียน, สัมภาษณ์ วันที่ 13 ธันวาคม 2542)

สุรัชย์ เศรษฐโชติศักดิ์ ผู้บริหารระดับสูงของบริษัท อาร์เอส โปรโมชัน (1992) จำกัด ก็ท้อแท้หมดหวังกับการทำธุรกิจส่งออกเทปเพลงและภาพยนตร์ของบริษัทไปในลาว "ภาพยนตร์และเทปเพลงของอาร์เอสเข้าไปทุกเรื่อง และได้รับความนิยมล้นหลาม แต่เป็นธุรกิจไม่ได้ รายได้เพียงหลักหมื่น ตอนหลังทุกอย่างเป็นการลักลอบหมด ไม่ว่าเทปเพลง ภาพยนตร์วิดีโอ เราเองก็รู้และเสียตายแต่ไม่รู้จะดำเนินการอย่างไร กฎหมายก็ไม่คุ้มครอง เพราะสังคมของเขายังไม่ถูกจัดระเบียบ" (สุรัชย์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 ตุลาคม 2542)

5.3 คนไทยเป็นเจ้าของสื่อ

กล่าวโดยทางทฤษฎี รูปแบบการครอบงำที่สูงขึ้นไปกว่าการส่งออกรายการโทรทัศน์ไปตีตลาดประเทศอื่นอีกขั้นหนึ่ง คือการเข้าไปเป็นเจ้าของธุรกิจสื่อกระจายเสียงเพื่อสิทธิในการควบคุมช่องทางการแพร่กระจายสื่อ (media outlets) เสียเอง อเมริกาเข้าไปลงทุนในกิจการสื่อของละติน

อเมริกามากที่สุดโดยอาศัยความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ อิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของอเมริกาที่มีต่อรัฐบาลในประเทศแถบนี้ ประเด็นเรื่องการถือกรรมสิทธิ์สื่อโดยต่างชาติเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ทุกประเทศต่างระมัดระวังและหาทางป้องกันด้วยมาตรการทางกฎหมาย เพราะสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อกระจายเสียงหากตกอยู่ในมือของต่างชาติย่อมก่อบทบาทอย่างลึกซึ้งและกว้างไกลต่อประเทศที่เป็นเจ้าของ

ลาวเป็นประเทศสังคมนิยม สื่อมวลชนทุกแขนงเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ดำเนินงานและกำกับควบคุมโดยรัฐอย่างเข้มงวด เพื่อทำหน้าที่ทางการเมืองซึ่งถือเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของสื่อในประเทศสังคมนิยมทุกประเทศ อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลลาวดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแนวใหม่หวังจะดึงดูดเงินตราเข้าประเทศให้มาก ลาวจึงยอมอนุญาตให้บริษัท ชินวัตร แชนเทลไลท์ จำกัดของไทยเข้าไปเปิดดำเนินธุรกิจสถานีโทรทัศน์เป็นสถานีที่สองของลาว เรียกว่า " สถานีโทรทัศน์ IBC ลาวช่อง 3" ตามสัญญาระบุว่าเป็นการร่วมทุนระหว่างชินวัตรกับรัฐบาลลาวในสัดส่วน 70 : 30 เหตุที่ลาวยอมให้ต่างชาติเข้าไปเป็นเจ้าของสื่อโทรทัศน์ในครั้งนี้ก็เพราะ "อยากให้มีช่อง 3 ทำให้เป็นธุรกิจ ขณะที่ช่อง 9 ทำเพื่อการเมือง" (ท่านคำแสง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) เป็นการหวังผลทางเศรษฐกิจซึ่งก็สอดคล้องกับบริษัท ชินวัตรซึ่งตั้งความคาดหมายถึงขนาดว่า " จะทำสู้กับโทรทัศน์ไทยทุกช่อง รายการก็จะทำให้เหนือกว่า คิดว่าน่าจะทำได้ถ้ามีโฆษณา เพราะลงทุนน้อย รายการส่วนใหญ่จัดซื้อจาก IBC ที่กรุงเทพฯ " (นพ.พรหมินทร์, สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2542) บริษัท ชินวัตรฯ จึงมอบให้น.พ. พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช ซึ่งมีความเชื่อมั่นในตัวเองค่อนข้างสูงว่า "เข้าใจปรัชญาการดำเนินงานของประเทศสังคมนิยมดี คือต้องเน้นข่าว เน้นรายการเพื่อการศึกษา ส่วนรายการบันเทิงทุกประเภทจะต้องไม่สกปรก " (นพ.พรหมินทร์, สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2542)

แต่แล้ว โทรทัศน์ IBC ลาวช่อง 3 กลับดำเนินงานได้เพียง 10 เดือนก็โอนกิจการทั้งหมดให้กับรัฐบาลลาว "เหตุที่เปลี่ยนมือเพราะชินวัตรฯ รู้สึกว่ารายได้ไม่คุ้ม เลยยกให้รัฐบาลลาวเป็นของชาตินิยม" (ท่านคำแสง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) น.พ.พรหมินทร์ผู้อำนวยการสถานี IBC ลาวเล่าให้ฟังถึงเบื้องหลังการยกสถานีโทรทัศน์ทั้งสถานีให้เป็นของชาตินิยมรัฐบาลลาวว่า "การดำเนินงานมี conflict (ความขัดแย้ง) ตอนแรกเอาหนังสืออเมริกันมาขายก็ถูกหักหัวง เพราะเป็นประเทศคู่กรณี นำรายการ action (ประเภทบู๊ ต่อสู้) ออกอากาศก็ถูกส่งคำเตือนมาทันที ต้องเปลี่ยนมาใช้หนังสือกำลังภายในมีฟันดาบก็ไม่ได้อีก รู้สึกว่าถูกจ้องจับผิดและหามาตรฐานของเขาไม่ได้" แม้แต่การถ่ายทำสเปดโฆษณาที่มีปัญหาขัดแย้งกันเกี่ยวกับการแต่งกายของพีธีเซ็นเตอร์ (presenter) ลาว "เขาไม่อนุญาตให้เราทำธุรกิจได้อย่างสะดวก จะจัดมวยซึ่งน่าจะได้เงินก็ไม่ให้จัด พอมีฟุตบอลโลกเราถ่ายทอดสด ก็เจอช่อง 9 ของเขาถ่ายทอดเหมือนกันทำให้ขาดทุนค่าลิขสิทธิ์ถ่ายทอด เมื่อ

เศรษฐกิจไม่เชื่ออำนาจ ระยะเวลาไม่เข้าเป้า แต่ยังคงมองว่าเขาเปรียบ จึงยกสถานะทั้งหมดมูลค่ากว่า 100 ล้านบาทให้เขาไป” (น.พ.พรหมินทร์, สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2542)

หลังจากบริษัท ชินวัตรฯ ถอนตัวออกไป รัฐบาลลาวก็ไม่เคยอนุญาตให้ต่างชาติครอบครองกรรมสิทธิ์สื่อใด ๆ ในลาวอีกเลย เหตุการณ์ครั้งแรกและครั้งเดียวนี้อาจถือว่าเป็นการทดลองหาประสบการณ์ตามแนวทาง “จินตนาการใหม่” ของลาว โดยลาวคิดว่าได้ใคร่ครวญผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบแล้วว่าทางด้านวัฒนธรรมและความคิดจะยังคุ้มครองให้เป็นแบบสังคมนิยมไว้ได้ กล่าวคือ จะควบคุมเนื้อหารายการให้อยู่ในแนวทาง จึงได้ระบุในสัญญากับบริษัทชินวัตรฯว่า การผลิตรายการจะต้องทำร่วมกันสองฝ่าย ส่วนรายการข่าวต้องให้คนลาวเป็นบรรณาธิการ ส่วนทางเศรษฐกิจลาวยอมให้ IBC ช่อง 3 เป็นสถานที่ที่แสวงหากำไรแบบทุนนิยมเพื่อจะได้ทำเงินให้รัฐในฐานะผู้ถือหุ้น แต่ในที่สุดก็พบว่าความพยายามที่จะประสานความแตกต่างสองแนวทางนี้เข้าด้วยกันใช้ไม่ได้กับธุรกิจสื่อมวลชน เพราะอุตสาหกรรมสื่อมวลชนไม่ได้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป แต่เป็นผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม (cultural product) ผลิตความคิดอุดมการณ์ (ideological message) ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของผู้คนในสังคม

น.พ.พรหมินทร์ ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ IBC ลาวช่อง 3 สรุปความล้มเหลวในครั้งนี้ว่า “พื้นฐานที่สุดคือลาวไม่ไว้ใจไทย” ส่วนท่านคำซ็อง รองอธิบดีกรมสื่อมวลชนพูดลึกลงไปถึงความไม่ไว้ใจไทยว่า “ก่อนหน้านั้น ชินวัตรฯทำสถานีโทรทัศน์ IBC ที่กรุงเทพมหานครในปี 1993 พอเกิดรัฐประหารทางการเมืองในปี 1994 ปรากฏว่ามีคนของ IBC เข้าร่วมถึง 5 คน เรื่องนี้ทำให้ลาวไม่ไว้ใจ” (ท่านคำซ็อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

รัฐบาลลาวเข้มงวดกับบริษัท ชินวัตรฯ เพราะสถานีโทรทัศน์ IBC ช่อง 3 เป็นสถานีโทรทัศน์ระดับชาติแห่งหนึ่งของลาว มีกำลังส่งสูงถึง 10 กิโลวัตต์ (สถานีโทรทัศน์แห่งชาติช่อง 9 มีกำลังส่ง 5 กิโลวัตต์) ครอบคลุมพื้นที่และผู้ชมได้เกือบทั่วประเทศ เมื่อซ็องนำหนักผลได้ผลเสียแล้วรัฐบาลลาวก็ตัดสินใจเด็ดขาดมีคำสั่งให้บริษัท ชินวัตรฯออกไปหลังจากทำงานร่วมกันได้เพียง 10 เดือน (ชินวัตรฯยังได้รับอนุญาตให้ดำเนินธุรกิจโทรคมนาคมในลาวอีก 5-6 โครงการต่อไป) อย่างไรก็ตามธุรกิจสื่อที่มีความสำคัญน้อยกว่าสถานีโทรทัศน์ระดับชาติ เช่นเคเบิลทีวี และโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมทางการลาวยังไม่ค่อยใส่ใจ ทุกวันนี้ยังปล่อยให้นายทุนต่างชาติไทยดำเนินธุรกิจอยู่ในลาว

โทรทัศน์ประเภทบอกรับเป็นสมาชิก (subscription TV) แบบเดียวกับเคเบิลทีวีในไทย เข้าไปในลาวในฐานะเป็นโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมตรงสู่บ้าน (DTH - Direct to Home) เพราะผู้ที่ต้องการบอกรับเป็นสมาชิกจะต้องรับสัญญาณตรงจากประเทศไทยผ่านดาวเทียม นโยบายในปัจจุบันของลาวให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการติดตั้งจานดาวเทียมได้ และมีบริษัทของไทยหลายบริษัทเข้าไปให้บริการอยู่ จานดาวเทียมประเภทนี้ก็เช่นเดียวกับจานดาวเทียมที่ให้บริการของโทรทัศน์ไทยช่องต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วใน 3.3.2 กล่าวคือบริษัทตัวแทนในนามของลูกค้าจะต้องขออนุญาตต่อ

กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมก่อน แต่ข้อที่ต่างกันก็คือ จานดาวเทียมประเภทแรกที่กล่าวมาแล้ว นั้น รัฐบาลลาวจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมเป็นรายปีจากประชาชนเจ้าของเครื่องปีละ 12,000 กีบ แต่ในกรณีของจาน DTH รัฐบาลลาวไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ในขั้นต้นบริษัทตัวแทนได้รับค่าติดตั้งพร้อมอุปกรณ์จากลูกค้าชุดละ 29,000 บาท ต่อจากนั้นค่าสมาชิกในการใช้บริการก็จ่ายตรงระหว่างลูกค้ากับบริษัทอีกเช่นกัน โดยบริษัทจะมอบการ์ดหรือบัตรคล้ายกับบัตรเครดิตให้ลูกค้าใช้เสียบกับเครื่องรับ ทุกครั้งที่มีการใช้บริการ มูลค่าของบัตรก็จะลดลงเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดก็ซื้อบัตรใหม่ โดยเฉลี่ยในกรณีที่ลูกค้าใช้บริการเต็มทีบริษัทจะได้รับค่าบริการรายละ 13,000 บาทต่อปี ทั่วประเทศลาวมีเครื่องรับสัญญาณดาวเทียม DTH 7,000 เครื่อง คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ลาวสูญเสียให้กับไทยปีละกว่าร้อยล้านบาท “เงินจำนวนนี้รัฐบาลลาวไม่มีส่วนได้รับเลย ขณะนี้ลาวกำลังพิจารณาอยู่ว่าจะอนุญาตให้ประชาชนรับรายการผ่านดาวเทียมแบบ DTH อีกต่อไปหรือไม่ เพราะโดยข้อเท็จจริงแล้ว เป็นเคเบิลทีวีไม่ใช่จานดาวเทียมในความหมายที่เราเข้าใจ” (ท่านคำเฟ็ด สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

5.4 นายทุนไทยควบคุมธุรกิจโฆษณา

ความแพร่หลายของโทรทัศน์ไทยเป็นปัญหาดาบสองคมสำหรับลาว ในด้านเนื้อหาผู้นำลาวไม่สามารถสกัดกั้นรายการที่ไม่พึงปรารถนาจากไทย แต่ขณะเดียวกันผู้นำลาวก็ยินดีที่โทรทัศน์ไทยนำรายการสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์เข้าไปถึงคนลาว ช่วยให้ลาวประหยัดเงินในการผลิตรายการโทรทัศน์ได้มาก คมดาบด้านที่เป็นประโยชน์ต่อลาวในทางเศรษฐกิจก็คือ ทำให้ลาวรับรายการของไทยไปฟรี ๆ โดยไม่ต้องเสียงบประมาณนำเข้า แต่คมอีกด้านหนึ่งที่คอยเรียดเงื่อนไขก็คือ เมื่อสื่อกระจายเสียงของลาวต้องการดำเนินงานแบบธุรกิจ หวังจะมีรายได้จากโฆษณาเข้าไปมาก ๆ ความแพร่หลายของสื่อวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยในลาวก็กลับเป็นอุปสรรคขัดขวางโอกาสในการหารายได้จากโฆษณาของสื่อลาว

ลาวเป็นประเทศยากจน กำลังซื้อของประชาชนต่ำ ในทัศนะของนักธุรกิจทั่วไปลาวจึงเป็นตลาดเล็กไม่น่าสนใจ ชัยรัตน์ ตรีสพงษ์ กรรมการผู้จัดการบริษัท Lao Intermix จำกัด ซึ่งเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ 3M ในลาวกล่าวว่า ขนาดของตลาดอย่างลาวไม่อยู่ในความสนใจของบริษัทระดับโลก ส่วนใหญ่จะไม่ตั้งสาขาในลาวแต่อาศัยตัวแทนในประเทศไทยเข้าไปช่วยเหลือ บริษัท Lao Intermix ของตนได้รับมอบหมายจาก 3M ในอเมริกาและ 3M ในกรุงเทพฯ ให้เป็นผู้ดูแลตลาดในแถบอินโดจีนทั้งหมด ในการขยายตลาดในลาวบริษัทฯ ไม่จำเป็นต้องซื้อเวลาในสื่อลาว เพราะโฆษณาที่มีอยู่ในสื่อไทยก็เพียงพอแล้ว โฆษณามานสื่อไทยจะไปถึงประเทศในแถบอินโดจีนได้ทั้งหมด “ทางบริษัทฯ อาจแบ่งเม็ดเงินให้กับลาวบ้าง เช่นใช้ในการทำบิลบอร์ด (billboard) หรือคัด

เอาท์ (cutout) ส่วนหนึ่ง โดยทั่วไปสปอนเซอร์ที่ต้องการให้สินค้าเข้าถึงผู้คนในลาวจะไปซื้อเวลาที่สถานีวิทยุในหนองคายซึ่งได้ผลดีกว่า เพราะรายการของไทยหลากหลายและน่าสนใจ คนฟังมากกว่า ลีลาว ซ้ำรูปแบบและเทคนิคการทำสปอตโฆษณา ลาวก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเทียบกับไทยได้ แม้ว่าค่าโฆษณาของไทยจะแพงกว่ามากแต่ก็คุ้ม จะมีก็แต่บริษัทที่ขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชาวบ้านใช้กันทุกวันเช่น บริษัทลีเวอร์ บราวเธอร์ส (Lever Brothers) อาจสนใจซื้อโฆษณาในลีลาวโฆษณายาสระผมซันซิลค์ (Sunsilk) เพื่อให้ติดตลาด แต่โดยปกติการซื้อโฆษณาในไทยแล้วให้ย้อนกลับมาที่ลาวถือว่าเป็นการยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว” (ชัยรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

ในการเก็บข้อมูลสถานีวิทยุท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนติดกับลาว ผู้วิจัยมักตั้งคำถามเกี่ยวกับบริษัทผู้ให้โฆษณาที่มาจากฝั่งลาว ได้ข้อมูลโดยสรุปว่า บริษัทที่เข้ามาซื้อสื่อในวิทยุของไทยเกือบทั้งหมดเป็นบริษัทของคนไทยที่ดำเนินธุรกิจทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว เปิดสาขาหรือมีหน้าร้านทั้งสองฝั่ง เช่นบริษัทโทรคมนาคมของชินวัตรในลาวเป็นสปอนเซอร์ประจำให้กับรายการเพลง *Happy Time* ของวิทยุ อ.ส.ม.ท. เอฟเอ็ม 102.5 ที่คนลาวนิยมฟังมากที่สุด เวลาประกาศโฆษณา ผู้จัดรายการหรือดีเจจะต้องแจ้งที่อยู่ของบริษัททั้งฝั่งนี้และฝั่งนั้นให้ผู้ฟังทราบ ผู้จัดรายการของเอฟ เอ็ม 102.5 ยกตัวอย่างให้ฟังว่า “เช่น บริษัท Super Block ขายอิฐก่อสร้างเป็นสปอนเซอร์ เมื่อโฆษณาสินค้าให้เสร็จแล้วก็ต้องประกาศว่า ลูกค้าที่หนองคายโปรดติดต่อที่ร้านมนตรี ลูกค้าใน เวียงจันทน์โปรดติดต่อบริษัทที่อยู่ตรงข้ามข้างสามหัว เป็นต้น” (เฉลิมพร, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542)

การที่บริษัทห้างร้านต่าง ๆ มาซื้อสื่อในไทยโดยหวังผลกับลูกค้าในลาว เมื่อมองจากจุดยืนของฝ่ายลาวแล้วถือว่าเป็นการทำลายธุรกิจโฆษณาของลาวและทำให้สื่อกระจายเสียงของลาวสูญเสียเม็ดเงินที่ฟังได้จากบริษัทผู้โฆษณาเหล่านั้น สภาพเช่นนี้เป็นปัญหาระหว่างแคนาดากับอเมริกามากที่สุด แคนาดาเรียกโฆษณาที่เข้าได้ถึงแคนาดาผ่านสื่อของคนอื่นโดยไม่ต้องเสียเงินให้กับแคนาดาว่า “free ride” (หรือบินฟรี) และคำนวณว่าปีหนึ่ง ๆ แคนาดาต้องสูญเสียเม็ดเงินที่ฟังได้ดังกล่าวให้กับอเมริกาถึงประมาณ 35 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และอีกประมาณ 20 ล้านดอลลาร์ที่เกิดจากบริษัทของแคนาดาเองที่ไปซื้อโฆษณาในอเมริกาเพื่อย้อนกลับเข้าไปในประเทศ (Lee 1980, 126-127) แคนาดาใช้ทุกวิถีทางทั้งมาตรการทางกฎหมายและการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

เศรษฐกิจของลาวเทียบไม่ได้กับแคนาดา ความสูญเสียเมื่อเปรียบกับแคนาดาจึงน้อยนิดมาก แต่ถึงกระนั้นก็ต้องถือว่าเป็นการเสียโอกาสและรายได้ที่น่าเสียดายสำหรับลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากตลาดในประเทศลาวขยายตัวออกไปในอนาคต บริษัทห้างร้านต้องการโฆษณาสินค้าต่อผู้บริโภคชาวลาวมากขึ้น การสูญเสียของลาวที่เกิดจากโฆษณาผ่านสื่อไทยประเภทบินฟรี (free ride) ก็ให้เห็นชัดเจนขึ้น ทุกวันนี้รัฐบาลลาวใช้นโยบายกระจายอำนาจพร้อมกับกระจายความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจไปให้สถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกแห่งทั่วประเทศ แต่ละสถานีก็จึงพยายามดิ้นรนเพื่อ

ให้ได้โฆษณาเข้าสถานีมากที่สุด แต่ผลที่ออกมายังไม่เป็นที่พอใจของทุกสถานี สาเหตุสำคัญคงอยู่ที่ปัจจัยภายในต่าง ๆ ของลาวเองมากกว่า แต่ผู้นำลาวก็ยังไม่หายข้องใจในประเด็นที่นักธุรกิจไทยไม่ให้การสนับสนุนสื่อลาว “ โฆษณาจากไทยน้อยมาก เพราะสินค้าไทยไม่ต้องโฆษณาคคนลาวก็ใช้กันอยู่แล้ว แต่เรื่องที่ชินวัตร GSM ไปโฆษณาในหนองคายแล้วให้ย้อนกลับเข้ามาลาว มันไม่ fair (ยุติธรรม) คงต้องได้มีการคุยกัน” (ท่านคำซึ้ง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

คนลาวบริโภคสินค้าของไทยเกือบทั้งหมด แต่สินค้าไทยกลับไม่มีการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่าง ๆ ของลาว ประยูร จันทสุสอน นักจัดรายการหมอลำและรายการประเภทส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอีสานทางวิทยุและโทรทัศน์ที่คนลาวรู้จักดี มองเห็นช่องทางที่น่าจะเข้าไปจับจองเป็นธุรกิจได้ จึงได้ตั้งบริษัท พีซี ขอนแก่น(ประเทศไทย) จำกัด ทำธุรกิจบริหารเวลาเพื่อโฆษณาธุรกิจขึ้น ประยูร จันทสุสอนได้เข้าไปเช่าเวลาในสถานีวิทยุและโทรทัศน์ของลาว แล้วกลับมาจัดหาโฆษณาจากบริษัทห้างร้านทางฝั่งไทยไปออกอากาศในสื่อของลาวตามเวลาที่เช่าไว้

ประยูร จันทสุสอน เล่าประสบการณ์การทำธุรกิจกับลาวให้ฟังว่า เริ่มต้นจากความคุ้นหน้าคุ้นตาที่ตนออกรายการหมอลำทางโทรทัศน์จังหวัดขอนแก่น รัฐบาลลาวจึงไว้ใจให้ตนเข้าไปปรับปรุงอุปกรณ์ทางเทคนิคให้กับสถานีวิทยุลาวจนเป็นที่พอใจ ต่อมาทั้งสองฝ่ายจึงได้คุยกันเรื่องการจัดหาโฆษณาไปลงในเวลาของรายการ โดยตกลงกันว่าให้บริษัท พีซีรับผิดชอบจัดหาโฆษณาจากเจ้าของสินค้าต่างประเทศเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับสินค้าที่ผลิตในประเทศ ไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารรายการ การดำเนินงานทั้งหมดเป็นเรื่องของลาวฝ่ายเดียว ยกเว้นรูปแบบรายการอาจจะหารือกันได้ (ประยูร, สัมภาษณ์ วันที่ 22 ตุลาคม 2542)

สัญญาครั้งแรก ประยูร ทำกับสถานีวิทยุนครหลวงที่เวียงจันทน์ก่อนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2538 ต่อมาจึงขยายไปที่วิทยุแขวงสะหวันนะเขต วิทยุแขวงหลวงพระบาง แขวงจำปาสัก แขวงคำม่วน และยังได้ทำข้อตกลงในทำนองเดียวกันกับสถานีโทรทัศน์แขวงสะหวันนะเขตด้วย รวมเป็นสถานีวิทยุทั้งหมด 5 สถานีและสถานีโทรทัศน์ 1 สถานี “หาสปอนเซอร์จากไทยเข้าไป ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่คุ้นเคยในบ้านเราเช่น เสื้อ 11 ตัว แป้งหอมสบริงซอง ฯลฯ ลูกค้าเป็นคนเลือกว่าจะออกอากาศวิทยุแขวงไหน เวลานี้เรามีลูกค้าประจำอยู่ประมาณ 6-7 ชนิด ” ประยูรมองอนาคตธุรกิจนี้ค่อนข้างสดใส เพราะคลื่นวิทยุของลาวในปัจจุบันได้รับการพัฒนาจนรับฟังได้ในเวียดนาม สินค้าที่โฆษณาในลาวจึงมีศักยภาพทางด้านการตลาดไปถึงอินโดจีน ข้อดีอีกอย่างหนึ่งของการขยายตลาดอินโดจีนก็คือ สินค้าระดับล่างบางชนิดอิ่มตัวแล้วในตลาดเมืองไทย แต่กลับได้รับการต้อนรับอย่างดีจากลูกค้าในตลาดอินโดจีน

ประยูรไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่แบ่งปันกับลาว ในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้บริหารสถานีวิทยุและโทรทัศน์ลาวแขวงจำปาสักว่า ข้อตกลงระหว่างลาวกับ บริษัท พีซี มีกำหนดเวลา 5 ปี ตามข้อตกลงบริษัทฯ ชื่อเวลาของสถานีไปทั้งหมด 9 ชั่วโมงแลกกับการดูแลซ่อม

อุปกรณ์เครื่องส่งให้กับสถานี และชำระเงินให้สถานีอีกเดือนละ 2.5 ล้านกีบ (ประมาณ 1,000 บาท) นอกจากนี้ 9 ชั่วโมงที่ตกลงกับบริษัท พีซี สถานีของลาวสามารถจัดหาโฆษณามาลงได้เอง "ขณะนี้วิทยุแขวงจำปาสักมีรายได้จากโฆษณาทั้งสิ้นประมาณเดือนละสามล้านกีบปลาย(นับรวมกับ 2.5 ล้านกีบที่ได้จากพีซีแล้ว) ยังรู้สึกว่ไม่น้อยเกินไป ข้อตกลงที่ทำกับพีซีช่วยให้เราได้โฆษณามากขึ้น แต่พีซีไม่เคยมาซ่อมเครื่องให้ตามที่ตกลงกัน ขณะนี้เหลือเวลาอีก 1 ปี ทางสถานีจะต้องพิจารณาใหม่เมื่อครบกำหนดสัญญา เพราะมีบริษัทไทยในกัมพูชาติดต่อมาเป็นคู่แข่งอีกบริษัทหนึ่ง" (ท่านสีพัน, สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

ตลาดที่แคบและจำกัด การผลิตของประเทศอยู่ในขั้นเกษตรกรรม อุตสาหกรรมยังอยู่ในระยะเริ่มต้น สื่อที่เข้าถึงมวลชนยังไม่สามารถพัฒนาด้วยขาดแคลนทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ ทั้งหมดนี้ทำให้สื่อลาวหมดความน่าสนใจ โฆษณายังไม่มีสัญญาฉบับบ่งบอกว่าจะกลายเป็นธุรกิจที่หล่อเลี้ยงสื่อให้ลาว จึงต้องพึ่งโฆษณาของสินค้าไทยและนายหน้าหาโฆษณาที่เป็นคนไทย แม้รายได้จะน้อยนิดจนแทบไม่น่าเชื่อในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อคิดถึงกำไรอันมหาศาลที่สถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ กอบโกยจากโฆษณา แต่สำหรับลาวเงินจำนวน "สามล้านกีบปลาย" หรือประมาณ 1,500 บาทที่สถานีวิทยุลาวได้จากโฆษณา หมายถึงค่าใช้จ่ายที่นำไปใช้จุนเจือสถานีได้ประมาณ 30 % เพียงเท่านั้นก็พอจะทำให้เห็นภาพ "การพึ่งพิง" และ "การครอบงำ" ระหว่างไทยกับลาวได้ชัดเจน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

การรุกรานทางวัฒนธรรมและพลังปกป้อง

6.1 วิธีวิทยาในการศึกษาผลกระทบของสื่อข้ามวัฒนธรรม

นักวิชาการที่ศึกษาสื่อมวลชนในมิตินานาชาติ (international) ข้ามชาติ (cross-national) หรือข้ามวัฒนธรรม (cross-culture) สนใจจะดูว่าสารผ่านสื่อ (mediated message) จากประเทศหนึ่งส่งผลกระทบต่อผู้รับในอีกประเทศหนึ่งอย่างไร ทุกวันนี้สารผ่านสื่อเกือบทั้งหมดอาทิ เพลง ภาพยนตร์ นิตยสาร หนังสือ รายการโทรทัศน์ ฯลฯ ไหลเวียนอยู่ในระดับนานาชาติหรือข้ามชาติ ในลักษณะที่เป็นการไหลแบบทางเดียวคือจากประเทศพัฒนาไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมต่างชาติที่ติดมากับสารเหล่านั้น นี่คือรากฐานทางความคิดของทฤษฎีว่าด้วยเรื่อง “จักรวรรดินิยมทางสื่อ” หรือ “จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นประเด็นความสนใจร่วมกันของนักวิชาการด้านการสื่อสารระหว่างประเทศ

แต่ปรากฏว่านักวิชาการที่ต้องการศึกษาผลของสื่อข้ามวัฒนธรรมกลับไม่สามารถหาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการพิสูจน์ให้เห็นว่า สื่อมวลชนข้ามชาติมีผลอย่างไรต่อประเทศผู้รับ แนวคิดเรื่อง “จักรวรรดินิยมทางสื่อ” แม้โดยภายนอกจะมีคำอธิบายที่หนักแน่นน่าเชื่อถือ แต่วิธีวิทยาในเชิงประจักษ์ (empirical) หรือเชิงประสบการณ์ซึ่งเคยเป็นศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษาผลกระทบของสื่อ (media effect) เมื่อนำไปศึกษาผลกระทบข้ามวัฒนธรรมในต่างประเทศพบว่า มีอุปสรรคปัญหา มาก เพราะไม่ว่าจะใช้วิธีวิจัยเชิงทดลอง (experimental) โดยการแบ่งเป็นกลุ่มควบคุม (controlled) กับกลุ่มที่เปิดรับสื่อ หรือใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจโดยมีการควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องก็ทำได้ไม่ง่าย เชิงประจักษ์จึงไม่ใช่วิธีวิทยาที่เหมาะสมสำหรับศึกษาการสื่อสารนานาชาติ (Chaffee 1992, 35-37)

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้วิธีการเชิงประจักษ์ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมไปในการใช้ศึกษาผลกระทบของสื่อ เพราะถุนักวิชาการแนววิพากษ์ในยุคหลังวิจารณ์ว่ามีพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่องอำนาจอันมหาศาลของสื่อ ตัวอย่างทฤษฎีที่ถูกยกขึ้นมาวิจารณ์บ่อย ๆ คือ ทฤษฎีของลาสเวลล์ (Lasswell) ที่ตั้งคำถามให้ตอบว่า “ใคร (who) พูดอะไร (says what) พูดกับใคร (to whom) ได้ผลอย่างไร (with what effect)” เพื่อตอบคำถามชุดนี้ แนวทางการศึกษาจึงให้น้ำหนักเป็นพิเศษกับสารและผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับสาร (Chaffee 1992, 1-3) ขณะเดียวกัน แนวการศึกษาเชิงประจักษ์ซึ่งต้องการคำตอบเรื่องผลกระทบให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม จึงใช้การศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioralism) ด้วยทฤษฎีสั่งใจ (Stimulus-response theory) มาตอบคำถามว่า พฤติกรรมของผู้รับจะถูกกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเนื้อหาสื่อหรือไม่

ทฤษฎีสิ่งเร้า ในแนวพฤติกรรมศาสตร์เมื่อผ่านการใช้อย่างกว้างขวางก็พบว่าไม่อาจตอบคำถามได้ทั้งหมด ผู้รับบางกลุ่มเปลี่ยนพฤติกรรมแต่บางกลุ่มไม่เปลี่ยนตามความคาดหมาย แสดงว่าการศึกษารายบุคคลเป็นสิ่งซับซ้อน ผู้รับอาจได้รับแรงกระตุ้นจากสื่อเหมือนกัน แต่การเรียนรู้แปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยรอบตัวอื่น ๆ ของแต่ละคน บางคนมีปฏิกิริยาตอบสนองเร็ว บางคนอาจสะสมประสบการณ์ไว้ไม่แสดงพฤติกรรมสนองตอบในทันที นักวิชาการแนววิพากษ์ในยุคต่อมาจึงมีความเห็นว่าการศึกษารายบุคคลของสื่อจะใช้ทฤษฎีหรือกระบวนการวิจัยตรง ๆ แต่ลำพังวิธีเดียวไม่ได้ต้องกระทำในท่ามกลางบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของสังคมที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ ที่สำคัญต้องใช้การประสานระหว่างทฤษฎีที่เหมาะสม วิถีวิทยาที่รอบคอบถี่ถ้วน และการคิดคำนึงถึงบริบททางสังคมอยู่เสมอ (Chaffee 1992, 33-35)

ในการศึกษารายบุคคลของสื่อมวลชนไทยต่อลาว ผู้วิจัยตระหนักดีว่าการวัดผลกระทบของสื่อมีเกณฑ์ในการวัดและระดับความลึกของการศึกษาที่หลากหลายไม่มีข้อยุติ เช่นจะศึกษารายบุคคลของสื่อต่อวัฒนธรรมสังคมของลาวในระยะยาว หรือการเปลี่ยนแปลงเฉพาะหน้าในตัวผู้รับสารรายบุคคล ดังได้กล่าวแล้วว่า พฤติกรรมศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อได้ทั้งหมด นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมเป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน การศึกษาพฤติกรรมผู้รับสารในต่างประเทศจึงแทบจะทำได้ ในการศึกษารายบุคคลครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจดูผลกระทบของสื่อไทยต่อวัฒนธรรมและระบบค่านิยมโดยรวมของสังคมลาว และใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มตัวอย่างให้มากที่สุด ประสานกับการสังเกต(observation)ภายใต้กรอบแนวคิดที่มองบทบาทของสื่อโดยร่วมกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ บทบาทของสื่อไม่ใช่แบบจำลองการสื่อสารทางเดียว (linear model) จากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร ผู้วิจัยสนใจวิเคราะห์ผลภายในสังคมของลาวที่ทำหน้าที่พิทักษ์ปกป้องตนเองหรือด้านทานอิทธิพลของสื่อไทยด้วย

6.2 ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตกต่ำ

ในบทที่ 5 ผู้วิจัยได้อ้างอิง Lee (1980) ซึ่งเสนอแนวการวิจารณ์ระดับของการ"พึ่งพา"และ"การครอบงำ"ในความสัมพันธ์ของสื่อมวลชนระหว่างประเทศ และได้วิเคราะห์ผลกระทบของสื่อไทยที่มีต่อลาวในระดับที่มีผลเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ความจำเป็นที่ต้องซื้อรายการจากต่างประเทศ กรรมสิทธิ์สื่อตกอยู่ในมือของต่างประเทศ ชาวต่างประเทศเป็นผู้ควบคุมช่องทางการแพร่กระจายสื่อ และควบคุมรายได้จากโฆษณาแล้ว Lee (1980) ชี้ว่าผลกระทบทางวัฒนธรรมเป็นระดับที่สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง เป็นระดับที่คุกคามต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของประชาชนที่เคยดำรงมาในอดีต

Lee เห็นว่าผลกระทบทางวัฒนธรรมกล่าวในความหมายที่แคบที่สุด ให้พิจารณาว่าสื่อจากต่างประเทศเป็นอุปสรรคขัดขวางความก้าวหน้าของศิลปินท้องถิ่นและผู้ประกอบอาชีพทาง

ศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ หรือไม่ ทำให้คนเหล่านี้สูญเสียโอกาสในการทำหน้าที่หรือกิจกรรมทางศิลปะที่เคยเป็นของพวกเขาอยู่ก่อนหรือไม่ (Lee 1980, 100-103) กรณีตัวอย่างประเทศแคนาดา เพราะอิทธิพลความเหนือกว่าของสื่อจากอเมริกา ทำให้ศิลปินและนักแสดงของแคนาดามีความยากลำบากในประกอบอาชีพ จึงดิ้นรนหาทางอพยพไปรับจ้างหากินกับศูนย์กลางการผลิตสื่อยักษ์ใหญ่ เช่นฮอลลีวู้ด (Hollywood) ของอเมริกาอยู่เรื่อย ๆ อีกด้านหนึ่งสื่อภายในประเทศก็นิยมลอกเลียนรูปแบบรายการโทรทัศน์ของอเมริกา ทำตามแบบดาราฮอลลีวู้ด โดยถือว่าเป็นแบบอย่างของ "มาตรฐานทางศิลปะ" ที่มวลชนต้องการ ผลที่สุดรายการโทรทัศน์ของแคนาดาจึงมีลักษณะถอดแบบรายการนำเข้าจากอเมริกาหรือรายการจาก spillover ที่ล้นข้ามพรมแดนเข้าไปในแคนาดา

สภาพเช่นนี้ยังไม่เป็นปัญหาสำหรับกรณีของไทยกับลาว เพราะระบอบสังคมนิยมที่แตกต่างกันกำหนดให้สื่อสองฝ่ายทำหน้าที่แตกต่างกัน รัฐบาลลาวยังไม่ยอมปล่อยให้สื่อกระจายเสียงปลอดพ้นจากอำนาจการเมือง แม้ว่าในปัจจุบันจะประยุกต์วิธีการหารายได้แบบทุนนิยมมาใช้และมีความพยายามที่จะขายเวลาโฆษณาให้มาก แต่ในด้านเนื้อหาสื่อยังคง "ทำหน้าที่ทางการเมือง" อย่างชัดเจน คำพูดของท่านจันทิวิโรตซีให้เห็นแนวทางการทำงานของสื่อมวลชนลาวได้ดีที่สุด ท่านกล่าวว่า "ปัจจัยที่ทำให้สื่อมวลชนลาวไม่พัฒนาเพราะต้องเขียนตามนโยบายของพรรค มันไม่สนุก เขียนตามที่อยู่ยากเขียนไม่ได้ ต้องพากันไปเขียนลัทธิมาร์กซ์-เลนินทั้ง ๆ ที่ไม่รู้จริง" (ท่านจันทิ สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542)

กรณีที่รัฐบาลลาวให้บริษัท ชินวัตรถอนตัวออกไปจากการเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์ IBC ลาวช่อง 3 เป็นเครื่องพิสูจน์ที่ดีอีกอย่างหนึ่งว่าเมื่อการเมืองถูกกระทบ ผู้นำลาวเลือกความปลอดภัยทางการเมืองก่อนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รายการโทรทัศน์ของลาวจึงยังเป็นแบบฉบับ (prototype) บ่งบอกชัดเจนว่าเป็นสื่อในระบอบสังคมนิยม ไม่มีเกมโชว์ ทอล์คโชว์เหมือนอย่างไร้โทรทัศน์ไทย อย่างไรก็ตามการเอาอย่างเทคนิคการผลิตหรือเทคนิคการนำเสนอรายการของพิธีกรไทยบางคนมีอยู่บ้าง เช่นนักพากษ์ลาวบางคนเลียนแบบลีลาการพากษ์บอลของจักรพันธ์ ยมจินดาหรือ ย.โย่ง แล้วเรียกขานตัวเองว่าจักรพันธ์ลาวหรือ ย.โย่งลาว (สำเนียง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542) ในเรื่องนี้รองอธิบดีกรมสื่อมวลชนก็ยอมรับว่าลาวชอบเลียนแบบไทยเพราะ "ลาวอ่อนด้านการดำเนินรายการ" (ท่านคำซ่อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

นอกเหนือจากอุดมการณ์ทางการเมืองแล้ว ข้อจำกัดทางด้านทุนก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ลาวมองข้ามความพยายามที่จะสู้กับสื่อไทย รองอธิบดีกรมสื่อมวลชนและผู้บริหารสถานีของลาวต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า "เรารู้ว่ามีคู่แข่ง ดูโทรทัศน์ของไทยแล้วก็เกิดแนวคิด แต่ไม่มีงบประมาณ" ผู้วิจัยเคยตั้งคำถามตรงเข้าสู่ประเด็นกับผู้รับผิดชอบลาวว่าไม่คิดจะสู้กับสื่อไทยที่เข้าไปมีอิทธิพลมากมายหรือ คำตอบตรง ๆ จากลาวก็คือ "สู้ไม่ไหว ไม่มีเงิน" ทุกวันนี้ลาวจึงยังคงผลิตรูปแบบรายการแบบเดิม ๆ ตามอัตภาพโดยไม่เห็นถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง

มองในมุขกลับ การที่ลาวทำเช่นนี้อยู่ได้โดยไม่คิดยกระดับพัฒนาตนเอง ก็เพราะมีรายการที่ดีและมีสาระประโยชน์จำนวนหนึ่งของไทยที่เข้าไป "ช่วยให้ลาวไม่ต้องเสียเงินผลิตรายการ"

ประเทศส่วนใหญ่ที่ตกเป็นเบี้ยล่างของสื่อจากต่างประเทศจะต้องเลียนแบบรายการของต่างประเทศเพื่อความอยู่รอด สื่อพื้นบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านมักถูกถอดออกเพื่อให้ที่ทางแก่รายการบันเทิงรูปแบบใหม่ ๆ ในกรณีของลาวอาจกล่าวได้ว่าสถานะของวัฒนธรรมพื้นบ้านยังคงรักษาไว้ได้ในระดับที่น่าพอใจ "ลำเรื่อง" ซึ่งมีรูปแบบและลีลาคล้ายกับหมอลำของไทยยังมีโอกาสนำเสนอบนโทรทัศน์เกือบทุกวัน และยังได้รับความนิยมจากผู้ชมวัยสูงอายุ ส่วนในชนบทก็ยังสามารถพบเวทีที่เรียกว่า "ละครเวที" เดินทางไปเปิดการแสดงให้ประชาชนชม กล่าวคือหลังจากที่ร่วมมือกับสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ในการถ่ายทำและอัดเสียงเพื่อออกอากาศแล้ว คณะละครเหล่านี้จะเดินทางไปแสดงสดในชนบททำหน้าที่ให้ความบันเทิงขณะเดียวกันก็แทรกอุดมการณ์ความคิดแก่ประชาชนด้วย

อันที่จริงธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่เข้าไม่ค่อยได้กับกระบวนการผลิต และการสร้างสรรค์เนื้อหาของศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม โทรทัศน์เป็นสื่อวัฒนธรรมประชานิยม (popular culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชนชั้นกลางในเมือง โทรทัศน์ต้องการดึงดูดมวลชนผู้ดูให้กว้างที่สุด การผลิตเป็นแบบอุตสาหกรรมเน้นการผลิตในปริมาณมาก ๆ จึงต้องริเริ่มสร้างสรรค์เนื้อหาใหม่ ๆ เพื่อป้อนสู่กระบวนการผลิตให้ทันสมัยวันต่อวัน นักแสดงหรือดาราโทรทัศน์จึงไม่ต้องการการฝึกปรี๊ดทักซะเป็นพิเศษมากมายนัก ต่างจากศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (folk culture) และวัฒนธรรมชนชั้นสูง (elite culture) เช่นโขนซึ่งต้องการความสามารถพิเศษแบบมีอาชีพ นักแสดงต้องผ่านการฝึกหัดกวดขันกันอย่างหนัก ทั้งวัฒนธรรมชนชั้นสูงและวัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงไม่สามารถเปลี่ยนเนื้อหาได้บ่อย ๆ แต่กลับต้องจำกัดขอบเขตอยู่ในเรื่องที่น่าเค้าโครงจากวรรณคดีเก่า ๆ หรือนิทานพื้นบ้านเก่า ๆ ไม่ก็เรื่องมาผลิตซ้ำครั้งแล้วครั้งเล่า รูปแบบเนื้อหาจึงขาดแรงดึงดูดใจสำหรับผลิตเป็นรายการโทรทัศน์ อย่างไรก็ตาม สื่อลาวยังพยายามหลอมช่องว่างระหว่างสื่อสมัยใหม่อย่างโทรทัศน์กับเนื้อหาที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าด้วยกัน และสามารถใช้อำนาจสื่อโทรทัศน์ในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ระดับหนึ่ง แม้ว่าผลที่ได้ยังคงอยู่ในวงแคบเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น

เมื่อพิจารณาจากข้อเสียเปรียบของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เข้าไม่ได้หรือสู้สื่อโทรทัศน์ไม่ได้ นักวิชาการบางคนจึงมีความเห็นว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านมีแนวโน้มที่จะเสื่อมลงไปเองตามกาลเวลา ในท่ามกลางกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยไม่จำเป็นต้องประสบกับการคุกคามของสื่อต่างชาติที่เหนือกว่า และดังนั้น ทศนะที่มองว่าการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นผลจากอิทธิพลของสื่อต่างชาตินั้นจึงยังไม่อาจเป็นข้อสรุปได้

6.3 ลัทธิบริโภคนิยมแพร่หลาย

การรุกรานทางวัฒนธรรมในความหมายที่ครอบคลุมกว่านี้ หมายถึงการแสดงออกที่ชี้ให้เห็นว่าระบบสัญลักษณ์ร่วมของสังคม (shared symbolic meaning) เกิดการเปลี่ยนแปลง บิดเบือน หรือบิดเบี้ยวไปจากเดิม ระบบสัญลักษณ์มีหลากหลายโครงสร้าง เช่นรสนิยม ระบบค่านิยม (value system) ความชอบ ทศนคติต่อสังคม ทศนคติต่อชีวิต และต่อมนุษย์ด้วยกัน ฯลฯ สังคมที่ถูกรุกรานทางวัฒนธรรมจึงหมายถึงสังคมที่ถูกอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาบีบคั้นให้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกที่เคยมีมาก่อน แต่การวัดผลกระทบในระดับมหภาค ครอบคลุมกว้างขวางเช่นนี้ยังหาเกณฑ์การวัดที่น่าพอใจไม่ได้ จากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมีมิติที่น่าสนใจหลายแง่มุมที่นักวิชาการด้านสื่อมวลชนแนววิพากษ์วิเคราะห์ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากโฆษณาโดยเฉพาะโฆษณาผ่านสื่อโทรทัศน์

ประการแรก โฆษณาทางโทรทัศน์ทำให้มวลชน "เกิดความคับข้องใจ (rising frustration) ตรงข้ามกับการโฆษณาชวนเชื่อของทฤษฎีความทันสมัย (modernization) ของเลอเนอร์ (Lerner) ที่วาดภาพให้เห็นว่าสื่อมวลชนคือหน้าต่างที่เปิดกว้างช่วยให้ผู้คนในประเทศด้อยพัฒนามองออกไปเห็นความเจริญของสังคมภายนอก และเกิดความหวัง (aspiration) ที่จะพัฒนาประเทศของตนให้ก้าวหน้า ทฤษฎีความทันสมัยจึงยกย่องสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือไปสู่ความทันสมัยที่มีประสิทธิภาพ แต่นักทฤษฎีแนววิพากษ์กลับชี้ให้เห็นว่า แท้ที่จริงสื่อมวลชนนั้นแหละคือผู้สร้างความคับข้องใจให้กับมวลชนในประเทศด้อยพัฒนา จริงอยู่สื่อมวลชนได้จุดประกายแห่งความหวังให้กับประชาชน ทว่าความหวัง (aspiration) หรือความคาดหวัง (expectation) นั้นเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดได้ง่าย แต่จะให้บรรลุความหวังหรือความพึงพอใจนั้นเป็นเรื่องยาก โทรทัศน์เป็น "ตัวสร้างความต้องการ" (want-creating machine) ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่สร้างความคับข้องใจได้มากที่สุดเช่นกัน หากความหวังนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

โทรทัศน์มีประสิทธิภาพถึงปานนั้นก็เนื่องมาจากธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ที่เป็นสื่อภาพ (icon sign) มีความสามารถในการนำเสนอทุกอย่างให้ดูเป็นธรรมชาติเหมือนจริงมากที่สุด ผู้ชมโทรทัศน์น้อยคนนักที่จะตระหนักว่าภาพที่เห็นในจอนั้นมีใช่ของจริง แต่เป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยเทคนิคทางโทรทัศน์ต่าง ๆ เช่นการตัดต่อ การใส่สี จัดแสง ฯลฯ ปัจจุบันเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้เข้ามาช่วยอีกแรงหนึ่ง ผู้ชมที่ไม่มีความรู้เรื่องสื่อ อ่านสื่อไม่ออก (media illiterate) "ไม่รู้จักสิ่งๆ ที่เรียกว่า "ความจริงเสมือน" (virtual reality) หรืออีกนัยหนึ่งสิ่งที่ไม่จริงแต่ดูเสมือนของจริง จึงยิ่งถูกมายาภาพของโทรทัศน์หลอกหลงได้ง่าย ประสิทธิภาพของโทรทัศน์ยิ่งสูง อันตรายสำหรับผู้ชมที่ไม่เคยสนใจเรื่องสื่อก็ยิ่งมาก

นักวิจารณ์สื่อต่างมีความเห็นว่าโทรทัศน์เป็นผู้แพร่กระจายลัทธิบริโภคนิยมไปทั่วโลก เป็นผู้สร้างความต้องการเทียม (artificial demand) ให้เกิดขึ้นผ่านการใช้เทคนิคภาพทำให้สินค้าทุกชนิดแลดูน่าบริโภคไปเสียหมด ประชาชนได้เห็นแล้วก็เกิดความอยากซื้ออยากหามาเป็นเจ้าของโดยไม่ได้มีความจำเป็นหรือความต้องการในตัวสินค้านั้นจริง ๆ ผู้นำประเทศโลกที่สามหลายคนได้เคยแสดงความรู้สึกกังวลว่าโทรทัศน์จากภายนอกจะนำสินค้าอุปโภคบริโภคที่ไม่เหมาะกับระดับเศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามเข้าไปให้ประชาชนได้เห็น ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าพื้นเมืองได้รับการกระทบกระเทือน อินทิดา คานธีนายกรัฐมนตรีอินเดีย เคยแสดงทัศนะอย่างเปิดเผยในที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติว่า "สื่อทำให้สองตาสองหูของเราเต็มไปด้วยภาพและเรื่องราวความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แต่ความคาดหวังแม้ในระดับต่ำที่สุดของประชาชนก็ยังห่างไกลจากมาตรฐานที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของพวกเขา" (Indira Gandhi, "speech to the United Nations General Assembly," New York Times, September 29, 1983 p.A8 อ้างใน Frederick 1993, 136)

นักวิจารณ์บางคนก็เตือนว่าโฆษณาผ่านสื่อโทรทัศน์จะสร้าง "วัฒนธรรมการบริโภคสินค้า" (commercial culture) ที่ขัดกับประเพณีความเคยชินของกลุ่มชนในประเทศด้อยพัฒนามนวงเลี้ยงเด็กทารกเคยทำให้ผู้หญิงในประเทศโลกที่สามที่ฝันอยากเห็นลูกน้อยของตนอ้วนพิน่ารักเหมือนเด็กฝรั่งในสปอตโฆษณาพากันเลิกเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่มาแล้ว บัดนี้ผ้าอ้อมเด็กแบบทิ้งได้ที่เรียกว่าแพมเพอริส (pampers) กำลังมีแนวโน้มที่น่ากลัวอันตรายน่าจะทำให้ผู้หญิงที่เบื่อหน่ายการซักผ้าอ้อมหันไปซื้อแพมเพอริสใช้กันหมด เพราะนอกจากสะดวกสบายแล้ว ยังสื่อให้เห็นความเท่ทันสมัยนิยมของผู้เป็นแม่ด้วย

"สื่อไทยถ่ายทอดค่านิยมการบริโภคไปให้ลาว ทำให้เขาอยากได้แต่ไม่มีเงิน นี่คือปัญหา" วรวิทย์ โรจนานกุล วิศวกรที่ปรึกษาโครงการลาวสตาร์ (Laostar) ประจำเวียงจันทน์ชี้ชัดลงไปถึงแก่นของปัญหา ความอยากได้แต่ไม่มีเงินก่อให้เกิดความคับข้องใจ (frustration) ซึ่งนำไปสู่ปัญหาวัยรุ่นและปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ดังที่พระอาจารย์บัวคำแห่งวัดพระทาดผู้หนึ่ง แสดงแง่คิดที่ว่า "ปัญหาสังคมในปัจจุบันเกิดจากความอยากได้ของวัยรุ่น โฆษณาทางโทรทัศน์ทำให้ได้เห็น แต่เห็นแล้วยังมีเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง คนหนึ่งเห็นแล้วก็แต่งกายตามแฟชั่น อีกคนหนึ่งเห็นแล้วอยากแต่งแต่แต่งไม่ได้เพราะไม่มีเงินยังต้องนุ่งซิ่น"

ระบบสังคมและฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันทำให้โฆษณาผ่านสื่อของไทยส่งผลกระทบต่อผู้รับสารชาวลาวเป็นพิเศษ การแข่งขันเอาเป็นเอาตายทางการค้าภายใต้ระบบเสรีนิยมของไทยทำให้สปอตโฆษณาในสื่อได้รับการพัฒนาทางเทคนิคและการทุ่มทุนสร้างสรรพคุณมีความน่าสนใจขึ้นถึงระดับมาตรฐานนานาชาติ แม้แต่คนไทยเอง (โดยเฉพาะวัยรุ่น) ก็ยังทิ้งกับเทคนิคและคอนเซ็ปต์ (concept) ใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ของสปอตโฆษณาทางโทรทัศน์ "โฆษณาของไทยมีประสิทธิภาพดี ทำให้คนลาวชอบ เครื่องปรุงแต่งอาหาร เครื่องสำอางค์คนลาวใช้ของไทยหมด

ไปซื้อข้ามมาจากไทยวันละ 2-3 ล้านบาท” (ท่านคำของ สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ผู้วิจัยนึกถึงสเปคตัมโฆษณาของเครื่องสำอางค์พอนด์ที่อวดอ้างว่าใช้แล้วผิวจะขาวขึ้น ๆ โดยใช้เทคนิคสีแสงเปรียบเทียบให้เห็นว่าขาวขึ้นจริง มีผลอย่างมากต่อเด็กสาวชาวลาว หลาย ๆ คนระบุสินค้าที่อยากได้จากไทยว่าเป็น “พอนด์หน้าขาว”

“วัฒนธรรมการบริโภคของคนลาวเปลี่ยนไป จำพวกซื้อสปริงเกอร์อาหารใช้กันมาก ในลาวมีแต่น้ำปลาตราปลาหมึกอย่างเดียว บะหมี่สำเร็จรูปมามาก็แพร่หลาย เสียดุลการค้าเฉพาะของกินของใช้ให้กับไทยทุกปี แต่ก่อนเจ้าของสินค้าในไทยไม่ได้แต่งตั้งตัวแทนในลาว พวกยี่บัว ชาบัว ข้ามไปชนมาขาย บวกภาษีอะไรต่าง ๆ เข้าทำให้ราคาสินค้าแพง แต่เดี๋ยวนี้มีผู้เสนอขอเป็นตัวแทนในลาว ราคาถูกลง แต่ประชาชนยังชอบข้ามโขงไปซื้อเองโดยไม่ต้องเสียภาษี” (ชัยรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

ทุกคนยอมรับว่าบริโภคนิยมในลาวเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาวในปี 2537 ยุวดี ศิลปินคนไทยเจ้าของร้านอาหารในเวียงจันทน์ กล่าวถึงสภาพของเด็กวัยรุ่นกับการบริโภคว่า “วัยรุ่นชอบออกไปเที่ยวชิว (สะพาน) ไปช้อปปิ้งกันในวันเสาร์-อาทิตย์ เงินในกระเป๋าจะต้องมีอย่างต่ำ 1,000 บาท ดิฉันจะพาเด็ก ๆ ในร้านออกไปเที่ยวเป็นบางครั้ง แต่ทุกครั้งที่ไปจะต้องขอแวะโรบินสัน ไปซื้อยาสีฟัน สบู่ แป้ง เครื่องสำอางค์ทุกชนิด เสื้อเรียบ ๆ จากร้านในโบหยกขายที่นี้ตัวละ 800 บาท วัยรุ่นจึงอยากออกไปซื้อเอง”

แต่ไม่ใช่วัยรุ่นทุกคนที่มีโอกาสออกไป พนักงานเสิร์ฟอาหารที่เวียงจันทน์ สะหวันนะเขต และปากเซ ทั้ง ๆ ที่มีชายแดนติดกับไทย แต่ทั้งหมดบอกว่าไม่เคยมีโอกาสข้ามไปไทย ขณะที่เด็กวัยรุ่นญาติกับเจ้าของโรงแรมบอกว่าเคยไปถึงกรุงเทพฯ หลายครั้ง เด็กนักเรียนหญิงมัธยมปลายในเวียงจันทน์ที่ผู้วิจัยคุยด้วยจำนวน 4 คน เคยข้ามไปถึงหนองคาย 2 คน อีก 2 คนบอกว่า “ไปฮอดชิว” (ไปถึงสะพาน) เมื่อคิดจากฐานของเด็กวัยรุ่นทั่วประเทศซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ห่างจากชายแดนออกไปในเมืองขนาดเล็ก ผู้วิจัยคาดว่าเด็กวัยรุ่นที่เคยข้ามไปเที่ยวเมืองไทยมีไม่ถึง 20 % ที่เหลืออีกกว่า 80% คือกลุ่มที่ผู้วิจัยสรุปว่า เห็นสินค้าที่โฆษณาในสื่อของไทยแล้วเกิดความอยากได้ (ตามธรรมชาติของวัยรุ่น) แต่ไม่มีเงินหรือไม่ค่อยมีเงินซื้อ ส่วนความคับข้องใจนั้นมีมากหรือน้อย และจะก่อปัญหาสังคมตามมาหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัยแวดล้อมของเด็กแต่ละคน

เศรษฐกิจของประชาชนที่ยังยากจนมองในด้านกลับ กลายเป็นตัวจุดไม่ให้เกิดอิทธิพลบริโภคที่มาจากแรงกระตุ้นของสื่อไทยขยายตัวเร็วเกินไป หากเศรษฐกิจของลาวดีขึ้นความต้องการบริโภคสินค้าคงจะเห็นชัดเจนขึ้นในอนาคต ถ้านำปัจจัยทางเศรษฐกิจเข้ามาวิเคราะห์ร่วมด้วย “ทุนนิยม” น่าจะเป็นตัวเสริมส่งอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมมากกว่า ลาวรับสื่อไทย คูโฆษณาสินค้าทางโทรทัศน์ของไทยมานาน แต่ตราบนานเท่าที่ลาวไม่เปิดประเทศ การไปมาหาสู่ระหว่างไทย-ลาวไม่มีช่องทางสะดวกและเสรีอย่างทุกวันนี้ ประชาชนลาวก็คงจะ “ได้เห็น มีความอยากได้ แต่ไม่มีโอกาส”

ความคับข้องใจจะน้อยกว่า การบริโภคอย่างมากมายก็ไม่เกิด ทักษะของนักวิจารณ์สื่อบางคนจึงไม่เชื่อว่าโทรทัศน์คือตัวสร้างลัทธิบริโภคนิยม โทรทัศน์เป็นแรงเสริมให้กับกระแสทุนนิยมทางเศรษฐกิจมากกว่า

6.4 ค่านิยมและวิถีชีวิตที่เบี่ยงเบน

สื่อที่มีฐานะครอบงำเป็นสื่อที่ผลิตจากประเทศที่มีความเหนือกว่าหรือได้เปรียบกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เนื้อหาของสื่อสะท้อนระบบโครงสร้างสังคมและค่านิยมของประเทศผู้ผลิต เมื่อเข้าไปถึงผู้รับในอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งโดยสมมุติฐานย่อมมีช่องว่างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ห่างกันระหว่างประเทศผู้ผลิตและประเทศผู้รับเกือบทุกด้าน สารที่สื่อสร้างขึ้นจึงอาจไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาหรือความเป็นจริงในชีวิตของผู้คนในประเทศผู้รับ

แม้แต่ในประเทศของผู้ผลิตเอง ยังมีคำถามว่า เนื้อหาสารที่ผลิตในประเทศสะท้อนปัญหาที่เป็นจริงของสังคมมากน้อยเพียงใด นอร์แมน เลียร์ (Norman Lear) ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ของฮอลลีวูดตั้งข้อสังเกตว่าละครโทรทัศน์ที่ผลิตในอเมริกาช่วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 นำเสนอภาพสังคมอเมริกาให้เห็นว่าเป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาเรื่องผิว ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่มีปัญหากับเวียดนาม ประชาชนได้รับการดูแลสุขภาพอย่างเท่าเทียม ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับคนจนและคนชรา ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปอย่างอบอุ่นกลมเกลียวกันหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ (อ้างใน Lee 1980, 106) ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีผู้ผลิตสื่อโทรทัศน์คนใดอยากทดลองความเสี่ยงกับตลาดโดยนำเสนอปัญหาและความขัดแย้งของสังคมออกมาอย่างโจ่งแจ้ง

รายการบันเทิงทางโทรทัศน์ที่ผลิตในประเทศไทยทุกวันนี้ก็เช่นกันสะท้อนภาพที่เป็นจริงหรือมายาภาพของสังคมไทยอย่างไร รายการเกมโชว์ปลุกฝั่งค่านิยมให้คนดูว่าโชคสำคัญกว่าความรู้ความสามารถ หากโชคเข้าข้างก็อาจร่ำรวยเป็นเศรษฐีได้เพียงไปเล่นโป๊กเกอร์ทางโทรทัศน์ไม่ถึงชั่วโมง ส่วนละครที่เรียกกันติดปากว่า “ละครน้ำเน่า” ก็วาดภาพชีวิตคนไทยว่าอยู่คุณาสน์หลังหูกินอยู่อย่างเสพสุข วันทั้งวันไม่ต้องทำงาน ได้แต่ใช้ชีวิตวนเวียนอยู่ในห้วงอารมณ์ที่รุนแรงระหว่างความรัก ความโกรธ ความเกลียด ฯลฯ

มายาภาพจากสังคมทุนนิยมที่สื่อสร้างขึ้นเพื่อหวังผลทางการค้าจึงเป็นการขยายภาพทางบวกที่เกินจริงอยู่เสมอ ผู้รับสารในสังคมที่มีความด้อยกว่าเป็นทุนอยู่แล้วจึงยิ่งง่ายที่จะซึมซับรูปแบบการดำเนินชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ จากสื่อโดยยึดถือว่าเป็นแบบอย่างอันพึงประสงค์ วัยรุ่นชอบเลียนแบบสิ่งที่ตนเห็นทางโทรทัศน์ด้วยคิดว่านั่นคือการแสวงหาอัตลักษณ์ (personal identity) ให้กับตนเอง ผลกระทบของสื่อต่อวิถีชีวิตและค่านิยมของประชาชนจะเห็นได้ชัดเจนในกรณีที่มีความแตกต่างระหว่างสังคมของฝ่ายผู้ผลิตและผู้รับมีช่องว่างที่ห่างมาก

คนลาวหรือแม้แต่คนต่างชาติดั้งเดิมที่เคยกับลาวต่างเชื่อว่าสังคมลาวเปลี่ยนแปลงเร็วมาก ในระยะไม่กี่ปีมานี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าน่าจะเป็นผลจากสื่อของไทย “วัยรุ่นลาวสมัยนี้ ชอบเลียนแบบดารานักร้องของไทย ผู้ชายก็ไว้ผมยาว ย้อมผม บ่งหู (เจาะหู) ผู้หญิงบางส่วนก็ไม่แต่ง ซีน ดูแล้วรำคาญตา” (ท่านคำปง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542) แต่ผู้บริหารระดับสูงของสหพันธ์แม่หญิงลาวไม่ลังเลที่จะระบุลงไปชัด ๆ ว่า “ลาวมีปัญหารวัยรุ่นมากในระยะ 7-8 ปีมานี้ มาจากการดูโทรทัศน์ไทย ฟังเพลงไทยจากกะแฉ็ด (คาสเส็ต) ทีวีดีไอ หนังสือการ์ตูนต่างประเทศที่แปลเป็นไทย นิตยสารที่เข้ามาผิดกฎหมาย โดยปกติหนังสือต้องผ่านการตรวจจากกระทรวงแถลงข่าวฯ แต่เข้ามาแบบนอกระบบทำให้ตรวจไม่ได้ โทรทัศน์จากประเทศอื่นเรากลั่นกรองได้หมด ยกเว้นของไทย เราห้ามไม่ได้” (นางผิวลาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) สหพันธ์แม่หญิงลาวดำเนินสื่อไทยต่อไปว่า “ผลกระทบที่ไม่ดีติดกับวัยรุ่นมากที่สุด เช่นการแต่งตัว การแสดงออกแบบทำท่ายไม่สุภาพ เอาอย่างจากละคร เลียนแบบการดำรงชีวิตที่มาจากดาราไทย” (นางผิวลาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

วัยรุ่นลาวตกเป็นจำเลยของการกล่าวหาว่าดำเนินชีวิตและค่านิยมที่เบี่ยงเบนไปจากสังคมอีกหลาย ๆ ด้าน “เมื่อสิบปีก่อน เด็กวัยรุ่นจะไปกินข้าวตามบ้านเพื่อน ไปศูนย์วัฒนธรรมที่น้ำพุ กินส้มตำ ไปท่าหลวงไปกินของเล็กของน้อย วันเสาร์-อาทิตย์ก็ขี่รถถีบ (จักรยาน) ไปถ้าไปตกปลา ฝับ (pub) มีน้อย ร้านอาหารใหญ่ ๆ ก็น้อย แต่ระยะ 5-6 ปีมานี้รถถีบน้อยลง รถจักร (จักรยานยนต์) เยอะแยะตำ(ชน)กันตายก็มาก ลูกคนมีเงินก็ขยับขึ้นไปขี่รถยนต์ ร้านไอศกรีม กิฟท์ชอป (gift shop) เริ่มเกิดขึ้น ฝับและคลับ (club) เปิดมากขึ้นอีก ฝับเป็นของวัยรุ่นหมด เข้าไปเดินรำ กินเบียร์” (ยูวดี, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542)

ผู้วิจัยไปสังเกตพฤติกรรมของวัยรุ่นในไนท์คลับที่เวียงจันทน์ 2 แห่งคือ Victory Club และ Marina สังเกตเห็นวัยรุ่นชายหญิงทะเล่ขอยกันมาเป็นกลุ่ม ๆ เด็กผู้ชายส่วนใหญ่มาด้วยรถมอเตอร์ไซด์ เกือบทุกคันเป็นรถยี่ห้อฮอนด้า (Honda) สีดำเหมือนกันหมดเรียกว่ารุ่น “ฮอนด้าดรีม” ซึ่งเป็นรถที่กำลังขายดีมากในลาว แต่ราคาแพงลิบลึงตกคันละประมาณ 7-8 หมื่นบาท เพราะรัฐบาลเก็บภาษีนำเข้าถึงเกือบ 30% ระบบเงินผ่อนก็ไม่มีจึงต้องซื้อด้วยเงินสด ทุกคันจอดเรียงกันเป็นแถว ๆ อย่างมีระเบียบที่ลานกว้างหน้าฝับเสียค่าจอดคันละ 1,000 กีบ จากนั้นซื้อบัตรราคา 10,000 กีบ (ประมาณ 40 บาท) เป็นค่าผ่านประตู แต่สามารถนำบัตรนี้ไปแลก “ดริงค์” (drink) ช่างโน้ได้ บางแห่งก็ไม่เก็บค่าผ่านประตู แต่วัยรุ่นต้องซื้อดริงค์กันเอง ชัยรัตน์ ตรีตพงษ์เจ้าของ Victory club ที่วัยรุ่นนิยมมากที่สุดแห่งหนึ่งกล่าวว่า “ด้วยราคานี้ไนท์คลับจึงไม่ใช่ของแพง วัยรุ่นที่ไปเข้าโรงแรมชั้นสูงต้องเสียประมาณ 100-150 บาทต่อครั้ง เด็กวัยรุ่นเที่ยวฝับมากขึ้นในระยะ 2-3 ปีมานี้” (ชัยรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

เมื่อเข้าไปในผับ บรรยากาศไม่ต่างจากผับที่รู้จักกันทั่วไป ไต๊ะเก๊าอี่เป็นชุด ๆ วางติด ๆ กันจนแทบไม่เหลือทางเดินด้านข้างของเวที ด้านหน้าของเวทีจัดเป็นฟลอร์ (floor) สำหรับเต้นรำ ประมาณ 22 นาฬิกาภายในผับก็แน่นไปด้วยวัยรุ่นทั้งชายและหญิง หน้าตาบ่งบอกว่าเกือบทั้งหมดเป็นเด็กในวัยเรียนอายุประมาณ 13-18 ปี แต่งกายตามสมัยนิยมแบบวัยรุ่น มีเกย์ปะปนอยู่ราว 3-4 คน บางไต๊ะมีแต่เด็กผู้หญิงล้วน ๆ เมื่อดนตรีบนเวทีดังขึ้นเกือบทั้งหมดจะลุกออกไปเต้นที่ฟลอร์ วงดนตรีจะคอยทำหน้าที่จัดให้มีเพลงจังหวะช้าและเร็วสลับกัน ถ้าเป็นเพลงช้าชายหญิงจะออกมาคลอเคลียชบชอกกันเป็นคู่ ๆ แต่ถ้าเป็นจังหวะเร็วไม่ต้องเต้นเป็นคู่เด็กผู้หญิงที่มาด้วยกันก็สามารถออกไปเต้นทั้งกลุ่ม มีบางเพลงผู้เต้นจะเข้าแถวกันทั้งหมดแล้วออกท่าเต้น (น่าจะเรียกว่ารำมากกว่า) พร้อมกันด้วยลีลาที่น่าดู “เรียกว่า บานสโลป ไม่ทราบว่ามีมาจากภาษาอะไรแต่เข้าใจว่าเป็นอิทธิพลของฝรั่งเศส” (เพ็ญโฉม, สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542) เมื่อจบเพลงก็แยกย้ายกันกลับไปดื่มเบียร์ กินขนมขบเคี้ยวกันที่ไต๊ะ เพลงที่เล่นกว่า 90 % เป็นเพลงไทยร้องโดยนักร้องลาว ถึงเวลาที่วงดนตรีต้องการจะพักก็เปิดเทปให้วัยรุ่นเต้นกันเอง ทั้งสองแห่งที่ผู้วิจัยเข้าไปพบว่ามีการร้องเพลง Happy Birthday อวยพรวันเกิดให้กับผู้มาเที่ยวด้วย

“เด็กสมัยนี้ชอบจัดงานวันเกิดกันไนไนท์คลับ แต่ก่อนงานแต่งงานยังจัดกันในบ้าน แต่เดี๋ยวนี้ต้องขึ้นโรงแรม อย่างเช่นโรงแรมล้านช้าง ถ้ารวยมาก ๆ ก็ต้องไปโรงแรมแม่น้ำโขง เด็กวัยรุ่นจะถือโอกาสเลยไปผับหลังเลิกจากงานแต่งงาน คนที่มีก็ช่วยออกเงินให้คนที่ไม่มี คนลาวรักเพื่อนมาก” (ยุวดี, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542) ผู้วิจัยถามนักเรียนหญิงวัยรุ่นที่เวียงจันทน์เกี่ยวกับการเที่ยวไนท์คลับปรากฏว่าทั้งสี่คนไม่เคยไปเพราะพ่อแม่ไม่อนุญาต “คนที่ไปคือคนที่พ่อแม่ไม่ห้าม ไปแต่ครั้งต้องจ่ายเงินอย่างต่ำ 10,000 กีบ อาทิตย์หนึ่งไป 3-4 ครั้ง บางคนพ่อแม่รวย แต่บางคนก็ไปตามกลุ่ม” (กลุ่มนักเรียนหญิง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

ชัยรัตน์ ตรีพงษ์ศรีเจ้าของ Victory Club มีความเห็นว่า “ไนท์คลับสำหรับวัยรุ่นจะเต็มทุกวัน แน่นมาก ๆ ด้วย เด็กในวัยนี้น่าจะไปโรงเรียนมากกว่า การกินเบียร์แล้วเต้นรำในอาคารมีนเมาจะก่อให้เกิดปัญหาติดตามมาได้มาก วัยรุ่นลาวที่นี้ใจแตกง่าย เพราะเก็บกดไว้นาน แล้วจู่ ๆ ก็มีสิ่งล่อใจเยอะเยอะ ได้เห็นได้เข้าถึงสิ่งเหล่านั้น เด็กอยากได้สิ่งของ โอกาสที่จะเสียจึงมีสูง การขายตัวแม้กฎหมายจะห้าม แต่เชื่อว่าต้องมีแน่นอน เกย์ก็เริ่มแสดงตัวออกมาแล้ว เพราะหนังไทยทุกเรื่องต้องมีเกย์ เมื่อไม่นานมานี้คนลาวนอนกันหมดหลังสองทุ่ม แต่เดี๋ยวนี้เที่ยวเล่นกันถึงดึก ๆ” (ชัยรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

นอกจากผับสำหรับวัยรุ่นแล้ว โรงแรมระดับเล็ก ๆ ทั่วไปในลาวก็กันพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นไนท์คลับ ตกเย็นจะมีผู้หญิงบาร์แต่งตัวล่อใจมานั่งคอยแขก ผับหรือไนท์คลับหรือดิสโก้เทคไม่ใช่เรื่องใหม่ในลาว เป็นอิทธิพลของอเมริกาที่มีมานานับสิบปี ในยุครัฐบาลสังคมนิยม รัฐบาลสั่งห้ามไม่ให้มีสาวบาร์ ต่อมาก็สั่งให้สาวบาร์ต้องนุ่งซิ่น แต่ท้ายที่สุดก็ควบคุมไม่ได้ ยุวดี ศิลปินกล่าวถึงเรื่อง

นี้ว่า “นักธุรกิจไทย สิงคโปร์ มาเลเซียพวกนี้แหละตัวแสบ มาเอาผู้หญิงลาวไปนอน พอ drink เสรีจก็ off (ดื่มแล้วก็พาตัวออกไป) บางทีพาข้ามไปฝั่งไทย พวกมาเลยมีเมียเก็บที่นี้ก็เยอะ เรื่องเหล่านี้มีการบอกแต่ไม่มีบันทึก” (ยวดี, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542) ส่วนดร.ลินดา เรนิก-สมิธก็ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า “คนหนุ่มสาวยอมขายอะไร ๆ ก็ได้ให้กับคนต่างชาติเพื่อแลกกับดอลลาร์ เพราะต้องการไปซื้อของที่เห็นโฆษณาในโทรทัศน์” (ดร.ลินดา, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542)

อย่างไรก็ตาม ทัศนะอีกฝ่ายหนึ่งก็เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของลาวในระยะหลังนี้ได้รับผลกระทบจากชาวลาวโพ้นทะเล (overseas Lao) ที่ส่งอิทธิพลเข้ามาหลังจากที่รัฐบาลลาวดำเนินนโยบายเปิดประเทศ ชาวลาวโพ้นทะเลรุ่นแรกเป็นพวกที่เคยได้รับทุนช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะอเมริกาและยุโรปที่ให้กับรัฐบาลลาวในยุคก่อน เมื่อลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ คนเหล่านี้จึงถือโอกาสอยู่ต่อไม่ยอมกลับบ้าน ประเทศ ปัจจุบันคนพวกนี้ประกอบอาชีพมีเงินทองแล้วและมักกลับมาเยี่ยมบ้านหรือส่งเงินกลับบ้านจนเจือญาติพี่น้องทางบ้าน ความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจนในลาวทุกวันนี้ เกิดจากเงินทองของพวกคนลาวโพ้นทะเลที่ส่งกลับบ้านมาเป็นสำคัญ ผู้วิจัยได้คุยกับหญิงสาวที่หมู่บ้านสูงในแขวงสะหวันนะเขต เธอมีอาชีพขายขนมเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้าน แต่มีญาติเป็นชาวลาวโพ้นทะเล ขณะนี้ครอบครัวของเธอกำลังก่อสร้างบ้านหลังใหม่ที่ปากทางเข้าหมู่บ้าน ภายในบ้านที่อาศัยอยู่ในปัจจุบันจึงมีแผ่นหินอ่อนจำนวนมากที่สามีของเธอเอาธไปซื้อและขนมาเองจากเวียดนามเตรียมไว้ปูพื้นบ้านใหม่ ชาวลาวโพ้นทะเลอีกส่วนหนึ่งเป็นพวกนายทุนมีฐานะร่ำรวยในยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ต่อมาต้องหนีไปต่างประเทศเพราะธุรกิจและทรัพย์สินสมบัติถูกรัฐบาลคอมมิวนิสต์ลาวยึดไป แต่ปรากฏว่าพรรคคอมมิวนิสต์ไม่สามารถดำเนินกิจการที่ยึดมาได้ รัฐบาลมีนโยบายเศรษฐกิจเสรีแนวใหม่คนเหล่านี้จึงเดินทางกลับมาลงทุนใหม่ ลูก ๆ หลาน ๆ ดิดเอาวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามา “คนพวกนี้มักทำตัวผิดกับชาวบ้าน มีเงินทองจับจ่ายใช้สอย แต่งเนื้อแต่งตัวแปลกประหลาด กะเทยในลาวมีมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด” (ฯพณฯนายรังสรรค์, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542)

6.5 พลังปกป้องจากภายใน

นักทฤษฎีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการโยนปัญหาทั้งปวงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าเป็นผลจากสื่อภายนอกที่เชื่อมโยงกันในระบบโลก เช่น พวก Non-Marxist มองว่ามีปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ อีกหลากหลายอย่างที่ควรนำมาประกอบการพิจารณา คาทส์ (Katz), วีเดล (Wedell), ทันสตอล (Tunstall) ซึ่งจัดว่าเป็น Non-Marxist แนวสายกลางเสนอว่าควรให้น้ำหนักกับพลังภายในประเทศที่ไม่หยุดนิ่งและทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมประจำชาติจากอิทธิพลคุกคามภายนอก กล่าวคือที่เรียกว่าจักรวรรดินิยมทางสื่อ นั้นในความเป็นจริงไม่สามารถเป็นผู้กระทำ

อยู่ฝ่ายเดียว แต่ละประเทศย่อมต้องระดมสรรพกำลังทั้งปวงในการถ่วงดุลกับแรงกดดันภายนอก แนวคิดนี้ยังเชื่อว่าสื่อจากภายนอกมิได้มีแต่ผลเสีย บางครั้งก็มีผลดีต่อประเทศผู้รับด้วย การสกัดกั้นอย่างหลับลับตาจึงเป็นการสูญเสียโอกาสที่จะได้เรียนรู้หรือรับประสบการณ์จากต่างประเทศ

รัฐบาลลาวมีมาตรการต่อสื่อไทยอย่างไร พลังภายในของลาวที่น่าจะเป็นศักยภาพในการต่อต้านการคุกคามของสื่อไทยมีอะไรบ้าง ผู้วิจัยจะอภิปรายประเด็นดังกล่าว เพื่อให้เห็นถึงความเป็น "อิสระ" จากเนื้อในของลาวเองและการ "ขึ้นต่อ" แรงบีบบังคับของสื่อไทยจากภายนอกอย่างไรรอบด้าน

6.5.1 มาตรการควบคุม

มาตรการที่รัฐบาลประเทศใด ๆ ก็นำมาใช้ในการแก่วิกฤตคือการประกาศกฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ มาบังคับใช้กับประชาชน ลาวตระหนักดีว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของลาวอยู่คนละข้างกับไทย ลาวมีอุดมการณ์สังคมนิยม ส่วนไทยเป็นเสรีนิยม แม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะเคยมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสายสัมพันธ์ทางเชื้อชาติเดียวกันมาแต่ดั้งเดิม ผู้นำของลาวมีแนวคิดที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันว่า "วัฒนธรรมไทยกับลาวใกล้เคียงกัน ถ้าสื่อไทยนำวัฒนธรรมไทยไปให้ลาว ๆ ไม่กลัว แต่สิ่งที่สื่อไทยนำเข้าไปเป็นวัฒนธรรมตะวันตก" ดังนั้นลาวจึงต้องกำหนดมาตรการต่าง ๆ ทางกฎหมายเพื่อปกป้องวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงามของคนในสังคม มาตรการเหล่านี้ไม่อาจบอกได้ว่าเป็นการสกัดกั้นการแพร่กระจายสิ่งที่ไม่พึงประสงค์จากไทยอย่างเดียว แต่เนื่องจากความแตกต่างทางอุดมการณ์และความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ ทำให้ลาวต้องเข้มงวดกวดขันกับไทยเป็นพิเศษ อนุชา หุตะสิงห์เขียนในหนังสือพิมพ์สยามโพสต์ว่า เมื่อครั้งที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาวเปิดใหม่ ๆ ทางลาวขอขอร้องให้มีแต่รถยนต์เท่านั้นที่ข้ามไปมาได้ ห้ามไม่ให้รถจักรยานยนต์ จักรยานและคนเดินข้ามไป เพราะทางการลาวเกรงว่าจะควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง (สยามโพสต์ ฉบับวันที่ 10 เมษายน 2537)

หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยธุรกิจตีพิมพ์บทความเรื่อง "การปกป้องทางวัฒนธรรม ลาวต้องเป็นลาว" ของขุนทอง ทุ่งเพียงคำ (ประชาธิปไตยธุรกิจ ฉบับวันที่ 2-4 พฤศจิกายน 2532 หน้า 30) บทความชิ้นต้นว่า "นี่จะเป็นไทยไปกันหมดแล้วหรือ" ซึ่งเป็นคำพูดที่ผู้เขียนอ้างว่าปรากฏอยู่บ่อย ๆ ในที่ประชุมผู้นำระดับสูงของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐบาล เพราะตั้งแต่นโยบายเปิดกว้างทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเปิดใช้อย่างเป็นทางการ สินค้าไทย นักท่องเที่ยวไทยพากันเข้าไปในลาววันละหลายร้อยคน "เยาวชนลาวเลียนแบบและรับวัฒนธรรมค่านิยมของไทยไปโดยง่าย ดังนั้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2532 กำแพงเวียงจันทน์จึงได้ออกประกาศไปยังสถานบันเทิงทั้งของรัฐและเอกชนห้ามนำนักร้องจากต่างประเทศเข้าไปแสดงโดยไม่ได้รับอนุญาต และ

บรรดาร้านหรือสถานบันเทิงต้องเน้นเพลงที่มีเนื้อร้องทำนองของลาว เดิมที่มีข้อกำหนดให้แสดงหรือเปิดเพลงลาว 70% ที่เหลือ 30% จึงเป็นเพลงต่างชาติ แต่ในทางปฏิบัติควบคุมได้ยาก ส่วนใหญ่เปิดเพลงต่างชาติ (เพลงไทย) เสียกว่า 80% รัฐบาลจึงต้องมีประกาศดังกล่าวออกมาอีกพร้อมมาตรการการลงโทษผู้ฝ่าฝืน และยังกำหนดไม่ให้สถานบันเทิงเปิดบริการเกินห้าทุ่มครึ่ง

วันที่ผู้วิจัยไปสังเกตการณ์ใน Victory Club และ Marina ได้กลับออกมาเมื่อเวลา ล่วงเข้าเกือบสองยาม แต่ภายในคลับวัยรุ่นยังคงคึกคักไม่มีทีท่าว่าจะเลิก ตลอดทางกลับที่พักก็ยังเห็นแสงไฟนีออนหลากสีประดับวูบวาบอยู่ตามหน้าสถานเริงรมย์อีกมายมายบ่งบอกว่าชีวิตยามราตรีของเวียงจันทน์ยังไม่สิ้นสุด สิ่งนี้พิสูจน์ให้เห็นประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายของลาวซึ่งข้อมูลที่ได้จากบุคคลต่าง ๆ ยืนยันว่า “บางระยะก็ตึง บางระยะก็หย่อน มีคำสั่งแล้วก็เลิกเพราะคุมไม่ได้ คิดว่าเป็นเรื่องผลประโยชน์และธุรกิจที่ต้องเกื้อหนุนกัน น่าจะมีการรับเงินใต้โต๊ะด้วย เจ้าหน้าที่จึงอะลุ่มอะล่วย บางแห่งถูกปิดชั่วคราวแล้วก็เปิดอีก ส่วนใหญ่ทำผิดประเภทที่แจ้งไว้” (ภัสรา, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) เช่นแจ้งเป็นร้านอาหารแต่ดำเนินธุรกิจเรคหรือไนท์คลับ ดร.ลินดา เรนนิค-สมิท ก็ให้ข้อมูลตรงกันว่าครั้งที่เธอทำงานอยู่ในลาวหลายปีก่อนเรคจำนวนมากถูกปิด มาครั้งนี้พบว่าเปิดขึ้นมาใหม่อีกแล้ว

อันที่จริงตัวบทกฎหมายว่าด้วยการควบคุมสังคมของลาว มีมาตรการที่เฉียบขาด ขพนนายรังสรรค์ พหลโยธิน เอกอัครราชทูตไทย ณ เวียงจันทน์ยกตัวอย่าง กฎหมายภัยสังคมของลาวว่า “หญิงชายหลับนอนกันถ้าไม่ใช่สามีภรรยาถือว่าผิดกฎหมาย บัตรประชาชนของลาวละเอียดมาก ด้านหน้าเป็นประวัติผู้ชาย ด้านหลังเป็นประวัติผู้หญิง ถ้าไปหลับนอนกับคนที่ไม่ใช่สามีภรรยา เมื่อโดนตรวจบัตรประชาชนก็จะรู้ทันที กฎหมายเขารุนแรงมาก” (ขพนนายรังสรรค์, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) แต่ยุคนี้ ศิลปะก็ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปฏิบัติที่เป็นจริงว่า “การตรวจบัตรประจำตัวก่อนเข้าห้องพักในโรงแรมไม่มีอีกแล้ว” ผู้วิจัยถามถึงการคอร์รัปชั่นรับสินบนของเจ้าหน้าที่ว่าเป็นสาเหตุของความหย่อนยานหรือไม่ ได้รับคำตอบว่า “บุคลิกของคนลาวหาก compromise (ยอมขอม) ได้ก็ compromise” (ยุวดี, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542)

มาตรการควบคุมด้วยกฎหมายพิสูจน์ว่าไม่สามารถเป็นพลังต่อต้านกระแสวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้มากนัก เช่นเดียวกับมาตรการสกัดกั้นก็ใช้ไม่ได้ผลกับสื่อไทย ท่านคำซ่อง กองวงสารองอธิบดีกรมสื่อมวลชนกล่าวว่า รัฐบาลลาวไม่เคยห้ามประชาชนรับสื่อไทย เพราะรู้ว่าห้ามไม่ได้ จะใช้วิธีส่งสัญญาณคลื่นรบกวน (jam) ก็ไม่ได้เพราะแพงมาก ท่านคำซ่องเคยไปศึกษาที่เยอรมัน ตะวันออกเคยได้เห็นตัวอย่างจากที่นั่นและที่เกาหลีเหนือมาแล้ว รู้ว่าการลงทุน jam จะต้องใช้เงินมหาศาล “คิดเป็นเงินปีหนึ่ง ๆ สร้างสถานีได้หลายสถานี” (ท่านคำซ่อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

6.5.2 มาตรการสร้างภูมิคุ้มกัน

มาตรการควบคุมของลาวจะไม่ได้ผลมากขึ้นอีกเมื่อนโยบายเปิดประเทศของลาวทำให้ลาวต้องสัมผัสสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ ท่าทีเชิงรับ (defensive) ดูจะไม่เป็นผลในการปกป้องตนเองจากอิทธิพลของสื่อไทย อันที่จริงลาวมีพลังต่อต้านในเชิงรุก (offensive) ซึ่งถือว่าเป็นพลังสร้างสรรค์อีกด้านหนึ่งที่เห็นได้ชัด นั่นคือ ความพยายามของลาวในการเร่งฟื้นฟูวัฒนธรรมค่านิยมของชาติให้แข็งแกร่งและเด่นกว่าชาติอื่น รัฐบาลลาวคิดค้นวิธีจัดกิจกรรมมวลชนต่าง ๆ เพื่อดึงประชาชนให้มีส่วนร่วมโดยเริ่มจากกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงและตัวแปรเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม กิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมของชาติจะเน้นหนักในสถาบันการศึกษาทุกระดับชั้น โดยมีองค์กรจัดตั้งของรัฐและพรรคที่เคลื่อนไหวกิจกรรมด้านแนวคิดและอนุรักษ์ความเป็นชาติหลายองค์กรหลายเครือข่ายครอบคลุมทุกกลุ่มคนในสังคม โดยมีสหพันธ์แม่หญิงลาว สหพันธ์ชาวหนุ่มลาว สหพันธ์กำมะบานลาว และองค์กรแนวลาสร้างชาติเป็นแรงเสริม

นางผิวลาวัน รองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แม่หญิงลาวกล่าวถึงบทบาทของสหพันธ์ว่า “ได้จัดศึกษาอบรมให้แก่คนหนุ่มสาวในโรงเรียนและในสังคมทั่วไป เกี่ยวกับการเลือกดูและผลกระทบบ้างแรงที่เกิดจากสื่อ ให้การศึกษาอบรมจากความเป็นจริง ทุก ๆ หมู่บ้านมีสหพันธ์แม่หญิงทำงานเคียงคู่ไปกับรัฐบาลให้การศึกษาลงไปตามสาย ทุกเดือนจะกำหนดให้สหพันธ์แม่หญิงแต่ละระดับรู้ว่าจะจัดอบรมเรื่องอะไรแก่ชุมชน แม่หญิงที่ไม่ใช่สมาชิกจะได้รับการอบรมจากแม่หญิงที่เป็นสมาชิก นอกจากนี้ยังมีการจัดแข่งขันกันปฏิบัติมีการตรวจตรา สรุปผล เลือกชมเชยเป็นพอ 3 ดี ลูก 3 ดี ครอบครัว 3 ดี ด้านการติดตามสื่อมวลชนเพื่อนบ้าน สหพันธ์ไม่ได้มองแต่สื่อของไทย แต่ต้องรับผิดชอบแนวคิดของสังคมทั้งหมด เช่นกรณีทีเทห์พุดตุ๊กแม่หญิงลาว ก็ได้ตอบโต้ทางสื่อมวลชนทันทีและร้องไปทางองค์กรจัดตั้งที่มีสิทธิ์ส่งเสียงไปถึงสื่อมวลชนไทย เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องเกียรติและศักดิ์ศรีของแม่หญิงลาว” (นางผิวลาวัน, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

นอกจากนี้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในส่วนแขนงวัฒนธรรมได้พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของลาวอย่างเต็มกำลังความสามารถ ส่งเสริมวรรณกรรมเด็ก สอนศิลปะดนตรีในโรงเรียนทุกระดับ เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมให้มีการจัดประกวดเสื้อผ้าในงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนแต่งกายถูกต้องตามประเพณี “ที่หลวงพระบาง แม่หญิงคนไหนไม่รุ่งขึ้นขึ้นเครื่อง(บิน)ไม่ได้” (คณะผู้บริหารการศึกษา, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

กระทรวงฯยังมีนโยบายให้ทุกแขวงกระตุ้นให้หมู่บ้านต่าง ๆ พัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง เรียกว่าหมู่บ้านวัฒนธรรม เมื่อสร้างขึ้นมาแล้วก็ให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเข้าไปช่วยเหลือ ผู้วิจัยไปดูงานพัฒนาของหมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านอย่างสูงในแขวงสะห

วันนะเขต และได้สนทนากับผู้ใหญ่บ้านสุนทอน ภูจัน ซึ่งได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยวิธีหย่อนบัตรมาแล้ว 2 สมัย บ้านยางสูงมี 156 หลังคาเรือน มีโรงเรียนประถมที่สร้างและดำเนินงานโดยคนในหมู่บ้านเอง เครื่องหนึ่งของหมู่บ้านพัฒนาจนมีเงื่อนไขครบ 5 ข้อของการเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมคือ 1. มีบ้านของตัวเอง 2 มีความสามัคคีคือบรมสังฆอนลูกไม่ให้ติดยา มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ 3. มีอนามัยดี มีส้มและสิ่งแวดล้อมในบ้านที่สะอาด 4. มีพันธกิจต่อสังคม ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เช่นสร้างโรงเรียน 5. ไม่มีจิตใจมกมาย

กว่าครึ่งของครัวเรือนมีเครื่องรับโทรทัศน์ ส่วนวิทยุมีในครอบครองอย่างแพร่หลาย ทุกเข้าผู้ใหญ่บ้านและโฆษกของหมู่บ้านจะพูดคุยกอบบรมสังฆอนลูกบ้านผ่านลำโพงขยายเสียง 6 ตัว แล้วจึงถ่ายทอดข่าวจากวิทยุแขวงที่รับสัญญาณจากเวียงจันทน์ผ่านลำโพงขยายเสียงให้ได้ยินทั้งหมู่บ้าน สหพันธ์แม่หญิง และสหพันธ์ชาวหนุ่มลาวขยายเครือข่ายเข้าถึงชาวหมู่บ้าน และส่งคนมาจัดอบรมสมาชิกในหมู่บ้านเป็นประจำ

ผู้ใหญ่สุนทอนชี้ให้ดูเรือนไม้ขนาดย่อมอยู่ในระหว่างก่อสร้างว่าจะเป็นคนยนต์แสดงศิลปกรรมของชาวบ้านกันเอง "เมื่อสิ้นฤดูการผลิตชาวบ้านจะมีการเล่นทางวัฒนธรรม ที่นี่เคยส่งทีมเยาวชนไปแข่งขันระหว่างแขวงอยู่เสมอ งานแข่งเรือระหว่างสะพานนะเขต-มุกดาหารปีที่แล้ว หมู่บ้านของเราได้รับรางวัลพื่อนงาม"

ผู้วิจัยถามถึงการเปิดรับสื่อของไทย ผู้ใหญ่สุนทอนบอกว่า ตนเองดูโทรทัศน์ลาวมาก แต่ลูกบ้านดูโทรทัศน์ไทย จะเปิดวิทยุหรือโทรทัศน์ไทยก็ได้ "แต่ถ้าเป็นเพลงต่างชาติ(ไทย) ไม่ให้เปิดเสียงดัง ให้เปิดฟังเองคนเดียว"

ในท่ามกลางความพยายามทั้งควบคุมและคุ้มกันเพื่อต่อสู้กับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่ไปกับสื่อไทย รัฐบาลลาวให้นโยบายกับผู้นำทุกระดับซึ่งผู้วิจัยได้ฟังมาเหมือน ๆ กัน คือให้มอบคาถาคู่คุ้มภัยกับประชาชนว่า "จงรับสื่อไทยด้วยปัญญา" "ดูโทรทัศน์ไทยได้ แต่อย่าตามอย่าง"

การสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมในลักษณะที่มึนลึก ค่อยเป็นค่อยไปอย่างใช้ความอดทนของลาว จะสู้กับแรงโหมของสื่อไทยที่กระหน่ำสำนึกของผู้คนเป็นประจำทุกวันอย่างต่อเนื่องได้หรือไม่ ผู้วิจัยเห็นว่า มาตรการปกป้องโดยความริเริ่มในระดับชาติที่รัฐบาลลาวกระทำอยู่ หากสามารถสร้างเป็นเครือข่ายประชาชนในระดับพื้นฐานได้ จะเป็นมาตรการที่มีพลัง เพราะลาวยังมีเงื่อนไขภายในที่ดี มีศักยภาพที่จะเป็นภูมิคุ้มกันตนเองได้ ได้แก่โครงสร้างทางเศรษฐกิจและโครงสร้างของครอบครัว เศรษฐกิจของลาวยังเป็นประเทศยากจน ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเกษตรกรรม ลูกยังต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ส่วนพ่อแม่ยังต้องการแรงงานจากลูก สิ่งนี้จะช่วยยืดเหนี่ยวสถาบันครอบครัวของลาวให้แข็งแรงเหนียวแน่นอีกกระยะหนึ่ง ถ้าไม่นับรวมบริเวณใจกลางของเวียงจันทน์ ส่วนอื่น ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะหัวเมืองชนบท ประชาชนยังยึดถือปฏิบัติประเพณีวัฒนธรรมเก่ากันได้ดี

แต่ขณะเดียวกันปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่นการเปิดประเทศ กระแสทุนนิยมที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น จะเป็นตัวเร่งอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของลาว ลัทธิบริโภคนิยมสกัดกันไม่อยู่ และจะสั่นคลอนสังคมแบบพอกินพอใช้ของลาวจนอาจไม่หวนกลับไปสู่อุดมคติ ผู้วิจัยขอชื่นชมที่พระอาจารย์บัวคำ ซึ่งได้แสดงทัศนะที่กว้างไกลในการมองปัญหาว่า “วัฒนธรรมลาวในระยะ 10 ปีมานี้ เปลี่ยนเร็ว ที่ผ่านมามองว่าลาวรักษาไว้ได้ดีกว่าไทยก็พูดยาก คงเป็นเพราะยังไม่ถึงเวลามากกว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นเมื่อได้เห็นตัวอย่าง ถ้าไม่เห็นก็ไม่รู้จักก็ซื้อ ๆ ไป” (พระอาจารย์บัวคำ, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

การอภิปรายผล

“ลาวมีปัญหาภัยรุมมากในระยะ 7-8 ปีมานี้ มาจากการดูโทรทัศน์ของไทย”

รองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แม่หญิงลาว

“ทางฝ่ายลาวก็มีคนนิยมไทย นิยมเพลงไทย นิยมถุงถือแบบไทย พวกเด็กน้อยลาวที่มักเบิ่งโทรทัศน์ไทยก็มักเฝ้ารับชม ร้องเพลงชาติไทยตามโทรทัศน์”

ปาฐกถาของท่านสีชนะ สีสาน อดีตรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงแถลงข่าว

“ไม่คิดว่าควรห้ามดูโทรทัศน์ไทย ผู้ดูต้องดูด้วยปัญญา ไม่ควรไปโทษสื่ออย่างเดียว”

พระอาจารย์บัวคำ เจ้าอาวาสวัดทาดผู้เฒ่า

“จะว่าไม่กลัวหรือก็กลัวอยู่ กลัวพวกรายการไม่ดี เด็กน้อยแอบไปย้อมผมดำไม่อยู่ ไม่มีมีกำลังต้าน”

รองอธิบดีกรมสื่อมวลชน

“ชอบดูข่าวไอทีวี มีเสรีในการวิเคราะห์ รายการที่ดีก็มีหลายเช่นรายการเกษตร ภาพยนตร์เรื่องเปาบุ้นจิ้นคนลาวก็ชอบมาก”

ท่านจันตี เดือนสะวัน กวีซีไรต์

ทัศนะที่แตกต่างหลากหลายของบุคคลในระดับนำของลาว สะท้อนให้เห็นความรู้สึกที่ “กลืนไม่เข้าคายไม่ออก” ต่อสื่อกระจายเสียงของไทย ซึ่งล่วงล้ำพรมแดนเข้าไปโดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบจากทางการลาวก่อน (prior consent) เป็นไปตามธรรมชาติของคลื่นวิทยุซึ่งลาวไม่มีปัญญาจะสกัดกัน ท่าทีของผู้นำลาวต่อวิทยุ-โทรทัศน์ของไทยจึงเป็นความรู้สึกสองด้านที่ขัดแย้งกัน ด้านหนึ่งยอมรับข้อดีที่มีประโยชน์ต่อลาวบ้าง อีกด้านหนึ่งตั้งข้อรังเกียจต่อผลกระทบในด้านลบที่ทำให้สังคมลาวแปดเปื้อน

ในการอภิปรายผลเพื่อสรุปภาพรวมของงานวิจัย ผู้วิจัยจะพยายามตอบคำถามสัก 3 ข้อ ซึ่งเป็นคำถามที่ค่อย ๆ ตกผลึกมาจากบทก่อนหน้าทั้งหมด และเป็นคำถามแกนกลางของข้อสมมติฐานงานวิจัยครั้งนี้ การอภิปรายผลจะใช้หลักวิธีการวิเคราะห์ (analyze) และสังเคราะห์ (synthesize) ข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อให้เป็นบทสรุปรวบยอดความคิด เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ค้นพบ และเป็นพื้นฐานสำหรับต่อยอดงานวิจัยในอนาคต

ก่อนอื่นขอกล่าวในเบื้องต้นว่า ผู้วิจัยจะอภิปรายผลบนพื้นฐานข้อสรุปที่ได้ทำความเข้าใจมาแล้วในบทต้น ๆ ว่าสื่อมวลชนของไทยครอบคลุมลาว คำถามที่จะตอบต่อไปก็คือ

- สื่อไทยครอบคลุมลาวอย่างไร
- การครอบคลุมของสื่อไทยมีผลต่อลาวอย่างไร
- อะไรคือทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับอนาคตของความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างไทย-ลาว

7.1 สื่อไทยครอบคลุมลาวอย่างไร

สื่อไทยมีเงื่อนไขที่จะครอบคลุมลาวได้อย่างดีเหมือนกับที่สื่อของอเมริกาครอบงำแคนาดา กล่าวคือมีพรมแดนติดต่อกันอันยาวเหยียด มีภาษาพูด ภาษาเขียนที่เกือบเป็นภาษาเดียวกัน มีชาติพันธุ์โดยกำเนิด ประเพณีวัฒนธรรม รสนิยมการกินอยู่ ศาสนา อารมณ์ความรู้สึกส่วนร่วมกัน เงื่อนไขอีกอย่างหนึ่งที่เหมือนกันและมีนัยสำคัญยิ่งต่อการครอบคลุมของสื่อก็คือ การกระจายตัวของประชากรที่ไม่สม่ำเสมอ กว่าครึ่งหนึ่งของประชากรลาวอาศัยอยู่ในแนวชายแดนติดต่อกับไทยภายในรัศมีไม่เกิน 50 กิโลเมตร จึงสามารถรับคลื่นสัญญาณของไทยได้ชัดเจน ยิ่งกว่านั้นบริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของนครหลวงและหัวเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา เมื่อดูในขอบเขตทั้งประเทศ สื่อจากไทยเข้าถึงคนลาวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70-75 ของประชากรทั้งหมด ที่สำคัญก็คือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ

สื่อไทยครอบงำสื่อลาวก็เพราะไทยอยู่ในฐานะเหนือกว่าลาวทุกด้าน ลาวเป็นประเทศอาภัพทางด้านภูมิศาสตร์ ถูกปิดล้อมโดยประเทศเพื่อนบ้านทำให้ไม่มีทางออกทะเล เส้นทางสู่โลกภายนอกที่ดีที่สุดคือเส้นทางผ่านประเทศไทย ลาวจึงตกเป็นเบี้ยล่างของไทยโดยธรรมชาติ ลาวมีประชากรเพียงไม่ถึง 5 ล้านคน เศรษฐกิจของลาวยังติดกลุ่มประเทศยากจนที่สุดตามมาตรฐานที่สหประชาชาติตั้งไว้ ประวัติศาสตร์ลาวผ่านวิกฤตการณ์และความยากลำบากมามาก สันติภาพเพิ่งเกิดแก่ลาวสัก 20 ปีมานี้เอง ทั้งหมดนี้เมื่อนำมาสัมพันธ์กับสื่อมวลชนจึงเป็นคำตอบที่ดีว่า เหตุใดสื่อมวลชนของลาวจึงมีกำเนิดช้ากว่า และพัฒนาช้ากว่าสื่อมวลชนของไทย และดังนั้นจึงต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของสื่อไทยเรื่อยมาตั้งแต่อดีต

ในบทที่ 3 หัวข้อที่ 3.1 ได้วิเคราะห์ให้เห็นความได้เปรียบของสื่อไทยเหนือสื่อลาวในด้านต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีของสื่อกระจายเสียงเป็นกรอบการวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Sydney Head มาแล้ว ความได้เปรียบทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าว แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมในการครอบงำลาว 2 ด้านคือ ด้านปริมาณและด้านเนื้อหา

7.1.1 ปริมาณที่ขาดความสมดุล (imbalance)

ปริมาณของสื่อไทยในลาวเมื่อเทียบกับปริมาณของสื่อลาวในไทย หรือกระทั่งเทียบกับปริมาณสื่อลาวในประเทศลาวเอง เห็นได้อย่างชัดเจนว่าลาวเสียดุลให้กับไทยอย่างมาก จำนวนคลื่นที่นำรายการวิทยุและโทรทัศน์ของไทยเข้าไปในลาว จำนวนเวลาในการออกอากาศของไทยที่มีความยาวอย่างต่อเนื่องเกือบ 24 ชั่วโมง และเนื้อหารายการของสื่อไทยที่เป็นสื่อธุรกิจเน้นความบันเทิงสนุกสนาน ใช้ทุนและเทคนิคการผลิตที่เหนือชั้นกว่ามากมาย ทำให้สื่อไทยครองใจคนลาวทุกระดับไม่เว้นแม้กระทั่งบุคคลในระดับนำของประเทศ แม้ผู้นำลาวบางคนพยายามจะกลับกลืนให้เห็นเป็นว่าคนลาวไม่ได้นิยมโทรทัศน์ไทยไปเสียทั้งหมด แต่ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าไม่มีคนลาวสักคนเดียว(ที่มีเครื่องรับและสามารถรับคลื่นสัญญาณของไทยได้)จะไม่รับสื่อไทย ยิ่งกว่านั้นยังใช้เวลาในการดูโทรทัศน์ไทยมากกว่าโทรทัศน์ลาว ด้วยสัดส่วนการดูที่แตกต่างกันบ้างแต่โดยเฉลี่ย "คนลาวดูโทรทัศน์ไทย 80% ดูโทรทัศน์ลาว 20%" (กลุ่มพนักงานรัฐ, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542)

ไม่มียุคใดที่วิทยุ-โทรทัศน์ไทยจะมีปริมาณครอบงำลาวมากเท่ากับยุคนี้ และนับวันปริมาณจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยสัมพันธ์กับเทคโนโลยีสื่อกระจายเสียงที่องค์กรสื่อมวลชนของไทยกำลังพัฒนาแข่งขันกันอยู่ ปัจจุบันธุรกิจสื่อกระจายเสียงของไทยต่างใช้ดาวเทียมในการขยายขอบเขตพื้นที่ครอบคลุมของสัญญาณไปให้ไกลที่สุดทั้งในระดับภายในประเทศและต่างประเทศ ลาวซึ่งประกบติดอยู่กับชายแดนไทยจึงอยู่ในวงรัศมีแพร่สัญญาณและรับสื่อกระจายเสียงของไทยได้ทั้งหมด อุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมของลาวมีอยู่ 2 ชนิด ชนิดแรกเป็นจานดาวเทียมขนาดใหญ่กว่ามีไว้เพื่อรับรายการโทรทัศน์แบบเดิม (conventional television) ที่ออกอากาศภาคพื้นดิน (terrestrial) ในประเทศไทย ได้แก่โทรทัศน์ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 9 ช่อง 11 และไอทีวี จานดาวเทียมประเภทนี้ตามข้อมูลของรองอธิบดีกรมสื่อมวลชนมีถึงกว่า 30,000 เครื่องทั่วประเทศ ทำให้โทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ของไทยเข้าถึงผู้ชมชาวลาวลึกเข้าไปถึงชายแดนติดกับจีนและเวียดนามซึ่งแต่ก่อนเคยรับคลื่นวิทยุภาคพื้นดินของไทยไม่ได้ นอกจากนี้เมื่อโทรทัศน์ระบบจกรับเป็นสมาชิก (subscription television) หรือที่เรียกว่าเคเบิลทีวีของไทยได้พัฒนาเทคโนโลยีจากการออกอากาศด้วยคลื่นไมโครเวฟ (microwave) ในยุคแรกไปสู่การใช้สายเคเบิลสำหรับสมาชิกในเขตชุมชนหนาแน่นของเมือง และส่งสัญญาณขึ้นดาวเทียมไปให้กับสมาชิกในส่วนอื่น ๆ ทั่วประเทศ คนลาวที่สนใจรับเคเบิลทีวีของไทย (เดิมคือ UTV

ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น UBC) เพียงแต่ติดต่อกับตัวแทนของบริษัทเคเบิลทีวีของไทยในลาวก็สามารถรับรายการโทรทัศน์จำนวนกว่า 30 ช่องเหมือนกับคนไทยไม่ผิดเพี้ยน ปัจจุบันอุปกรณ์รับรายการตรงจากดาวเทียมสำหรับเคเบิลทีวีในลาวมีประมาณ 7,000 เครื่องตามข้อมูลของรองอธิบดีกรมสื่อมวลชน

7.1.2 เนื้อหาที่ขาดความเสมอภาคหรือด้อยคุณภาพ

อาศัยความได้เปรียบทางด้านต่าง ๆ และความเห็นว่าทางด้านสื่อ สื่อมวลชนไทยไม่ว่าสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อกระจายเสียงมักแสดงบทบาท "พี่ใหญ่" หรือ "ไทยใหญ่" (Thai hegemonism) ออกมาเมื่อมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับลาว ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหารให้ความเห็นกับผู้วิจัยว่า "เมื่อไทยอยากเป็นลูกพี่ก็ต้องให้น้อง และต้องทนให้น้องด่า" (สมบุญธน์, สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542) แต่ในทางความเป็นจริงกลับตรงกันข้าม สื่อมวลชนไทยเคยสร้างความขมขื่นทางการเมืองให้กับรัฐบาลลาวมาในอดีต แม้ปัจจุบันสถานการณ์ด้านสื่อจะดีที่สุดเท่าที่เคยผ่านมา แต่ "การดูหมิ่นคนลาวเป็นจิตใต้สำนึก (ของไทย) ที่แก้ยากมาก" (दनัย, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) สื่อไทยจึงยังคงหยิกๆ หยอกๆ ให้ลาวต้องประท้วงเป็นครั้งเป็นคราว ไทยกับลาวจึงจัดให้มีการปรับความเข้าใจเรื่องสื่อเป็นประจำทุกปี บรรยากาศในที่ประชุมสื่อมวลชนไทยยอมรับที่จะแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ขณะที่ลาวก็ติดใจผู้ที่อยากทำตัวเป็นที่ด้วยถ้อยคำที่ซ้ำซากว่า "ขอฝากไว้ว่า ถ้าเราคิดว่าเป็นพี่น้องกันก็ให้แสดงออกในภาคปฏิบัติ ไม่ใช่พูดอย่างแต่ทำอีกอย่าง..." (ท่านวันทะลม สัมมนา "สื่อมวลชนไทย-ลาวกับบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ไทย-ลาว จัดโดย สมาคมไทย-ลาว ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 29 สิงหาคม 2540 หน้า 22)

บทที่ 1 หัวข้อ 1.1 และ 1.2 แสดงให้เห็นว่าในยุคที่ไทยมีปัญหาขัดแย้งด้านอุดมการณ์การเมืองกับลาว ไทยได้อิงแอบความช่วยเหลือของอเมริกาเพิ่มความได้เปรียบให้กับตนเองเป็นฝ่ายกระทำด้วยสื่อต่อฝ่ายขบวนการปลดปล่อยลาวทุกด้าน ยอมให้อเมริกาใช้เป็นฐานส่งสัญญาณคลื่นรบกวนวิทยุของลาว ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือขยายความขัดแย้งกับลาวโดยเจตนา เช่นมีคำสั่งลับพิเศษให้สถานีวิทยุและโทรทัศน์บริเวณชายแดนเผ้าฟังและเขียนบทความโจมตีผู้นำลาว โฆษณาชวนเชื่อหวังผลทางจิตวิทยาในการช่วงชิงมวลชนลาวและบ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐบาลลาว จงใจเขียนข่าวตลาดเคลื่อน สร้างข่าวเท็จให้เป็นจริง กลับข่าวเป็นด่า โหมกระพือสถานการณ์ให้ตึงเครียด "เขียนด่าเขาข้างเดียว" (จำลอง, สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542) "พอเราด่าเขาหนัก ๆ เข้า เขาก็ให้เราเบา ๆ ลง เราเลยต้องหาทางเปลี่ยนแนวใหม่ มีอยู่ช่วงหนึ่งถึงขนาดออกอากาศโดยไม่ขานชื่อสถานี ไม่บอกให้รู้ว่าเป็นสถานีอะไร และไม่ถ่ายถอดข่าวจากกรุงเทพฯ ด้วย" (ธีระพงศ์, สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542)

เมื่อรัฐบาลไทยแปรเปลี่ยนนโยบายจากสนามรบเป็นตลาดการค้า สื่อมวลชนไทยจึงลดบทบาททางการเมืองลงจนเกือบหมด แต่พฤติกรรมการแสดงออกที่ดูหมิ่นถิ่นแควนลาวด้วยเนื้อหาและภาษายังคงมีให้เห็นให้ฟังอยู่เสมอ คนไทยส่วนใหญ่โทษว่าเกิดจากปมด้อยของลาวเองที่ทำให้อ่อนไหว (sensitive) ต่อคำพูดของไทยจนเกินเหตุ ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายไทยไม่ได้คิดหรือมีเจตนาดังที่ถูกกล่าวหา เพราะขึ้นชื่อว่าไทยใคร ๆ ก็มีความเห็นร่วมกันว่าการล้อเล่นกับ "ลาว" ใช้ภาษาลาวในการเรียกอารมณ์ขันในรายการตลกทางวิทยุ-โทรทัศน์หรือตลกคาเฟ่ เป็นการกระทำที่ไม่มีใครถือเป็นจริงเป็นจัง แม้แต่คนธรรมดาทั่วไปก็นิยมเล่า "โจ๊ก" (joke) เกี่ยวกับลาวกันต่อ ๆ ว่าเป็นความสนุกปากอย่างเดียวไม่เคยคิดอะไรไกลไปกว่านั้น ส่วนใหญ่แก้ตัวน้ำขุ่น ๆ ไปด้วยว่า "ลาวในความหมายของไทยหมายถึงคนอีสาน ไม่มีเจตนาจะว่าไปถึงคนลาวในประเทศลาว"

จริงหรือไม่ที่คนไทยไม่มีเจตนาล้อเลียน ดูหมิ่นเหยียดหยามลาว ?

Ethnic slur หรือการป้ายร้ายคนเชื้อชาติอื่นให้เห็นว่ามีจุดด้อยกว่าเป็นความรุนแรงที่แสดงออกทางภาษาในระดับสูงที่สุด เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นเครื่องแสดง "เจตนารมณ์" ของคนเชื้อชาติหนึ่งที่ต้องการเหยียดคนอื่นอีกเชื้อชาติหนึ่งให้เห็นว่าต่ำต้อยกว่า "ลัทธิไทยใหญ่กว่าลาว" (ไม่ว่าลาวในประเทศลาวหรือคนอีสานที่มีเชื้อสายลาวก็ตาม) ถูกถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุ จนคนรุ่นนี้ลืมคิดถึงเจตนาอันเป็นจุดเริ่มต้นที่มีมาแต่อดีต พวกนักปฏิเสธรอย่างสนิทใจว่าการใช้ ethnic slur กับลาวเป็นสิ่งที่ "ไม่มีเจตนาจะล้อเลียนหรือดูหมิ่นลาวแต่อย่างใด ศิลปินตลกได้หลุดออกไปบ้าง ขอให้ลาวดูรายการตลกในแง่ของความบันเทิง" ก็แล้วกัน (การสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาว 2540, 24)

ภาษาเป็นอาวุธที่เชือดเฉือนบาดลึกยิ่งกว่าคมมีด ไม่สมควรที่ไทยจะใช้ความเหนือกว่าของสื่อมวลชนที่รุกรานเข้าไปในลาว ทำให้ลาวตกเป็นเบี้ยล่างของไทย งานวิจัยนี้คาดหวังผลที่จะมีส่วนทำให้คนไทยตระหนักอยู่เสมอว่า ขณะที่เรากำลังเล่นสนุกโดยไม่ได้คิดอะไรนั้น คนลาวเกือบทั้งประเทศกำลังนั่งดูนั่งฟังอยู่

7.2 การครอบงำของสื่อไทยมีผลต่อลาวอย่างไร

Conteras (1976) ในหนังสือเรื่อง Cross-Cultural Broadcasting สรุปว่าสื่อกระจายเสียงต่างวัฒนธรรมจะส่งผลกระทบต่อประเทศผู้รับอย่างน้อย 4 ด้านคือ

- ผลต่อวัฒนธรรม (cultural effects)
- ผลต่อภาษา (linguistic effects)
- ผลต่อจิตวิทยา (psychological effects)
- ผลต่อการเมือง (political effects)

ในกรณีของลาวผู้วิจัยขอเพิ่ม ผลต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาของสื่อมวลชน

7.2.1 ผลต่อวัฒนธรรม

“ลาวกับไทยมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ วัฒนธรรมของไทยลาวพอรับได้ แต่หากว่าเป็นวัฒนธรรมของประเทศอื่น ๆ ลาวไม่ประสงค์จะรับ” (ท่านวัน ทะลม สัมมนาไทย-ลาวหน้า 23)

“ละครโทรทัศน์ของไทยดูแล้วเกินจริง การแต่งกายไม่ถูกกับวัฒนธรรมทั้งของไทยเอง และของลาวเพราะเป็นของต่างประเทศ ไทย-ลาวเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน แต่เมื่อดูจากละครเห็นได้ว่า วัฒนธรรมของไทยได้เปลี่ยนไปแล้ว” (ท่านสีพัน สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542)

คำพูดของผู้นำลาวที่ยกมานี้เป็นสิ่งเตือนสติที่ดีสำหรับคนไทยที่มักหลงคิดด้วยความเข้าใจผิด ๆ ว่า “วัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านโทรทัศน์ไทย” (television culture) คือ “วัฒนธรรมไทย” สื่อไทยกำลังนำ “ความเป็นไทย” ไป “ครอบ” ให้กับลาว คนไทยไม่น้อยเมื่อพูดถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ไทยในลาว จะแสดงความพอใจว่าสื่อไทยไป “ล้างสมอง” คนลาว ทำให้คนลาวซึมซับวัฒนธรรมไทย และชื่นชอบความเป็นไทยตามทีเห็นในสื่อ ไทยกับลาวมีวัฒนธรรมที่เกือบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คำพูดของลาวจึงเป็นกระจกส่องที่เที่ยงตรงให้กับไทย ว่าวัฒนธรรมในประเทศไทยทุกวันนี้ ไม่ใช่วัฒนธรรมไทยอีกต่อไป แต่เป็นวัฒนธรรมเบี่ยงเบนที่รับอิทธิพลมาจากต่างชาติ และนี่คือข้อรังเกียจที่แท้จริงของลาวต่อสื่อไทย

ดังนั้น ในการวิเคราะห์ผลกระทบของโทรทัศน์ไทยต่อวัฒนธรรมลาว จึงต้องสลัดทิ้งความเข้าใจผิดซึ่งเกือบจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า สื่อไทยกำลังทำให้ลาวสูญเสียความเป็นลาวแปรเปลี่ยนกลายเป็นไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ การวิเคราะห์จะตรงประเด็นมากกว่าถ้าจะเริ่มต้นจากความเป็นจริงว่า สื่อไทยกำลังนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้าไปทำลายวัฒนธรรมลาวเหมือนอย่างที่เคยทำลายวัฒนธรรมตัวเองมาแล้วอย่างไร

สื่อไทยเป็นส่วนหนึ่งของกระแสทุนนิยมโลก จึงทำหน้าที่แพร่กระจายวัฒนธรรมบริโภคให้กับผู้รับสารอย่างกระตือรือร้น วัฒนธรรมตะวันตกที่เข้าไปในลาวจึงไปพร้อมกับรายการโฆษณาทางโทรทัศน์และรายการประเภทบันเทิงเบาสมองต่าง ๆ ที่มีจุดดึงดูดผู้ชมมากที่สุดและกว้างขวางที่สุด วัฒนธรรมบริโภคนิยมเมื่อเกิดขึ้นแล้วย้อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบค่านิยมต่าง ๆ (value system) ทั้งต่อสังคมและต่อวิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล โดยมีกลุ่มเสี่ยงที่สำคัญคือกลุ่มวัยรุ่น ประชาชนทั่วไปอาจไม่สนใจคิดถึงเหตุปัจจัยของความเปลี่ยนแปลง แต่บุคคลในระดับผู้นำของลาวล้วนเชื่อมั่นว่าโทรทัศน์ไทยว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่งดงามไปให้ลาว โฆษของสื่อไทยมีตั้งแต่ทำให้เกิดอาชญากรรมรุนแรงที่ไม่เคยมีมาก่อนในลาว เช่นการฉกชิงลักทรัพย์ ยาเสพติด โสเภณี วิจริตทางเพศ ไปจนถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่เบาลงมาเช่น การข่ม

ผม เจาะหู ใส่กระโปรงสั้น นุ่งกางเกงยีน สวมหูหิ้ว พูดจาไม่สุภาพ ใช้ชีวิตฟุ้งเพื่อเสเพลสุข ไม่รับผิดชอบการเรียน ฯลฯ วัยรุ่นลาวกำลังทำตามอย่างวัยรุ่นไทย สังคมลาวกำลังเปลี่ยนแปลง แต่ปัญหาก็คือเศรษฐกิจของลาวไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามในอัตราความเร็วที่เท่ากัน โทรศัพท์เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความต้องการวัตถุอย่างไม่รู้จักจบสิ้นขณะที่ความสามารถในการสนองตอบความต้องการแม้แต่ในขั้นพื้นฐานของประชาชนลาวก็ยังมีไม่ถึง สื่อของไทยได้สร้างสิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึกเทียม” (false consciousness) (Frederick, 1993,136) ให้กับวัยรุ่นลาว ทำให้วัยรุ่นลาวหลงเดินตามและเลียนแบบวัยรุ่นไทยอย่างหลับหูหลับตา

สิ่งที่คอยกระตุ้นไม่ให้สังคมลาววิ่งเทลิตตามแบบไทยเร็วจนเกินไป น่าจะยกประโยชน์ให้กับฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศที่ยังยากจน นักศึกษาจบใหม่จากมหาวิทยาลัยมีรายได้เริ่มต้นที่ 100,000 กีบ หรือประมาณ 400 บาทเท่านั้น แต่คนลาวอยู่ได้ด้วยวิถีชีวิตแบบ “คุ้มตัวเอง” ที่พอกินพอใช้ พระอาจารย์บัวคำประเมินผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาของสื่อไทยต่อประชาชนลาวว่า ผู้ที่รับผลกระทบโดยตรงน่าจะมีเพียง 10 % เพราะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวยเป็นอุปสรรคขัดขวาง การควบคุมสังคมที่เข้มงวดโดยยึดอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวเป็นแนวทาง ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ได้สร้างแนวต้านทางวัฒนธรรม (cultural front) ให้กับลาว สภาพสังคมโดยทั่วไปของลาวจึงยังรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติไว้ได้มาก ยกเว้นสถานเริงรมย์ซึ่งเป็นสถานที่โอเคจรแล้ว สาวลาวยังนุ่งซิ่นที่ตัดเย็บอย่างประณีตในทุกโอกาส คนลาวยังดักบาตรข้าวหนึ่งกันทุกเช้า พระสงฆ์เดินเรียงแถวรับบิณฑบาตอย่างเป็นระเบียบ นักเรียนและคนทำงานกลับบ้านรับประทานอาหารเช้าพร้อมครอบครัว แมคโดนัลด์ส์ (McDonald's) บุกไปทั่วโลกแต่ไม่สนใจตลาดลาว ความสงบเรียบร้อยของสังคมลาวโดยทั่วไปจึงอยู่ในเกณฑ์ที่ดีกว่าไทยมาก

อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงทางสังคมยืนยันว่าหลังจากผู้นำลาวประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจเสรีเพื่อดึงดูดเงินตราเข้าประเทศในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของสังคมลาวมีอัตราเร่งที่เห็นชัดเจนขึ้นและเป็นไปในทิศทางที่ตกต่ำลงเหมือนกับไทย นโยบายเศรษฐกิจเสรีของผู้นำลาวได้ช่วยเสริมอิทธิพลให้กับสื่อไทยในการโปรยหว่านเมล็ดพืชแห่งวัตถุนิยมและบริโภคนิยมให้ทั่วถึงในหมู่คนลาวมากยิ่งขึ้น สินค้าฟุ่มเฟือยต่างๆ จะทยอยกันเดินตามหลังสื่อเข้าไปในลาวมากขึ้นเรื่อย ๆ หรือไม่เช่นนั้นคนลาวที่มีความต้องการก็เพียงเดินข้ามสะพานเข้ามาจับจ่ายในไทยได้เองอย่างสะดวกสบาย ยิ่งกว่านั้นชาวลาวพันทะเลที่บัดนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงแล้วจากประเทศที่สามยังพากันนำเงินทองเข้ามากระตุ้นความต้องการทางวัตถุให้กับญาติพี่น้องในประเทศลาวให้คึกคักขึ้นไปอีก

สังคมของลาวที่เห็นอยู่วันนี้ยังจะเปลี่ยนแปลงต่อไปอีกไม่หยุดในวันหน้า สื่อไทยที่ข้ามไปถึงชาวลาวอย่างท่วมท้นตลอดเวลาทุกวัน มีอิทธิพลอย่างแน่นอนต่อวัฒนธรรมที่เบี่ยงเบนของลาว ต่อวิถีชีวิตที่ตกต่ำลงของวัยรุ่น และต่อการเผยแพร่ลัทธิบริโภคนิยมสินค้าแบบทุนนิยมที่ไม่รู้จักพอเข้า

ไปแทนที่เศรษฐกิจ “คุ้มครองตัวเอง” แบบพอกินพอใช้ของลาว แต่ทั้งหมดนี้ “จะโทษสื่ออย่างเดียวไม่ได้ เพราะคนเรามีการรับรู้ที่กว้างขวางจากหลายทาง ที่แล้วมาจะว่าลาวรักษาประเพณีวัฒนธรรมได้ดีกว่าไทยหรือไม่ คงเป็นเพราะยังไม่ถึงเวลา” (พระอาจารย์บัวคำ, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) ภูมิธรรมที่แสดงโดยพระอาจารย์บัวคำนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเหมาะสมอย่างยิ่งในการประเมินบทบาทที่เป็นจริงของสื่อไทยต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและสังคมในลาว

7.2.2 ผลต่อภาษา

วัยรุ่นลาวเป็นกลุ่มที่ดูโทรทัศน์ไทยมากที่สุด จึงเป็นกลุ่มที่รับ “ภาษาโทรทัศน์” ไปมากที่สุด ภาษาโทรทัศน์มักเป็นภาษาพูด (slang) ที่คนไทยเองก็ถือว่าไม่สุภาพ ส่วนใหญ่มาจากศัพท์ภาษาต่างประเทศ คำที่ผู้วิจัยได้ฟังจากปากคนลาวมากที่สุดคือคำว่า “มั่ว” “ชั่ว” “เท” คำเหล่านี้แม้แต่ผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่วัยรุ่นแต่มีภูมิหลังส่วนตัวใกล้ชิดหรือเกี่ยวข้องกับไทยก็ติดปากได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามทั้งเด็กวัยรุ่นเองและผู้ปกครองให้ข้อมูลตรงกันว่า พวกเขาติดถ้อยคำจากโทรทัศน์ไทยไปพูดเป็นคำ ๆ เท่านั้น เมื่อวัยรุ่นอยู่ด้วยกันเองกับเพื่อน ๆ หรืออยู่ในครอบครัวกับพ่อแม่ญาติพี่น้อง วัยรุ่นลาวยังคงพูดภาษาลาว “บางทีก็หลุดคำไทยออกมาบ้าง เช่น “ครับ” “อ้อ” “สนุก” แต่ไม่พูดเป็นประโยค เพลงไทยก็เหมือนกัน ซื่อไปแล้วฟังมากกว่าร้อง ถ้าร้องก็ร้องไม่จบเพลง คลอ ๆ ตามไปเท่านั้น” (กลุ่มพนักงานรัฐ, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542)

ผู้วิจัยมีนิสิตลาวจากเวียงจันทน์ที่รับทุนรัฐบาลไทยมาเรียนที่คณะนิเทศศาสตร์ เธอพูดภาษาไทยได้ชัดเจนและไพเราะกว่านิสิตไทยเกือบทั้งหมดในห้อง ไม่ว่าคำควบกล้ำ สำนวน และสำเนียงไม่มีสิ่งใดบอกเธอไม่ใช่คนไทย เธอยอมรับว่าทั้งหมดเกิดจากการที่เธอดูโทรทัศน์และฟังวิทยุของไทยตั้งแต่เด็กเป็นเวลาเกือบ 20 ปี ผู้จัดรายการวิทยุท้องถิ่นก็บอกกับผู้วิจัยเช่นกันว่า คนลาวที่โทรทัศน์เข้าไปขอเพลงส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยก่อน พูดได้ชัดเจนและไพเราะจนจับไม่ได้ว่าเป็นคนไทยหรือคนลาว จนกว่าเมื่อดีใจทราบว่าเป็นแฟนเพลงจากลาวจึงชวนคุยเป็นภาษาลาวเพื่อสร้างความสนิทสนม ในการวิจัยภาคสนามในประเทศลาว ผู้วิจัยพบว่า คนลาวที่อยู่ในวัยสูงอายุจะพูดภาษาไทยได้น้อยและไม่คล่อง แต่คนที่อยู่ในวัยต่ำกว่าสามสิบลงมา โดยเฉพาะวัยรุ่นพูดภาษาไทยได้ดี นอกจากนี้ “คนลาวอ่านเขียนภาษาไทยได้สบาย จดเพลง อ่านหนังสือเพลง ดูหนังสือดารา” (ท่านจันทิ, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

วาทกรรมที่หลากหลายเกี่ยวกับผลของการรุกรานทางวัฒนธรรมผ่านสื่อ มีข้อโต้แย้งของนักคิดแนวเสรีนิยมอย่างเช่น เดอ โซลาพูล (de sola Pool) และ ดิซาร์ด (Dizard) ที่เสนอมุมมองอีกด้านหนึ่งว่า สื่อจากประเทศที่เข้มแข็งกว่าไม่จำเป็นต้องนำผลด้านลบให้แก่ประเทศที่ถูกครอบงำอย่างเดียว แต่อาจนำผลด้านบวกคู่กันไปด้วยก็ได้ ผู้วิจัยมองดูว่าผลในด้านภาษาอาจเป็นตัวอย่าง

ใช้ได้ในทัศนะดังกล่าว ครอบคลุมที่ภาษาผ่านสื่อจากประเทศที่ครอบงำไม่ได้ทำลายภาษาหรือเข้าแทนที่ภาษาของคนในท้องถิ่นที่เป็นผู้รับ ตรงกันข้ามได้เข้าไปเสริมให้คนในท้องถิ่นเรียนรู้ภาษาของมนุษย์ในโลกเพิ่มขึ้นอีกภาษาหนึ่ง สื่อก็ทำหน้าที่ส่งผลในด้านบวกต่อความเข้าใจอันดีของมนุษยชาติ

ปัญญาชนไทยนิยมให้ลูกดูรายการภาษาอังกฤษนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อฝึกทักษะทางการฟังและความเข้าใจภาษาอังกฤษของลูก ในกรณีของลาวก็เช่นกัน การรับสื่อไทยทำให้คนลาวเรียนรู้และเข้าใจภาษาไทยอย่างกว้างขวางและถ่องแท้ คนลาวยืนยันว่าสามารถเข้าใจภาษาไทยได้เหมือนภาษาของตนเอง นอกจากฟังได้ดีแล้ว คนลาวยังพูดภาษาไทยได้สุภาพไพเราะและนุ่มนวลน่าฟังมาก “คนลาวพูดภาษาอ้อม ๆ กว่าคนไทย คนไทยพูดตรงแบบตะวันตก” (กลุ่มพนักงานรัฐ, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2542) ที่สำคัญก็คือลาวรับสื่อจากประเทศตะวันตกน้อยกว่าไทยมาก คนลาวจึงไม่ติดนิสัยพูดลาวปนฝรั่งเหมือนคนไทย หากคนไทยยังชอบที่จะทำภาษาของตัวเองให้วิบัติด้วยคำไทยปนฝรั่งออกเสียงไม่ชัด ในภายภาคหน้าอาจต้องไปเรียนรู้ภาษาไทยที่ถูกต้องจากคนลาว

แต่ผลดีอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นต่อเมื่อเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย คนไทยปิดตัวเองจากสื่อลาวด้วยเห็นว่าไม่น่าสนใจ ซ้ำยังมีทัศนะที่เห็นภาษาลาวเป็นเรื่องขบขัน การเรียนรู้จึงไม่เกิด สื่อไทยจึงยังคงหนีไม่พ้นการทำหน้าที่กระตุ้นความไม่เสมอภาคเท่าเทียมเพื่อเสริมการครอบงำและรุกรานทางวัฒนธรรมของฝ่ายไทย ทั้ง ๆ ที่ประโยชน์ที่ได้ตกเป็นของฝ่ายลาวอย่างชัดเจน ผู้วิจัยก็ประจักษ์ถึงความเสียหายเปรียบของตัวเองในการทำวิจัยภาคสนามครั้งนี้ เพราะไม่ว่าจะพูดอะไรคู่สนทนาฝ่ายลาวก็ฟังรู้เรื่องหมด แต่ตัวเองกลับมีความยากลำบากในการทำ ความเข้าใจภาษาของทางฝ่ายลาว

7.2.3 ผลต่อจิตวิทยา

ในบทที่ 4 หัวข้อ 4.1 ผู้วิจัยได้นำเสนอทฤษฎีของนักวิชาการสื่อสารมวลชนที่ศึกษาสื่อในแนววัฒนธรรมศึกษา กล่าวคือศึกษากระบวนการสื่อสารโดยสัมพันธ์กับโครงสร้างระหว่างปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับผู้รับสารซึ่งมีศักยภาพในการตีความหมายสารตามบริบททางสังคม ไม่ว่าจะเป็นมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หรือวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มคน สารอย่างเดียวกันจึงอาจสื่อความหมายต่างกันในหมู่ผู้รับสารกระทั่งต่างจากความหมายหรือเจตนาดั้งเดิมของผู้ส่งสารเอง โดยก่อนอื่นสื่อมวลชนเป็นผู้สร้าง “ความเป็นจริงของสังคม” (social construction of reality) ให้เกิดขึ้นก่อนผ่านภาพและภาษาที่ใช้ในสื่อ ต่อจากนั้นผู้รับสารแต่ละกลุ่มยังมอง “ความเป็นจริง” ที่สื่อสร้างขึ้นผ่านแว่นหลากหลายสี ก่อเกิดเป็นภาพแห่ง “ความเป็นจริง” ขึ้นในใจของแต่ละคนที่แตกต่างกัน

ในการอภิปรายผลทางจิตวิทยาของสื่อไทยต่อลาว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บนพื้นฐานของ ข้อค้นพบในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2 และ 4.3 เกี่ยวกับทัศนคติ ความคิด ความเข้าใจของคนลาวต่อไทยในด้านต่าง ๆ อันเป็นความรู้ที่สะสมจากการเปิดรับสื่อไทยอย่างยาวนาน จนกลายเป็น “ความเป็นจริง” ของไทยในใจของคนลาว ภาพของไทยในความนึกคิดของคนลาวหรือผลของสื่อต่อจิตวิทยาของคนลาวในการมองสังคมไทยเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นเป็นสองแนว

ผู้นำลาวและพนักงานรัฐของลาวระดับต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่สนใจติดตามข่าวการเมืองของไทยมากและเรียนรู้ “ความเป็นจริง” ของการเมืองไทยจากรายการข่าว ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองไทยไม่น้อยกว่าคนไทยที่สนใจการเมืองโดยทั่วไป จากรูปแบบการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนไทยทำให้ผู้นำลาวมองว่าการเมืองไทยมีเสรีภาพมาก มากจนไม่มีขอบเขต และไร้ทิศทาง “ผู้นำลาวบางคนเคยพูดว่าดูโทรทัศน์ข่าวการเมืองของไทยแล้วรู้สึกเป็นเรื่องตลก เขาพูดกันเองว่าอย่าเอาอย่างนักการเมืองไทย เวลาประชุมสภาฯก็หายหัวกันไปหมด ถึงเวลากยกมือก็ยังไม่กลับเข้าไปยก” (พลตรีภาณุ โทศลาลิทธิและคณะ, สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542) ผู้นำและเจ้าหน้าที่รัฐของลาวหลายคนใช้คำพูดที่บรรยายถึงการเมืองไทยว่า “การเมืองไทยกักกัน” “สับสนวุ่นวาย” “เหมือนพายเรือไปคนละทาง” “มีหลายกลุ่มหลายมุ่ง” บางคนมีความรู้สึกซึ่งถึงขนาดวิจารณ์นักการเมืองดัง ๆ ของไทยได้ นอกจากคำชมว่าชาวไทยดูสนุกและมีเทคนิคการทำข่าวที่น่าติดตามแล้ว ผู้วิจัยยังไม่ได้รับฟังความคิดเห็นที่ชื่นชมต่อการเมืองไทยจากปากผู้นำลาว ความปั่นป่วนวุ่นวายของการเมืองไทยที่สะท้อนผ่านสื่อยังทำให้ผู้นำลาวคนหนึ่งสรุปว่า “พรรคน้อยดีกว่าพรรคมาก ประเทศที่เจริญแล้วอย่างเช่นอเมริกา มีพรรคน้อย ไทยมีพรรคการเมืองมากเกินไป สับสนวุ่นวาย ยิ่งดูยิ่งรู้สึกว่าไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” * (ท่านคำซ่ง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

ส่วน “ความเป็นจริง” เกี่ยวกับสภาพสังคมไทยนั้นคนลาวเรียนรู้จากข่าว

อาชญากรรมเป็นหลัก เพราะสื่อไทยแข่งกันนำเสนอข่าวอาชญากรรมให้ดึกโครมทุกวันเพื่อเป็นจุดขาย ผู้นำลาวส่วนใหญ่ออกปากว่าดูแล้วน่ากลัว และมีความรู้สึกที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีภัยร้ายแรง “คนไทยดู” ข่าวอาชญากรรมเป็นการชี้ช่องให้วัยรุ่นอื่น ๆ เลียนแบบ สื่อมวลชนของลาวมีนโยบายต่อข่าวอาชญากรรมไม่เหมือนไทย คือนำเสนอเมื่อคดีถึงที่สุดแล้วเพื่อใช้เป็นแบบอย่างให้การศึกษาแก่สังคม ผู้นำลาวจึงไม่เข้าใจว่าเหตุใดสื่อมวลชนไทยจึงนำเสนอข่าวที่ไม่สร้างสรรค์และเสนอด้วยความไม่รับผิดชอบเช่นนี้ พระอาจารย์บัวคำฝางแกคิดให้กับสื่อมวลชนไทยว่า “เด็กที่อายุน้อยได้เห็นภาพที่ไม่ดีก็จะไม่ดี เหมือนกับเป็นการสอนให้ทำผิดกฎหมาย การเคลื่อนไหวสังคมในไทย จึงควรเคลื่อนไหวให้มีแต่รายการดี ๆ” (พระอาจารย์บัวคำ, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542) ผู้นำลาว

* ลาวมีพรรคการเมืองพรรคเดียว

หลายคนยังเรียกละครซึ่งน่าจะเป็นกระจกส่องสังคมไทยว่า “ละครน้ำเน่า” และพยายามบอกปิดว่าไม่ดูละครน้ำเน่าของไทย

จริงอยู่แว่นสีที่ผู้นำลาวสวมใส่อาจเป็นแว่นกันแดดสีเข้มเกินไป ทศนะวิพากษ์วิจารณ์ที่ให้กับผู้วิจัยก็พยายามแสดงออกถึงการยกย่องแนวทางและอุดมการณ์ของชาติลาวว่าดีกว่าไทย แต่ถึงหากว่าสมมุติฐานสองข้อดังกล่าวของผู้วิจัยจะเป็นจริง ก็ไม่เท่ากับว่าเราควรจะไปค้นหาจักรวรรดียบางอย่างจากทศนะของผู้นำลาวกลุ่มนี้ เพราะอันที่จริงสื่อไทยก็ได้สร้างผลทางจิตวิทยาอย่างเดียวกันนี้ให้เกิดกับคนไทยเป็นจำนวนมากเช่นกัน สื่อมวลชนไทยกำลังทำให้คนไทยเบื่อหน่ายการเมือง หมดหวังกับอนาคตของสังคมไทย และหันกลับไปตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนมากขึ้นทุกวัน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) แสดงธรรมไว้ว่า “กระจกเงาของสื่อมวลชนจะสะท้อนภาพได้ทั่วถึงหรือให้ภาพส่วนใดจางส่วนใดเข้มแค่นั้น ก็อยู่ที่ความสว่างแห่งภูมิธรรมภูมิปัญญาของสื่อมวลชนนั้น ๆ อะไรเป็นสิ่งที่ดี เป็นแบบอย่างที่เราควรจะยกขึ้นมาพูดมาสนับสนุนเราไม่ค่อยพูดถึง” (พระธรรมปิฎก 2537, 8) ดังนั้น ตราบใดที่สื่อไทยยัง “มุ่งสนองความต้องการด้านไหลต่ำของสังคม เพื่อสนองความต้องการผลประโยชน์ของตน” (พระธรรมปิฎก 2537, 11) “ไม่มีนโยบายเชิดชูคนดีเรื่องดี สร้างสรรค์สังคม ก็มีแต่จะสร้างความรู้สึกอันเลวร้ายทางจิตใจให้กับประชาชนไม่ว่าไทยหรือลาว

แต่ในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเยาวชนและวัยรุ่นลาว ภาพ“ความเป็นจริง” ของไทยผ่านสื่อในจิตใจของพวกเขาเป็นภาพที่แตกต่างกัน เยาวชนลาวไม่สนใจการเมืองไทย แต่ติดตามดูข่าวกีฬาและข่าวบันเทิงเป็นประจำ ชาวสังคมหรือชาวอาชญากรรมสำหรับวัยรุ่นลาวก็เป็นเรื่องสนุกและ “ไม่น่ากลัว” ละครโทรทัศน์เป็นรายการที่โปรดปรานมากที่สุดตั้งแต่เด็กเล็กขึ้นไปจนถึงผู้ใหญ่สูงอายุ (เพศหญิงมากกว่าเพศชาย) รวมตลอดถึงรายการมิวสิควิดีโอ เกมโชว์ ทอล์คโชว์ ฯลฯ สื่อที่มีผลต่อจิตวิทยาของเยาวชนลาวจึงเป็นสื่อประเภทบันเทิงเริงรมย์ ดังนั้นภายในใจของพวกเขาจึงมีแต่ภาพที่ดี ๆ ของไทยทุกด้าน นักร้องยอดนิยม ดาราคนโปรด สินค้ามากมายหลากหลายชนิด สถานที่อันสวยงาม แหล่งช้อปปิ้งที่เต็มไปด้วยสีสัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนลาวเกือบทุกคนรู้จักและไม่ฝันอยากมาเที่ยว สื่อมวลชนได้สร้างภาพ“ความเป็นจริง” ของไทยให้เป็นแดนสวรรค์ในความนึกคิดของเยาวชนลาว พร้อมกับตัวสื่อมวลชนเองที่เยาวชนลาวต่างนิยมยกย่อง สรรเสริญความทันสมัยและชมเชยเทคนิควิธีการที่แปลกใหม่สร้างสรรค์ ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสื่อของลาวเอง วัยรุ่นลาวจึงมีความเห็นว่า “ชาวลาวยังกว้างไกล บังคับปรับปรุง วิทยาการยังบั่นทันท้าหน้า” (กลุ่มนักเรียนหญิง, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542)

7.2.4 ผลต่อการเมือง

สัญญาณวิทยุและโทรทัศน์ที่ข้ามพรมแดนประเทศไปโดยไม่มีเจตนาหรือ spillover signal ที่เรากล่าวถึงมาโดยตลอด เมื่อถึงยามจำเป็นเช่นในภาวะสงครามหรือเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างประเทศ สื่อกระจายเสียงเหล่านั้นก็อาจกลายเป็นช่องทางที่ประเทศถือโอกาสใช้เป็นเครื่องมือโดยเจตนาเพื่อนำสารไปถึงประเทศคู่กรณีได้ วอร์โลมอนต์ (Wardaumont 1988) เรียกการใช้วิทยุเพื่อนำสารที่ไม่พึงประสงค์ (unwanted message) ไปให้กับประเทศที่ตกเป็นเป้าหมายว่า “สงครามทางวิทยุ” (radio war) และยืนยันว่าทุกวันนี้ไม่ใช่แต่เพียงวิทยุเท่านั้น สื่อสมัยใหม่อื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการนำสารที่ไม่พึงประสงค์ไปให้กับประเทศคู่กรณียังคงมีอยู่และเป็นเรื่องที่น่าจับตามอง

ในประวัติศาสตร์ไทยกับลาวเคยทำ “สงครามสื่อ” กันมาในห้วงระยะเวลาที่การเมืองระหว่างประเทศตึงเครียด โดยไทยซึ่งอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าอยู่ในเชิงรุก (offensive) และลาวอยู่ในเชิงรับ (defensive) ตลอดมา อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับคู่กรณีประเทศอื่นที่มีความขัดแย้งทางการเมือง เช่นอเมริกากับคิวบาซึ่งเป็นเพื่อนบ้านประชิดกันและมีระบบการเมืองคนละขั้วเหมือนอย่างไทย-ลาว การใช้สื่อเพื่อการเมืองระหว่างไทย-ลาวไม่มีเจตนาถึงขั้นทำ “สงครามสื่อ” ยังไม่มีการจัดตั้งสถานีวิทยุเฉพาะกิจขึ้นมาเหมือนอเมริกากับคิวบา ในกรณีของอเมริกาได้มีการประกาศใช้กฎหมายวิทยุกระจายเสียงสู่คิวบา (Radio Broadcasting to Cuba Act 1985) จัดตั้งสถานีวิทยุชื่อเรดิโอ มาร์ตี (Radio Marti) ในรัฐฟลอริดาขึ้นมาทำสงครามกับคิวบา ขณะที่คิวบาซึ่งมีสหภาพโซเวียตหนุนหลังเต็มที่ก็จัดตั้งสถานีวิทยุชื่อลินคอล์น (Radio Lincoln) ขึ้นมาสู้ การใช้สื่อในเชิงรุกของไทยต่อลาวอยู่ในระดับที่อ่อนและไม่ได้บังเกิดผลทางการเมืองสมดังความต้องการของผู้นำไทย นับตั้งแต่การเมืองภายในประเทศลาวเกิดความขัดแย้งจนแตกออกเป็น 2 ฝ่าย สื่อไทยก็เริ่มแสดงจุดยืนสนับสนุนรัฐบาลที่เวียงจันทน์และโจมตีฝ่ายขบวนการปลดปล่อยลาว ทองปาน สมพะวง (วิทยานิพนธ์ 2512 หน้า 72) อ้างว่ามีคนไทยไปช่วยรัฐบาลลาวที่เวียงจันทน์จัดทำสถานีวิทยุ แต่ในที่สุดฝ่ายขบวนการปลดปล่อยลาวกลับเป็นฝ่ายชนะและได้จัดตั้งรัฐบาลในปี 2518 ทั้งนี้เพราะชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในลาวเป็นผลจากปัจจัยต่าง ๆ มากมายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ที่สำคัญคือสถานการณ์การเมืองสากลในทศวรรษนั้น “ลมตะวันตกกำลังพัดกลบลมตะวันตก” ** ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวเป็นส่วนหนึ่งของกระแสลมตะวันตกที่พัดแรงตามทิศทางลมของโลก

หลังชัยชนะของขบวนการปลดปล่อยลาว ไทยยังมุ่งมั่นที่จะทำสงครามด้วยสื่อกับลาวให้หนักขึ้นอีก วิทยุท้องถิ่นของไทยสามารถสร้างความสับสนทางความคิดให้กับประชาชนลาวได้ในระดับหนึ่ง เพราะสังคมนิยมเป็นระบอบการเมืองใหม่สำหรับประชาชนลาว ซ้ำยังเป็นระบอบที่กระทบต่อวิถีชีวิตแบบ

** คำพูดของเหมาเจ๋อตง (Mao Ze-dong) ประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีน

ดั้งเดิมของประชาชนอย่างขูดรากถอนโคน ชีระพงศ์ โสดาศรี และ เมธิญ ขำโพธิ์ ได้รับคำสั่งให้จัดทำ
รายการบ่อนทำลายรัฐบาลลาวเพื่อสร้างความปั่นป่วนทางความคิดให้กับประชาชนลาว

ตั้งแต่ปี 2520 เรื่อยมาคงไม่ต่ำกว่า 10 ปี ดูจากปฏิกริยาตอบโต้ของฝ่ายลาวตามข้อ
มูลของชีระพงศ์ โสดาศรี และเมธิญ ขำโพธิ์ (หัวข้อ 1.2.3) ที่กล่าวว่าลาวประท้วงมาที่กระทรวงการต่าง
ประเทศของไทย ปฏิเสธไม่ยอมเจรจากับผู้นำท้องถิ่นของไทยในปัญหาความขัดแย้งชายแดน แสดง
ว่าฝ่ายลาวมีความไม่พอใจต่อสื่อท้องถิ่นของไทยในยุคนั้นมาก โชคดีที่ "ลมตะวันตก" เริ่มพัดเอื่อย
และอ่อนลงเรื่อย ๆ ในขอบเขตทั่วโลก อุดมการณ์ทางการเมืองถูกแทนที่ด้วยผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจ ความตึงเครียดระหว่างไทย-ลาวผ่อนคลายลงจนอยู่ในภาวะเกือบเป็นปกติ ผลกระทบของ
สื่อไทยต่อการเมืองลาวจึงไม่ปรากฏให้เห็นอีก

สื่อก็เช่นเดียวกับอาวุธ เป็นเพียง "เครื่องมือ" ของผู้นำในการทำสงคราม เป็นเพียง
ปัจจัยอย่างหนึ่งสำหรับชัยชนะ แต่ไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาด

7.2.5 ผลต่อการเปลี่ยนแปลง/พัฒนาจากระบบสื่อกระจายเสียง

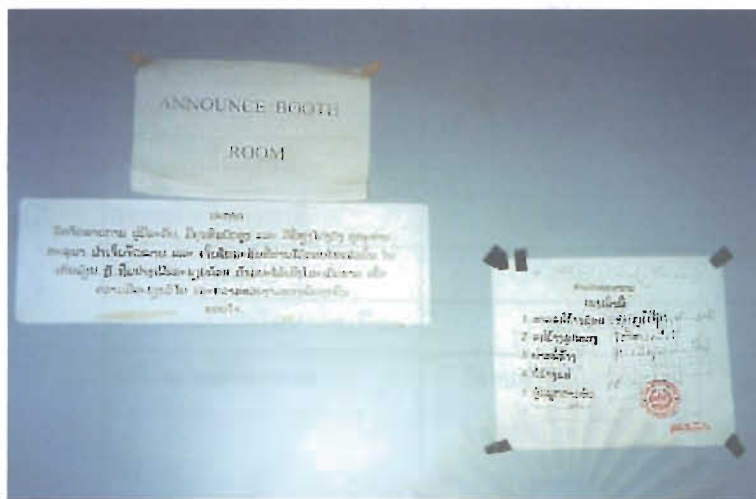
บทที่ 5 ได้พูดถึงผลกระทบของสื่อกระจายเสียงไทยต่อสื่อกระจายเสียงของลาว
ในทางเศรษฐกิจ และพบว่าความแตกต่างของระบบสื่อ หรือจะกล่าวให้ถึงที่สุดก็คือความแตก
ต่างของระบอบการเมืองเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการปกป้องระบบสื่อของลาวให้ปลอดภัยจากผล
กระทบทางเศรษฐกิจของสื่อไทยในหลายด้าน ลาวไม่นำเข้ารายการโทรทัศน์จากไทยเพราะบทบาท
หน้าที่ของสื่อระหว่างไทยและลาวแตกต่างกัน ทำให้รายการโทรทัศน์ของไทยไม่เป็นที่ต้องการของผู้นำ
ลาว ลาวจึงไม่สูญเสียเงินตราในการซื้อสื่อจากไทย ประการต่อมาลาวไม่ยอมให้ต่างชาติเป็นเจ้าของ
ของกรรมสิทธิ์สื่อในลาว มีอยู่เพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ที่ลาวได้ทดลองให้บริษัท ชินวัตร แชนเทลโลท์
ของไทยไปดำเนินกิจการโทรทัศน์ในลาวโดยคาดหวังผลจากกำไรที่บริษัทฯจะคืนให้กับรัฐ แต่เพียง
ประมาณ 10 เดือนลาวก็หันกลับไปผูกขาดกิจการสื่อทั่วประเทศโดยสิ้นเชิงตามแบบประเทศสังคมนิยม
อีกครั้ง ระบบการกระจายเสียงของลาวจึงยังดำรงรูปแบบเป็นสื่อของรัฐอย่างแท้จริงไม่ถูกกลืนกิน
โดยระบบค้ากำไรของนายทุนไทย นี่คือผลกระทบ 3 ระดับที่ Lee (1980) เสนอขึ้นมาเพื่อใช้เป็น
เกณฑ์ในการดูผลกระทบต่อเศรษฐกิจของระบบสื่อระหว่างประเทศครอบงำและประเทศพึ่งพา ซึ่งใน
กรณีของลาวกับไทย จะเห็นว่าสื่อไทยไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของสื่อลาว แม้แต่โฆษณาซึ่ง
ปัจจุบันสื่อทุกประเภทของลาวได้รับอนุญาตให้หารายได้เพิ่มเติมจากโฆษณาได้ไม่จำกัด แต่เพราะ
เศรษฐกิจของลาวที่ยังยากจน ตลาดยังเล็กมาก รายการวิทยุและโทรทัศน์ก็ยังไม่น่าสนใจ การขาย
เวลาของสื่อลาวจึงยังไม่บังเกิดผล ส่วนปัจจัยภายนอกที่เชื่อกันว่า เพราะวิทยุ-โทรทัศน์ไทยแพร่หลาย
ในลาวมากกว่า ผู้โฆษณาจึงไม่สนใจสื่อลาวและหันมาซื้อเวลาของสื่อไทย เพื่อช่วยให้เข้าถึงผู้บริโภค

ชาวลาวยุคใหม่มากกว่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสาเหตุรองและมีน้ำหนักน้อย สาเหตุหลักอยู่ที่ผู้โฆษณา มองข้ามความสำคัญของตลาดลาว นอกจากนี้ สินค้าในลาวก็มีแต่สินค้าไทย และ "สินค้าไทยไม่ต้องโฆษณาคนลาวก็ใช้อยู่แล้ว" (ท่านคำซ่อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

ผลกระทบต่อรูปแบบเนื้อหาของสื่อ ระบบที่ต่างกัน (รวมทั้งเศรษฐกิจที่ต่างกันด้วย) ก็เป็นมาตรการปกป้องไม่ให้สื่อลาวลอกเลียนรูปแบบและเนื้อหาของสื่อไทยเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่สื่อไทยเป็นที่นิยมของประชาชนลาวมากกว่า ผู้รับผิดชอบสื่อของลาวทุกคนพูดอย่างเดียวกันว่าไม่คิดแข่งกับสื่อไทย เพราะสื่อลาวทำหน้าที่ทางการเมืองเป็นหลัก รายการทุกอย่างแม้แต่บันเทิงก็ต้องมีสาระ ทุกวันนี้รายการวิทยุและโทรทัศน์ของลาวทุกประเภท (ยกเว้นรายการเพลงและมิวสิกวิดีโอที่มีส่วนคล้ายคลึงกับเพลงลูกทุ่งและมิวสิกวิดีโอลูกทุ่งของไทย) จึงยังคงรักษารูปแบบเก่า ๆ เป็นหลัก ไม่ถูกหลอกล่อให้เอาอย่างอิทธิพลของสื่อไทย แต่ที่สำคัญกว่าภาระหน้าที่ทางการเมืองก็คือปัจจัย "เงิน" บ่อยครั้งที่ผู้รับผิดชอบสื่อของลาวยอมรับว่า มีความคิดที่จะทำสื่อให้เหมือนไทยแต่ไม่มีเงิน ด้านหนึ่งระบบการเมืองที่แตกต่างและฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวยช่วยให้สื่อของลาวดำรงความเป็นลาวไม่เปลี่ยนแปลงตามสื่อไทย แต่อีกด้านหนึ่งก็กลับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสื่อกระจายเสียงของลาวเอง ทำให้ลาวขาดเงื่อนไขที่จะพัฒนาระบบสื่อให้ทันสมัย ผลิตรายการที่มีคุณภาพและน่าสนใจ ซึ่งสิ่งนี้เป็นคนละเรื่องกับการทำหน้าที่ทางการเมืองให้กับพรรคและรัฐ

จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อกระจายเสียงของไทยที่ครอบงำลาวไม่ได้ส่งผลกระทบโดยตรงหรือเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของสื่อลาว สภาพเช่นนี้ต่างจากกรณีของแคนาดาซึ่งอุตสาหกรรมสื่อแห่งชาติถูกกระทบทางเศรษฐกิจอย่างหนักจากอิทธิพลสื่ออันท่วมท้นของอเมริกา และต่างจากกรณีของจีนกับฮ่องกง ซึ่งสื่อกระจายเสียงแถบมณฑลกว่างตุงของจีนถูกรูปแบบรายการจากฮ่องกงที่แพร่ระบาดเข้าไป ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงรายการของตนโดยเดินตามแบบฮ่องกงอย่างกระชั้นชิดเพื่อความอยู่รอดและมีโฆษณา ในอนาคตหากปัจจัยภายในของลาวเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจากนโยบายเปิดเสรีทางการตลาดที่รัฐบาลดำเนินมาแล้วเกือบ 10 ปี ผลกระทบของสื่อไทยจะเห็นชัดเจนขึ้น สิ่งแรกที่จะมองเห็นก็คือจะเกิดการลอกเลียนรูปแบบรายการของไทยก่อน (เนื้อหารายการจะเปลี่ยนตามแต่ช้ากว่า) เทคนิคการผลิตและเทคนิคการนำเสนอจะน่าสนใจขึ้นเมื่อมีทุนมากขึ้น ต่อจากนั้นจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในรายการโฆษณาซึ่งจะมีบริษัทห้างร้านซื้อเวลาโฆษณาเป็นกอบเป็นกำมากขึ้น

และหากพรรคคอมมิวนิสต์ลาวจะพลอยปรับเปลี่ยนนโยบายต่อสื่อมวลชนตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจด้วยในอนาคต โครงสร้างของระบบสื่อ กรรมสิทธิ์สื่อ การกำกับควบคุมสื่อ ก็จะเปลี่ยนแปลงด้วย แต่ปัจจุบันผู้วิจัยพบว่าโครงสร้างหลักของระบบสื่อมวลชนลาวยังเป็นแบบเก่าเกือบทั้งหมด โฆษณาเป็นเรื่องใหม่ แต่การควบคุมซึ่งแต่ก่อนขึ้นอยู่กับส่วนกลาง ต่อมาได้กระจายอำนาจการควบคุมลงไปพร้อมกับความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจให้กับเจ้าแขวงและคณะกรรมการ

พรรคและรัฐระดับท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานประจำวัน แต่ก็ยังต้องรับคำสั่งและนโยบายจากส่วนกลางทั้งหมด เมื่อผู้วิจัยไปเยี่ยมสถานีวิจัยแห่งชาติลาวที่เวียงจันทน์ได้เห็นประกาศของสถานีติดไว้ที่ประตูห้องส่งออกอากาศ เป็นคำสั่งห้ามออกอากาศเพลงที่มี

เนื้อหาไม่เหมาะสม สังเกตว่ามีการเขียนรายชื่อเพลงที่ถูกสั่งห้ามออกอากาศเพิ่มเติมต่อท้ายยาวลงไปด้วยปากกาคณะสี่ คณะลายมือ และได้ข้อมูลจากรองผู้อำนวยการสถานีว่า “ทางหน่วยเหนือโทรศัพท์เข้ามาสั่งอยู่เรื่อยๆ” (ท่านทองพิม, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพลาวช่อง 3 ก็พูดถึงการกำกับควบคุมจากหน่วยเหนือว่ามีโทรศัพท์เข้าไปว่ากันสด ๆ “วัน ๆ คอยรับโทรศัพท์ พุดผิดไปก็โทรศัพท์มาเตือนทันที” (ท่านคำแสง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542) ศรีประภา เพชรมีศรีสรุปในบทความเรื่อง “มีไหมการเมืองใหม่ในลาว? “ว่า วิธีการเมืองในลาวขณะนี้คือมีผู้นำการเมืองเก่าบนโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองที่ทันสมัย เพื่อไม่ให้แปลกแยกกับชุมชนนานาชาติที่ลาวเข้าไปเป็นสมาชิก โดยระมัดระวังไม่ให้เป็นภัยกับการผูกขาดอำนาจของพรรคฯ” (ศรีประภา 2542)

คอลิน สพาร์คส์ (Colin Sparks) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสื่อมวลชนในช่วงสิบปีที่ผ่านมาของประเทศที่เคยปกครองด้วยพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรป พบการเปลี่ยนแปลงในระดับต่างๆ กัน ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ที่ Colin Sparks ใช้เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่ของประเทศสังคมนิยมเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้กับลาว ซึ่งให้ข้อสรุปที่ยืนยันว่าระบบสื่อกระจายเสียงของลาวยังเป็นสื่อผูกขาดในมือของพรรคและรัฐไม่เปลี่ยนแปลง

	เก่า	ใหม่
โครงสร้าง	เป็นของรัฐ	เป็นของรัฐ
บุคลากร	แต่งตั้งโดยพรรค	แต่งตั้งโดยพรรค
กรรมสิทธิ์เอกชน	ไม่มี	ไม่มี
กรรมสิทธิ์ต่างชาติ	ไม่มี	ไม่มี
โฆษณา	ไม่มี	มี
การแทรกแซงโดยการเมือง	มี	มี
กลไกการแทรกแซง	โดยแต่งตั้งบุคลากร ออกระเบียบ คำสั่ง โทรศัพท์เตือน	โดยแต่งตั้งบุคลากร ออกระเบียบ คำสั่ง โทรศัพท์เตือน
ผู้ใช้อำนาจ	พรรคและรัฐส่วนกลาง	พรรคและรัฐทั้งส่วนกลาง และระดับท้องถิ่น

(Communism, Capitalism and the Mass Media , Colin Sparks, Sage Publications, 1998 , p.92, 153, 161)

7.3 อะไรคือทางเลือกที่ดีกว่าสำหรับอนาคตความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างไทย-ลาว

นักวิชาการใช้มุมมองหลากหลายมิติในการโต้แย้งกันเกี่ยวกับความหมายของ "จักรวรรดินิยมทางสื่อ" ทอมลินสัน (Tomlinson) และ บอยด์ บาร์เรตต์ (Boyd-Barrett) เสนอให้นำ "เจตนา" ของผู้ส่งสารมาเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาด้วย คือให้ดูว่าผู้ส่งสาร "ส่งออก" (export) อิทธิพลของตนไปโดยเจตนาจะให้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ทางการค้าและการเมืองของตน หรือเพียงแต่ "แพร่กระจาย" (disseminate) อิทธิพลไปโดยไม่มีเจตนาทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจปะปนอยู่ (วิภา 2541, 79)

ข้อมูลจากการศึกษาและการวิเคราะห์ด้วยหลักการทางทฤษฎีนำมาถึงจุดที่ทำให้เชื่อได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อไทยกับลาว แม้จะอยู่ในสถานะที่ไทยครอบงำลาวจนเกิดความไม่สมดุลและความไม่เสมอภาคอย่างมากในกระบวนการแลกเปลี่ยนสารมวลชนระหว่างกัน แต่ทั้งหมดนี้เป็นไปตามที่ ทอมลินสันกล่าวว่าไม่มี "เจตนา" จะ "ส่งออก" เทพชัย หย่อง เรียกว่าเป็นการ "ครอบงำโดยธรรมชาติ" (เทพชัย, สัมมนาผลการวิจัย วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2543) สื่อมวลชนทุกประเภทของไทยไม่ว่าสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ-โทรทัศน์ซึ่งมีการผลิตในส่วนกลาง(ยกเว้นวิทยุท้องถิ่น) ไม่เคยคำนึงถึงผู้รับสารอื่นใดนอกจากคนไทย (สิ่งนี้ในทางกลับกันกลายเป็นข้อเสียของไทยซึ่งจะกล่าวต่อไป) ในด้านนโยบายระดับประเทศก็กล่าวไม่ได้ว่า ไทยได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่จะใช้สื่อรุกรานหรือครอบงำลาวในยุค"สงครามเย็น"ไทยหวังใช้สื่อเพื่อความมั่นคงทางการเมืองของไทยเองมากกว่าอย่างอื่น การมีคำสั่งให้รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ในระดับท้องถิ่นบางรายการกล่าวโจมตีผู้นำลาว เมื่อกล่าวถึงที่สุดแล้ว

เป็นมาตรการสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เพื่อรักษาความมั่นคงภายในของไทยเป็นสำคัญ ยุคต่อมาไทยหวังจะใช้สื่อกดดันลาวในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีต่อกัน เช่น ปัญหาชายแดน ปัญหาที่ถูกกล่าวหาว่าให้การหนุนหลังขบวนการต่อต้านลาว ฯลฯ และปัจจุบันเห็นได้ชัดว่า ไทยใช้สื่อเพื่อผลทางการค้าและความได้เปรียบทางเศรษฐกิจเฉพาะหน้าเท่านั้น

ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่าสื่อไทยครอบงำสื่อลาวและรุกรานต่อวัฒนธรรมของลาว แต่ไทยไม่ใช่ "จักรวรรดินิยมทางสื่อ" หากใช้เจตนารมณ์เป็นจุดเริ่มต้นของการพิจารณา ข้อวิจารณ์ดังกล่าวจะเห็นชัดเจนขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยเฉพาะอเมริกาที่มีทั้งเจตนาและยังได้กำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ระดับโลกที่จะใช้สื่อแพร่กระจายอิทธิพลต่อประเทศอื่น ทำให้นานาชาติตกเป็นเบี้ยล่างทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของอเมริกา สังคมโลกทุกวันนี้เสื่อมทรามลงโดยทั่วหน้าก็เพราะจักรวรรดินิยมยังเร่งเสริมอิทธิพลของสื่อที่ครอบโลกเพื่อเอาเปรียบมวลมนุษยชาติ เราคงไม่อาจคาดหวังได้ว่าจะสามารถเจรจาต่อรองกับจักรวรรดินิยมให้ลดละความตั้งใจเพื่อเห็นแก่สันติสุขของชาวโลก เพราะสิ่งนั้นคือยุทธศาสตร์และเจตนารมณ์ระดับชาติของเหล่าจักรวรรดินิยม แต่ในกรณีของไทยกับลาว ผู้วิจัยเชื่อว่าผ่านการเสนอข้อคิดเห็นที่สร้างสรรค์ต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวจะ "มันเย็น" เพราะมีสื่อทำหน้าที่ทูตคอยเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกันอยู่ทุกวัน

7.3.1 แก่จิตสำนึกที่ดูถูกลาวด้วย "ความจริงจริง"

การศึกษาพฤติกรรมกรรมการรับสื่อไทยของประชาชนลาวในครั้งนี้ ผู้วิจัยเกิดความตระหนักที่ชัดเจน และต้องการจะถ่ายทอดให้สื่อไทยรวมทั้งผู้นำของไทยทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้ร่วมรับรู้ ว่า "คนลาวรู้เรื่องของไทยทุกอย่างจากสื่อ" ข้อเท็จจริงนี้เป็นได้ทั้งจุดดีและจุดด้อย อยู่ที่ว่าไทยจะแปรจุดด้อยให้หวนกลับมาเป็นจุดดีรับใช้ผลประโยชน์ของไทยหรือไม่ สื่อมวลชนไทยโดยเฉพาะสื่อที่มีแหล่งผลิตในสวนกลาง จะพูดหรือเขียนสิ่งใดควรตระหนักถึงความจริงข้อนี้เสมอ ว่าประชาชนลาวเกือบทั้งประเทศกำลังนั่งดูอยู่ด้วยความตั้งใจที่จดจ่อ เนื้อหาสาระตลอดจนภาษาที่ผิดพลาดเมื่อ "หลุด" ออกไปย่อมเรียกคืนไม่ได้ และจะไปถึงผู้ชม "ฝังโน่น" โดยทันที ตรงกันข้าม ถ้าเรารู้จักใช้สื่ออย่างฉลาด สื่อจะทำหน้าที่ทูตที่ดีเยี่ยมในการนำข้อมูลข่าวสารของไทยไปให้กับลาว สื่อไทยจึงควรพิถีพิถันตรวจสอบและกลั่นกรองตัวเองเพื่อเป็นตัวแทนนำความจริงใจและเรื่องราวที่สร้างสรรค์ไปสู่ผู้รับทั้งชาวไทยและชาวลาว

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) แสดงธรรมในปาฐกถาเรื่อง "สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม" ว่า "การสร้างสรรค์กับการทำลายนั้นมันอยู่เฉียด ๆ กันนี่เอง ถ้าหากว่าทำพลาดไป แทนที่จะเป็นการสร้างสรรค์ มันก็กลับเป็นการทำลาย ความพลาดนั้นเกิดได้จากเหตุหลายอย่าง เช่น เกิด

จากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ “ไม่มีความรู้จริงบ้าง ไม่มีความรู้ลึกเกี่ยวกับผืนผ้าเพียงพอบ้าง” (พระธรรมปิฎก 2537, 2)

สื่อมวลชนและดารานักแสดงของไทย “ทำพลาด” ในความสัมพันธ์กับลาว ก็เพราะไม่มี “ความรู้จริง” ดังที่ท่านเจ้าคุณธรรมปิฎกสอนไว้ ความหยิ่งในตัวเองรวมกับความดูหมิ่นผู้อื่น ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ลาวรู้เรื่องไทยทุกเรื่อง แต่ไทยไม่รู้เรื่องอะไรเลยเกี่ยวกับลาว” การศึกษาของไทยไม่เน้นให้คนไทยรู้จักประเทศเพื่อนบ้านแต่กลับให้ความสำคัญกับประเทศมหาอำนาจที่อยู่ไกลตัว บงกช หงษ์คำมีทำการสำรวจแบบเรียนภาคบังคับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ใช้ใน พ.ศ. 2538 พบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับลาวเพียง 3 หน้าในจำนวน 263 หน้า ซ้ำบางแห่งยังให้ข้อมูลคลาดเคลื่อน ส่วนหนังสือสังคมระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เขียนโดยดร.ประเสริฐ วิทย์รัฐ มีเรื่องเกี่ยวกับลาว 1.5 หน้าในจำนวน 318 หน้า เนื้อหาเกี่ยวกับลาวจึงสั้นและสรุปมากเกินไป ขาดเนื้อหาด้านชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เด็กนักเรียนไทยจึงมีความเข้าใจเกี่ยวกับลาวน้อยมาก (บงกช , 2538, 137-145)

การให้ความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านนอกจากตำราเรียนในห้องเรียนแล้ว ยังควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมและวรรณกรรมซึ่งกันและกัน ทางด้านวัฒนธรรมมีการทำอยู่เป็นประจำในลักษณะของการจัดงานประเพณีและงานบุญต่าง ๆ ร่วมกัน แต่ขอบเขตของงานยังจำกัดอยู่ที่บริเวณชายแดนริมโขงทั้งสองฝั่ง รูปแบบของกิจกรรมก็เน้นการประกวดประชันความงามและความสนุกสนานเป็นหลัก ผลที่ได้จึงไม่แพร่หลายและลึกซึ้ง ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีควรทำผ่านสื่อ ในกรณีของลาวควรส่งเสริมให้มีการแปลงานเขียนวรรณกรรมของลาวออกมาเผยแพร่ให้มากเพื่อช่วยให้คนไทยรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและสังคมของลาวดีขึ้น งานวิจัยของดร.มณฑล คงแถวทองพบว่า วรรณกรรมลาวแปลเป็นภาษาไทยมีหลายเล่ม ในระยะหลังเมื่อความสัมพันธ์ไทย-ลาวได้รับการปรับปรุง การแปลวรรณกรรมลาวก็แพร่หลายขึ้น “จินตริย์” ผู้แปลเรื่องสั้นของลาวกล่าวว่า “ชาติลาวนั้นมีอารยธรรมมานานแล้ว ภูมิปัญญาต้องไม่น้อยกว่าชนชาติอื่น ในสายตาของคนไทยรู้สึกดูถูกลาวอยู่ไม่น้อย จึงน่าจะช่วยเขาทำออกมาเพื่อให้ได้รับการยอมรับกลับคืนมาบ้าง” (มณฑล 2539, 155) แต่น่าเสียดายที่การนำวรรณกรรมของลาวมาเผยแพร่ในไทยถูกนักเขียนลาวติงว่า “กลายเป็นสินค้าที่ฟากโขง บางครั้งไม่มีการขออนุญาตและไม่มีการค่าตอบแทนแก่นักเขียนลาวแต่อย่างใด” (มณฑล 2539, 155)

ความรู้จริงจะช่วยให้คนไทยบางส่วนเลิกคิดภูมิใจอย่างคนตาบอดว่าชาติไทยยิ่งใหญ่กว่า มีอารยธรรมความเจริญสูงกว่า แท้ที่จริงไทย-ลาวก็คือเชื้อสายกำเนิดเดียวกัน แม้แต่ภาษาก็เช่นกันคนไทยควรเรียนรู้ว่าภาษาไทยกับภาษาลาวเป็นภาษาเดียวกันคือหมวดภาษาไทย-ลาว แต่วิวัฒนาการที่แตกต่างกันทำให้เกิดช่องว่างทางการใช้ภาษาโดยเฉพาะความเข้าใจของคนไทยต่อภาษาลาว อันที่จริงลาวรักษาความบริสุทธิ์ของภาษาเดิมไว้ได้ดีกว่าไทย แต่คนไทยในปัจจุบันกลับ

เห็นภาษาลาวเป็นเรื่องเขยหรือเห็นเป็นเรื่องน่าขัน และยกย่องภาษาไทยพันทางสมัยใหม่ที่นำภาษาฝรั่งมาผสมปนเป่าว่าเป็นความโก้เก๋ศิวิไลซ์ คำไทยแท้ ๆ บางคำคนไทยสมัยใหม่ไม่รู้จักและเข้าใจว่าเป็นภาษาลาวก็มีหลายคำ (มณฑล 2539, 152) วิถีแก้จิตสำนึกที่ดูถูกลาวของคนไทยจะแก้ได้ก็ด้วย “ความรู้จริง” แต่อย่างเดียว

7.3.2 แสดงความจริงใจด้วยการปฏิบัติ

ในฐานะพี่น้องที่ใกล้ชิดกันทางสายเลือดเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ไทยควรเห็นใจลาว และช่วยให้ลาวยืนขึ้นในสังคมโลกได้อย่างสง่าผ่าเผย ในทางตรงกันข้ามจะเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่งหากไทยคิดกดขี่เอาเปรียบพี่น้องลาวที่อยู่ในฐานะด้อยกว่า แล้วบิดความผิดไปให้ลาว โทษว่าเพราะลาวมี “ปมด้อย” จึงอ่อนไหวจนเกินจริง (over-sensitive) กับคำพูดหรือเรื่องราวผ่านสื่อมวลชนไทย ธรรมชาติ กันอริให้ความเห็นต่อเรื่องนี้ว่า “ความเป็นชาติใหญ่-ชาติเล็ก มีพรมแดนประชิดกัน มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันถึงขั้นชิงชังกัน ชนชั้นนำของลาว และคนลาวที่รักชาติ ย่อมระแวงไทยเป็นธรรมดา แต่คนไทยไม่มีปม เพราะความไม่รู้ และความไม่ค่อยสำรวจประเภท “พูดได้ตามใจคือไทยแท้” จึงอาจจะทำให้คำพูดหรือการแสดงออกนั้นเป็นไปในทางไม่สร้างสรรค์และไม่ถูกต้อง” (ธรรมเกียรติ, สัมภาษณ์ วันที่ 9 มีนาคม 2543)

หนึ่งในข้อกล่าวหาที่ประเทศที่อ่อนแอกว่าประท้วงมหาอำนาจทางสื่อว่าปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างไม่เสมอภาคก็คือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (information flow) ของสองฝ่ายอยู่ในสภาพที่ขาดความสมดุล (imbalance) ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ข่าวสารไหลทางเดียวจากประเทศมหาอำนาจในปริมาณมาก แต่เมื่อใดที่ข่าวสารจากประเทศด้อยพัฒนามีโอกาสไหลกลับ ก็มักเป็นข่าวที่ด้อยคุณภาพ เต็มไปด้วยเรื่องราวด้านลบที่แสดงถึงความด้อยพัฒนาของประเทศเหล่านั้น เช่นความอดอยากแร้นแค้น วิกฤตทางการเมือง ฯลฯ นี่คือการที่มาของกระแสเรียกร้องให้มีการจัดระเบียบข้อมูลและการสื่อสารของโลกเสียใหม่หรือ NWICO (New World Information and Communication Order)

ผู้วิจัยได้นำเสนอทัศนะแล้วว่า ไม่ควรประเมินสื่อไทยว่าเป็นจักรวรรดินิยมโดยให้พิจารณาจากเจตนาเป็นจุดเริ่มต้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงขอเสนอต่อไปอีกก้าวหนึ่ง ให้สื่อไทยพยายามแก้ไขความไม่สมดุลกับลาวทั้งสองด้านให้ดีขึ้น เช่นผลิตรายการที่ดีเกี่ยวกับประเทศลาว นำเสนอข่าวเกี่ยวกับลาวให้มากขึ้น พิจารณานำรายการบางอย่างที่น่าสนใจของลาวมาออกอากาศในโทรทัศน์ไทยบ้าง การทำเช่นนั้นนอกจากช่วยเพิ่ม “ความรู้จริง” ให้กับคนไทยแล้ว ยังสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับลาวจากการปฏิบัติ เป็นการแสดงออกถึงความเสมอภาคเท่าเทียมซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับความเข้าใจอันดีที่จะมีต่อกัน หากร่วมมือกันอย่างจริงจังสถานะละครายการสองรายการ ปริมาณข้อมูลข่าวสารจากลาวก็จะดีขึ้นขึ้นมาได้บ้าง

นอกจากนี้ ไทยยังสามารถช่วยยกระดับเพื่อพัฒนาสื่อมวลชนของลาวให้ก้าวหน้าขึ้น ได้ด้วยโครงการความช่วยเหลือและความร่วมมือด้านต่าง ๆ ผ่านหน่วยงานรัฐ หรือโดยตรงระหว่าง องค์การ ผู้นำลาวหลายคนพูดผ่านผู้วิจัยแสดงความต้องการที่จะรับความช่วยเหลือจากไทย รองอธิบดี กรมสื่อมวลชน (ท่านคำซ่อง กองวงสา) กล่าวว่าลาวมีโครงการจัดตั้งสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนเพื่อยกระดับทางเทคนิค แต่ยังขาดงบประมาณ “จึงอยากขอความช่วยเหลือมาที่ไทย เพราะตำราก็อ่าเข้าใจ กับไทยดีไม่ต้องแปล จะทำหลักสูตรสร้างครูอาจารย์ในทางจิตวิทยาก็เข้ากันได้ดีกับไทย” (ท่านคำซ่อง, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542)

รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ กับลาวมานาน ทางด้านวิชาการก็ได้จัดสรร ทุนเล่าเรียนให้กับลาวปีละกว่าร้อยทุน สื่อมวลชนระหว่างไทย-ลาวมีปัญหาที่เห็นกันอยู่และแก้ปัญหามาไม่ได้ง่าย ๆ ในเวลาอันสั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่าความช่วยเหลือใด ๆ ของไทยควรจะมีส่วนในการแก้ปัญหาสื่อซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันระหว่างไทย-ลาวด้วย ทุนฝึกงานให้กับเจ้าหน้าที่ของลาวมารับประสบการณ์และลงมือปฏิบัติกับสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ของไทยน่าจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของ รัฐบาลลาว อันที่จริงญี่ปุ่นและประเทศในยุโรปหลายประเทศก็ให้ความช่วยเหลือในทำนองเดียวกันแก่ ลาวอยู่บ้างแล้ว แต่ถ้ามีให้เลือกลาวยินดีรับจากไทยมากกว่า

7.3.3 ลาวควรให้ความสำคัญกับสื่อ พัฒนาจุดแข็ง ลบปมด้อย

ความช่วยเหลือใด ๆ ที่ให้กับลาวจะไม่มีผลลัพธ์กลับไปสู่ลาวทราบใดที่สื่อลาวยัง “ไม่มีเงิน” ในทัศนะของผู้วิจัย “เงิน” เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาของสื่อลาว ปัจจุบันลาวยังติดกลุ่มประเทศยากจนที่สุดของโลกประเทศหนึ่ง ท่านคำซ่องกล่าวกับผู้วิจัยว่าลาวพยายามจะเอา ตัวเองออกจากบัญชีประเทศยากที่สุดของโลกให้ได้ในปี ค.ศ. 2010 แต่นั่นยังเป็นเวลาไปอีก 10 ปี ข้างหน้า ในปัจจุบัน ข้อมูลจากบุคคลในวงการสื่อของลาวทำให้ทราบว่า รัฐบาลลาวจัดสรรงบประมาณให้กับกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมเพียงร้อยละ 2 ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด (ท่าน คำปาง สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542) งบประมาณจำนวนนี้ต้องแบ่งสันปันส่วนให้กับกรม กอง ภายใต้กระทรวงฯ ที่รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (ดูฝั่งองค์การ) กว่าจะตกถึงสถานีวิทยุ และโทรทัศน์แต่ละแห่งจึงเหลือน้อยมาก จากการพูดคุยและสังเกตการทำงานของเจ้าหน้าที่แต่ละแห่ง ผู้วิจัยมองเห็นผลกระทบต่อจิตวิทยาการทำงานของคนในวงการสื่อของลาวสองด้าน ด้านที่หนึ่งทุกคนตกอยู่ในสภาพที่ยอมรับความเป็นจริง ไม่ต่อสู้เรียกร้องจากรัฐมากกว่านี้ แต่พยายามปฏิบัติงาน โดยยึดนโยบายประหยัดเพียงเพื่อให้บรรลุภาระหน้าที่ที่รัฐมอบให้ ความคิดที่จะสู้กับสื่อไทยจึงไม่มี

ผลทางจิตวิทยาเหล่านี้ไปแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมอีกด้านหนึ่งคือบรรยากาศการทำงานที่เฉื่อยเนือยขาดทั้งแรงจูงใจและความคิดสร้างสรรค์ และนี่คือสาเหตุหลักที่ทำให้สื่อมวลชนของลาวไม่มีที่ทำว่าจะพัฒนา สื่อไทยจึงเป็นสื่อกระแสหลักและสื่อของลาวเป็นสื่อทางเลือกของประชาชนตลอดมา ผู้วิจัยยังมองไม่เห็นสิ่งบ่งชี้ใด ๆ ที่พอจะทำให้เชื่อว่าสื่อลาวจะขึ้นมาแทนที่สื่อไทยได้ในอนาคตอันไม่ไกลนัก

ศักยภาพของสื่อที่แตกต่างกันมากเกินไปอีกทั้งเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนาของสื่อลาวก็ยังมี ผู้นำลาวจึงทำใจปล่อยวางกับความเสียเปรียบที่เกิดขึ้นกับสื่อลาว จนบางครั้งกลายเป็นความพึงพอใจกับภาวะที่เป็นอยู่ กล่าวคือ สื่อลาวไม่ต้องลงทุนงบประมาณอะไรแต่กลับมีรายการโทรทัศน์ให้ประชาชนลาวเลือกชมได้มากมาย ยิ่งกว่านั้นบางรายการผู้นำลาวยังชมเชยว่าเป็นรายการที่เป็นประโยชน์ช่วยประหยัดงบประมาณการผลิตของลาวได้มาก (ท่านคำปงและคณะ, สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542) ส่วนรายการ “ไม่ดี” ที่ไม่พึงประสงค์นั้น ทางการลาวก็เตรียมมาตรการทางกฎหมายและพลังทางสังคมต่าง ๆ ไว้คอยต่อสู้แล้ว

อย่างไรก็ตามสื่อกระจายเสียงเป็นสื่อที่มีอิทธิพลควบคุมสังคม (social control) สูงกว่าทุกสื่อ ไม่สมควรให้ตกอยู่ใต้อำนาจของสื่อจากต่างชาติ ในฐานะที่ลาวเป็นประเทศเอกราช วิทยุและโทรทัศน์เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการเข้าถึงประชาชน อย่างไรก็ตามสื่อลาวก็ต้องเสริมบทบาทสื่อกระจายเสียงแห่งชาติของตนให้แข็งแกร่งขึ้นมาตามลำดับ จนสามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมให้กับรัฐได้ในวันหนึ่งข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากลาวยังต้องการยับยั้งอุดมการณ์สังคมนิยมต่อไป ลาวต้องยอมรับว่าเศรษฐกิจกับความคิดการเมืองต้องพัฒนาไปคู่กัน สื่อกระจายเสียงของลาวออกแบบมาเพื่อทำงานด้านการเมืองก็จริง แต่จะไร้ผลโดยสิ้นเชิงถ้าเยาวชนหนุ่มสาวของลาวดูแต่โทรทัศน์ไทยหรือกระทั่งดูโทรทัศน์ลาวบ้างแต่ในสัดส่วนร้อยละ 80 ต่อ 20 ตามข้อมูลของเจ้าหน้าที่ลาว

หนทางไปสู่การเสริมความแข็งแกร่งให้กับระบบสื่อมวลชนของลาว วิธีที่หนึ่งคือเพิ่มงบประมาณให้กับกิจการวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อช่วยขยายศักยภาพและยกระดับคุณภาพในการผลิต อธิปไตยและรองอธิบดีกรมสื่อมวลชนของลาวยอมรับว่า รายการของลาวยังอ่อนในด้านรูปแบบและเทคนิคการนำเสนออยู่มาก เจ้าหน้าที่สถานีซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตัวเองก็อ้างว่า สาเหตุที่ไม่สามารถพัฒนาได้ก็เพราะขาดเงิน รองอธิบดีกรมสื่อมวลชนของลาวกล่าวว่า “รัฐบาลต้องแก้ปัญหาที่ละเรื่อง จะเอาปัญหาทั้งหมดมากองเข้าด้วยกันก็ปวดหัวตาย ตอนนีรัฐบาลกำลังแก้ปัญหาเศรษฐกิจอยู่....” (ท่านคำซ็อง, สัมภาษณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2542) แต่ถ้าลาวมองเห็นความจำเป็นในการพัฒนาสื่อตั้งเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ลาวควรต้องจัดอันดับความสำคัญก่อนหลัง (priority) ให้การพัฒนาสื่อขึ้นมาอยู่ในระดับต้น ๆ บ้าง และจัดสรรงบประมาณให้กับสื่อพอสมควรสมน้ำสมเนื้อมากกว่านี้

อีกด้านหนึ่ง ลาวต้องตระหนักว่า ระบบสื่อมวลชนทุกระบบต่างก็มีข้อดีข้อด้อยของตนเองภายใต้บริบททางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ การพัฒนาระบบสื่อจึง

ต้องกระทำบนพื้นฐานสภาพความเป็นจริง มองหาจุดดีให้พบแล้วพัฒนาจุดดีนั้นให้เด่นขึ้น ในบทที่ 3 หัวข้อ 3.2 ผู้วิจัยได้พบว่า คนไทยในจังหวัดชายแดนที่เปิดรับสื่อกระจายเสียงของลาว ให้เหตุผลประกอบการเลือกเปิดรับของพวกเขาว่า ส่วนหนึ่งเพราะวิทยุและโทรทัศน์ของลาวไม่เป็นการค้าจนเกินไป คือมีโฆษณาบ้างเพียงเล็กน้อย สามารถรับชมรายการได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูกขัดจังหวะจากโฆษณาที่ตอกย้ำซ้ำซากเหมือนของไทย อีกส่วนหนึ่ง เพราะลาวมีรายการบางอย่างที่ดีและน่าสนใจ เช่น รายการสอนภาษาอังกฤษแบบเต็มรายการ (โทรทัศน์ไทยเคยเสนอรายการประเภทนี้ในอดีต แต่ปัจจุบันหดสั้นกลายเป็นรายการแบบปกิณกะ ประมาณ 1 นาที) ลาวมีรายการบันเทิงที่สวยงามเป็นศิลปะ และมีสาระ เช่น การแสดงกายกรรม และละครสัตว์ เป็นต้น หน้าที่ของสื่อมวลชนลาวในด้านนี้ให้ความรู้และความบันเทิงอย่างมีสาระเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของลาว ซึ่งสื่อมวลชนที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของการค้าเต็มตัวอย่างสื่อไทยจะทำได้ หรือหากจะกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นก็คือ ไม่ต้องการจะทำ

นักวิชาการด้านสื่อมวลชนในศตวรรษที่ 21 กำลังวิเคราะห์หาทางเลือกที่ดีที่สุดให้กับระบบกระจายเสียงในการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่รับใช้สังคม และผลประโยชน์ของผู้รับสารอย่างแท้จริง เพราะปัจจุบันระบบสื่อที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ก็ทำงานอย่างเฉื่อยเนือยโดยมีข้าราชการที่หลงอำนาจเป็นเครื่องถ่วง ระบบสังคมนิยมก็ไม่ใช่ทางเลือกที่น่าสนใจ เพราะเป็นระบบที่เผด็จการคุกคามสิทธิมนุษยชน ส่วนระบบธุรกิจค้ากำไรก็นับวันผูกขาดรวมศูนย์อำนาจ แสวงหาแต่ผลประโยชน์ขององค์กรและลิดรอนทางเลือกของผู้รับโดยอ้างความต้องการของประชาชน “ทางเลือกสำหรับสื่อที่พึงปรารถนาในอนาคต จึงควรเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย ที่ไม่ใช่การค้าล้วน ๆ และไม่ถูกครอบงำโดยรัฐอย่างสิ้นเชิง นี่คือหัวใจของภาระหน้าที่ทางการเมืองของคนในยุคเรา” (Herman 1997, 197)

หากสิ่งนี้คือทางเลือกของสื่อที่พึงปรารถนา สื่อของลาวในส่วนเล็วเล็ก ๆ ที่ไม่ใช่สื่อเพื่อการค้าล้วน ๆ ถือเป็นจุดแข็งที่ควรได้รับการส่งเสริม แต่ในด้านที่เป็นสื่อประชาธิปไตยไม่ถูกครอบงำโดยรัฐนั้น ผู้นำลาวยังต้องเปิดใจให้กว้างมากกว่านี้ ท่านจันตี เดือนสะวัน กวีซีไรต์ อดีตข้าราชการกระทรวงธรรมการ วิจารณ์ระบบสื่อมวลชนของลาวว่า “ปัจจัยที่ทำให้สื่อมวลชนของลาวไม่พัฒนา เพราะต้องเขียนตามนโยบายของพรรคและรัฐ มันบ่มวน เขียนตามที่อยากเขียนไม่ได้” ท่านจันตีกล่าวย้ำจุดนี้โดยเปรียบเทียบกับสื่อของไทยอีกว่า “ไทยมีสื่อที่เสรี ส่วนลาวต้องมีขอบเขต ออกนอกขอบเขตที่กำหนดไม่ได้ จะเขียนอะไรต้องมีหลักฐาน นักข่าวลาวจึงมีข้อจำกัด กลัวกฎหมาย อยากเขียนแต่ไม่กล้าเขียน ต้องไปเขียนมาร์กซ์-เลนิน แต่ก็ไม่รู้จริง อาจารย์ไทยบางคนรู้จักมาร์กซ์-เลนินดีกว่าเสียอีก” (ท่านจันตี, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542) ขณะที่ผู้บริหารสถานีวิทยุและโทรทัศน์ซึ่งไม่อยู่ในฐานะที่จะวิจารณ์ระบบการทำงานของสื่อมวลชนของชาติได้อย่างจะแจ้งเช่นนี้ แต่ก็แสดงให้เห็นความอึดอัดใจในการทำงาน ซึ่งต้องคอยรับโทรศัพท์ตักเตือนจากหน่วยเหนือ เพราะ “หากมีการเสนอข่าวที่ผิดพลาดหรือไม่ชัดเจน กองเลขานุการกรมการเมือง หรือเลขานุการประจำตัวผู้นำระดับประเทศจะโทรศัพท์หรือมีหนังสือลงไปที่เดือนหรือเรียกตัวบรรณาธิการข่าวไปสอบถามเป็นเรื่อง

ปกติประจำวัน” (ทองปาน 2542, 111) และนี่คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้สื่อลาวเข้าไม่ถึงใจประชาชน แม้แต่เด็กนักเรียนชั้นมัธยมยังให้เหตุผลที่ไม่ดูโทรทัศน์ของลาวว่า “ชาวลาวยากว่างไกล บังได้ปรับปรุงวิทยุการบั่นก้าวหน้า”

จากจุดนี้ ผู้วิจัยระลึกถึงคำสอนของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่กล่าวว่า “บางที การแก้ปัญหา นั้น แก้ได้ด้วยการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่ยิ่งใหญ่กว่า ไม่ใช่ไปมัวสาละวณกับการแก้ปัญหา” (พระธรรมปิฎก 2538, 46) ลาวจะแก้ปัญหาคือความสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจระหว่างสื่อไทยกับสื่อลาว ควรต้องคิดทำการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่ยิ่งใหญ่ ได้แก่ การกำหนดนโยบายต่อสื่อในระดับชาติให้ทันสมัยและมีประชาธิปไตย พัฒนาเนื้อหาสื่อให้มีความน่าสนใจ บนพื้นฐานของการคำนึงสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ของประชาชน และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง การจะก้าวพ้นจากการตกเป็นเบี้ยล่างของสื่อไทยไม่อาจแก้ได้ด้วยการสาละวณกับการแก้ปัญหาจุกจิกเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สื่อไทยสร้างขึ้น เช่น การเฝ้าติดตามตรวจสอบภาษาและเนื้อหาในสื่อที่สื่อเจตนาไม่ให้เกียรติลาว แม้แต่การเขียนชื่อไทย-ลาว หรือลาว-ไทย จะให้ชื่อใครขึ้นก่อนหรือหลังก็เป็นปัญหา ฯลฯ การหมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหล่านั้นนอกจากไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรแล้ว ยังเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่สร้างสรรค์ รวมไปถึงการประชุมสัมมนาระหว่างสื่อไทย-ลาวที่จัดขึ้นเป็นประจำต่อเนื่องกันมาหลายปี ก็พบว่าเนื้อหาในการสัมมนายังก้าวไม่ออกจากวังวนของการต่อว่าต่อขาน และการปรับความเข้าใจ ซึ่งก็ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริง เหตุไฉนผู้นำลาวจะไม่ลองพยายาม “ลบปม” แทนการ “ขยายปม” ด้วยวิธีการเคลื่อนไหวมวลชนประท้วงสื่อไทย ทำให้ประชาชนลาวพลอยรู้สึกเป็นปมด้อยไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีความรู้สึกเช่นนั้นมาก่อน ยิ่งกว่านั้น ผู้นำลาวยังควรกล้าที่จะสร้างปมเชิงให้กับตนเอง โดยการเร่งพัฒนาระดับสื่อมวลชนของตนให้มีคุณภาพขึ้นมาเป็นคู่แข่งกับสื่อไทย “เปลี่ยนจากวัฒนธรรมที่มัวปกป้องตัว สู่วัฒนธรรมที่นำในการสร้างสรรค์” (พระธรรมปิฎก 2538, 37

มิตรภาพที่มั่นคงไม่เพียงแต่ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงใจ และความไว้วางใจกันเท่านั้น แต่ยังต้องปราศจากความระแวงต่อกัน มีความหนักแน่นถึงพร้อมด้วยวุฒิภาวะ ทั้งเปลือกเอาแก่น เรื่องหลัก ๆ เกี่ยวกับสื่อที่ทั้งไทยและลาวควรช่วยกันคิดก็คือ จะร่วมกันต่อสู้กับวัฒนธรรมบริโภคที่มากับสื่ออย่างไร

7.3.4 ลาวควรต้องเก็บรับบทเรียนจากไทย

เหตุผลสนับสนุนข้อเสนอนี้ของผู้วิจัยที่ให้รัฐบาลลาวไม่ควรนั่งนอนใจกับการยกระดับบทบาทและพัฒนาสื่อของตนเองก็คือ ไทยกับลาวมีความแตกต่างกันทางด้านระบอบการเมืองและฐานะทางเศรษฐกิจ ลาวจะยอมให้สื่อไทยนำค่านิยมที่แปลกแยกกับสังคมลาวไปให้วัยรุ่น ส่งผลกระทบต่อคุณค่าทางสังคมและวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิมของลาวตลอดไปได้หรือไม่ สื่อไทยมีส่วนอย่าง

สำคัญ (แม้จะไม่ใช่ว่าทั้งหมด) ในการสร้างปัญหาสังคมที่ไม่เคยมีมาก่อนให้เกิดขึ้นกับลาว มาตรการปกป้องใด ๆ ของผู้นำลาวมีหรือที่จะต้านกระแสวัฒนธรรมและบริโภคนิยมที่วัยรุ่นลาวรับด้วยอารมณ์ที่ซึนมีนจากสื่อไทยทุกวันได้ ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นในหลาย ๆ ที่ว่า ระบบการเมืองแบบสังคมนิยมที่เข้มงวด และระบบเศรษฐกิจแบบ “คุ่มตัวเอง” พอกินพอใช้เป็นภูมิคุ้มกันลาวจากอิทธิพลของสื่อไทยในขณะนี้ แต่หากลาวดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางเศรษฐกิจกว้างขึ้นอีกเพื่อเข้าร่วมกระแสโลกาภิวัตน์ของโลกให้ทันและเร็วมากขึ้นเท่าใด ก็เท่ากับว่าลาวกำลังสร้างเนือนาดินที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่อิทธิพลของสื่อจากไทยซึ่งจะผลิดอกออกผลชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้นำลาวก็ตระหนักดีว่า สิ่งที่มาทับอิทธิพลของสื่อไทยแต่เป็นวัฒนธรรมตะวันตกที่แปลกแยกแตกต่างจากวิถีชีวิตของไทยและลาว ดังนั้น จึงขอเสนอให้ลาวเอาใจใส่กระทาะเปลือกสังคมไทยทุกวันนี้ให้ดี เก็บรับบทเรียนอิทธิพลของสื่อไทยให้ดีเสียก็จบ

ลัทธิบริโภคนิยมที่สื่อไทยเป็นตัวการสำคัญในการทำหน้าที่ส่งเสริมและกระตุ้นรื้อให้แพร่ระบาดในสังคมไทยมาเป็นเวลาหลายทศวรรษได้สร้างปัญหาให้กับสังคมไทยอย่างไร รายงานประจำ 1999 เรื่อง *National Human Development of Thailand* ของ UNDP ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของสหประชาชาติได้ตีพิมพ์บทวิเคราะห์ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มีการชี้ให้เห็นเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมของสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างตรงเป้า จึงขอแปลข้อความตอนหนึ่งมาเป็นบทสรุปงานวิจัยดังต่อไปนี้

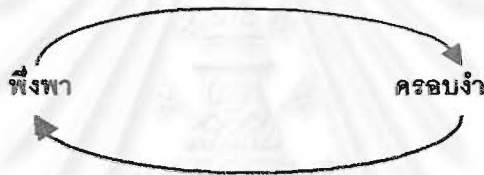
“การผันแปรทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของไทยและการเพิ่มขึ้นของรายได้จนถึงขั้นที่จับจ่ายใช้สอยได้ตามสบาย ได้ให้กำเนิดแกลัทธิบริโภคนิยมที่แพร่สะพัดไปทั่ว รวมทั้งความรู้สึกที่ผูกติดกับวัตถุด้วยการซื้อหามาเป็นเจ้าของ สิ่งทีกล่าวมานี้ขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อและระบบค่านิยมอันเก่าแก่ของไทย ระบบค่านิยมและระบบความเชื่อของศาสนาพุทธซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนไทยกว่า 95 % ไม่ส่งเสริมวัตถุแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ ชีวิตที่ดีงาม ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ความรักในธรรมชาติ ความกลมเกลียวของสังคม และการยอมรับซึ่งกันและกัน ประเพณีดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งทางสังคมและปรัชญาของวัฒนธรรมไทย แต่ประเพณีนี้ก็ดับถูกทำลายอย่างรุนแรงจากลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งได้กัดกร่อนรากฐานของสังคมไทยที่สร้างมาในอดีตทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยอ่อนแอลง แสดงออกอย่างชัดเจนนอกเหนือจากความเสื่อมของสถาบันทางศาสนาและบทบาทของศาสนาในจิตสำนึกของชนในชาติซึ่งเป็นกระแสหลักแล้ว ยังแสดงออกให้เห็นในรูปของปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ได้แก่ การทำลายสาธารณสมบัติ ยาเสพติด การแพร่ระบาดของเชื้อ HIV หรือเอดส์ และความแปลกแยกทางวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้กำลังเป็นปัญหาที่ร้ายแรงขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลาที่ผ่านไป

และตามมีที่ก้าวที่ไทยกำลังมุ่งหน้าเดินต่อไปบนเส้นทางแห่งความทันสมัยสายเล็ก ๆ ที่คับแคบเส้นนี้” (UNDP 1999 Report, 15)

7.4 จากทฤษฎี“ฟังพา-ครอบงำ” สูทฤษฎี “ฟังตนเอง-ช่วยเหลือ”

อเมริกากับแคนาดาเป็นคู่กรณีตัวอย่างคลาสสิกของโลก ทุกครั้งที่มีการพูดถึงการสื่อสารระหว่างประเทศ ที่ฝ่ายหนึ่ง“ครอบงำ” และอีกฝ่ายหนึ่ง “ฟังพา” ความสัมพันธ์ที่ไม่สมประกอบนี้ ดำรงอยู่ตลอดมาในความสัมพันธ์ทางสื่อระหว่างอเมริกากับแคนาดาโดยไม่มีทางแก้ไข ทฤษฎี“การครอบงำและการฟังพา”จึงเป็นกรอบแนวคิดและเป็นทฤษฎีกระแสหลักของทางตะวันตกที่ใช้อธิบายการสื่อสารระหว่างประเทศทั่วโลกที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้

กรอบแนวคิดตะวันตก

แต่ไทยกับลาวเป็นพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนามีทางออกให้กับทุกปัญหา หากเรามีจิตใจใฝ่ธรรมะ และมุ่งมั่นที่จะค้นหา ผู้วิจัยเป็นคนไกลวัด ไม่ค่อยมีโอกาสไปนมัสการพระที่วัดได้บ่อยนัก แต่โชคที่สนใจศึกษาและฟังธรรมของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นประจำ วันหนึ่งได้ฟังพระธรรมที่ท่านแสดงในรายการ แสงทองแสงธรรม ทางวิทยุเอฟเอ็ม 101 เกิดปิติเสมือนหนึ่งท่านได้ชี้ทางสว่างให้แก่ปัญหานี้ ท่านสอนว่า “พุทธศาสนาสอนให้ทุกคนฟังตนเอง แต่คำว่า“ฟังตนเองเป็นคำที่ใช้พูดกับตัวเองเท่านั้น” กับผู้อื่นเราต้อง“ช่วยเหลือ” คือพยายามช่วยให้คนอื่นฟังตนเองได้ด้วย”

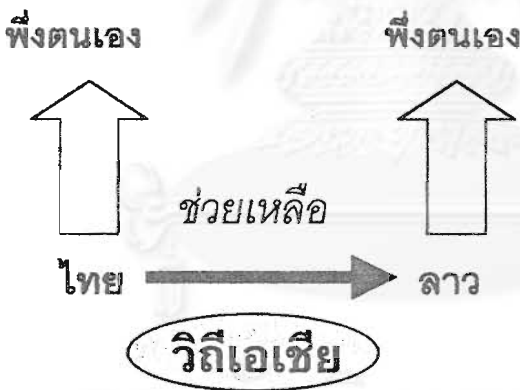

ในหนังสือ เจอวิกฤต จะเลือกวิวัฒน์ หรือจะเอาวิบัติ ท่านเจ้าคุณธรรมปิฎก วิจารณ์ปัญหาของสังคมไทยว่า ปัจจุบันไทยมิได้ประสบแต่เฉพาะวิกฤตเศรษฐกิจเท่านั้น สิ่งที่อยู่เบื้องหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่หนักหน่วงกว่าก็คือ วิกฤตคุณภาพมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหามานานและแสดงออกเป็น 2 อย่างคือ ลัทธิบริโภคนิยม และลัทธิรอผลดลบันดาล เฉพาะเรื่องลัทธิบริโภคนิยมนั้น ท่านเจ้า

คุณธรรมปิฎกวิเคราะห์ว่า เป็นโรคโลกาภิวัตน์ที่แผ่ครอบคลุมไปทั่วโลก ในสังคมไทยปัญหานี้หนักมาก แต่คนไทยกลับพากันภูมิใจหลงใหลกับค่านิยมบริโภค “รวมความก็คือสังคมของเรานี้เป็นบริโภคนิยมสุดโต่ง และขาดพื้นฐานการผลิต จะต้องรีบแก้ไข” (พระธรรมปิฎก 2542, 13) “วัฒนธรรมไทยในท่ามกลางกระแสวิกฤตนี้ตกเป็นเบี้ยล่างของวัฒนธรรมภายนอกจนถึงขั้นตั้งตัวไม่ติด ถูกครอบงำกระทั่งรักษาตัวไว้ไม่อยู่ และอาจจะถูกท่วมทับจนกระทั่งแม้แต่ตัวเองก็ค้นหาไม่พบ” (พระธรรมปิฎก 2538, 12-13)

ท่านกล่าวว่า สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ ความตระหนักรู้ในปัญหาของคนไทยมีน้อยอย่างยิ่ง ต่อตัววิกฤตเองก็รู้กันแบบผิว ๆ เฉิน ๆ พรา ๆ มัว ๆ ไม่ชัดเจน ต่อตัวเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดวิกฤตก็ยังไม่ชัดใหญ่ (พระธรรมปิฎก 2542, 25) ในวิกฤตเช่นนี้ คนไทยจะยังติดอยู่กับลัทธิหรือผลดลบันดาลไม่ได้ จะต้อง “พึ่งตัวเอง” แก้ปัญหาด้วยปัญญาจึงจะฝ่าฟันวิกฤตออกไปได้

ลาวเองก็เช่นกัน ต้องเน้นการพึ่งตนเองในกระบวนการเพิ่มขีดความสามารถให้เต็มที่ ในการพัฒนาประเทศ แต่ในท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว ไทยอยู่ในฐานะเป็นฝ่ายช่วยลาวได้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อาทิ ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สื่อมวลชน ไทยจึงควรต้องแสดงบทบาทนำให้ความ “ช่วยเหลือ” แก่ลาวด้วยความจริงใจ จนกว่าลาวจะพึ่งตัวเองได้อย่างแท้จริง

ปรัชญาอันเป็นต้นธารแห่งวิถีของชาวเอเชีย (Asian ways) สอนให้เรามองย้อนกลับเข้าหาตัวเอง ค้นหาเหตุปัจจัยจากภายในทุกครั้งที่มีปัญหา แต่ปรัชญาของทางตะวันตกมักมองออกจากตัวเองไปค้นหาเหตุปัจจัยจากภายนอก (วิชา 2542, 101) เราชาวเอเชียจึงต้องพยายามสร้างองค์ความรู้ของเราเองขึ้นมา และใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสมกับเราเป็นมรรควิธีในการแก้ปัญหาที่เป็นจริงของคนเอเชีย

หนังสืออ้างอิงภาษาไทย

กรุงเทพมหานคร, วันที่ 17 มกราคม 2543, หน้า 4

การสัมมนาสื่อมวลชนไทยกับการส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-ลาว, จัดโดย สมาคมไทย-ลาว ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ 9-10 สิงหาคม 2539.

การสัมมนาสื่อมวลชนไทย-ลาว กับ บทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ไทย-ลาว, จัดโดย สมาคมไทย-ลาว ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ 29 สิงหาคม 2540.

ขุนทอง หุ่นเพียงคำ 2532, "การปกป้องทางวัฒนธรรมลาวต้องเป็นลาว" ประชาชาติธุรกิจ วันที่ 2-4 พฤศจิกายน 2532

เขียน ชีระวิทย์, กนกพรรณ อยู่ชา, พรรณศิริ พรหมพันธุ์, 2538, สายใยไทย-ลาว ข่าวกเกี่ยวกับลาวในสื่อมวลชนไทย สมาคมไทย-ลาว และสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำหมาน คมไค 2540, ข้ามโขงไปลาว บริษัทต้นอ้อ แกรมมี จำกัด กรุงเทพฯ.

ทองปาน สมพะวง 2542, การศึกษาพัฒนาการของสื่อมวลชนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ค.ศ.1950-1997, วิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บงกช หงษ์คำมี, 2538, *สำรวจ: ความรู้เรื่องลาวที่บรรจุไว้ในแบบเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษาของไทย* ใน กนกพรรณ อยู่ชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว : ภูมิหลังทางการเมืองและสภาพเศรษฐกิจ 2538

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2537, *ฐานันดรที่สี่ : จากระบบโลกถึงรัฐไทย* กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เอกสารเผยแพร่ สำนักงานพาณิชย์ในต่างประเทศ ณ เวียงจันทน์, มิถุนายน 2540.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) 2537, "สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม" ใน *มุมมองสองปราชญ์*, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) 2538, "ภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมไทย ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก", ในโอกาสครบ 33 ปีแห่งการสถาปนาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 15 สิงหาคม 2538

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) 2542, *เจอวิกฤต จะเลือกวิวัฒน์ หรือจะเอาวิบัติ* พิมพ์เป็นธรรมทานโดยกลุ่ม ชมรม ไสมสรแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 2, ธันวาคม 2542

มณฑล คงแถวทอง, ผศ.ดร. 2539, *สรุปรายงานการวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว ค.ศ. 1975-1992* สำนักวิจัยสถาบันราชภัฏกาญจนบุรี.

รายงานประจำปี 2541 สถาบันวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี.

วินิจฉัย ทองประทุม, ดร. 2527, "สภาวะทันสมัยกับทฤษฎีฟังก์ชัน" เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ อันดับที่ 966 สิงหาคม 2527.

วิภา อุดมจันทร์, 2541, "จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม : หลากมุมมองของการสื่อสารระหว่างประเทศ" ใน *โลกของสื่อ* ลำดับที่ 2 (มิถุนายน 2541) ภาคสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิภา อุดมจันทร์, 2542, "สื่ออย่างเต้าเข้าถึงเซ็น" ใน *โลกของสื่อ* ลำดับที่ 3 (พฤษภาคม 2542) ภาคสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศรีประภา เพชรมีศรี "มีไหมการเมืองใหม่ในลาว" เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระบวนการเป็นประชาธิปไตยและการเมืองสมัยใหม่" จัดโดยสถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 23 กันยายน 2542

สายทิพย์ สุคติพันธ์, 2533, *เรื่องเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของระบบวิทยุกระจายเสียงไทย*, โครงการเวทีวิชาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรัชย์ ศิริไกร 2542, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว*, โครงการวิจัยชุด : การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ 2542, *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย : โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ*, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ข้อมูลและเอกสารแจกของสถานีวิทยุ, สถานีโทรทัศน์และหน่วยงานราชการต่างๆ ของไทย

**ข้อมูลเกี่ยวกับสถานีและผังรายการจากสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ของลาว

สถาบันวิทยุบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสืออ้างอิงภาษาอังกฤษ

- Boyd-Barrett, Oliver, 1979, "Media Imperialism : Toward an International Framework for the Analysis of Media Systems," in *Mass Communication and Society*, ed. J. Curran, M. Gurevish, and J. Woolacoot, Beverly Hills, California : SAGE.
- Chaffee, Steven H. 1992, "Search for Change: Survey Studies of International Media Effects," in *Mass Media Effects Across Cultures* , ed. Felipe Korzenny and Stella Ting-Toomey, International and Intercultural Communication Annual Volume XVI, California: SAGE Publications, Inc. U.S.A.
- Contreras, Eduardo, James Larson, John K. Mayo and Peter Spain, 1976, "Cross-cultural Broadcasting", *Reports and papers on Mass Communication No. 77*, Institute for Communication Research, Standford University: The UNESCO Press.
- Frederick, Howard H., 1993, *Global Commnunication & International Relations*, Delmont, California : Wadsworth Publishing Company.
- Gozzi, Raymond Jr. 1992, "Mass Media Effects in High- and Low-Context Cultures," in *Mass Media Effects Across Cultures* ,ed. Felipe Korzenny and Stella Ting-Toomey, International and Intercultural Communication Annual Volume XVI, SAGE California: Publications, Inc., U.S.A.
- Head, Sydney W., 1985, *World Broadcasting Systems : A Comparative Analysis*, Belmont : Wadsworth, Inc.
- Herman, Edward S. and Robert W. McChesney, 1997, *The Global Media*, Cassell, London and Washington.
- Katz, Elihu and George Wedell, 1977, *Broadcasting in the Third World: Promise and Performance*, Cambridge, Ma : Harvard University Press.
- Korzenny, Felipe and Elizabeth Schiff 1992, "Media Effects Across Cultures: Challenges and Opportunities", in *Mass Media Effects Across Cultures* , ed. Felipe Korzenny and Stella Ting-Toomey, International and Intercultural Communication Annual Volume XVI, California: SAGE Publications, Inc. U.S.A.

- Lee, Chin-Chuan 1980, *Media Imperialism Reconsidered: The Homogenizing of Television Culture*. Beverly Hills, London: SAGE Publications, England.
- Oldfield, David, 1999, *Cold War Relations Between Thailand and Laos 1950s-1991*, Indochina Studies Research Report, no. 1, Indochina Studies Center, Burapha University.
- Sparks, Colin, 1998, *Communism, Capitalism and The Mass Media*, London : SAGE Publications.
- Stephenson, W. 1967, *A Play Theory of Mass Communication*, Chicago: University of Chicago Press.
- Tunstall 1977, *The Media are America: Anglo-american Media in the World*, New York: Columbia University Press.
- UNDP, *National Human Development of Thailand*, 1999 Report.
- Warlaumont, Hazel G., 1988, "Strategies in International Radio Wars : A Comparative Approach", *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 32(1) : Winter.
- Weinberger, Casper W. 1986, "Low Intensity Warfare," *Vital Speeches*, in Frederick, Howard, *Global Communication & International Relations*. Delmont, California : Wadsworth Publishing Company.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลฝ่ายไทย

- จำลอง โพธิ์พยอม ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เอเอ็ม/เอฟเอ็ม สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จ.หนองคาย
- เฉลิมพร จุ่มแพง ผู้จัดการรายการของบริษัท Fatima Group สถานีวิทยุองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หนองคาย ระบบเอฟเอ็ม สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หนองคาย
- ชนิดดา แสรวิธ ประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองคาย สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542 ณ ศูนย์ราชการ จังหวัดหนองคาย
- ชัยรัตน์ ดริสพงษ์ กรรมการผู้จัดการ บริษัท Lao Intermix และเจ้าของ Victory Club สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542 ณ ที่ทำการบริษัท เวียงจันทน์
- ชาญวิทย์ จัดกระบวนพล, ร้อยเอก หัวหน้าสถานีวิทยุ วปถ 7 อุตรธานี(เอเอ็ม) บรรยายสรุป วันที่ 21 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุ วปถ. 7 อุตรธานี
- ชูวิทย์ เชื้อหาญ ผู้สื่อข่าว ไอทีวี ประจำอุบลราชธานี สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ จังหวัด มุกดาหาร
- दनัย การพจน์ ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูตไทย สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2542 ณ เวียงจันทน์
- เทียน พรวาณิชย์ กรรมการผู้จัดการ บริษัทไฟร์สตาร์ จำกัด สัมภาษณ์ วันที่ 13 ธันวาคม 2542 ณ กรุงเทพฯ
- ธนิกา เบ้าจันหาร และลัญจกร พรหมเกตู นักจัดรายการของบริษัท KCS Advertising สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จ.อุบลราชธานี
- ธรรมเกียรติ กันอริ นักวิชาการและนักวิจารณ์สื่อ สัมภาษณ์ วันที่ 9 มีนาคม 2543 ณ กรุงเทพฯ
- ธีระพงศ์ ไสิดาศรี ประชาสัมพันธ์จังหวัดขอนแก่น สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542 ณ ศูนย์ราชการ จังหวัด ขอนแก่น
- นภัศพร ภัทริชवाल กงสุล ประจำกงสุลใหญ่ ณ สะหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ สถานกงสุลไทย ในสะหวันนะเขต
- บุญช่วย จันทศรีคำ ผอ.สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท) จังหวัดอุบลราชธานี สัมภาษณ์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัด จ.อุบลราชธานี
- ประยูร จันทรสอน กรรมการผู้จัดการ บริษัท พีซี ซอนแก่น (ประเทศไทย) จำกัด สัมภาษณ์ วันที่ 22 ตุลาคม 2542 ณ บ้านเลขที่ 27/13 ถนนนิกรสำราญ อ.เมือง จังหวัดขอนแก่น

- เผชิญ ขำโพธิ์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศนแห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่น สัมภาษณ์ วันที่ 28 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุโทรทัศนฯ จ.ขอนแก่น
- พงษ์ศักดิ์ เทียนศรี หัวหน้าสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. จ.อุบลราชธานี สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จ.อุบลราชธานี
- พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช, นายแพทย์ รองประธานบริษัทชินวัตร แชนแนลไลท์ จำกัด(มหาชน) สัมภาษณ์ วันที่ 15 มิถุนายน 2542 ณ บริษัทชินวัตร แชนแนลไลท์ จำกัด(มหาชน) กรุงเทพฯ
- เพ็ญโฉม อิ่มเจริญศักดิ์ กงสุลใหญ่ ณ สหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ สถานกงสุลไทยในสหวันนะเขต
- ภาณุ โกศลสิทธิ์, พลตรี ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ 3 / ผู้บัญชาการกองกำลังสุรศักดิ์มนตรี / ผู้บัญชาการส่วนแยก 2 กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 2 และคณะนายทหาร สัมภาษณ์ ณ กองกำลังสุรศักดิ์มนตรี และกองกำลังรักษาความมั่นคงภายใน จังหวัดอุดรธานี วันที่ 21 มิถุนายน 2542
- มัญญู ใจเอก, พันตำรวจโท หัวหน้าสถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์ (สวพ.อุบล) สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จ.อุบลราชธานี
- มรกต คงทน ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุบลราชธานี สัมภาษณ์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัด จ.อุบลราชธานี
- มานพ มาพิทักษ์, พันเอก ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 (วส.ทภ.2) สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จ.อุบลราชธานี
- ยุวดี ศิลปกิจ เจ้าของร้านอาหาร Just For Fun สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542 ณ ร้านอาหาร Just For Fun เวียงจันทน์
- รังสรรค์ พหลโยธิน ฯพณฯท่านเอกอัครราชทูตไทยประจำ สปป.ลาว สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน ณ เวียงจันทน์ ลาว
- รัตนา เจริญศักดิ์ รักษาการณ ฝอ.ประชาสัมพันธ์เขต 2 ฝอ.สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 (สทท.11) สัมภาษณ์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัด จ.อุบลราชธานี
- เริญยุทธ อิ่มคุณธร์, นาวาตรี หัวหน้าช่างเทคนิค สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงทหารอากาศ 08 จ.อุบลราชธานี
- วรวิทย์ โรจนานนกุล วิศวกรที่ปรึกษาโครงการ Laostar สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2542 ณ ร้านอาหาร Just For Fun เวียงจันทน์
- วัชรพร พวงดอกไม้, หัวหน้าสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หนองคาย สัมภาษณ์วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. อ.เมือง จังหวัดหนองคาย

- วันวิภา แพงแก้ว เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) มุกดาหาร สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จังหวัดมุกดาหาร
- วิโรจน์ ภูมิเมภาญจนะ ผู้จัดการรายการของบริษัททิวโลเซ็นเตอร์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุ 1 ป.ณ. อุบลราชธานี
- วิวัฒน์ สาตถ์ภักษ์, พลตรี ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ 6 / ผู้บัญชาการกองกำลังสุรนารี / ผู้บัญชาการ ส่วนแยก 2 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 2 และคณะนายทหารสัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542 ณ กกล.สุรนารี จ.สุรินทร์
- สถิตย์ การจักร ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์จังหวัดมุกดาหาร สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ จังหวัดมุกดาหาร
- สปรสวรรค์ กัณทะพงษ์, นาวาตรี หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงจากทหารเรือ สท.12 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียง สท.12 อ.เมือง จังหวัดหนองคาย
- สมเกียรติ คุ่มนุ่ม, ร้อยเอก ผู้ช่วยหัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงจากทหารเรือ สท.12 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียง สท.12 อ.เมือง จังหวัดหนองคาย
- สมชัย น้อยบรรเทา นักจัดรายการวิทยุ สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัดหนองคาย
- สมบูรณ์ สุขสำราญ ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัด จ.มุกดาหาร
- สมศักดิ์ วีระหงส์ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) มุกดาหาร สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุฯ จังหวัดมุกดาหาร
- สาโรจน์ ม่วงสมสุข หัวหน้าสถานี สวท.อุบลราชธานี สัมภาษณ์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการจังหวัด จ.อุบลราชธานี
- สำเนียง ปานสกุล หัวหน้าสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 หนองคาย สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 จ.หนองคาย
- สุกรีย์ กาญจนกิจ, พลตรี เสนาธิการกองทัพบกที่ 2 และคณะนายทหาร สัมภาษณ์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2542 ณ กองบก.ทภ.2 จ.นครราชสีมา
- สุรัชย์ เศษฐไชติศักดิ์ ผู้บริหารระดับสูง บริษัท อาร์เอส โปรโมชัน (1992) จำกัด สัมภาษณ์ วันที่ 21 ตุลาคม 2542 ณ สำนักงานบริษัท กรุงเทพมหานคร
- สุรินทร์ ก่ออมเกลี้ยง, พันจ่าเอก เจ้าหน้าที่ฝ่ายรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียง สท.12 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุกระจายเสียง สท.12 อ.เมือง จังหวัดหนองคาย
- สุวคนธ์ นามผล (สาวดวงใจ) ผู้จัดการสถานีวิทยุ ปวถ.7 อุตรธานี สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุ ปวถ.7 อุตรธานี

ศิวะ แสงมณี, ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี สัมภาษณ์ วันที่ 20 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์ราชการ
จังหวัดอุบลราชธานี

เศรษฐา ศรีระวัฒน์ ผู้สื่อข่าวช่อง 3 ประจำมุกดาหาร สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ จังหวัด
มุกดาหาร

อัคนิวุธ ศรีสวัสดิ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย สัมภาษณ์ วันที่ 21 มิถุนายน 2542 ณ ศูนย์ราชการ
จังหวัดหนองคาย

ผู้วิจารณ์ผลการวิจัย (ในการสัมมนาทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลการวิจัย ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2543)

สุจิต บุญบงการ, ศาสตราจารย์ ดร.

สุธีร์ รัตนนาคินทร์, ผศ.

เทพชัย หย่อง

พิทยา ว่องกุล

สมหมาย ปาวิจันต์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลฝ่ายลาว

- เกดสุวัน ดีเจรายการวิทยุ สถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต
- ซันคำ แก่นบุตรดา ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพ แขวงจำปาสัก สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ แผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก
- คำซ่อง กองวงสา รองอธิบดีกรมสื่อมวลชน สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542 ณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เวียงจันทน์
- คำป้ง มงสุภาพ รองหัวหน้าแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ ที่ทำงานแผนกแถลงข่าว แขวงสะหวันนะเขต
- คำเพ็ด เทบไกสอน รองผู้อำนวยการสถานีโทรภาพ แขวงจำปาสัก สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ แผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก
- คำไผ่ สุทธิจัก พนักงานโรงแรมสุขสำราญ เมืองปากเซ สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมสุขสำราญ เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก
- คำแสง พงสา ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพลาวช่อง 3 สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ สถานีโทรภาพฯ เวียงจันทน์
- คำสุข สมพะวง นักศึกษามหาวิทยาลัย คณะวิศวกรรมศาสตร์ สัมภาษณ์ วันที่ 21 กรกฎาคม 2542 ณ บ้านพัก ในเวียงจันทน์
- จันที เดือนสะวัน กวีซีไรต์ เจ้าของร้าน"ขอบใจเด้อ" สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ ร้าน"ขอบใจเด้อ" เวียงจันทน์
- ทองพิม ดิมะนีวงศ์ รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุแห่งชาติลาว เอ เอ็ม / เอฟ เอ็ม และคณะผู้บริหาร สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542 ณ สถานีวิทยุแห่งชาติลาว เวียงจันทน์
- นวงค์ ดีเจรายการวิทยุ"สะหวันบ้านเฮา" สถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ สถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต
- บ็อบบี้ สุริยวงศ์, พนักงานโรงแรมพอนปะเส็ด สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมพอนปะเส็ด สะหวันนะเขต
- บันเลง คำมะวง พนักงานโรงแรมพอนปะเส็ด สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมพอนปะเส็ด สะหวันนะเขต
- บัวสอน พงสะวัน อธิบดีกรมสื่อมวลชน สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542 ณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เวียงจันทน์

- โบ ไชยะเขต พนักงานโรงแรมพอนปะเส็ด สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมพอนปะเส็ด
สะหวันนะเขต
- ผิวลาวัน หลวงวันนา รองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แม่หญิงลาว คณะกรรมการบริหารสมาคมักข่าว
สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ สหพันธ์แม่หญิงลาว เวียงจันทน์
- พระอาจารย์บัวคำ เจ้าอาวาสวัดพระทาดพูซวงเทพนิมิตร (วัดทาดฝุ่น) สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน
2542 ณ เวียงจันทน์
- พอนสะหวัด สันติสุข ผู้อำนวยการสถานีวิทยุ แขวงจำปาสัก สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ
ที่ทำการแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก
- พูเวียง สีนวนน้อย รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุแขวงจำปาสัก สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ
ที่ทำการแผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก
- ภัสรา ทำมะวงสา กรรมการผู้จัดการ บริษัท Lao Intermix จำกัด สัมภาษณ์ วันที่ 24 มิถุนายน 2542
ณ ที่ทำการบริษัท
- ภูมี เห่งสะหวัด ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพแห่งชาติลาว ช่อง 9 และคณะผู้บริหาร สัมภาษณ์วันที่ 24
มิถุนายน 2542 ณ สถานีโทรภาพช่อง 9 เวียงจันทน์
- มะนีวอน หลวงสมบัติ หัวหน้าหน่วยข่าวประจำวัน สหพันธ์แม่หญิงลาว สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน
2542 ณ ที่ทำการสหพันธ์แม่หญิงลาว เวียงจันทน์
- แมนตา เทียมหน่อขาววัง รองผู้อำนวยการสถานีวิทยุแขวงสะหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22
กรกฎาคม 2542 ณ ที่ทำงานแผนกแถลงข่าว แขวงสะหวันนะเขต
- สีพัน พุดสะดี รองหัวหน้าแผนกแถลงข่าว แขวงจำปาสัก สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ
แผนกแถลงข่าวและวัฒนธรรม แขวงจำปาสัก
- สุนทอน ภูจัน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านยางสูงสัมภาษณ์ วันที่ 23 กรกฎาคม 2542 ณ หมู่บ้านวัฒนธรรม
บ้านยางสูง แขวงสะหวันนะเขต
- แสงเดือน วิไลวอน ผู้อำนวยการสถานีโทรภาพช่อง 12 แขวงสะหวันนะเขต สัมภาษณ์ วันที่ 22
กรกฎาคม 2542 ณ ที่ทำงานแผนกแถลงข่าว แขวงสะหวันนะเขต
- เหล็ง พมมะวง นักท่องเที่ยว สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมสุขสำราญ เมืองปากเซ
แขวงจำปาสัก
- อ้อมเพ็ง งาววันดำ ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมศึกษาสมบูรณ์ วัดธาตุหลวง สัมภาษณ์ วันที่ 25 มิถุนายน
2542 ณ โรงเรียนมัธยมสมบูรณ์ วัดธาตุหลวง
- เฮียง ไชสุริโย แม่เฒ่าวัย 74 ปี นักท่องเที่ยว สัมภาษณ์ วันที่ 26 กรกฎาคม 2542 ณ โรงแรมสุขสำราญ
เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก

Linda Reinik-Smith, Dr. (ชาวอเมริกา) อดีตเจ้าหน้าที่ UN ประจำลาว ปัจจุบันเนนัทองเที่ยว
สัมภาษณ์วันที่ 26 มิถุนายน ณ ร้านอาหาร Just For Fun เวียงจันทน์

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์กลุ่ม (FOCUS GROUP INTERVIEW)

1. กลุ่มพนักงานรัฐ (ได้รับทุนจากกรมวิเทศสหการมาศึกษาระดับปริญญาโทในประเทศไทย)

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2542 ณ บ้านเลขที่ 24 กระต๊อแมนชั่น ถนนวิภาวดีรังสิต
กรุงเทพมหานคร

นางบุญนงมนณี พนักงาน กระทรวงการคลัง (จากเวียงจันทน์)

ท่านทองปาน พนักงาน กระทรวงเกษตรและวัฒนธรรมชาติ (จากหัวพัน)

ท่านทองวัน พนักงาน สถาบันทรัพยากรมนุษย์(ก.พ.) สำนักนายกษ(จากเชียงใหม่)

ท่านบัวเวียง อาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว(จากหัวพัน)

ท่านสมแสง พนักงาน กระทรวงเกษตรและวัฒนธรรมชาติ(จากหลวงพระบาง)

ท่านอรุณชัย พนักงาน คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (จากเวียงจันทน์)

ท่านอินทะเนีย พนักงาน กระทรวงกลาโหม(จากเวียงจันทน์)

2. คณะผู้บริหารการศึกษา (สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่มาสัมภาษณ์ในเวียงจันทน์)

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ เรือนพักรับรองกระทรวงศึกษาธิการ นครเวียง
จันทน์

ท่านแพย กัมมะปะติด แขวงหลวงพระบาง

ท่านสอลองชัย มูนละลา แขวงไชยะบุรี

ท่านหนูดิ่ง อมมะเถาวง แขวงสะหวันนะเขต

3. กลุ่มนักเรียนหญิง (ระดับมัธยมปลาย โรงเรียนมัธยมสมบูรณเวียงจันทน์)

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2542 ณ โรงเรียนมัธยมสมบูรณ เวียงจันทน์ เวียง จันทน์

ทิบพะสอน สายทะวี อายุ 18 ปี

พนมพอน หลวงสีสงคราม อายุ 18 ปี

พอนมะนี หลวงลาด อายุ 18 ปี

โธล่า ม่าวคำผิว อายุ 16 ปี

4. กลุ่มเด็กชาย-หญิง (อายุ 5-10 ขวบ จำนวนประมาณ 30 คน)

สัมภาษณ์ วันที่ 22 กรกฎาคม 2542 ณ สนามเด็กเล่นข้างสถานีวิทยุ แขวงสะหวันนะเขต

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

1200 ตัวอย่างจาก 3 จังหวัด โดยวิธีสัมภาษณ์ตัวต่อตัว

“การเปิดรับสื่อวิทยุ-โทรทัศน์จาก สปป.ลาวของผู้รับสารตามแนวชายแดนไทย”

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ

18-30 ปี 41-50 ปี 31-40 ปี 50 ปีขึ้นไป

3. การศึกษา

ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปวช, ปวส, อนุปริญญา

ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

4. อาชีพ

นิสิตนักศึกษา เกษตรกร รับจ้าง ข้าราชการ

ค้าขาย แม่บ้าน/ไม่ได้ทำงาน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับ

5. ท่านเคยรับฟัง / รับชมรายการจากวิทยุ / โทรทัศน์ของลาวหรือไม่

เคย (ตอบ “เคย” ข้ามไปข้อ 7)

ไม่เคย (ตอบ “ไม่เคย” ทำเฉพาะข้อ 6)

6. ท่านทราบหรือไม่ว่าอำเภอที่ท่านมีภูมิลำเนาอยู่ สามารถรับคลื่นวิทยุจาก สปป.ลาวได้

ทราบ ไม่ทราบ

7. ท่านรับสื่อจากวิทยุหรือโทรทัศน์ของลาว

วิทยุ โทรทัศน์ ทั้งวิทยุและโทรทัศน์

8. ในการรับสื่อจาก สปป.ลาว ท่านมีความตั้งใจที่จะเปิดรับหรือรับโดยบังเอิญ

ไม่ได้ตั้งใจ / โดยบังเอิญ (ทำข้อ 9) ตั้งใจเปิดรับ (ทำข้อ 10)

9. โปรดเล่าแบบแผนการรับและรายการที่ท่านเคยรับจากวิทยุ-โทรทัศน์ของลาว

10. โปรดบอกเหตุผลเหตุจูงใจที่ทำให้ท่านเปิดรับและรายการที่ท่านสนใจเปิดรับจากลาว

ข้อมูลทางด้านประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง

จากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 จำแนกตามอายุ

อายุ	หนองคาย		มุกดาหาร		อุบลราชธานี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
18-30	26	7.00	18	4.50	15	3.75
31-40	74	19.00	51	12.75	89	22.75
41-50	180	45.00	221	55.25	141	35.25
50 ปีขึ้นไป	120	30.00	100	27.50	155	38.75
รวม	400	100.00	400	100.00	400	100.00

ตารางที่ 2 จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	หนองคาย		มุกดาหาร		อุบลราชธานี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	257	64.25	280	70.00	284	71.00
มัธยมศึกษา	101	25.25	73	18.25	85	21.25
ปวช,ปวส อนุปริญญา	32	8.00	35	8.75	19	4.75
ปริญญาตรี	10	2.50	10	2.50	12	3.00
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-	2	0.50	-	-
รวม	400	100.00	400	100.00	400	100.00

ตารางที่ 3 จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	หนองคาย		มุกดาหาร		อุบลราชธานี	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
นิสิตนักศึกษา	5	1.25	14	3.50	10	2.50
รับจ้าง	52	13.00	70	17.50	83	20.75
ค้าขาย	38	9.50	19	4.75	25	6.25
เกษตรกร	253	63.25	280	70.00	260	65.00
ข้าราชการ	32	8.00	11	2.75	9	2.25
แม่บ้านไม่ได้ทำงาน	20	5.00	6	1.50	13	3.25
รวม	400	100.00	400	100.00	400	100.00

ตัวอย่างจดหมายจากแฟนเพลงไทยถึง ดีเจ ลาว

ตอนตอนคุณพี่ ดีเจ ลาว
 ก็ขอร้องหน่อยได้ ร. ๓๓๓๓ ๙.๕๕๕๕
 ๑๒ ๒๓ ๓๔ ๔๕ ๕๖
 ๖๗ ๘๙ ๙๐ ๑ ๒ ๓
 ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

From RATTANAPORN KLUMKLEANG
 Lab 2 Khemaratpittayakon school
 Khemarat District
 Ubonratchatanee 25170
 Thailand

October 10, 1998

Dear D.J. NUWONG

I'm Rattanaorn Klumkleang my nick name's fun
 I'm six teen years old. I'm studying in khemaratpittaya-
 kon school. I live in ubonratchatanee. My hobby is
 listen to the radio My favorite singer is Pome. The
 weather in Thailand now is raining. what is your season
 now? This year is amazing thailand years (1997-1998)
 Thai people are friendly. The weather is very well. we have
 many interesting temples for example wat pho, wat sahet
 penchomabestud and Thailand has many interesting
 cultures for example candle festival, raring festival.
 we have many interesting Thai fruits for example banana
 lemons, mangoes, and Thai has beautiful rivers for
 example khong river, the non river, the phing river.

I hope that you will answer my letter soon.
 I've been waiting your letter.

see you in Thailand

Your sincerely
 Rattanaorn Klumkleang

ภาพการเก็บข้อมูลงานวิจัย

คณะนายทหารฝ่ายความมั่นคงของไทย

พระอาจารย์บัวคำ ประธานคณะสงฆ์ลาว

ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี

คณะผู้บริหารสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ของลาว

ชาวต่างชาติในลาว

ฯพณฯเอกอัครราชทูตไทย ณ เวียงจันทน์

สถานีวิทยและโทรทัศน์จังหวัดชายแดน

กลุ่มเด็ก ๆ ในสะพานนะเขต

เด็กนักเรียนมัธยมในเวียงจันทน์

ณ ชนบทห่างไกลในลาว

